

Méltón a 125 évhez

Tanulmánykötet a Magyar Pedagógiai Társaság jubileumára

Szerkesztette: Trencsényi László

ISBN

Magyar Pedagógiai Társaság, Budapest

2016

Tartalomjegyzék

- Kelemen Elemér: A Magyar Paedagogiai Társaság megalakulásának oktatástörténeti háttere
Zalotay Erzsébet: De Gerando Antonina emléke
Kiss Ferenc: Életet a diákoknak - Válogatás a történelmi "Zalavármegye" sajtójából
Kolics Pál: Emlékezünk a szigetvári járásban
Hunyady György: Kornis Gyula szellemi és közéleti pályafutása
Pólya Zoltán Prohászka Lajos és a Magyar Paedagogiai Társaság eszmei-szellemi kapcsolata (1920-1941)
Faragó Klára: A köznevelés szervezetének tanulmányozása Budapestről Európán át Nigériáig
Lányi Katalin: A főtitkár. Visszaemlékezés Simon Gyulára
Kiss Endre: Kiss Árpád pedagógiai filozófiája az *Iskolatelevízió* médiumában
Illés Lajosné – Benedek András – Tóth Péter: Az Összehasonlító Pedagógiai Szakosztály évtizedei
Borbély-Pecze Tibor Bors: A pályaválasztás fogalmának változásai Magyarországon
Paveszka
Makai Éva: A korczaki örökség. Adalékok a magyarországi Korczak-mozgalom történetéhez
Ádám György: Romlik-e a gyerekanyag?
Benedek András: Elköszönő méltatás
 Báthory Zoltán - Burkáné Szolnoki Ágnes - Eszik Zoltán - Dupákné Gecse Adél -
 Fábry Ilona – Harangi László – Kaján László - Kerner Tibor – Kocsis József -
 Krasznovszki Janka - Révész György - Romhányi Flóriánné - Schüttler Tamás - Szabó
 Imre - Szűcs István Miklós - Tomor Lajosné – Tölgyesi József - Trencsényi László –
 Villányi Jutka: Szubjektív portrék és búcsúszavak
Benedek András:

Kelemen Elemér

A Magyar Paedagogiai Társaság megalakulásának oktatástörténeti háttére¹

2016: 125. évfordulója a *Magyar Paedagogiai Társaság* 1891-es megalakulásának.

Az 1891-es esztendő megelőző – a kiegyezést követő – csaknem negyed század (1867-1891) a magyar gazdaság és társadalom, valamint a politikai berendezkedés gyökeres átalakulásának időszaka, történelmünk második reformkora volt. A kiegyezéstől eltelt évtizedek jeles oktatáspolitikusainak korszakos felismerése volt – Széchenyi szállóigévé vált megállapításának szellemében –, hogy a társadalom műveltségi színvonala, emberi minősége közgazdasági és társadalompolitikai tényező, ami meghatározza a gazdaság technológiai színvonalát és teljesítőképességét, elősegíti a gyorsan változó társadalmi munkamegosztást szolgáló mobilizációt, a nyitott társadalom megteremtését, valamint az állampolgárok tudatos részvételén alapuló – polgári – politikai berendezkedés megvalósulását és a mindennapi életviszonyok, szokásrendszerek átalakulását. Ennek a felismerésnek kézenfekvő következtetése volt az, hogy a kívánatos változások egyik kulcskérdése az oktatásügy megreformálása, modernizációja.

Előadásomban – az oktatásügyi modernizáció általános jellemzőire utalva – a magyarországi változások dualizmuskori folyamatait és eredményeit vázolom, különös tekintettel a modern pedagógustársadalom kialakulására, ami megalapozta egy korszerű szakmai szerveződés, a *Magyar Paedagogiai Társaság* életre hívását.

Az oktatásügyi modernizáció jellemzői

Az oktatásügyi modernizáció általános ismérveiről szólva – itt, most – négy elemét szeretném kiemelni.

Elsőként az *oktatás tömegessé válásának*, tér- és időbeli, valamint társadalmi tekintetben tapasztalható expanziójának a jelenségét, aminek meghatározó eleme a tankötelezettség bevezetése, illetve fokozatos kiterjesztése.

Másodjára a *rendszerre szerveződés* folyamatát említhetem, ami a különböző képzési szintek és intézménytípusok összehangolódását és egymásra épülését, a képzési és továbbhaladási követelmények szabályozását jelenti.

A harmadik lényegi mozzanat a neveléssel hivatásszerűen foglalkozó csoportok megjelenése, a *pedagógiai tevékenység szakmává válása*, a *professzionizálódás*. Az oktatási szintekhez igazodó differenciálódás és specializálódás tükröződik az egymástól eltérő képzési formák és képesítési követelmények kialakulásában, a szakmai-egzisztenciális érdekvédelem és a különböző szakmai szerveződések megjelenésében.

Negyedik jellemzőként – az iskola társadalmi szerepének, a közgondolkodásra gyakorolt hatásának felismerése nyomán – egy új típusú munkamegosztásra, *az állam szerepének, befolyásának* fokozatos növekedésre utalhatunk, a hagyományos iskolafenntartók, az egyházak rovására. A polgári nemzetállamok 18-19. századi kialakulása és a szekularizáció térhódítása felerősítette ezt a folyamatot.

¹ A Magyar Pedagógiai Társaság „Staféta-tábor” rendezvényén (Balatonfüzfő, 2015. június 26.) elhangzott előadás szerkesztett változata

Az állami szerepvállalás, a fokozódó befolyás sajátos *eszközeit* – elsősorban – az állampolgárok jogaira és kötelezettségeire, a felelősség- és munkamegosztásra, a kialakuló közoktatási rendszer szervezetére és működésére irányuló központi *jogi szabályozás*; az állampolgári nevelés homogenizálását, az asszimilációt segítő *tartalmi–tantervi szabályozás*; a polgári közigazgatás új rendszerébe illeszkedő, kontrollt és fejlesztési célokat szolgáló *tanügyigazgatás* kiépítése, valamint a bővülő állami erőforrásokra támaszkodó *központi finanszírozás* kiterjesztése jelentik. Az állami befolyás mértékét és eszközrendszerét tekintve lényeges eltérés mutatható ki az ún. angolszász és a kontinentális gyakorlat között a decentralizáció, illetve a centralizáció mértékét illetően.

Az állami terjeszkedés egyfelől kétségtelenül gyorsítja a – nyilvánvalóan – politikai célokat (is) szolgáló oktatásügyi modernizáció folyamatát, másfelől érdekellentéteket szül, konfliktusokat generál. Ilyen az állam és az egyházak viszonyának fentebb jelzett – változása, valamint az állam és az állampolgárok közötti, részben a tankötelezettség kényszerével, részben a társadalmi, főképp a nemzetiségi-nyelvi érték- és érdekkülönbségekkel magyarázható feszültségek kialakulása.

A modern oktatási rendszer kibontakozása Magyarországon a dualizmus első évtizedeiben

A modern magyarországi oktatási rendszer kialakulásának történeti előzményei a 18. század utolsó harmadáig, *Mária Terézia* 1777-ben kiadott tanügyi rendeletéig, a *Ratio Educationis*ig nyúlnak vissza. A folyamat további főbb állomásai: az *1790-es évek* nemzeti ellenállásából megszülető *nemzeti és polgári művelődési program*, a magyar oktatásügy 19. századi fejlődését meghatározó – kompromisszumokon alapuló – *1806. évi második Ratio*, a nemzeti és polgári művelődésnek a *reformkorban* kibontakozó, majd 1849 után megtörő modernizációs törekvései és végül az – ismételt külső modernizációs kényszerként értelmezhető – 1849. évi *Organizationsentwurf*.

Az 1777-től 1867-ig terjedő – ellentmondásokban bővelkedő – időszak pozitív irányú változásainak illusztrációjaképpen csupán két adatpár: míg a 18. századi iskola-összeírások szerint a század derekán mintegy 4000-re volt becsülhető az elemi népoktatási intézmények és csaknem 100-ra a különböző egyházak által fenntartott középfokú intézmények (gimnáziumok, kollégiumok, líceumok) száma, addig az 1860-as évek végén már több mint 13 500 népiskola és mintegy 200 középiskola működött Magyarországon.

A fenti adatok azt igazolják, hogy a dualista korszak nagyszabású nemzeti vállalkozása, a modern magyarországi oktatási rendszer megteremtése viszonylag szilárd, nemzetközi összevetésben is méltányolható alapokra épülhetett, de az iskoláztatás tömegessé tétele, a közoktatási rendszer kiépítése és a modern pedagógustársadalom megteremtése a kiegyezés révén létrejött polgári államra és a korszak nagy formátumú oktatáspolitikusaira: *Eötvös Józsefre*, *Trefort Ágostonra* és munkatársaikra hárult.

Az első évtizedek oktatási tárgyú törvényei átgondolt és következetes oktatáspolitikai stratégiáról, szisztematikus rendszerépítésről tanúskodnak. Az alapokat a *népiskolai oktatásról* szóló, a hattól tizenöt éves korig tartó tankötelezettséget bevezető *1868. évi XXXVIII. törvénycikk* teremtette meg. A kapitalizálódó gazdaság munkaerő-szükségletének biztosításáról az *iparos és kereskedelmi tanoncképzés* rendezését szolgáló ún. *ipartörvények*, az *1872. évi VIII.* és az *1884. évi XVII. törvénycikkek* rendelkeztek. A *középiskolai képzés* korszerűsítését, a humán és reál irányú képzés részleges egyenjogúsítását a középiskoláról szóló *1883. évi XXX. törvénycikk* valósította meg. A közoktatási rendszer új elemét, az intézményesített *kisdedóvást* pedig az *1891. évi XV. törvénycikk* szabályozta. Az áttekintést az egyetemi képzés fejlesztését szolgáló törvényjavaslatok, törvények említésével zárhatjuk (lásd: *Eötvös* törvényjavaslata a

pesti királyi egyetem újbóli szervezése tárgyában, 1871.; a *József Polytechnikum* műegyetemi rangra emelése, 1871.; az 1872. évi XIX. tc. a kolozsvári egyetem létesítéséről).

A dualizmuskori törvényalkotás első évtizedeit a „szabadság, egyenlőség, testvériség” felvilágosult elvének érvényesítésére törekvő liberális szellemiség jellemezte: a jogok és kötelezettségek egyensúlya, a demokratizmus érvényesülése, valamint a nemzetiségek saját nyelvhasználaton alapuló egyenjogúsága. A dualista korszak második felére jellemző etatista törekvések ekkor még csupán csírájukban jelentek meg (lásd: a *magyar nyelv oktatásáról szóló 1879. évi XVIII. törvényt*).

Ezek a törvények – tömörségükön, szabatos és pontos nyelvhasználatukon túlmenően – jogalkotási, jogtechnikai szempontból is figyelemre méltóak: az adott helyzetet kodifikáló angolszász és a fejlesztési célokat is meghatározó kontinentális jogalkotás sajátos ötvözetét valósítják meg. Ennek háttérében alkotóik, megvalósítóik széles körű történeti és nemzetközi érdeklődése és tájékozottsága mutatható ki.

A törvények végrehajtását és a végrehajtás ellenőrzését szolgáló, az alaptörvényekben szabályozott *tanügy-igazgatási rendszert* a szakszerűsége törekvés, és az oktatásügyben érdekelt egyensúlyán alapuló együttműködési szándék jellemezte, amelynek torzulásaira, a túlsúlyra törekvő állami magatartásra majd csak az 1890-es évek második felétől és – főleg – a 20. század első évtizedében figyelhetünk fel, elsősorban a nemzetiségi politika vonatkozásában.

A modern oktatási rendszerek tartópillérét jelentő *népoktatás* átfogó szabályozásának, az *1868. évi XXXVIII. törvénycikknek* alapvonása, hogy a *tankötelezettség* kényszerét – a törvényalkotók liberális szellemiségének jegyében – a *tanszabadság* széles körű garanciái ellensúlyozták. Ez kiterjedt a vizsgálóhoz kötött magántanulás lehetőségére, az iskolalétesítés és –fenntartás szabadságára, valamint az iskola működési feltételeinek – bizonyos korlátok közötti – szabad megválasztására (tantervi és tankönyvi autonómia, a tanító alkalmazása, önálló felügyelet stb.).

A törvény meghatározta a népoktatás intézményrendszerét (hatosztályos elemi népiskola, hároméves ismétlő iskola, négy, illetve hat évfolyamos felső nép-, valamint polgári iskola, továbbá a hároméves időtartamú tanító/nő képezde), a népiskolai intézmények működésének feltételeit (intézményi, tárgyi, személyi feltételek, tantárgyi struktúra stb.).

Az iskolalétesítést és –fenntartást illetően – 1848 tapasztalataiból is okulva – tiszteletben tartotta a törvény a hagyományos iskolafenntartók, azaz az egyházak szerzett jogait, ugyanakkor lehetővé tette az egyének, illetve társulásaik, valamint a polgári közösségek (=községek) számára is népoktatási intézmények létesítését és működtetését. Új eleme a törvényi szabályozásnak az állami iskolák állításának lehetősége, ekkor még hiánypótló jelleggel, ott, ahol sem felekezeti, sem községi iskola nem volt szervezhető, s nem mint a későbbiekben, az 1890-es évek második felétől: a magyarosító iskolapolitika trójai falovaként.

A törvény rendelkezett a népiskolai tanítók/tanítónők képzéséről, át- és továbbképzésükről, alkalmazásuk feltételeiről és körülményeiről, szakmai szervezeteikről, valamint a népiskolai tanügyigazgatás szervezetéről és intézményeiről is (iskolaszék, illetve gondnokság, iskolatanács, tanfelügyelőség). A királyi tanfelügyelő és a vármegyei hatóságok együttműködését a kezdeti tapasztalatok alapján a *népiskolai hatóságokról* szóló *1876. évi XXVIII. törvénycikk* rendezte. A népoktatási intézmények „főfelügyeleti jogát” – az 1867-es közjogi megállapodás értelmében, a királyi felségjog letéteményeseként – a vallás- és közoktatásügyi miniszter gyakorolta, ami az első években az állami és az egyházi hatóságok között számos konfliktus forrását jelentette.

A népoktatási törvény szakmai és társadalmi hatása már az első negyedszázad alapján is jól megítélhető. 1869-től 1890-ig 13 768-ról 16 592-re nőtt a népiskolák száma. (Közülük 1890-ben 83 százalékos volt a felekezeti, 11 a községi és 4,5 százalék az állami iskolák aránya). A tanítók létszáma – a törvény rendelkezése nyomán létesített állami tanító/nő képezdeknek köszönhetően – 18 ezerről 25 ezerre gyarapodott. Ennek eredményeként számottevően

csökkent az egy tanítóra jutó tanulók átlaga (90,78 – 71,61). Javultak a tankötelezettség teljesítésének mutatói is (a 6-12 éves mindennapi tankötelesek esetén például 63,5-ről 81,5 százalékra), ami természetesen nem jelentette még – különösen a tavaszi és az őszi mezőgazdasági munkák és a téli hónapok idején – a rendszeres iskolalátogatást. A népoktatás fejlődésének erősödő gazdasági hátterét jelzi, hogy az intézmények működési költségei – bevételei és kiadásai – 1870 és 1890 között mintegy ötszörösükre nőttek.

A népiskola *társadalmi* hatását mutatja a társadalmi mobilizációt elősegítő *írni-olvasni tudás* elterjedése: 1870 és 1890 között a felnőtt lakosság körében 64-ről 46,8 százalékra csökkent az analfabéták aránya (1910-ben ez az arány már csak 31,4 százalék!). Megjegyzendő, hogy ezek az adatok – a fentebb említettekhez hasonlóan – nagy szóródást takarnak, jelzik az eltérő fejlettségű régiók közötti – részben gazdasági, részben nemzetiségi eredetű – társadalmi-kulturális különbségeket.

Az oktatás expanziója igazolható eredményekkel járt gazdasági tekintetben is. A népiskolai gyakorlókertekhez és faiskolákhoz kapcsolódó alapfokú mezőgazdasági szakképzés, ami a későbbiekben a „gazdaságivá” átalakított ismétlődő iskolák fő profilját jelentette, ösztönözte az intenzívebb mezei gazdálkodás (a piacra is irányuló zöldség-, szőlő- és gyümölcsstermesztés és a kisállat-tenyésztés) térhódítását. A népiskolában elsajátítható ipari alapismeretek – az alapképességek fokozatosan javuló színvonala mellett – a tanoncoktatás előiskoláját jelentették, és elősegítették az ország iparosodásával együtt járó, az új társadalmi munkamegosztást gyorsító mobilizációt, a városi – kis- és nagyipari – munkavállalást.

Bizonyíthatóan hatott a kiterjedő népoktatás a közgondolkodásra, a babonás hiedelmek eloszlatására, a higiéné terjedésére, a természeti jelenségek megismerésén alapuló reálisabb világkép kialakulására, a társadalmi–történelmi szemléletmód változásaira, azaz – a korszak oktatáspolitikai koncepciójának megfelelően – a társadalom általános műveltségi színvonalának emelésére, a „kiművelt emberfők sokaságát” vizionáló utópiák modern társadalmat, modern nemzetet ígérő megvalósulására.

A korszak másik jelentős oktatáspolitikai döntése az *Entwurf* által létrehozott korszerű középiskolának a gazdasági-társadalmi és művelődési igények változásaihoz igazodó fejlesztése, továbbépítése volt. A *középiskoláról szóló 1883. évi XXX. törvénycikk* megőrizte a kettős osztatú, humán és reál jellegű középiskolát, ez utóbbit azonban, egy 1875-ös miniszteri rendelet törvényi szintre emelésével egyenjogúsította, nyolc évfolyamos, érettségivel záruló intézménnyé emelte. A középiskola társadalmi presztízst nagy mértékben növelte egyrészt az egyidejűleg elfogadott közszolgálati törvény, amely meghatározta az érettségihez kötött állások körét, másrészt az érettségivel járó katonai szolgálati kedvezmény, a tartalékos tiszti rangot adó egyéves ún. karpaszományos tiszti képzés.

A középiskolák már korábban, 1879-ben kidolgozott új tanterve – az *Országos Közoktatási Tanács* aktivitásának és *Kármán Mór* személyes közreműködésének köszönhetően – a korszak és a magyar tantervtörténet kiemelkedő pedagógiai–szakmai teljesítménye volt, amely – a törvény parlamenti vitája során elfogadott korrekciók és kompromisszumok ellenére is – korszerű, modern szemléltető tananyagot és módszertani útmutatást kínált a megújuló középfokú oktatás számára.

A gimnázium és a reáliskola közötti lényeges tartalmi és presztízskülönbségek azonban a közelítési törekvések ellenére is változatlanul megmaradtak. Az előbbi a klasszikus – latinogörögös – humán műveltségre, az utóbbi a matematikai–természettudományos ismeretekre és a modern, élő nyelvek tanítására alapozott. A különbség a kétféle érettségi értékében is megmutatkozott: a gimnáziumi érettségi teljes körű, a reáliskolai korlátozott – csak a természettudományi és műszaki irányú – egyetemi továbbtanulásra jogositott.

A középiskolai törvény az iskolalétesítés és –fenntartás tekintetében a korszak következetesen liberális álláspontját tükrözte: széles körű szabadságot biztosított a különböző iskolafenntartók számára. Jelzésértékű ugyanakkor a középiskolai tanügyigazgatás tankerületi

rendszerre épülő centralizálása, amely arra mutat, hogy a kormányzat stratégiai célú, közvetlen állami ellenőrzés alá vont ágazatként tekintett a köztisztviselői-értelmiségi réteg utánpótlását nevelő középiskolára. Ezt a politikai szándékot jelzik a nemzetiségi középiskolák tevékenységének korlátozására irányuló hatósági intézkedések is.

A középiskolai törvény iskolaépítésre – korszerűsítésre és hálózatfejlesztésre – ösztönző hatása majd csak az 1890-es évektől, illetve a századforduló után mutatható ki. 1870 és 1910 között mintegy 40 százalékkal gyarapodott a középiskolák, 1914-ig megkétszereződött a középiskolai tanulók és megháromszorozódott a középiskolai tanárok száma. A változások igényét és dinamikáját jelzi azonban, hogy a fejlesztések csaknem egynegyede már az 1880-as években elindult.

Megjegyzendő, hogy a gyorsan fejlődő középfokú leányoktatás legitimálása, rendszerbe illesztése ekkor még váratott magára, a helyzet jogi rendezésére – miniszteri rendelet útján – csak 1895-ben került sor.

Az 1872-es ipartörvény (1872: VIII.tc.) a céhes keretek felszámolásával megteremtette a modern iparszervezés és – ennek keretében – a korszerűsítésre szoruló *iparos és kereskedelmi tanoncképzés* jogi és szervezeti kereteit. A képzés megszervezésének felelőssége a helyi ipar- és kereskedő testületekre hárult. A tanoncképzés kezdeti időszakában gondot jelentett a tanulók hiányos előképzettsége, valamint a szakképzés személyi és egyéb feltételeinek előteremtése.

A kezdeti tapasztalatok alapján az 1884. évi, ún. második ipartörvény (1884: XVII.tc.) a korábbinál szigorúbban szabályozta a képzés időkeretét, tartalmát és szervezeti formáit, a helyi testület felelősségét, a tanonciskolák és a népiskolák együttműködését, valamint ezen iskolák – szakminisztériumok alá rendelt – felügyeletét. Ebben az időszakban jelennek meg a speciális igényeket kielégítő, differenciáltabb nagyüzemi-vállalati szakképzés csíráit is.

A *középfokú szakképzés* bővülő igénye hívta életre – az 1880-as évektől növekvő ütemben – az ún. „felső” kereskedelmi és ipariskolákat, amelyek egyrészt az üzemszervező és termelésirányító munkakörök betöltésére képeztettek, másrészt a magánvállalkozások ösztönzői voltak.

A lakosság túlnyomó többségét foglalkoztató *mezőgazdaság szakemberképzése* alapfokon a népiskolai oktatás felső szintjére, az ismétlő iskolára hárult. A modernizálódó agrárium növekvő igényei tették szükségessé a korábban akadémiának nevezett, lényegében középfokúnak minősíthető mezőgazdasági szakképző intézmények 1874-es újjászervezését (Debrecen, Kassa, Keszthely, Kolozsvár).

A közoktatási rendszerépítés zárókövét a *kisdedóvásról szóló 1891. évi XV. törvénycikk* jelentette, amely pontot tett a 3-6 éves korú gyermekek szociális védelmével, gondozásával és intézményes nevelésével kapcsolatos évtizedes viták végére, és kimondta az állam elsődleges felelősségét a kisdedóvás rendszerének szabályozásában és felügyeletében. A törvény – a korábbiakhoz hasonlóan – biztosította az intézménylétesítés és –fenntartás szabadságát, differenciáltan határozta meg a kisdednevelés intézménytípusait, működésük személyi és tárgyi feltételeit, valamint a kisdedóvók képzését. Az intézmények szociális, gondozási és nevelési funkcióját kiemelve hangsúlyozta, hogy ezekben „az elemi népiskolák feladatul megjelölt tanításnak ... helye nincs”. Az 1891-et követő évtizedekben – 1902-ig – 757-ről közel 2750-re nőtt a kisdednevelő intézmények, és 67,5 ezerről mintegy 240 ezerre a bennük foglalkoztatott kisgyermekek száma.

Az oktatási körképet a korabeli felsőoktatás vázlatos bemutatása teheti teljesebbé.

A csaknem két és félszázados múltra visszatekintő pesti – 1873-tól *Budapesti Tudományegyetem*hez az új, 1872-es alapítású *Kolozsvári Tudományegyetem* társult. A növekvő igények ugyanakkor már az 1880-as években napirendre tűzték egy harmadik tudományegyetem létesítését, melynek elnyeréséért több város is versengett. (Közülük – 1912-ben – Debrecen és Pozsony ért célba.) A műszaki felsőoktatást a *József Nádor Polytechnikumból* 1871-ben egyetemi rangra emelt (buda)pesti *József Nádor Műszaki Egyetem*

képviselte. Mindhárom egyetemünk európai rangú műhelye volt a felsőfokú képzésnek és a korabeli hazai tudományosságunknak. Ezekben az évtizedekben jelentős tartalmi és szervezeti változásokra került sor az egyetemi oktatásban, és nagyszabású építkezések indultak meg – már az 1870-es években – mind Budapesten (a Tudományegyetem bölcsész- és orvostudományi karán és a Műegyetemen), mind Kolozsvárott.

A vallási élet és a jogi–közigazgatási szféra szakemberszükségletét, mintegy 60 teológiai és jogtudományi akadémia elégítette ki. A mezőgazdasági szakképzés felső szintjét a nagy múltú mosonmagyaróvári tanintézet 1874-es akadémiai szervezése és az állatorvosképzés főiskolái (1875), majd akadémiai (1890) rangra emelése jelentette. Kiepült és új épületekkel gazdagodott a művészeti felsőoktatás intézményrendszere is. (Országos Magyar Királyi Mintarajztanoda és Tanárképezde, 1871; Országos Magyar Királyi Zeneakadémia, 1875.)

Az 1892-es statisztikai adatok szerint Magyarország 63 felsőfokú oktatási intézménye mintegy 750 oktatót és csaknem 7500 hallgatót foglalkoztatott, további 1300 hallgató külföldi felsőoktatási intézményben folytatta tanulmányait (1867-ben a felsőoktatási intézmények száma 55, a hallgatói létszám 4830 volt). A nők előtt azonban csak 1895-től nyílt meg a „bölcsészeti, orvosi és gyógyszerészeti pályára léphetés”.

A korszak iskoláztatási adatai arról tanúskodnak, hogy az ország lakosságának egyre növekvő hányada, 1914-ben már mintegy 14,5 százaléka járt elemi nép- és ismétlő-, illetve tanonciskolába, s közel másfél százaléka nem elemi fokú, polgári, közép- és szakiskolába. Ez azt jelentette, hogy minden hatodik – a hat éven felüli lakosságot tekintve minden ötödik – magyarországi állampolgár életében, életének mindennapjaiban meghatározó szerepet kapott az iskola. Ez pedig, ha némileg rosszabb is, mint néhány fejlettebb nyugat-európai ország korabeli statisztikai mutatója, nagy léptékű előrehaladást jelez, európai mércével mérhető társadalmi teljesítmény volt.

A modern pedagógustársadalom kialakulása Magyarországon

A modern oktatási rendszerek kialakításának egyik alapkövetelménye volt az oktatással, neveléssel foglalkozó szakemberek *képzésének* és a velük szemben támasztható *képesítési követelményeknek* mint alkalmazási feltételnek az egységes szabályozása. A korszak oktatási törvényei megteremtették a korszerű pedagógusképzés alapjait.

Az 1868. évi XXXVIII. törvény cikk a népiskolai tanítók számára a három évfolyamos – lényegében középfokú szakképzésnek minősíthető – tanító/nő-képezde elvégzését, illetve a tanulmányok lezárását jelentő képesítő vizsga letételét írta elő. A nyomasztó, mintegy tízezresre becsült tanítóhiány enyhítésére 20 állami intézet felállítását rendelte el. Az elsők között létrehozott, „mintaképezdeként” számon tartott budai intézmény – *Paedagogium* elnevezéssel – a későbbiekben a polgári iskolai tanítók, majd a tanítóképezdei tanárok képzésének is bázisintézménye lett. Az átmeneti nehézségek enyhítésére a törvény rendelkezett az előírt képzettséggel nem rendelkező tanítók át- és továbbképző tanfolyamainak megszervezéséről is.

A népiskola új tantervi követelményei, folyamatosan bővülő feladatai csakhamar szükségessé tették a képzés időtartamának bővítését, 1881-től már négy évre. Az 1880-as években megfogalmazódott a továbbfejlesztés igénye is: a középfokú képzés kiterjesztése öt vagy hat évfolyamra, de a vitákban már felmerült a középiskolai érettségire épülő kétéves akadémiai képzés gondolata is.

A *középiskolai tanárképzés* szakmai követelményeit és a tanári képesítő vizsgák rendjét még az 1849-es *Organisationsentwurf* – 1867 után is érvényben maradó – rendelkezései szabályozták. Az 1870-es évek elején egységesítették a tudományegyetemi (humán) és a műszaki egyetemi (természettudományos és szak-) tanárképzés rendjét, 1872-ben közös

tanárképző intézetet és tanárképesítő vizsgabizottságot hoztak létre. A pesti tudományegyetem mellett 1872-ben gyakorló főgimnáziumot létesítettek.

Az 1883-as középiskolai törvény rendelkezett a tudományegyetemek feladatát képező szaktudományi és az egyetemek keretében létrehozott tanárképző intézetekben szervezendő – elméleti és gyakorlati módszertani – szakképzés összehangolásáról, a középiskolai tanári képesítés követelményeiről és a tanárképesítő vizsgabizottságok működési rendjéről. A tanárjelöltek számára ún. gyakorló év teljesítését írta elő, elsősorban az egyetemek gyakorlóiskoláiban. A következő évtizedben – főleg Kármán Mór és Eötvös Loránd ez irányú erőfeszítéseinek köszönhetően – további intézkedések történtek a tanárképző intézet és a vizsgabizottságok tevékenységének fejlesztése és a gyakorlatiasabb szaktanárképzés megvalósítása érdekében.

Az 1870-es évektől elindult az egyes művészeti ágak szaktanárainak képzése (rajz és iparművészet, ének- és zenetanárképzés), szervezettebbé vált a szakiskolai szaktanárképzés, valamint a testnevelést tanítók képzése is. A kisdiednevelők egységes, két évfolyamos képzéséről az 1891. évi XV. törvénycikk rendelkezett.

A modern pedagógustársadalom kialakulása

A modern, polgári közoktatás megteremtése, a színvonalas és eredményes iskolai munka iránti igény fokozott figyelmet és törődést követelt az oktatási–nevelési intézményekben foglalkoztatott tanítók, tanárok számára. Az egyes intézménytípusok működését szabályozó alaptörvényekben ennek megfelelően megjelentek – az adott intézményben foglalkoztatott pedagógusok képzettségére, szakmai tevékenységükre, alkalmazásuk feltételeire és körülményeire vonatkozó szabályokon túlmenően – a munkaviszonyukra és fizetségükre vonatkozó előírások is. Ám ezek, az olykor mozaikszerű, összehangolatlan rendelkezések elsősorban arra hívták fel a figyelmet, hogy a pedagógusok munkakörülményeinek, életviszonyainak a rendezése átfogó és egységes szabályozást igényel. A tanító- és tanárszervezetek fellépése, erősödő követeléseik és a mind gyakrabban hivatkozott nemzetközi példák a pedagógiai tevékenység közszolgálati jellegének elismerését és az ezt biztosító állami garanciák megteremtését sürgették.

Az első lépés ezen a téren „a népoktatási nyilvános tanintézetek s nyilvános kisdiedóvó intézetek tanítóinak és nevelőinek nyugdíjazásáról” szóló 1875. évi XXXII. törvénycikk volt. A törvény az iskolák jellegére való tekintet nélkül állapította meg a jogosultság feltételeit, a végkielégítés, illetve a nyugdíjazás eljárásrendjét, az özvegyekről és az árvákról való gondoskodás módozatait és mértékét. A „nyugdíjakkal és segélypénzekkel” kapcsolatos feladatok ellátására a törvény „országos nyugdíj- és gyámintézet” felállítását rendelte el. Ezzel szinte egyidejűleg 1874-ben hozták létre – az öngondoskodás jegyében – a *Magyarországi Tanítók Eötvös Alapját*, amely szociális segélyt kínált tagjainak, illetve támogatást, internátusi ellátást, ingyenes ebédet, temetési segélyt a rászorulóknak, továbbá üdülő- és vendégházakat tartott fenn.

Az 1891. évi XLIII. törvénycikk – az 1875-ös törvény módosításával – egyrészt kibővítette a nyugellátásra és gyámolításra jogosultak körét a gyarapodó új intézmények, emberbaráti intézetek, kereskedelmi és ipari iskolák stb. tanítóival, másrészt az előző rendelkezésnél kedvezőbben állapította meg a folyósítható nyugdíj, illetve segély mértékét. A korábbi társadalmi kezdeményezések szerény eredményeit is legitimálva, a törvény – a nyugdíjalap terhére – tanítói árvaházak létesítését rendelte el.

Bár a tárgyalt időszakon (1867-1891) túlmutat, utalnunk kell a folyamat további fontos állomásaira is. Az 1894. évi XXVII. törvénycikk a nyugdíjazás és az ellátás intézményét a középiskolák és a jogakadémiák tanáraitra is kiterjesztette. Az évtizedeken át jogosnak elismert

tanítói panaszok orvoslására, az egységes közalkalmazotti státus megteremtésének első – részleges – kísérletére 1893-ban került sor „a községi, valamint a hitfelekezetek által fenntartott elemi iskolában működő tanítók és tanítónők fizetésének rendezéséről” szóló törvény alapján (1893: XXVI. tc.). A törvény eltörölte a különböző fenntartású iskolák tanítói között fennálló különbségeket, és egységesen – de változatlanul a korábbi, joggal nehezményezett, alacsony szinten – szabályozta a tanítói fizetéseket. Újabb korrekcióra csak a századforduló után került sor (lásd: *A községi és hitfelekezeti tanítók járandóságáról szóló 1907. évi XXVII. törvénycikk*). A középiskolai tanárok régen esedékes és egyre türelmetlenebbül követelt, ám az inflációval éppen csak lépést tartó bérrendezése ugyancsak áthúzódott a 20. század első évtizedének végére, illetve az 1910-es évek elejére. E részleges eredményekben nagy szerepe volt a századelő radikalizálódó pedagógus-mozgalmainak, a pedagógustársadalom korábbiaknál szervezettebb fellépésének.

Eötvös a népoktatási törvény egységes értelmezésében, sikeres végrehajtásában fontos szerepet szánt a *tanítói egyesületek*nek. Ezek szervezését a törvény ugyan csak az állami és a községi népiskolák tanítói számára írta elő, a megalakuló egyesületek tevékenységébe azonban több helyütt – olykor a fenntartói tilalom ellenére – a felekezeti iskolák tanítói is bekapcsolódtak. A példák nyomán ugrásszerűen megnőtt az önkéntes alapon szerveződő felekezeti egyesületek száma is.

A tanítóegyesületek *szakmai önképzésre* és tapasztalatcserére ösztönző jellege mellett már az első felhívásokban megjelent a *gazdasági-érdekvédelmi* szerepvállalás is. A szélesebb körű, országos összefogás igénye hívta életre az első, 1870-es rendezvényt négyévente – 1874-ben és 1878-ban is – követő országos tanítógyűléseket, amelyeken a szakmai jelleget hangsúlyozó minisztériumi intenciók ellenére egyre nagyobb teret kaptak az egzisztenciális–anyagi, az oktatáspolitikai, sőt az általános politikai témák. Az 1880-as években, a korlátozó kultuszminiszteri rendelkezések nyomán meggyengült mozgalom az 1890-es országos gyűlésen kapott új erőre. Napirendjén önálló témaként szerepelt „a tanítói állás biztosítása s a tanítók szolgálati viszonyainak szabályozása”. A gyűlésen elfogadott határozatok kétségtelenül hatással voltak a következő években hozott, a tanítósság életviszonyait javító állami intézkedésekre.

Peres Sándor 1894-es adatokra támaszkodó összesítése szerint ezekben az években 14 országos és 280 helyi tanítóegyesület működött Magyarországon, az utóbbiak közül 83 általános, azaz „felekezet nélküli”, 197 pedig felekezeti jellegű volt.

A kiegyezést követően egyébként sorra alakultak a különböző nevelési-oktatási intézményekben dolgozó pedagógusok szakmai-érdekképviseleti szervezetei. Valamennyi közül elsőként 1867-ben létesült a *Budapesti Tanáregylet* (1868-tól *Országos Középtanodai Tanáregylet*, 1881-től *Országos Középiskolai Tanáregyesület*), amely évente rendezett szakmai konferenciái és igényes szakmai folyóirata, az *Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny* révén folyamatosan segítette tagjainak színvonalas tájékozódását, önképzését. Az egyesület segélyalapot is működtetett, üdülőket, Budapesten tanári házat tartott fenn, ahol a vidéki tanárok gyermekei kollégiumi elhelyezést nyerhettek. A felekezeti fenntartású középiskolák tanárai később, az 1900-as évek elején hozták létre saját egyesületeiket.

1869-ben jött létre az óvodai pedagógusok szakmai és érdekképviseleti szervezete, a *Kisdnednevelők Országos Egyesülete*, amelynek rangos szakmai orgánuma az 1879-ben alapított *Kisdnednevelés* volt.

1886-ban alakult meg a *Tanítóképző Intézeti Tanárok Országos Egyesülete* (TITOE), majd 1896-ban az *Országos Polgári Iskolai Tanáregyesület*.

Az itt bemutatott különféle egyesületek, szervezetek jelenítették meg a 19. század második felében a hazai közoktatás fejlődése nyomán létszámában is jelentősen gyarapodó, s mind inkább differenciálódó magyarországi pedagógustársadalom különböző rétegeinek és csoportjainak szakmai, erkölcsi és anyagi érdekeit. Tevékenységükből – ritka kivételektől

eltekintve – ekkor még hiányzott a társadalmi és politikai tudatosság, s ebből következően a szűkebb csoportérdekeken túlmutató, szélesebb körű összefogás, a tervszerű és tudatos együttműködés igénye és készsége.

A magyar pedagógustársadalom „szakmásodásának” tudományos–szakmai hátterét a hazai neveléstudomány látványos fejlődése jelentette. A fejlődés kettős bázisát az egymástól paradigmátikusán eltérő népiskolai tanítóképzés és a középiskolai tanárképzés szakmai műhelyei képezték.

A budai *Paedagogium*hoz kapcsolható, *Gyertyánffy István*, *Kiss Áron* és tanártársaik nevéhez fűzhető iskola, amely széles körű tanítóképzős és egyéb kapcsolatokkal (lásd: *Néptanítók Lapja*) rendelkezett, *Pestalozzi*, *Diesterweg* és *Dittes* nyomán – sajátos, az iskolai gyakorlatra irányuló, pragmatikus „népiskolai pedagógiát” képviselt, amely demonstratív módon szembehelyezkedett a „tudományos pedagógia” elvontnak, elméletieskedőnek ítélt felfogásával. Ez utóbbit – hosszú időn át – a *Budapesti Tudományegyetem* „paedagogiai tanszéke”, személy szerint *Lubrich Ágost* szimbolizálta. A modern pedagógiai törekvéseket elutasító, konzervatív „hivatalos” pedagógia ellensúlyát részben az 1871-ben létrehozott *Országos Közoktatási Tanács*, részben *Budapesti Tudományegyetem* keretei között megerősödő *Középiskolai Tanárképző Intézet* jelentette. Ezekben a műhelyekben – *Kármán Mór*, *Fináczy Ernő* és mások személyes erőfeszítései nyomán – teret nyert a herbarti pedagógia, amely előkészítette a terepet a szélesebb körű, nyitottabb, a reformpedagógiákra is kitekintő neveléstudományi tájékozódás számára. A korszak gazdag, sokszínű pedagógiai sajtója – 1891-ben 93 szakfolyóirat jelent meg Magyarországon! – katalizátora volt a pedagógiai közgondolkodás modernizációjának. A változás iránti igényeket, a tudományos elmélet és az iskolai gyakorlat összekapcsolására, a nevelési gyakorlat megújítására és az ebben érdekelt összefogására irányuló törekvéseket jelzi egy új típusú szakmai szerveződés, a tiszavirág életű *Paedagogiai Társaság* (1877-1882) létrejötte. A sikertelen vállalkozást – egy évtized múltán – az immár életképesnek bizonyuló szakmai–tudományos szervezet, a *Magyar Paedagogiai Társaság* 1891-es megalakulása követte.

A tavaszi kezdeményezést követően 1891 őszen hivatalosan is megalakult *Magyar Paedagogiai Társaság* programja hármas célt tűzött ki:

- = a neveléstudomány eredményeinek gyakorlati – iskolai – alkalmazását és a gyakorlati tapasztalatok tudományos feldolgozását;
- = a közoktatási rendszer egészét átfogó fejlesztési javaslatok kimunkálását, s – mindezek érdekében
- = a nevelői társadalom mozgósítását és széles körű szakmai–társadalmi összefogását.

A kiegyezés óta eltelt negyedszázad sikeres oktatási reformjai az évek múltán nyilvánvalóan felülvizsgálatra, korrekcióra és továbbfejlesztésre szorultak. A 19. század utolsó évtizedének nagy szakmai-oktatáspolitikai kihívása volt e reformok – tapasztalatokra is kitekintő – reformja, ami kihívások sorát jelentette a nagy tervekkel színre lépő *Magyar Paedagogiai Társaság* számára.

Az egyik ezek közül a *népoktatás jövőjét* érintette. Az 1880-as években ugyanis erőteljes törekvések mutatkoztak a tankötelezettség időtartamának korlátozására, a hatosztályos elemi népiskola redukciójára. E próbálkozások mögött különböző társadalmi csoportok, elsősorban a világi és egyházi nagybirtokosok érdekei húzódtak meg. A négy évfolyamos elemi iskola tervezetének elutasításában a megalakulást követően jelentős szerepet vállalt – az *Országos Közoktatási Tanács* mellett – a *Magyar Paedagogiai Társaság* is. Ugyancsak ezekben az években került napirendre az egységes és általános – nyolcosztályos – népiskola közvéleményt megosztó elképzelése, amivel kapcsolatban súlyos szakmai és politikai érvek ütköztek egymással. A nyolcosztályos népiskolára vonatkozó konkrét elképzelések – a neveléstudomány szakembereinek közreműködésével – a 20. század első évtizedeiben kristályosodtak ki.

Komoly szakmai kihívást jelentett – a Társaság számára is – *a középfokú oktatás jövője*: a kétosztatú – humán és reál jellegű – középiskola ellenében körvonalazódó egységes középiskola gondolata, amellyel kapcsolatban – a szakmai, elsősorban tantervi kérdéseken túlmenően – súlyos társadalmi-politikai feszültségek is jelentkeztek. Szakmai állásfoglalást követelt a *tanítóképzés fejlesztésének* megoldási módja, az öt vagy hat évfolyamosra bővítendő középfokú képzés, illetve a középiskolai tanulmányokra, érettségi vizsgára alapozott – két évfolyamos – akadémiai képzés alternatívája. Viták tárgyát képezte a *középiskolai tanárképzés* is: a szaktudományos képzés egyoldalúságával szemben a gyakorlatiasság igénye, a pedagógiai – szakmódszertani képzés fejlesztésének szükségessége állt.

A *Magyar Paedagogiai Társaság* előtt álló kihívások sorát a magyar *neveléstudomány* helyzetével és jövőjével kapcsolatos vitakérdések említésével zárhatjuk. Ilyen volt például a szakmai-tudományos látókör tágításának az igénye, a korábbi, egyoldalú német orientációval szemben a nemzetközi tapasztalatok, a különböző új pedagógiai irányzatok (herbartizmus, reformpedagógia) el- és befogadásának szükségessége és – nem utolsósorban – a programban is felvállalt feladat: a neveléstudomány és az iskolai gyakorlat kölcsönösségének, szintézisének megvalósítása. Mindezen problémák – és számos más elméleti és gyakorlati kérdés – megválaszolása és megoldása hosszú távú, sok-sok évtizedre szóló programot kínált az 1891-ben megalakult tudós társaság számára. Az indulás lendülete ígéret és biztatás volt a jövőre nézve.

Irodalom

- Arató Ferenc*: Az oktatás tartalma. Arató F. (szerk.): 100 éves a kötelező népoktatás. Tanulmányok. Bp., 1968. 103-168.
- Ballér Endre*: Tantervelméletek Magyarországon a XIX-XX. században. Bp., 1996. (A tantervelmélet forrásai, 17.)
- Csiki László*: Mezőgazdasági szakoktatásunk kialakulása, fejlődése és mai helyzete. Bp., 1942.
- Csizmadia Andor*: Eötvös József kultuskormányzati és jogalkotói tevékenysége. Gazdaság és Jogtudomány. MTA IX. oszt. közleményei. 1971.
- Eötvös József*: Kultúra és nevelés. Mezei Mária (összegyűjtötte, szerk., az előszót és a jegyzeteket írta): Bp., 1976. (Eötvös József művei)
- Felkai László*: A dualizmus közoktatásügyének bírálata a korabeli sajtóban. Bp. 1959.
- Felkai László*: Eötvös József közoktatásügyi tevékenysége. Bp., 1979.
- Felkai László*: Neveléstörténeti dolgozatok a dualizmus koráról. Bp., 1983.
- Felkai László*: Az Országos Közoktatási Tanács múltjából. Új Pedagógiai Szemle, 1992. 3.
- György Aladár*: A kiseddóvásügy reformja. Magyar Paedagogia. 1892.1.
- Hanák Péter*: A dualizmus korának történelmi problémái. Bp., 1971.
- Horánszky Nándor*: Közoktatási tantervek. 1868-1971. I. Az általános képzés tantervei. Bp., 1974. (Neveléstörténeti bibliográfiák 3.)
- Kármán Mór*: Válogatott pedagógiai művei. Szerk. és bev. Faludi Szilárd. Bp., 1969.
- Kelemen Elemér*: Somogy megye népoktatása, közoktatásunk polgári átalakulásának időszakában. 1868-1918. Bp., 1985.
- Kelemen Elemér*: A kisiskola a magyar oktatás történetében. Baranyai Pedagógiai Körkép, 1993.1.
- Kelemen Elemér*: Hagyomány és korszerűség. Oktatáspolitikai a XIX-XX. századi Magyarországon. Bp. 2002. (Felhasznált tanulmányok: A magyar oktatási törvényhozás története. 17-70., – A magyarországi tanügyigazgatás történeti vázlata. 71-86., – Eötvös József gondolatai államról, egyházzal, iskoláról. 87-94., – Oktatáspolitikai és tanterv-politikai hangsúlyváltozások a magyarországi közoktatásban. 1869-1945. 95-120., – A magyarországi

oktatás a dualizmus korában. 121-134., – A mezőgazdasági szakoktatás helye a magyar iskolarendszer polgári kori fejlődésében. 135-147. – Az óvoda a magyar társadalom történetében. 148-168.)

Kelemen Elemér: A középiskola helye és szerepe a modern magyarországi iskolarendszer kialakulásában és fejlődésében (1777-1945). A szellemtudományi pedagógia magyar recepciója. Szerk. Németh András. Bp., 2004. 11-42.

Kelemen Elemér: A tanító a történelem sodrában. Tanulmányok a magyar tanítóság 19-20. századi történetéből. Pécs, 2007. Iskolakultúra könyvek 32. (Felhasznált tanulmányok: A pedagógus Gyertyánffy István és a budai Paedagogium. 71-77., – Pedagógusszervezetek és – mozgalmak Magyarországon a 19. században. 94-104.)

Kelemen Elemér: A dualizmuskori magyar oktatáspolitikai nemzetiségi vonatkozásai. Neveléstörténet, 2009. 1-2. 27-40.

Kelemen Elemér: Az MPT-történeti kutatások időszerűsége. Új Pedagógiai Szemle, 2015. 1-2. 67-72.

Köte Sándor: Az 1868-as népiskolai törvény revíziójára tett kísérletek a századforduló idején. Pedagógiai Szemle, 1961. 4.

Köte Sándor: Közoktatás és pedagógia az abszolutizmus és a dualizmus korában. (1849-1918). Bp., 1975.

A magyar nevelés története 2. Főszerk.: *Horváth Márton*. Bp., 1993.

A magyarországi középiskolák szervezete és eljárásai. Törvényeink, szabályzataink, rendelkezéseinek s a fennálló gyakorlat alapján egybeállította *Klamarik János*. Bp., 1881.

A magyarországi népoktatásügy, kereskedelmi és ipari szakoktatás szervezete és közigazgatása. Törvények, szabályrendeletek, utasítások, rendeletek és döntések gyűjteménye. Szerk. *Lévay Ferenc, Morlin Emil, Szuppán Vilmos*. 1-2. Bp., 1893., 1896.

Mann Miklós: Oktatáspolitikai koncepciók a dualizmus korából. Bp., 1987.

Mann Miklós: Az Országos Közoktatási Tanács első évtizedei. Új Pedagógiai Szemle. 1992.3.

Mann Miklós: Kultúrpolitikusok a dualizmus korában. Bp., 1993.

Mészáros István: A Magyar Pedagógiai Társaság évszázada. A Magyar Pedagógiai Társaság százéves jubileuma alkalmából rendezett tudományos ülés előadása. Neveléstörténeti Füzetek 10. Bp., 1992. 3-54.

Morlin Emil: A magyar kiseddóvás múltja és jelene. Bp., 1896.

Nagy Péter Tibor: Hogyan kerüljük el a polgárosodást? Magyar oktatáspolitikai 1867-1945. Bp., 1997.

Nagy Péter Tibor: Hajszalcsövek és nyomáscsoportok. Oktatáspolitikai a 19-20. századi Magyarországon. Bp., 2002.

Nagy Péter Tibor: Az állami befolyás növekedése a magyarországi oktatásban. 1867-1945. Iskolakultúra, 2005. 6-7.

Regős János: Népiskolai tanterveink az 1868. évi XXXVIII. tc. megjelenésétől 1905-ig. Neveléstörténeti tanulmányok. Szerk. Köte Sándor. Bp., 1970.

Sarlós Béla: Közigazgatás és hatalompolitika a dualizmus rendszerében. Bp., 1976.

Schlett István: Eötvös József. Bp., 1987.

Simon Gyula: A polgári iskola és a polgári iskolai tanárképzés története. Bp., 1979.

Szabolcs Éva – Mann Miklós: Közoktatási törvényeink és a pedagógiai sajtó. 1867-1944. Bp., 1997.

Vág Ottó: Az óvodaügy törvényes szabályozása Magyarországon. Miskolc, 1991.

Vág Ottó: A kisgyermeknevelés története. Bp., 1893.

Vass Vilmos: Az Országos Közoktatási Tanács tantervi munkálatai. I-II. Magyar Pedagógia, 1996. 3., 1997. 3-4.

Víg Albert: Magyarország iparoktatásának története az utolsó száz évben. Különösen 1867 óta. Bp., 1932.

Zibolen Endre: Az Organisationsentwurf és a nyolcosztályos magyar gimnázium. Az ausztriai gimnáziumok és reáliskolák szervezeti terve (Organisationsentwurf.) Ford., bev. Schaffhauser Ferenc. Bp., 1990. (A tantervelmélet forrása, 12.)

Zalotay Erzsébet De Gerando Antonina emléke

Mottó
Lesz Magyarország?¹

A mottó egy megcsonkított könyvcím, de nem teljesen önkényes csonkítás. Hogy a szerző, vagy a könyvcímlapjának megtervezője sejtette e száz évvel ezelőtt, hogy milyen lesz a fedőlap olvasata ma, nem tudom. Nagyalakú nyomtatott nagybetűk kérdezik: Lesz Magyarország?⁹ S csak később veszem észre a jóval fentebb levő apró betűs kérdőszót: Hogyan⁹ Hogyan lesz Magyarország? Hogy a csonka cím a már szemüveges ember tévedése e, vagy a történelem súg más körvonalat a felismerés számára? Ítélje meg mindenki maga.

A hatvanhárom oldalas könyvecske szerzője: De Gerando /dezserando/ Antonina. Számomra e kiváló tanár, iskolateremtő, elméletalkotó pedagógus neve nem ismeretlen, beépült gyermekkorom eszmélésének folyamatába. Anyai nagyanyám, aki tanítványa volt a Kolozsvári Felső Leányiskolában, szívügyének tekintette, hogy az első unokája szintén „dezserandista” legyen. A történelem vargabetűi a gimnázium nyolc éve helyett csak hármat engedélyeztek nekem, hogy nagymamám kedvenc iskolájában tanuljak.

A nosztalgiából ennyi elég. De milyenek voltak azok az évtizedek, amelyekben a magyar közoktatás útnak indult, amikor De Gerando Antonina sokoldalú tevékenységét végezte, ahol felmerülhetett a kérdés. Lesz Magyarország? És Hogyan? Egyszerre kétely és tennivágyás, tenniakarás. Ady Endre így jellemzi 1902-ben hazánkat: „István Király országa, mely majdnem gyarmata egy másik, züllő országnak s mely csenevész, beteg testével egy futásra akart benyargalni a kultúrországok közé - bizony beteg ország. Koldus, mert szipolyozták s szipolyozzák. Magában nem bízó, mert másoktól függ. Ereje nincs, mert részei divergálnak. ... Közigazgatásunk, az állami életnek ez az esszenciája, mindene: példátlanul rossz. Szinte kevés rá az ázsiai jelző. Iskoláink nem tudnak embereket faragni, csak félembereket.”²

Én a témához Ady Endrénél szelídebben akarok közelíteni, mert ismereteim gyökerei a talaj más rétegeiből táplálkoznak, mert száz esztendőnél is több év telt el nagyon tisztelt elődöm élete, küzdelmei óta. Ma már tudom, hogy a költő indulatai ugyanabból a társadalmi forrongásból fakadtak, amelyiken De Gerando Antonina szívós makacssággal akart változtatni, akinek törekvéseit ideáknak tartják az olyan emberek, akik egy cél sikerét csupán egy emberöltőn mérik. Nekem megadatott a történelem távlata.

De Gerando Antonina a történelmi Magyarország területén elsőként hoz létre Felső Leányiskolát, amelyik azután leánygimnáziummá fejlődik, részben magának az igazgatónőnek a pénzén. Ez az átalakítás Budapesten is ezekben és az utánuk következő évtizedekben zajlik.

A modern korok embere gyakran esik abba a tévedésbe, hogy mindent mi fedeztünk fel, mi találtunk ki. Jelenlegi nevelési problémáink, iskolarendszerünk gondjai arra készítettek, hogy ne csak mély tisztelettel adózzak azoknak, akik Magyarország közoktatását megteremtették, hanem nézzek utána, hogyan csinálták ezt. Különösen izgalmas, ha részben saját iskoláskori tapasztalataink útján örököltünk jó nevelési módszereket, másrészt elődeink egyéniségében - mint én a nagymamáméban - olyan tulajdonságokat látunk beépülve, amiket tanárunk követelményként, célként fogalmazott meg annak idején. És láttuk, hogy ezek a tulajdonságok tették lehetővé a történelem viharában, hogy sok magyar család a mostoha körülmények ellenére megadta gyermekeinek azt a műveltséget, iskolai végzettséget, amit a szülők a kiegyezés utáni lendületes korban elértek. Tehát a közoktatás olyan csapáson indult el, ami egyre szélesebb rétegek igénye is volt.

A szakirodalmat olvasva azonban szembesülnöm kellett azzal a gyakori magyar hiányossággal is, hogy nagyjaink közül emlékszünk azokra az úttörőkre, akik hősi halált haltak,

üldözést, börtönt szenvedtek, de megfélemezünk azokról, akik az első lépéseket megtevők nyomdokain elődeik álmait meg is valósították.

Ki volt De Gerando Antonina?

Lexikonokban megtalálható, de több szó már nem nagyon esik róla. Született 1845-ben, meghalt 1914-ben. A kolozsvári Állami Felső Leányiskola alapítója és igazgatónöje 1880-tól, és mindent megtesz, hogy ez az iskola Magyarország első Leánygimnáziumává fejlődjön, amelyiknek aztán a századfordulótól 1912-ig vezetője.

Ha egyéni indíttatásból esetleg nem is különösen érdeklődik valaki a most újra felfedezendő múlt századi iskolaalapító iránt, csupán a lexikonok szócikkelyeit olvassa el, akkor is feltűnik valami, ami általában nem jellemző lexikonjainkra. Nevezetesen, hogy szüleire, rokonságára vonatkozó adatokat is tartalmaz. Ha megismerkedünk De Gerando Antonina munkásságával, nevelési elveivel, pedagógiai módszerével, nem csak elfogadjuk, hanem nagyon is megértjük, hogy még a száraz lexikon - szövegen is átüt, áttetszik, milyen szerepet játszott családja a múlt század e kimagasló tanár egyéniségének műveltségében, feladatvállalásában. A szokásostól való ezen eltérést szerintem, de gondolom a lexikon szócikkelyének a szerzője szerint is, az a bensőséges viszony magyarázza, ami De Gerando Antoninát fűzte édesanyja családján keresztül a haza ügyéhez, példaként tartva szem előtt édesapja, De Gerando August, hazáját Franciaországot is, ahol a magyar szabadságharc bukása után gyermekkorát élte, ahol tanítói képesítést és a matematika - tanári diplomát is megszerezte. A haza ügye határozta meg egész élete munkásságának tartalmát, hogyan lehet Magyarországot modern országgá tenni.

Hogy mi a konkrét feladat, azt a két ország fejlettségi színvonala közötti különbségből olvasta ki, azt pedig, hogy az eszmény, az ideál és a valóság egységét hogyan lehet megteremteni, ahhoz a példát jórészt saját szűkebb és tágabb családjából merítette, ami azután élete egész munkásságának tartalmát meghatározta, ahonnan merítette az erőt, az elveket, a célt és az eszközöket ahhoz; miért kell és hogyan Magyarországot modern országgá formálni.

Édesapja filozófus és író, az 1840-es évek elején jelennek meg tanulmánykötetei Magyarországról - Párizsban franciául, Lipcsében németül. Részt vesz a magyar szabadságharcban, ahol megsebesül, és végül ez okozza fiatalon halálát. Felesége, gróf Teleki Emma két kisgyerekekkel, Attilával és Antoninával menekül az üldöztetés elől Párizsba. Családfáról beszélni, írni a XX. század második felében enyhén szólva illetlenség volt, s volt, amikor bajt jelentett, mert csak a rangot és a gazdagságot kapcsolták hozzá, és az abból fakadó kizsákmányolást. Más értékek fel sem merültek, legfeljebb néhány ember, néhány kutató gondolatvilágában. Az ilyen szűk körű szemlélettel szemben most csak egyetlenegy ellenvetést tennék. De Gerando Antonina látta a különböző társadalmi rétegek helyzetét jóval a népiesek megjelenése, valamint a magyarországi munkásmozgalmak kibontakozása előtt. Felhívja a figyelmet a munkások, különösen a munkás anyák "nem emberi" életére is. Itt is, mint mindig, az anyák sorsán keresztül látja és láttatja a társadalom egy-egy rétegének és a társadalom egészének a helyzetét, az anyák műveltségén, erkölcsi magaslatán, pedagógiai érzékén múlnak tekinti a következő nemzedékek és a haza fejlődésének útját, módját.

Hogy milyen széleslátókörű volt De Gerando Antonina, milyen volt műveltsége, az szorosban kapcsolódik a Teleki grófok három évszázados történetéhez, összefügg a család magatartásával, azzal, hogyan viszonyultak a hazához, a politikához és a kultúrához. A Telekiek Apafi Mihály erdélyi fejedelem kancellárjától kezdve a XX. század közepéig kiemelkedő politikusok. Az egyik, Teleki Sámuel / 1739-1822 / alapítja meg a híres Marosvásárhelyi Teleki-tétkát, a másik Teleki gróf 30 000 kötetes könyvtárát ajándékozza a Magyar Tudományos Akadémiának. Teleki László a szabadságharc diplomatája. Teleki Pál miniszterelnök és tudós, fia

Géza vallás- és közoktatási miniszter és geológus. A másik Teleki Sámuel /1845-1916 / híres Afrika kutató.

A család nőtagjai közül Teleki Blanka / 1806-1862 / az első, aki a közélet nyilvánossága elé lép. Itt mindjárt helyesbíteném kell, mert: „s apám, anyám maga is ketté oszlik, s én lelkes eggyé így szaporodom!” - csengnek a fülemben József Attila verssorai, amikor Teleki Blankát, mint a család „első” közéletét élő tagját nevezem meg, hiszen volt már elődje. Blanka szülei, és egyben Antonina nagyszülei: gróf Teleki Imre és Brunswick Karolina.

A pedagógiai szakirodalomban járatásokban máris felmerül a kérdés: Brunswick Karolinának mi köze van Brunswick Terézhez? Édes testvérek. Brunswick Karolina a martonvásári híres kastélyból, ahova oly rajongással látogatott el többször is Beethoven, valamint a pesti otthonukból, ahol Budapest polgári értelmiségének színe-java fordult meg, ebből a világból ment férjhez a birtokán Erdélyben visszavonult életet élő Teleki Imréhez, aki az önművelésnek, családjának és jobbágyainak élt. Így gyermekeik megismerhették, hogy visszavonultan is lehet tartalmas életet élni, majd apai nagyanyjukhoz Kolozsvárra, utána a Pesten élő anyai nagyanyjukhoz kerülve a reformkor mozgalmas társasági életet élhettek. Blanka nagynénje Brunswick Teréz társaságában Münchenben, Itáliában és Párizsban tanulhatott tovább. S mielőtt leírnám a magyar kisdédóvás, gyermeknevelés és nőnevelés e három kiemelkedő alakjának a nevét, felvázolom De Gerando Antonina szűkebb családfáját:

Teleki Imre
Brunswick Karolina
Gyermekeik: Blanka Emma Miksa
 férje
 De Gerando August / Ágost /
Gyermekeik: Antonina Attila

Tehát a három eltérő nevű nő nagynéni és unokahúg viszonyban állt egymással és egymás szellemi örökösei:

Brunswick Teréz	/ 1775-1861 /
Teleki Blanka	/1806-1862/
De Gerando Antonina	/1845-1914 /

Az anya és az anyanyelv

Brunswick Teréz és Teleki Blanka életét és munkásságát a pedagógiai szakirodalom már feldolgozta. Magam elé csak De Gerando Antonina munkásságának a kutatását tűztem célul. Hogy egy ilyen gazdag folyamat kellős közepén találom magamat – még ha ösztönösen sejtettem is valamit - meglepetés volt számomra. Betekintést nyertem, mily sok szálból táplálkozott az a lendület, ami beindította a kiegyezés után Magyarországon a modernizáció folyamatát.

Ha Antonina egyéniségére csodálkozom rá, már az elején szembetalálom magam egy kérdéssel. A Franciaországban felnevelkedő, diplomát szerző művelt nő, akinek ott is van rokonsága, köztük is találunk köztisztviselőben álló tanár - egyéniséget, igazgatói állást is ajánlottak neki, miért lett ő mégis magyar? Miért jött vissza abba az országba, amelyiknek elmaradottságát jól látta? Miért szentelte egész életét, tudását és szíve szeretetét ezen ország lányainak, ifjúságának? A nagynéni - unokahúg viszony nem volt olyan közvetlen és szoros, mint Brunswick Teréz és Teleki Blanka esetében. Emma gyerekei még kicsik voltak, amikor Párizsba kerültek. Blanka pedig keserű üldöztetést szenved szabadságharcosok büjtetése miatt, később a pesti börtönben az akasztófa árnyékában él, ítélethozatal után a kufsteini várbörtön

legszigorúbb elzártágában. Tehát a közvetlen nevelő hatás, amely egy fiatal egyéniség kibontakozásához és megszilárdulásához feltétlenül szükséges, csak eszmei lehetett.

Mai ésszel nem jut eszünkbe, hogy nem csak az lehet kiváló nevelő, aki hivatás szerűen űzi ezt a mesterséget. Az egész Teleki családra jellemző kellett ez legyen. Teljes bizonyossággal mondható ez el De Gerando Agostné született Teleki Emmáról is. Saját gyermekei nevelésén kívül törődött a Franciaországban élő magyar menekült családok gyermekeinek oktatásával. Olvasókönyvet adott ki. Nevelőszándékú apró történeteket írt. Színdarabok is találhatók benne. Nem művészi törekvések ezek. Céljuk a gyerekek magyar beszédtechnikájának a fejlesztése. Találtam benne olyan munkát is, ami megérdemelne egy faksimile - kiadást, olyan élethűen, olyan szépen ismerteti az akkori Magyarországot. Elődei történelmi hajlamainak egy üde ága. Jól ismerve az ország ma már talán elfelejtett eseményeit, gazdasági életét, szelíd javaslatokat tesz, hogy a sok emberi áldozatot követelő erdélyi küzdelmek közepette pusztuló és rejtőzködő értékeket valahogy meg kellene menteni. Lánya már beleveti magát a tényleges teendők sodrába, tudja, mi kell ahhoz, hogy legyen Magyarország. Félelmei neki is vannak, de ezek a sejtések már nem kaszandrai jóslatok, még akkor sem, ha a valóság nem csak igazolta, hanem időnként túl is szárnyalta azokat.

Hogyan „Lesz Magyarország?”

Már a cím is csupa kétértelműség. Újraolvasva a könyvecskét, erősödik bennem annak felismerése, hogy a XIX. és XX. század 90-es évei roppant hasonlítanak egymásra. Alapvető oka lehet, hogy mind a két korszakban struktúraváltás történt, történik, és ugyanazon népről van szó, csak más határok között és egy viharos század után.

De Gerando Antonina azt írja: " Most, hogy ma-holnap megüli hazánk ezredéves fennállásának ünnepét, jó lenne talán egyszersmind magába szállnia és meggyőződnie arról, hogy jó úton halad-e? "³

Ma a XX. század végén egymás után több tanulmányt kell elolvasnunk, rövid idő alatt több párt parlamenti véleményét végighallgatnunk, hogy ugyanilyen életérzésünk legyen. Évtizedek múlva mégis boldog békeidőnek nevezték az emberek a XIX. század utolsó évtizedeit. Mennyiben volt igazuk?

De Gerando Antonina belülről, mégis a modern országok felől szemléli ezt a kis országot és magyarázza, győzködi kortársait, mit kell tenni. Kora tudományos színvonalán fejt ki, hogy a fejlődés a világ elkerülhetetlen törvényszerűsége, s ha egy ilyen kis nép nem tudja átvenni a fejlődés ütemét, menthetetlenül elpusztul. Figyelmeztet: Ne akarjuk teljes mértékben utánozni a modern országokat. Hazánk tartsa meg leglényegesebb tulajdonságait, de ne féljen változni sem. Amikor gazdasági értelemben elemzi a mostanában sokat emlegetett globalizáció folyamatát, abból indul ki, hogy az egyes vidékek, kisebb, nagyobb tájak más-más produktummal kapcsolódhatnak bele az egységesülő világ gazdasági életébe.⁴ Megjegyzendő, hogy Ausztriát és Poroszországot nem tartja modern országnak, valamint ha hazánkról beszél, nem a Monarchiát érti alatta, hanem a történelmi Magyarországot.

De Gerando Antonina tevékenységének különösen termékeny szakasza a XIX. század utolsó két évtizede. Széleskörű világlátás jellemzi, de soha nem téveszti szem elől igazi feladatát. Meggyőződése, hogy helyesen, eredményesen oktatni, nevelni a társadalom, a nagy egész, valamint a feladathoz kapcsolódó részletek pontos ismeretében, a változások hozta új feladatok felismerésével lehetséges. Az új feladatok az értékekben és a prioritásokban is változásokat igényelnek. *Neveléstan* c. munkájában / Kolozsvár 1881 / írja: „...nem azon ország lesz most már az első, hol egy- két kitűnő ember, vagy egy - bár kiválóan művelt - osztály lesz a vezető, hanem az, hol a műveltség és világosság a nemzet legtöbb rétegeit járja át, hol az általános erkölcsiség színvonala legmagasabb lesz. " / 6. l. /

Melyek szerinte a megőrizendő, valamint a kialakítandó értékek, és mit tart kora társadalmában ugyan prioritást élvező, mégis veszélyt jelentő negatív értéknek? Korkövetelmény: a szeretet, az egyéniség kibontakoztatása, a tudományos képzés és a munka megbecsülése. Szerinte gyökeresen megváltoztatandók az értékek akkori hierarchiája csúcson álló katonai tekintély, a katonai nevelés következtében kialakuló emberi tulajdonságok.

Kora gyermeke abban is De Gerando Antonina, amely vélemény szerint ha az egyének tulajdonságait a kívánt irányban tudjuk alakítani, akkor az egész társadalom meg fog változni. Közben attól fél, ha ez nem sikerül, nagy veszély fenyeget minket. Ellentmondó érzelmei az európai társadalmak széleskörű ismeretén alapszanak. Latolgom magamban azt, amit a magyarok lelkesedéséről, hősiességéről ír. Nem ismeretlen előttünk, hogy feladataink nagysága érzelmi pluszt igényel már évszázadok óta, hogy igényeink, valamint lehetőségeink közötti szakadékot valahogy át tudjuk hidalni. A szerző hol eszményíti ezt a lelkesedést, hol keserűen jellemzi a közömbösségbe hanyatló helyzetet.

Azonban nem lenne pedagógus, ha nem akarna mindenképpen bízni a jövőben, legalább is a következő nemzedékben. Mai tudásunkkal és mai szaknyelven magyarról magyarra átfordítva De Gerando munkáiból sok olyan állítást, megfigyelést tudunk kihámozni, amit nagyon jó pedagógiai érzékkel ő is hasznosítani tudott az oktatásban és nevelésben, és ma is érdemes megszívlelni. Hangsúlyozza a szülői nevelés fontosságát. „...ha csakugyan bekövetkeznék szegény hazánkra nézve a komoly válságos perc, mely bennünket oly rég óta fenyeget, embereket találjon itt mindenütt résen.”⁵

Értékpolarizáció

Az erkölcsben és a nevelésben is élesen szembe állítja De Gerando Antonina a szeretetet, mint a legfőbb értéket, a katonai neveléssel. Nem csak célját illetően ítéli el, hanem mint a parancsolás-engedelmesség viszonyán alapuló magatartást, nevelési módszert. A szeretet fogalma nála nem csak valami általános követelményt jelent, hanem türelmet, toleranciát, empátiát, együttműködési készséget is. Ez nem az emberi kapcsolatokon kívülről származó erkölcsi parancs, hanem nagy hozzáértéssel, türelemmel belenevelt, belsővé vált egyéni tulajdonság. És ezt a szeretetet „aktív szeretetnek” nevezi. „Nekünk nem csak élnünk kell vele, és másoktól elfogadnunk, hanem adnunk is kell a magunkból, kisugároznunk erőnk fölöslegét az értelem, szeretet és akarat hatalmánál fogva, mely erő akkor tetté válik.”⁶ „Az erős erkölcsi érzet, mely a nemzet életéhez szükséges, csakis a családban fejlődhet ki egészségesen... a gondolkozást, az akarást és cselekvést összhangba hozza az örök igazsággal, széppel és jóval. Ez a fiatal lány legelső kötelessége önmaga iránt. „- írja.⁷ És ez mind azért kell, hogy majd az anya legyen az, akitől a következő nemzedék minden jót, az aktív szeretetet megkapja. Szükséges, hogy az anya legyen a gyermek dajkája, vele kezdődik az erkölcsi szolidaritásra való nevelés, amitől a közerkölcs emelkedése vagy hanyatlása is függ.”⁸

Nem kerüli meg a házasság problémáit sem. Azt is azonban a lányok és a fiúk nevelése szemszögéből tárgyalja. Az általa felsorolt kötelességek és problémák közül egyet emelnék ki, a későbbiekben a szerző által erősen támadott negatív érték irányába mutató láncszemnek látom. Idézem: „Nekik minden szabad, mert férfiaknak születtek.” A mulatozás ellen szól, nemzeti hibának, bűnnek tartja az úrhatnámot.⁹ Ebből a megállapításból ugyan le lehet vezetni a feudalizmus szokásrendszerét, a férfi- és női értékek közötti nagy távolságot, egyéb összefüggésekhez is elvezet. Másutt említi a férfiak durvaságát, ezért különösen fontosnak tartja, hogy a fiúkat is az anya nevelje sokáig. „Ne higgye el tehát a nő, ha azt mondják, hogy a fiúkat a társadalomnak kell nevelni, és ezért korán ki kell dobni őket az utcára... A fiúknak ép annyi, sőt még több szükségük van a tűzhely áldott befolyására, mint a lányoknak.”¹⁰ Jól látja, hogy arra a harcias nevelésre szükségük volt, amikor a férfiaknak nagyon keményen kellett

életüket a vadállatoktól és az ellenségtől megvédeniük, " de most már nem csupán harcost, hanem legelső sorban embert kell nevelni a fiúkból is, és ehhez okvetlenül szükséges a női kéz."¹¹ „Az anya fő törekvése legyen megnyerni és megtartani a gyermek feltétlen bizalmát...”¹² „Hogyan fogja az a gyermek kellően szerethetni egykor embertársait, ha anyai szeretetében, mely az emberiség szeretetéhez kell hogy vezessen, máris csalódott.”

Figyelmeztet az anyai nevelés lehetséges hibáira is.

A szeretetteljes nevelést és a katonai drillt pedagógiai szempontból nem alaptalanul veti egybe, mégis világosan kell látnunk, hogy a két probléma nem ugyanarra a területre vonatkozik, jóllehet egymásra hatással vannak. Jelen dolgozat kereteit meghaladja, hogy a férfi és a nő közötti természetadta különbséggel is foglalkozunk. De Gerando Antonina ezt a területet nem is érinti. A szeretetet lépcsőfokai az egyénből kiindulva a család, a haza, a nemzet és az emberiség. Addig a katonaság terepe a nemzet, a haza és a politika, s míg a szeretet összeköt, addig a katonaság mindig valami ellen irányul. A magyar történelmet nézve a haza védelmének a gondolata dominált irodalmunkban, dalainkban. Bár Tömörkény István ugyanezekben az években tárja fel a katonai szolgálatot teljesítő fiatal férfiak fájdalmas sorsát.

De Gerando elrettentő példaként többször is hivatkozik a francia-porosz háborúra. Továbbá, hogy a porosz katonai nevelés rossz hatással van a mi férfiainkra, mert a katonaszerep ideálként nálunk is terjed. Talán itt téved. A férfiak durva, duhaj magatartását a porosz hatásra visszavezetni az európai politika leegyszerűsítése. Hivatkozhatnánk a napóleoni Egyiptomból Moszkváig terjedő háborúkra, a magyar szabadság helyett szabadságharc vérbefojtására. Az általunk tárgyalt téma szempontjából döntő, hogy Ferenc József császár, aki a német nyelvterület feletti hegemoniára törekedett Poroszországgal szemben, saját birodalmára nézve legnagyobb belső veszélynek tartotta a magyar függetlenségre való törekvéseket. Ezeket nagyon kegyetlenül fojtotta el. Az osztrák birodalomban a férfiak nyolc évig katonáskodtak. A magyarokat a birodalom távoli területeire, idegen nyelvű közegbe vitték. Nem eléggé ismertek széles körben a következő, szörnyű, csak a jéghegy csúcsát jelző adatok:

- 1./ a hadseregen belül hétszer több gyilkosság fordult elő, mint a civil lakosság körében,
- 2./ valamint az öngyilkosságok száma kilencszer nagyobb a katonák között a civilekénél.¹³

Ezek a tények hitelesítik De Gerando megállapításait, miszerint elkeserítő a magyar férfiak magatartásában és pszichikumában található sok tulajdonság. Tehát ha pedagógiailag a katonai ideált és nevelési módszereket rendszeresen bírálja, sőt támadja, igazat kell neki adnunk.

Ami a francia-porosz háborúra való hivatkozását illeti, nem magyarázhatjuk csupán szubjektív érzelmekkel. Figyelembe kell vennünk, hogy egész pedagógiai munkássága a kiegyezés utánra esik. Tehát ha a fellelegzés korszakában, a magyar közoktatás beindulása és a politikai, gazdasági fellendülés idejében nem említi a Bach-korszakot, talán okosan is teszi, ha a régi bölcsességet ismét aktuálisnak véli, vagyis, hogy „...*ideje van a hallgatásnak, és ideje a szólásnak.*”¹⁴

Vagy arról van szó, hogy a társadalomban az 1880-as évekig oly messzi állt egymástól a férfiak és a nők világa, hogy talán a nők nem is tudtak arról, hogy maga a császár kívánja ezt a kegyetlen nevelést, mint egyetlen erkölcsös nevelést; és fordítva is, a férfiak világa keveset tudott a nők gondjairól, értékeiről. Száz évvel később egy akadémiai vizsgálat még mindig jelentősebb távolságot talál a férfi és a női értékek között nálunk, mint a modern USA-ban¹⁶, s majd a következő évtizedek, a szecesszió kora kezdi áthidalni ezt a szakadékot. Ebben nagy szerepet játszottak mindazok a pedagógusok, akik a nőnevelés új útjait keresték. Egy évszázaddal később pedig panaszok hangzanak el, hogy egyik-másik főiskolai és egyetemi végzettséget igénylő szakmák elnöisédtek.

Oktatás – nevelés

Az oktatást és a nevelést egyszerre látja egységben és tudja elemezni tudományosan is. Kétségbeesetten látja, mennyire megalapozatlan nevelési elméletünk. „Fájdalom! a mi neveléstani irodalmunk... eltévedt az elmélet tudományos ágazataiban... melyekből bajos életrevaló szabályokat kihalászni. Három-négy német tankönyvből olvastottunk össze egyet. Nem volt időnk megemészteni.”¹⁷

Jól látja alakuló közoktatásunk fő feladatát: „...nem azon ország lesz most már az első, hol egy-két kitűnő ember, vagy egy / bár kiválóan művelt / osztály lesz a vezető, hanem az, hol a műveltség és világosság a nemzet legtöbb rétegeit járja át, hol az általános erkölcsiség színvonala legmagasabb lesz”¹⁸ Hangsúlyozza a szülői nevelés fontosságát, és talán egy kicsit még ma is belénk nyilal, ha a következő sorait olvassuk: „...ha csakugyan bekövetkeznék szegény hazánkra nézve a komoly válságos perc, mely bennünket oly rég óta fenyeget, embereket találjon itt mindenütt a résen”¹⁹.

Nevelési elmélete kora legfrissebb ismereteire támaszkodik, ugyanakkor szem előtt tartja folyamatosan a magyar társadalom erényeit és hibáit. A művelt osztályok erősen ragaszkodnak a szokásokhoz, előjogokhoz, tehát konzervatívak. Azt is mesebeszédnek tartja, hogy „a valódi tehetség utat tör magának bármilyen mostoha körülmények között.” Felpanaszolja, hogy a közoktatásunk nem olyan módszerekkel dolgozik, amelyekkel ki lehet bontakoztatni a tehetséget. Államilag akadályozzuk meg, hogy „az a nemzet, amelyiknek földnépe sokkal intelligensebb, művésziesebb, mint a civilizált nyugat leggazdagabb szántóvetői”²⁰, képességeiknek megfelelően művelődhessen, fejleszthessék ki tehetségüket. Száz évvel ezelőtt is rosszkedvű népnek látott minket. „Hagyjuk szomszédainknak a rosszkedv bölcsészetét” - tanácsolja, de úgy látszik máig se hallottuk meg a tanácsot.

De Gerando Antomna nagy figyelmet fordít arra, mit kell elérni a növendékeinknél, és azt hogyan. Nem hatalmat kell gyakorolni a gyermek felett, hanem szerető, gondos, hozzáértő módon úgy irányítani, hogy a belső adottságok összhangban legyenek a külső követelményrendszerrel.²¹ A módszereknek nagyon változatosnak kell lenniük. Az akaratot²² már kicsi korban el kell kezdeni nevelni. A nevelőnek ismernie, szeretnie kell a gyermeket, csak úgy tudja neki megtanítani, mi a jó és mi a rossz.

Határozott véleménye van a nevelési rendszerekről. „Tökéletes rendszer tudományos tévedés”- állítja. Ennek ellenére a feladat roppant nagy. A munkának fel kell szabadulnia minden középkorról reánk maradt korlátjától, békőitől, minden-minden bilincsetől.²³

Kifogásolja, hogy fiataljaink, különösen a leánygyermekek milyen kevés testnevelésben részesülnek, az egészségnevelés szinte semmi. A kisgyermekeknek egy-két órás szellemi tevékenység után játékra, mozgásra, érzelmi élményekre van szükségük, hogy agyuk ismét fogékony legyen.²⁴

Fontos pedagógiai kérdésként kezeli az életkori sajátosságokat is. Az iskolák szigorú osztályrendszerét találja De Gerando vétkesnek abban, hogy sok gyerek megutálja a tanulást²⁵ Természetellenesnek tartja, ha „30-40 gyereket - jó, ha nincs szó 60-70 -ről - vaskeretekbe belegyömöszölnek és várják, egyforma tempóban fejlődjenek. A tantervet is szerencsétlennek tartja, mert nem veszik figyelembe e gyerekek eltérő adottságait, érdeklődéskörét; hogy vannak természettudományos beállítottságúak és azoknak abból kell nagyobb adagban, hosszabb időn keresztül több ismeretet nyújtani, a humán beállítottságúaknak meg fordítva.

A leánygimnáziumok létrehozásáért küzd. 1897-től 15 éven át saját pénzen működtet gimnáziumot,²⁶ amit az állam és a város De Gerando Antonina nyugalomba vonulásával vállal át. Hogy pénzügyi vagy politikai háttere van-e? Mindkettő feltételezhető.²⁷

Minden írásában foglalkozik a tanítás és nevelés helyes módszereivel. „A középoktatásnak főképp tanulni kell megtanítania. Legjobban még a számtant, mértant és az algebrát tanítjuk, mert ezeket a tudományokat kevésbé lehet dióhéjba szorítani.”²⁸ Kardoskodik az alapos általános műveltség mellett. Meggyőződése, hogy csak arra lehet biztos szakmai képesítést építeni.

Az eddig felsoroltakon kívül, azt hiszem - vannak még olyan gondolatai ennek a kiemelkedő egyéniségnek, amin érdemes lenne hosszabban is eltöprengenünk.

Utóhang

De Gerando Antonina soha nem szűnt meg két ország gyermekének lenni. Jókait fordította franciára, francia műveket magyarra. S hadd említsek meg egy ábrándot, ami a XX. században egyetemisták és kezdő értelmiségiek vissza-visszatérő álma volt, vágy a művelt közösségek után, valami olyan légkör után, amilyen a francia irodalmi szalonokban volt, ahol a kiemelkedő tehetségek és más művelt emberek cseréltek folyamatosan eszmét, így a nagy gondolatok társaságban érlelődtek kölcsönös hasznára a tanult rétegek különböző tehetségű tagjai számára. De Gerando Antonina munkáit tanulmányozva kaptam ízelítőt, milyen lehetett ezeknek a szalonoknak a légköre.

Létrehozta a *Gróf Teleki Blanka Társaságot*, részt vett a *Magyar Paedagogiai Társaság* megalapításában.

Tanítványai pedig a két háború között a *De Gerandisták Országos Testvéri Közösségét* hozták létre, hogy volt tanáruk eszméit őrizzék, továbbadják.

Megható ünnepség volt, amikor 1941. szeptember 28-án De Gerando Antonina márvány emléktábláját felavatták, utána a régi és az akkori tanítványok és tanárok serege a város, a testvériskolák, egyetemek tiszteletadása mellett a Sétatéri gimnáziumból a Házsongárdi temetőbe vonult, hogy virággal borítsa az iskola alapítójának sírját.

Jegyzetek

1. De Gerando Antonina: Hogyan "lesz Magyarország?" 1894. Kolozsvár, Ajtai K. könyvnyomda
2. Ady Endre: István király országa / Újságcikk /1902 aug. 20.
3. De Gerando Antonina: Hogyan "lesz Magyarország?" 5. old.
4. u.o. 7. old.
5. De Gerando Antonina.: Neveléstan 1881 Kolozsvár 7. old.
6. 6. De Gerando Antonina: A női élet Kolozsvár 1892
7. u.o. A leány az atyai házban c. fejezet
8. De Gerando Antonina: Neveléstan 63.-65. old.
9. De Gerando Antonina: Női élet 119. old.
10. u.o.
11. u.o.
12. u.o. 123. old.
13. Magyarország története 1848-1890 Akadémia Kiadó II. kötet 466. old.
14. Biblia. Prédikátorok könyve III. rész
15. Magyarország története 1848-1890.
16. Műhelytanulmányok Értékszociológiai Műhely. Kényszerpályán? A magyar társadalom értékrendszerének alakulása 1930 és 1980 között / Hankiss Elemér - Manchin Róbert - Füstös László - Szakolczai Árpád /
17. De Gerando Antonina: Neveléstan 5. old.
18. u.o. 6. old.

19. u.o. 7. old.
20. u.o. 58. old.
21. Zalotay Erzsébet: A szocializációs folyamatok néhány jellemző vonása egy adott szakközépiskolában. Kézirat.
22. De Gerando Antonina: Reformjavaslatok a felsőbb leányiskolákra nézve 1896. 35. old.
23. De Gerando Antonina: Neveléstan 43. old.
24. u.o. 5. old.
25. Zalotay Erzsébet: Gondolataim az elfelejtett elemi iskola ürügyén Módszertani közlemények. 1996 / 3.
26. De Gerando Antonina: Reformjavaslatok... 110. old.
27. Bajomi Lázár Endre De Gerando Antonina / Ismeretlen újságból/
28. Kelemen Elemér: Ezeréves a magyar iskola. Pedagógus Szakszervezet Országos Irodája

Kiss Ferenc Életet a diákéveknek- Válogatás a történelmi "Zalavármegye" sajtójából

Az emberiség történelme során felhalmozódott ismeretanyag a XIX. századbeli diák gyomrát is megterhelte. Már abban az időben sok kifogás merült fel az iskola életidegensége ellen. Elmélet és gyakorlat, iskola és élet kibékíthetetlen ellentétben állt egymással. Az iskolából kikerült pályakezdők hada áthághatatlan akadályokba ütközött. Minden ifjú feje fölött Damoklész kardjaként lebegett a megélhetés, a boldogulás, a helytállás bizonytalansága, a fokozódó munkanélküliség /I./

A jelenség láttán, ha lassú ütemben is, de megindult az iskola korszerűsítése. Előtérbe került az eddig mellőzött, lenézett gyakorlati ismeretek oktatása. /II./ Megyeszerte iskolakertek, tanműhelyek létesültek. Átalakult a középfokú oktatás szerkezete. Felső népiskolák, földművesiskolák, polgári iskolák megtörték az elméleti gimnáziumok egyeduralmát. Az alsó fokú iskolázás kiegészült gazdasági ismétlő iskolával, vincellériskolával.

Minden iskolatípus részére készültek tantervek, tankönyvek. Az állami felsőbb irányítás javaslatai kiegészültek az iskolafenntartó önkormányzatok korszerűsítési törekvéseivel. Műhelytermek, szerzőszámok, nyersanyagok, gyakorlótelep biztosítása részben helyi forrásból, részben államsegély igénybevételével történt. Köveskál község húsz hold földet ajánlott meg iskolakert céljaira. /III./ Megyei Gazdasági Egyesület kebelében szerveződött gazdakörök, valamint a Balatoni Szövetség népies gazdasági előadásokat, háziipari tanfolyamokat, munkaiállításokat, díjazásokat, vásárokat rendeztek faiskola-kezelők, szülők, pedagógusok, gyermekek részére. /IV./ A társminisztérium /Darányi Ignác földművelésügyi miniszter/ népkönyvtárat, ingyen facsemetét stb. adományozott. Tapolca lakossága, emlékezetében még ma is él a „boldog Darányi-korszak” /V./

Ebből a sokszínűségből a közelmúlt évtizedeinek nevelési gyakorlata csak a tantervet, tankönyvet örizte meg. Tantervek, tankönyvek az elmúlt évtizedekben is többször változtak. A gyakorlati ismeretek oktatása háttérbe szorult - húsz holdas iskolakert ma már mesének tűnik. „Technika” tantárgy heti két órájában csak kóstolgatja a diák a munkafogásokat, de a munka igazi értékéről nem győződhet meg. Kezdeményező készség, vállalkozási hajlam, gazdálkodási ismeretek hiánya hátráltatja a felnövekvő nemzedék boldogulását, helytállását, alkotó kedvét. Életközeli tapasztalatok hiányában az iskola által hajsolt ismeretek halmozása önmagában nem elegendő, érvényesülni, élni is kell tudni. /VI./

A hivatkozott szemelvények

I VIZSGÁK UTÁN

- *Egy apa pedagógiai elmélkedései = Zalamegye, Zalavármegyei Hírlap, 1905. június 25., 3-4. p.*

Egy reális amerikai egészen érthetően magyarázza meg, hogy miért van az ifjúságnak olyan borzasztó sok tudományra szüksége az iskolában. A sonkát be kell pácolni, hogy ízes falat legyen belőle. Mikor teleszítva magát páccal, akkor a legnehezebb, de értéktelen, nem élvezetes. Még a szaga sem jó. A pácnak legnagyobb részét ki kell izzadnia a füstölőben, hogy csak az maradjon meg benne, amire szüksége van. Ez pedig nem a pác, hanem csak az íze, a sava java. A tudományokkal agyonitatott léleknek is sokat ki kell izzadnia az élet füstölőjében, hogy a hosszú évek munkájával összeszedett ismeretekből elhullassa, elpárologtassa mindazt, ami felesleges, s csak azt tartsa meg, amire szüksége van, aminek hasznát is veszi.

Ezen a sonka elméleten épül fel a modern pedagógia. Sokat kell tanulni, hogy valami keveset tudjunk.

Ha már nálam bölcsőbb emberek ezt a módszert helyesnek tartják, én nem rugdalózom ellene. Egy tapasztalatom azonban van, ami arról győzött meg, hogy a sonkapác nem egészen válik be. A mai ifjúság sokkal többet kiizzad a beszédett tudományból, mint amennyi kívánatos volna és a pácnak az íze is elvész. Sőt éppen ez vész el. Az életre szánt ismeretek a leggyengébbek, pedig ezeknek kellene azt a bizonyos kis maradványt képezniök, amely a sok tanulásból leszűrődik.

II *Borbély György: A FORGÓPISZTOLYOK = Zalamegye, 1899. szeptember 24., 1. p.*

A múlt számban azt mondtam, hogy csak az iskola pusztíthatja ki a betyárokat. De nem az az iskola, mely csak a lepréelt mondatokat gyömöszöli a gyermek fejébe. Hanem az az ideális iskola, mely az említett kötelességnek a tudatát és érzetét már a gyermeknek a vérébe csepegteti, mely már a gyermeket hozzá szoktatja a munkához s rátanítja a dologra, - nemcsak az írás, olvasás, szavalás dolgára, hanem az élet műnkéjére is. Ebben az ideális iskolában, nem bánám én, ha nem tanulná is meg a gyermek, vagy ha elfelejtené is, hol ered a Mississippi: ahelyett fürödjék meg a falu friss patakjában, hogy egészségesebb legyen tőle. Nem kínoznám annak emlékezetével, hogy Prágában bakkancsokat készítenek: megdicsérném, ha azalatt megvarrná a saját kabátját.

Olyan egy sem lenne, a melyik teljesen ingyen töltené el a napot s az évet. Csak úgy eszik, ha dolgozik valamit, akármit. S ehhez úgy hozzászokik, hogy nagy korában sem kívánja el ingyen a másét. A mostani iskolában felnőnek a gyermekek, még pedig az iskolakötelezettség miatt valamennyien 12-16 éves korig. Nem tudom, egytized vagy egyhuszad részéből lesz tudós, pap, tanár, ügyvéd, tisztviselő. A többi nagyobb részéből lesz olyan valami, aminek hírét sem hallotta, nem hogy vagy egyszer a nyelét megfogta volna. Sok éven keresztül evett, anélkül, hogy dolgozott volna. Gondolja, hogy ezután is lehet úgy. Csak az evés jogát ismeri, a munkakötelességet nem. Az ilyenek közül némelyiket már hiába küldi a munkaközvetítő a gyárba vagy a műhelybe. A vármegye is hiába veszi ki kezéből a pisztolyt. Botot fog. Mert enni kell.

III. *ÖNÁLLÓ GAZDASÁGI ISMÉTLŐ ISKOLA KÖVESKÁLLÁN = Zalamegye, Zalavármegyei Hírlap, 1902. április 13., 7. p.*

A köveskállai önálló gazdasági ismétlő iskola ügye immár oda érlelődött, hogy a szervezés feltételeiről e hó 9-én a helyszínen tárgyalás tartatott. Részt vett abban a zalavármegyei gazdasági egyesület elnöke Hertelendy Ferenc, az egyesület titkára Voigt Ede, dr. Ruzsicska Kálmán kir. tanácsos tanfelügyelő, a földművelésügyi miniszternek kiküldötte Abonyi Károly gazdasági szaktanár, a köveskállai iskolák iskolaszékei s a községi képviselőtestület. A község közönsége rendkívüli érdeklődéssel és rokonszenvvel fogadta az iskola eszméjét s a kivitelhez húsz hold földet, a tanterem elhelyezését s a gyakorlati telep felszerelését ajánlotta meg.

A szaktanítót a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezi ki 12 00 korona fizetéssel s 3 00 korona lakbérrel s a telek jövedelmének húsz százalékával. A telek jövedelmének nyolcvan százaléka a felszerelés és berendezés fokozatos költségeire a községnek engedtetik át.

IV. *GAZDASÁGI HÁZIIPARI KIÁLLÍTÁS TAPOLCZÁN = Zalavármegye, Zalavár megyei Hírlap, 1905. február 19., 6. p.*

A földművelésügyi m. kir. miniszter anyagi támogatásával már az ötödik gazdasági háziipari tanfolyam tartatott folyó évi januárban Tapolczán. Az idei tanfolyam új anyagot, a fafaragást ölelte fel, a gazdasági ismétlő Iskolai tanulók pedig a kefekötést gyakorolták. A tanfolyam végével a /múlt vasárnap/ készített munkadarabokból kiállítást rendezett annak felügyelője, melyet a gazdaközönség egész nap folyamán érdeklődéssel látogatott. A készített munkadarabok nagy száma, tiszta és szabályos kivitele csak szorgalmas, törekvő kezek munkája lehetett. Folyó hó 13-án délelőtt a tanfolyam felügyelője kiosztotta a munkadarabokat, a résztvevőket pedig a további szorgalmas munkára serkentve, egyben hálaára hívta fel őket a földművelésügyi kormány és a megyei gazdasági egyesület iránt.

V. *VINCELLÉRISKOLA TAPOLCZÁN = Zalamegye, 1890. június 15., 2. p.*

A Zalamegyei Gazdasági Egyesület még 1887. évben felterjesztést tett a földművelésügyi minisztériumhoz egy Tapolczán létesítendő vincellériskola tárgyában.

Szén, vármegyénk nézve oly fontos iskola ügyében a földművelésügyi m. kir. miniszter f. évi 18250.III.9. sz. a. a következő rendeletet intézte Zalavármegye közönségéhez:

"Részemről tekintettel Tapolcza község és a vidék érdekeltségének áldozatkészségére, mellyel az utóbbi a vincellériskolába, felveendő tanulók részére a tárgyalások folyama alatt 10 ösztöndíjas helyet

létesített, a tervbe vett vincellériskola felállítását a fenti ajánlatok folytán nem ellenzem, s hajlandó vagyok a felállítandó vincellériskolát évi 2400 forinttal segélyezni...

Hajlandó vagyok továbbá az amerikai szőlőtelep berendezéséhez igényelt szőlővesszőket a rendelkezésre álló készlet mérvéhez képest - díjtalanul adományozni, s amennyiben azt az e célból rendelkezésemre álló hitel megengedi - esetleg pénzbeli segéllyel is támogatni."

VI. A GYERMEKNEVELÉS LEGÚJABB MÓDSZERE = Zalamegye, Zalavármegyei Hirlap, 1913. április 13., 3. p.

Megszívlelendő példával járt elől néhány fővárosi gyermekbarát, akik azt kérték a fővárosi tanácstól, engedjen át néhány hold területet a szabadban a gyermeknevelés céljaira. Arról van szó, hogy tanítók és óvónők vezetése mellett játszhassanak a gyermekek. A terv készítői egy színész és két újságíró, természetes tehát, hogy a nevelés bizonyos artisztikus jelleggel karöltve magasabb, intelligens szempontok szerint van kitervezve.

Mi kell egy ilyen gyermektelephez? Először is sok levegő, mert ahhoz a klasszikus gondolkozáshoz kezdiünk visszatérni, nevezetesen, hogy az ép lélek és ép test teljes harmóniája nélkül nem ér semmit a tudás.

Itt a gyermek háboríthatatlanul élje a maga társadalmát, alkalma legyen a legeklatánsabb emberi dolgokba belekóstolni, lehessen bíró, védhessen gyengébbet, verekedhessen másokkal, ez az élet. Ha a gyermek komolyan veszi játékát, komolyan fogja venni az életet is. önérzetes, jogszerető emberek csakis ilyen társadalmacskából várhatók.

Ebben a keretben megtalálja majd a pedagógus tanár éppúgy a maga érvényesülését, mint ahogy hosszas magyarázat nélkül az orvos, de helye van az agrár embereknek is a munkában, aki gyümölcsrel látja el a telepet, a filantróp suszternek, aki cipőt foltoz, vagy a kevésbé filantróp suszter, akivel cipőt foltoztatnak. Nagyszerű dolog az is, Imikor van hely, ahol fenntartás nélkül szaladgálhatnak mezítláb a gyermekek.

Ott, ahol van hozzávaló vezető, szülőmunkával, apró művészeti pepecseléssel lehet fejleszteni a gyermekek artisztikus érzéseit. Aki magáévá teszi a szép szeretetét a művészetben, az nem fogja megtagadtatni azt az életben sem és a jövő polgári osztály intelligenciája már ismerhetni fogja az esztétikai erkölcs fogalmát.

Kolics Pál **Emlékezünk a szigetvári járásban**

Iskolák helyiségeinek elnevezése neves pedagógusokról

iskola:	a pedagógus neve:	a terem funkciója:
Általános Iskola, Mozsgó	Hajdú János igazgató	magyar szaktanterem
Általános Iskola, Nagydobsza	Ács János igazgató	iskolai könyvtár
Tinódi Lantos Sebestyén Általános Iskola, Szigetvár	Hergeröder Józsefné és József tanárok, karnagyok	ének-zene szaktanterem
Tinódi Lantos Sebestyén Általános Iskola, Szigetvár	Krafft Lajosné tanítónő	alsó tagozatos tanterem
Tinódi Lantos Sebestyén Általános Iskola, Szigetvár	Krémer Antalné	magyar szaktanterem
Tinódi Lantos Sebestyén Általános Iskola, Szigetvár	Péter Józsefné tanár, az iskolai könyvtár őre	iskolai könyvtár
Tinódi Lantos Sebestyén Általános Iskola, Szigetvár	Pirisi Jánosné igazgató, felügyelő	alsó tagozatos tanterem

Iskola elnevezése pedagógusokról

Lengyeltóti János Általános Iskola, Mozsgó (kántortanító, majd iskolaigazgató, később művelődési ház igazgató volt.)

Közterület elnevezése pedagógusokról

Szigetvár, Vár körüli terület: Molnár Imre sétány (A helyi gimnázium tanára, igazgató helyettese, a Várbaráti Kör örökös elnöke.)

Szobor

2014-ben Szentlászló község a temető előtti parkban mellszobrot állított dr. Vargha Károlynak, a község szülöttjének, aki a Pécsi Tanárképző Főiskola német tanszékének vezetője volt és a Baranyai Honismereti Szövetség örökös elnöke.

Emléktábla a pedagógusok tiszteletére

név:	egykori beosztása:	az emléktábla helye:
Alpár János	igazgató-tanító	Ibafa, Művelődési Ház homlokzata

Ács János	igazgató	Nagydobsza, Általános Iskola főbejárata
Molnár Imre	gimnáziumi tanár, igazgató-helyettes, a Várbaráti Kör örökös elnöke	Szigetvár, Vár, Andrássy kastély déli fala
Muszély Ágoston	festőművész, polgári iskolai tanár	Zrínyi Miklós Gimnázium Szigetvár, középső épület folyosója
Pintér Ottó	általános iskola és diákotthon igazgató	Ibafa, az egykori diákotthon kerítésén
Póré János	tanító	Nemeske, Önkormányzat épületének homlokzata
Racsmán József	polgári iskolai tanár	Szigetvár, Szecsódi Máté u. 1. (A tanár úr egykori lakóháza falán.)
Takács László	gimnáziumi tanár	Zrínyi Miklós Gimnázium Szigetvár, középső épület folyosója
Zágon Gyula	festőművész, tanár	Tinódi Lantos Sebestyén Általános Iskola, Szigetvár, főbejárat belső terében.

Állandó kiállítások

hely:	téma:	elhelyezés:
Általános Iskola, Nagydobsza	Ács János néptanító élete és munkássága	folyosón, 6 zárt tárló
Tinódi Lantos Sebestyén Általános Iskola, Szigetvár	iskolatorténét	önálló helyiségben, 10 zárt tárló

Egykori iskolák falán elhelyezett emléktábla, amely az iskola fennállásának időpontját és az ott tanító pedagógusok nevét tartalmazza

az iskola megnevezése:	helye:	az ünnepélyes felavatás időpontja:
Uradalmi Népiskola, majd Állami Általános Iskola	Szentlászló-Riticspuszta (az egykori iskola falán)	2008
Református Elemi Népiskola, majd Állami Általános Iskola	Molvány (az egykori iskola falán)	2011

Állami Elemi Népiskola, majd Állami Általános Iskola	Somogyapáti- Diópuszta (az egykori iskola falán)	2012
Állami Általános Iskola	Almáskeresztúr (az egykori iskola falán)	2012
Uradalmi Elemi Népiskola, majd Állami Általános Iskola	Almamellék-Sasrét (az egykori iskola falán)	2013
Községi Elemi Népiskola, majd Állami Általános Iskola	Almáskeresztúr, Elekmajor (az egykori almáskeresztúri iskola falán)	2014
Iskola	Boldogasszonyfa-Terecseny a Fő utca 2. sz. alatt álló egykori iskola – ma kulcsos turistaház) falán	2016

Az egykori pedagógusok életútjának megörökítése könyvekben

Kolics Pál: Lámpások Szigetvár és vidékén. Szigetvár, 2007. (63 pedagógus életútját dolgozza fel a könyv.)

Kolics Pál: Lámpások Szigetvár és vidékén II. Szigetvár, 2008. (50 pedagógus)

Kolics Pál: Lámpások Szigetvár és vidékén III. Szigetvár, 2009. (37 pedagógus)

Megszűnt iskolák történetei

- Vas István: A szigetvári polgári iskola története. Szigetvár, 2001.
- Szabó Attila: Mindennapok a szigetvári magyar királyi állami „Rezső” polgári fiúiskolában az 1920-as években. Budapest, 2005.
- Kolics Pál: A gyűrűfői iskola krónikája, Szigetvár, 2009.
- Kolics Pál: A Diópusztai Állami Elemi Népiskola, majd Általános Iskola krónikája. Szigetvár, 2012. Kolics Pál: Elfelejtett iskolák. Szigetvár, 2013. (Boldogasszonyfa, Csebény, Görösgalpuszta, Margitapuszta, Merenye, Patapoklosi, Riticspuszta, Szentegát, Szulimán, Tótszentgyörgy)
- Kolics Pál: Elfelejtett iskolák a Dél-Zselicben- Betlehempuszta. Honismeret, 2014/5., 18.

Hunyady György

Kornis Gyula szellemi és közéleti pályafutása²

A tankönyvszerző

Több mint 100 évvel ezelőtt, 1911-ben bocsátotta közkézre Kornis Gyula a középiskolák számára írott pszichológia tankönyvét. Ez a **20. század elején** – bizvást mondhatjuk – a kor tudományosságának szintjén állt, és ha használatának három és fél évtizedében meg is kopott szakmai korszerűsége, didaktikus értékei mindvégig jól szolgálták a középosztály gimnáziumot látogató gyermekeinek a művelődését. Múlhatatlan érdeme, hogy kísérleti lélektan korai eredményeit – amelyek ekkor főként az érzékelés élettanára épültek – belefoglalta a tananyagba, ami is alapvetően az élmények árnyalt pszichológiai leírását a filozófiától örökölt fogalmak alá rendezte. A gondolati megismerés, az érzelmek és az akarat antik hármasa adta a tankönyv alapszerkezetét, amely ezen alkotóelemekből kerekítette ki az emberi személyiség összképét. Kornis a pszichológiai tananyagot mintegy a filozófia oktatásaként könyvelte el, korántsem azért mert elvesztette különösen éles tudomány-rendszer-tani tisztánlátását, hanem mert felmérte **üzenetének direkt ember- és társadalomkép formáló erejét**. Kiemelendő ugyanakkor, hogy tankönyvében a világnézeti sugallatok rendkívül szelídek és visszafogottak. Főképpen abban állnak, hogy a széttagoló elemzésen felülemelkedve nem téveszti szem elől az emberi személyiség egész-jellegét (a lelki jelenségek mögött megengedve és feltéve a lélek szubsztanciáját). Elismerve a lelki történések mögötti és közötti oksági összefüggéseket is, kifejezi meggyőződését, hogy célok kitűzése, értékek választása mozgatja az embert és szervezi – teleologikusan – belső működését. És ezért is a pszichológia, ha betölti feladatát, akkor az úgynevezett szellemtudományok alapjául szolgál, azaz a kultúrákban kikristályosodó társadalmi-történeti dinamika megértésében és megértetésében segít. 1919-ben Kornis új utakra lép: elapadnak pszichológiai munkái, Wundttal és a tőle származtatható kísérleti pszichológiával mindinkább kritikai szellemben foglalkozik, ideologikus paneljei közé tartozik a természetben uralkodó okság és az ember és társadalom által megélt és megérthető célok világának szembeállítás, az egyéni élményvilágról figyelme kifejezetten áttevődik a nemzeti közösséget összefűző és mozgóató eszmei értékekre. A múlt tanítható tanulságai összetettek: ahogy indokolt, hogy törekedjünk Trianon traumájának, a rend restaurálásának és a gazdaság csodával határos konszolidálásának megértésére, ugyanúgy látni és láttatni kell mindennek a történeti árnyoldalát is: a nacionalizmus militáns szellemét, a közrendű zsidókkal szembeni kimondott-kimondatlan diszkriminációt és az avított osztályrend görcsös fenntartását az autokratikus rendszerben. Kornis Gyula ezen negatívumokban is osztozott, 1921-ben a Kultúrpolitikánk irányelvei című koncepciójában a nemzeti **középosztály oktatási privilégiumainak védelmében** írta le: hogy a nép minden tehetségét magától a néptől elraboljuk, s számára a saját osztályán belül csak a kevésbé tehetségeseket és a tehetségteleneket hagyjuk meg: ez népellenes, antidemokratikus politika volna”””a nép fia, mint amilyen, a saját kereteiben érvényesülhet s nem úgy, hogy előbb a saját talajából mesterségesen kitépve egy felsőbb osztály idegen humuszába van átültetve, melyben mindig idegen marad. Ez az igazi demokratikus haladás...” (KORNIS 1921:30-31).

Fordítsuk le a kegyes szavakat magyarra: a társadalmi hovatartozás írja felül a tehetséget, legyen lezárva az intellektuális emelkedés útja nyersen, osztályalapon.

² A tanulmány kiegészített és szerkesztett változata az MTA Filozófiai és Történettudományok Osztálya 2015. november 12-i „Konzervatív társadalomtudósok politikai válaszája a 30-as, 40-es években” című tudományos ülésén elhangzó előadásnak és az ELTE TÁMOP konferenciáján 2014. november 10-én szereplő „Természet és társadalom az emberben” című előadásnak.

*Feszegethetjük sok irányba, hogy mit értünk demokrácián, ez azonban semmiképpen nem minősülhet demokratikus szellemiségnek és berendezkedésnek. Máig visszhangzik benne a Horthy rendszer kegyelmesei, méltóságosai, nagyságosai és tekintetesei feudális felhangú megkülönböztetésének komikuma, és a nagybirtokok (nota bene a polgári házak) sokszázéves cselédségének tragikus sorsa. Ha már a dramaturgiánál tartunk: Kornis antidemokratikus volt, de neki és a politikában osztályos társainak is becsületére válik, hogy a kormánypárt un. disszidens csoportja nyilvánvaló egzisztenciális áldozatok árán **szembefordult az ország fasizálódásával** 1939-ben, kísérletet tetti a második zsidótörvényt hozó Imrédy kormány bukztatására. Láthatjuk és taníthatjuk, hogy ilyen erkölcsi erőre szükség van a történelem sötét korszakainak, korszakai küszöbén.*

*Tárgyunk szempontjából figyelemre méltó, hogy Kornisnak a hűvös tudományos objektivitást képviselő pszichológiai tankönyve a Horthy rendszer 25 éve alatt használatos volt a gimnáziumban, de a szemléletformálás esélyét a szellemtudományi ihletettséggű történelemtanításban látja. Különb. általa felemelt tanár-társa és szubordinált akadémikus-társa Dékány István aligha nyilatkozott volna arról, hogy a történettanítás a mérvadó nemcsak a nemzeti összetartozás tudatának a módszeres kialakításában, hanem még az emberismeret fejlesztésében is (szemben a rendszeres pszichológia-oktatással). Megjegyzendő, hogy a szellemtudományi történetírás mind a köztudat, mind a tanulók szemléletének formálásában valóban különösen hatékony volt és lehetett, mivel jó pszichológiai érzékenységgel **minden torzító tényezőre rájátszott**, ami a múlt percepciójában felmerülhet. Ellentétben a '48 után meghonosított történettanítással, amely jórészt a társadalmi fejlődés pseudo-törvényeinek illusztrálása volt fűrészipor-szárazságú mondanivalójával.*

A pályakezdet

Kornis Gyula jellegzetes alakja volt az elgyötört országban eluralkodó konzervativizmusnak. Története minden ízében beleszövődött a legszűkebb intellektuális és politikai elit fordulatos két évtizedébe. Nem utolsó sorban azzal foglalkozunk, hogy Kornis a számára egyaránt fontos hatalom és erkölcs milyen konfliktusát élte meg '30 után, és ennek nyomán fénylő pályafutásának drámai végén hogyan lett a 20. század két markáns önkényuralmi rendszerének üldözöttje.

Kornis Gyula **piarista diák** volt, ezt tartalmazza valamennyi életrajza, homályban hagyva azt a (népbírói fellebbezésében leírt)³ tény, hogy 1885-ben Vácott egy orvos családjába született, édesapját azonban 9 éves korában elvesztette és népes családja nagy szegénységbe hullott. Bizonyos, hogy az egyházi iskolázás, majd 1900-ban belépése a rendbe, annak segítségével folytatott budapesti és lipcsei tanulmányok, végül a pappá avatásával közel egy időben, 1907-ben elnyert piarista főgimnáziumi tanárság alapozta meg humán műveltségét és magasra ívelő szellemi pályafutását. Még vezetéknévét is 1900-ban kapta Roch Gyula magisztertől, aki ragaszkodott ahhoz, hogy a novíciusok sváb nevüket magyarra cseréljék fel, így lett Kremerből Kornis. (Öregkori levelében öntudattal említi, hogy a 30-as, 40-es években nem érzett semmi kisértést arra, hogy a nevüket visszaváltoztató társainak százaihoz csatlakozzék, akik „egyszerre a magyarságnak, amely felemelte őket, ellenségévé tarajosodtak.”)⁴

A rend és Kornis szellemi nyitottságáról tanúskodik, hogy magyar-latin tanári végzettségének megszerzése után a természettudományos fogantatású **kísérleti pszichológiát** kezdte behatóan tanulmányozni. Maga nem végzett kísérleteket e téren, de foglalkoztatta, hogy az empirikus módszerek megjelenése a lelki jelenségek vizsgálatában mely területeken hoz

³ Fellebbezés. 1945. július 20. MTA Kézirattár. Ms 4285/60

⁴ Mészáros István: *Egy sztoikus bölcs - kitelepítve. Kornis Gyula 1951-1957 közötti leveleiből.* 1955 augusztus 27. Nagy Miklósnak. Szabadelvű Unio. 1990. 48.o.

bizonyított eredményeket, milyen szemléleti kiindulópontjai és kihatásai vannak, valamint hogy e megújult tudomány mit tud nyújtani a társadalomtudományoknak, mindenekelőd a történettudománynak. E tájékozódásnak a pszichológia hazai történetében fontos mellékterméke volt, hogy tananyagként összeállította az „Elemi pszichológiai kísérletek”⁵ című gyűjteményét 1911-ben, egy évre rá pedig megjelent „A pszichológia és a logika elemei középiskolák számára”⁶ című tankönyve, aminek tucatnyi kiadása lett és 1945-ig gimnáziumi tananyag volt. Ebben már alapvonaláiban benne rejlik az a három kötetes szintézis, amit 1917 és 1919 között dolgozott ki „A lelki élet”⁷ címen, ami az empirikus alapon is nyugvó pszichológia nemzetközi viszonylatban is pártját ritkító első hazai összefoglalása volt (óriási munkabefektetéssel készült, mint kiadványnak egyedüli gyengéje talán, hogy a hivatkozott helyekről nem egyszer tételesen átvett szövegrészeket). A lelki élet számára különösen ellenszenves mechanikus felfogásával szemben méltányolta a fiziológiai irányból jövő és annak irányába mutató kérdésfeltevéseket, látta a Wundt által módszertani tudatossággal alkalmazott kísérletek hozamát főként az érzékelés területén, ugyanakkor pszichológiában alapvető jelentőségűnek vélte a belső élmények önfigyelését (introspekcióját), és ugyancsak a filozófus Brentano nyomán a tárgyakra irányuló élményeket a kiformaló lelki aktivitás eredményének mutatta be. Ez a kimunkált rendszerében szép, eklektikus gondolati építmény volt az egyik pillére a társadalomtudományok irányába mutató hídverésnek.

A történelmi materializmus ellenében ugyanis a **szellemtudományi felfogás** elkötelezett híve volt, aki Dilthey nyomán úgy vélte, hogy a humán tudományok alapja a pszichológia, nevezetesen alapvető módszerük az emberek, a csoportok, a korszakok, a nemzetek belső állapotába való behelyezkedés és szellemi irányultságuk megértése. Kornis a pszichológia épp formát öltő tudománya és a vele szemben táplált szellemtudományi elvárás illesztésén fáradozott. Ennek első dokumentuma volt 1911-ben „Az okság és törvényszerűség a pszichológiában”⁸ című kötete, majd 1914-ben a gondolatilag teljesebb „Történelem és pszichológia”.⁹

Mondanivalójának lényege, hogy míg a természet világában ok-okozat összefüggések állnak fenn, az ember és társadalom közegében minden a cél irányába mutat és a célból vezethető le. Egyaránt **nincs okság és törvényszerűség** a pszichológiában és a történelemben, ezek alapvetően teleologikus szerveződésekkel foglalkoznak. Az már tovább vezető kérdés, hogy a célok honnan erednek, az egyén lélek irracionális mélységeiből fakadnak-e fel, vagy az objektív értékek szférájából ereszkednek alá, ez a szellemtudományi bölcsélet alapdilemmája, Kornis életművében kissé ingadozva e kettő összeegyeztetésére hajlott. A pszichológia és történelem viszonyának szellemtudományi értelmezésében egy másik alapvető tétel, hogy a természettudományok az általános összefüggéseket keresik, a humán tudományok viszont azt kívánják megragadni, ami egyszeri, sajátos, egyedi. Ebben a vonatkozásban nehéz lenne tagadni, hogy a kísérleti pszichológia ambíciói kétségtelenül természettudományos jellegűek, a lelki jelenségeket szétdarabolva is általánosításra törnek. Innen a kompromisszumos gondolat, hogy a pszichológia a maga fogalmi konstrukcióival és mért változóival az élmény, a személyiség, a csoportmentalitás teljességét csak aszimptotikusan közelíti meg, de soha el nem éri. Kornis ennek jegyében hirdeti, és fog erre majd rendre visszatérni, hogy a **típusalkotás** lehet és legyen a pszichológia és történeti-társadalmi tudományok találkozási pontja, amire –

⁵ Kornis Gyula (1911): *Elemi pszichológiai kísérletek*. Franklin Társulat, Budapest.

⁶ Kornis Gyula (1911): *A pszichológia és logika elemei középiskolák számára*. Franklin Társulat, Budapest.

⁷ Kornis Gyula (1917-1919): *A lelki élet I-III. kötet*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.

⁸ Kornis Gyula (1911): *Okság és törvényszerűség a pszichológiában*. Franklin Társulat, Budapest.

⁹ Kornis Gyula (1914): *Történelem és pszichologia I-II*. Atheaneum, Budapest. 2-3. sz., 122-164. 4. sz. 1-73.

mármint a típusalkotásra – a szellemtudományokban a merő egyediség ismeretelméleti doktrínájából engedve valóban volt is hajlam.

A 10-es évek különösen termékeny időszakot képeztek Kornis életében, széles szellemi területek áttekintését, megmunkálását, széles ívű összefüggések keresését. A későbbiekben ekkor kiérlelt elgondolásaira gyakran utalt, de ezeket inkább felidézte, mint gyarapította. Ideologikus megnyilatkozásaiban a megcélzott **értékek** és ezek **kollektív** jellege mind nagyobb súlyt kapott. A kísérleti pszichológia mind kevésbé foglalkoztatja, de érdekes módon tárgyyszerű – tulajdonképpen világnézeti szempontból is csak halványan átszínezett – tankönyvének gimnáziumi oktatását töretlenül fenntartja, amivel egyébként a tudománynak és az oktatásügynek egyedülálló szolgálatot tett: elég csak arra utalni, hogy a közoktatásban ehhez mérhető rendszeres pszichológia-oktatás máig nincs, holott a pszichológia és a társadalomtudományok általa keresett határterületén immár több mint száz éve áll a szociálpszichológia gondolati építménye.¹⁰

Kornis a 10-es években történetelméleti-pszichológiai témájával jelen volt a filozófia színes tablóján, immár az Akadémia levelező tagjaként, 1917-ben „A viszonyító lelki aktusok”-ról¹¹ tartott székfoglaló előadást. Az évtized derekán egyetemi pályára lép, Budapesten és Pozsonyban is tanít.

Az alakuló pozsonyi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetemen lett a filozófia nyilvános rendes egyetemi tanára, majd 1918-ban **alapító dékánja** a Bölcsész-, Nyelv- és Történettudományi Karnak. Az egyetem létrehozásának eredeti tervében e kar nem szerepelt, ezért visszatekintve felkészült és dörgegelmes évnnyitó beszédet intézett az egybegyűltekhez. Mint történetietlen abszurditást könyvelte el egy tudományegyetem gondolatát bölcsészkar nélkül, a német idealizmus legendás képviselőinek tudományfelfogása mindenkorra a legszebben jelölte ki a bölcsészet szerepét a gyakorlati érdekű karok között, amelyek szakiskolák lennének, ha hallgatók a tudás és tudomány természetéről nem szereznének alapozó és integráló ismereteket. Ha a hallgatók a szellemtudományok műhelyébe nem nyernének olyan betekintést, ami segít a természettudományok szellemi hozamának kiértékelésében is. A bölcsészetet a tanárképzés véges céljai sem fosztják meg az igazságkeresés végtelenségének élményétől, és e stúdiumok nemcsak kritikai képességekkel ruháznak fel, hanem előítéletmentes gondolkodásra is szoktatnak, lehetővé téve „a küzdő világnézetek különböző álláspontjának türelmes megértését”.¹² Micsoda elokvencia mondhatnám, milyen példa számunkra, amikor a természet- és alkalmazott tudományok túlnyomásával szemben sokkal ingatagabb helyzetben keressük az érveket, hovatovább már a szavakat is.

A világháborúig **nem lehetjük fel** Kornis munkáiban azt a kulcsszót, hogy **nemzet**, mint ahogy az **iskolaügy-oktatáspolitiká** sem szerepel bennük csupán egyetlen esszé erejéig, Tolsztoj iskolaellenes reformpedagógiájának extrémításáról.¹³ Háborús filozófiai írásaiban azonban már jósolja a nemzeti kultúra politikájának és pedagógiájának eljövételét, mint ahogy a forradalmak ellenhatásaként tevőlegesen bekapcsolódik a keresztény-nemzeti konzervatív országépítő program kidolgozásába. A forradalmak után már 1919 decemberében éles választ ad az egységes középiskola ügyét pártoló miniszteri körkérdésre¹⁴, e válaszában az

¹⁰ Lásd: Hunyady György (2015): Természet és társadalom az emberben. In: Felvinczi Katalin (szerk.) *Problémafókuszú pedagógusképzés – a pedagóguspálya problémái*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 29-36. o.

¹¹ Kornis Gyula (1917): *A viszonyító lelki aktusok*. Akadémiai székfoglaló. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.

¹² Kornis Gyula (1918): *A bölcsészeti kar jelentősége a tudományegyetemen*. Éder Nyomda, Pozsony.

¹³ Kornis Gyula (1928): Tolsztoj művelődésemellete/1911/. *Kultúra és politika*. Franklin Társulat, Budapest. 321-335. o.

¹⁴ Kornis Gyula (1928): Iskolarendszerünk reformja/1919/. *Kultúra és politika*. Franklin Társulat, Budapest. 63-76.

iskolarendszer szerkezetéről kidolgozott tételei képezik a magját az 1921-ben megjelent „**Kultúrpolitikánk irányelvei**”¹⁵ című korszakos írásának.

A kultúrpolitikus

Szinte egy más ember áll előttünk, amikor itt a hatalom birtokosának erős, parancsoló hangján szólal meg, aminek az a legderűsebb és diplomatikusabb magyarázata, amelyet Halasy-Nagy József ad Kornis első kultúrpolitikai tanulmánykötetének recenziójában: a szerző történelem és kultúra filozofikus tanulmányozása mellett és révén jut a történelem és kultúra „csinálásához.”¹⁶ A recenzens utal Edmund Burke francia forradalomról született klasszikus írására, mondván, hogy Kornis ezen és soron következő tanulmányai is viselhetnék a „Töprengések a forradalmakról és a bolsevizmusról” címet. Meg kell azonban jelezni, hogy e reakció most a **konzervativizmus szélső határán** mozog: revans-vágytól hajtva társadalmi restaurációt kíván, kárhóztatja a kötöttségeket oldó és befogadó liberális múltat, a kapitalizmus és bolsevizmus közös kártevőjeként a zsidóságot jelöli meg. Kornisnak is van ebben az ellenforradalmi atmoszférában néhány olyan elmarasztaló antiszemita mondata, amit egy-két éven belül direkt formájában maga sem vállal, tompa utalásokra váltva át, amit majd történeti nemzetfogalmára építve elvet. Kultúrpolitikája szempontjából jellemző és az iskolarendszer társadalmi szelekciós szerepére tekintettel lényeges a demokrácia fogalmával való ironikus játék, amit ekkor magának megenged: „népellenes, antidemokratikus kultúrpolitika volna” „hogy a közoktatás úgy szerveztessék, hogy a nép minden tehetségét magától a néptől elraboljuk, s számára a saját osztályán belül csak a kevésbé tehetségeseket és tehetségteleneket hagyjuk meg”. Ezzel szembe azt állította, hogy „az igazi demokratikus haladás az”, midőn „a nép fia, mint amilyen, a saját kereteiben érvényesülhet s nem úgy, hogy előbb a saját talajából mesterségesen kitépve egy felsőbb osztályidegen humuszába van átültetve, melyben lelkileg mindig idegen marad.”¹⁷

Kornis Gyulának megvolt a maga, nem is lebecsülendő helye a Bethlen-féle politikai vonulatban. A nem különösen szofisztikált és egyszerűségében tiszta filozófiai gondolatvezetésével azt tanúsította, hogy a kultúra időtlen értékei vezetnek és mérik ki az egyén és közösség előrehaladásának útját. Az értékek a nemzeti kultúrában öltönek testet, amelynek táptalaja az egyének irracionális mélységekből felfakadó érzésvilága. A nemzet lényege szerint egy szellemi létező, a nemzet valóságos szervezeti burka és eszköze **az állam**, amelynek **elsődleges feladata** a nemzeti kultúra szolgálata, felvirágoztatása és védelme, ily módon vetve meg az alapját társadalom belső harmóniájának, az egyén aktivitásának és jólétének, a gazdaság erőt adó prosperitásának. Nyilván nem lehet ezt az idealista történelem- és társadalom-felfogást itt részleteiben, gondolati buktatóival és erős szuggesztivitásával felidézni. De talán e néhány szóból is kiolvasható pár markáns preferencia: a szellemi kultúra állami támogatásának erős követelése, a kultúra nemzeti jellegének kidomborítása és tudatos felhasználása a társadalmi kohézió növelésére, a kultúra erkölcsi és érzelmi oldalának hangsúlyozása a filozófiai világlátásban és a nevelés gyakorlatában (szembeállítva az önérdékű individualizmussal, a demokrácia formalizmusával és a puszta rációval, amely nem tiszteli a történeti tradíciókat, a társadalmi különbségeket, a nemzeti sajátságokat). Kornis számos tanulmányban, két kötetben¹⁸ fejtette ki ezt a gondolatmenetet, amely kiterjedt a kor ideologikus társadalomképében kivételes megvilágításba állított **középosztály** mentalitására is¹⁹: ebben is

¹⁵ Kornis Gyula (1921): *Kultúrpolitikánk irányelvei*. *Új Magyar Szemle*, I/4. 285–310; II/1.12–28.

¹⁶ Halasy-Nagy József (1928): *Kultúra és politika*. Tanulmányok. Írta Kornis Gyula. *Minerva*. 7. 1-3. sz. 136. o.

¹⁷ Kornis Gyula (1928): *Kultúrpolitikánk irányelvei/1921/*. *Új Magyar Szemle*, I/4. 285–310; II/1.12–28. Idézet: Kornis Gyula (1928): *Kultúra és politika*. Tanulmányok. Franklin Társulat, Budapest. 26-27.o.

¹⁸ Kornis Gyula (1928): *Kultúra és politika*. Tanulmányok. Franklin Társulat, Budapest.
Kornis Gyula (1934) *A kultúra válsága*. Franklin Társulat, Budapest.

¹⁹ Kornis Gyula (1928) *Kultúra és politika*. Tanulmányok. Franklin Társulat, Budapest. 178-186.
Kornis Gyula (1926): *Mi a középosztály?* *Napkelet*. 4. sz.

egy szellemi közösséget azonosít, mégpedig a nemzeti kultúra értékeire fogékony társadalmi réteget, amelynek ha lennének is lazán körvonalazott egzisztenciális körülményei, összetartozásának alapja és belétartozás kritériuma az értékközösség és annak vállalása. (Itt most nem mélyednék el rendszer-logikájának abban az ellentmondásában, hogy 1926-ban és utóbb nagy társadalmi tablót kínáló műveiben²⁰ a társadalmi kategóriák zömét nem eszmei alapon választja szét, hanem jellemző társadalmi státusukhoz rendel világnézeti leírást, amely az értékek tartalma és megbecsülése tekintetében rendre alulmarad – szerinte – a középosztályéhoz képest. A kapitalizmus egészének látni vélt jellemzőit az általa plutokráciának nevezett tőkések felfogásával azonosítja, és miközben e típus ismérveiként könyveli el a számára legkétségesebb értékelveket – a történetietlenséget, a nemzetietlenséget, a liberalizmust, az anyagiasságot, a racionalizmust és pragmatizmust – társadalomkritikájának kereszttüzebe mégis az egészében – nyilván indokolatlanul – marxistának tekintett proletariátus kerül).

Mindent egybevetve expanzív kultúra-felfogása megfelelő – ha tetszik filozófiai – aláfestést adott Bethlen István politikájának. Ne feledjük, hogy Bethlen 1921 április 19-én elmondott konszolidációs programjának négy pontja közül majd mindegyik olyan feladatot jelölt meg, melynek megoldása részben vagy egészben **a kultúrpolitika tennivalója** volt.²¹ Az erőszakkal stabilizált belpolitikai helyzetben és a gazdasági források jó részének elvesztése után, a katonai és külpolitikai tekintetben lefegyverzett kormány mozgástere rendkívül beszűkült, ha megfontolt politikával erőt kívánt gyűjteni, akkor ezt szellemi ráhatással, az oktatás szisztematikus fejlesztésével, a hazai tudományosság erőinek összpontosításával és nemzetközi kapcsolatainak kiépítésével tehetette. Kormányzati tapasztalatai és hatékonysága kiemelték **Klebelsberg Kunót** miniszter társai közül, nem tekinthető véletlennek, hogy az égető belügyminiszteri teendők megoldása után, második kormányában Bethlen őt állította kultusztárcájára élére és a felcsapó költségvetési igényeket minden nehézséggel dacolva együtt érvényre juttatják. Klebelsberg koncepciózus mivoltát és kivételes szervező és szervezet-építő képességét itt szükségtelen méltatni. Kitűnt munkatársainak megválasztásában is. Kornissal való kapcsolata régi keletű volt, hiszen ő volt a pozsonyi egyetem elsőszámú patrónusa, ahol Kornis vezetői pályája lendületet vett és a dékáni székig emelt őt. A kultúra szerepét illetően – a magyar kultúrfőlény önbiztató és megmozgató gondolatáig, melyről Kornis 1921-ben tanulmányt írt²² – felfogásuk harmonikusan kapcsolódott össze, aminek ékes bizonyítéka, hogy Klebelsberg 1928 január 1-i körirata, az úgynevezett neonacionalista hullám nyitánya több ponton szó szerint veszi át²³ Kornis szövegét a hét év előtti Kultúrpolitikánk irányelveiből. (Ez a szövegátemelési technika egyébként Kornis irodalmi működésének, közreműködésének visszatérő módszere volt, még a szövegszerkesztők megjelenését megelőző távoli korban, ami egyébként nem egyszer érdekes tartalmi támpontokat ad, hogy az idők folyamán mihez hű és min végez változtatásokat.)

Kornis tevékenyen részt vett – 1920-tól úgy is, mint a budapesti Magyar Királyi Tudományegyetem nyilvános rendes tanára – a magas kultúra megújításának roppant erőfeszítésében. Az 1921-ben alakult Minerva Társaság elnöke lett, amely a szellemtudomány művelőinek szervezett keretet és folyóiratot is kínált. Ez **a magyar szellemtudomány** – ennyiben egyetérthetünk Mályusz Elemér későbbi kaján elismerésével – laza körvonalú volt, szellemi hozama sokszínű, filozófiai-módszertani alapjaitól – melyekkel Kornis oly szisztematikus foglalatосkodott – több irányba is elrugaszkodott, de a társadalmi-történeti

²⁰ Ezen művek: Kornis Gyula (1933): *Az államférfi: a politikai lélek vizsgálata*. Franklin Társulat, Budapest.

Kornis Gyula (1944): *Tudomány és társadalom: A tudomány szociológiája*. Franklin Társulat, Budapest.

²¹ Romsics Ignác (szerk.): (2000): Kormányprogram és bemutatkozás a nemzetgyűlésben. In: Bethlen István, *Válogatott politikai írások és beszédek*. Osiris Kiadó, Budapest. 120-121. o.

²² Kornis Gyula (1928): Kultúrfőlényünk kérdése /1921/. In: Kornis Gyula, *Kultúra és politika*. 42-49. o.

²³ Hivatalos Közlöny a Vallás-és Közoktatásügyi Minisztérium hivatalos közlönye. 1928. 36. 15-19. o.

látásmód egészségességének igénye termékenynek bizonyult (még akkor is, ha a jelentésbeli egészek intuitív megragadása olyan hibalehetőségeket is rejtett magában, mint a magyar barokk eltájolása egy évszázaddal a történeti időben)²⁴.

A 20-as években, amikor magyar nyelvű **rendszerző alpművek** kiadása napirendre került, Szekfű Gyula Három nemzedéke, Pauler Ákos filozófiai bevezetője és logikája, valamint Moór Gyula jogfilozófiai kézikönyve mellett Kornis három művel is jelentkezett.

1922-ben jelent meg a tudomány fogalmának és rendszerének szentelt „Bevezetés a tudományos gondolkodásba”²⁵, 1924-ben a „Történetfilozófia”²⁶, majd 1927-ben a gazdag forrásanyagot mintaszerű teljességgel feldolgozó két kötete „**A magyar művelődés eszményei**”.²⁷ Különös tréfája a sorsnak, vagy legalább is a tudománytörténetnek, ha a pozitívizmus felett tort ülő szellemtudományi alapvetések helyett Kornis leginkább részletező-tárgyszerű művelődéstörténeti monográfiája bizonyul a legmaradandóbb művének (akkor is, ha hivatkozási rendszere, mint más összegző munkáiban, itt sem ad megfelelő támpontot forrásai visszakeresésére). A magyar közoktatás rendszerének kialakítása 1777 és 1848 között tanulságokat kínált a 20. század elején is, amit a szerző szelíd utalásokkal jelez, mint ahogy különös gonddal kezeli azokat a megfontolásokat, amelyek az értelmiségi túltermelés kérdéskörében jelentkeztek – amit Kornis kora rendezendő kulcsproblémájának tartott.

Klebelsberg számára a tudománypolitikában szabad tér nyílt, amit a szó pozitív és kritikus értelmében is grandiózus kezdeményezésekkel ki is aknázott. **A közoktatás területén** viszont rögzült struktúrákkal, sűrűn szőtt szabályozással és veterán harcosokkal szembesült, kik között előkelő helyet foglalt el Kornis Gyula, aki az Országos Közoktatási Tanácsban a középiskolai reform előadója, majd évekig a testület vezetője volt. Klebelsberg örökbecsű lépéseket tett a népiskolai rendszer kiépítésével, rendezte a polgári iskolák és a középfokú szakiskolák viszonyát, valamint a pedagógusképzés összetett rendszerét. A legtöbb fennakadás a **gimnáziumok reformjában** jelentkezett, valóban konzervatív szakpolitikai ellenállás mutatkozott e téren, és ez vezetett nagy tekintélyű államtitkárával, Pauler Ákossal való szakításra 1924-ben, és feszültségeket okozott a Kornis Gyulával való munkakapcsolatban is, aki 1927 és 1931 között volt mellette **államtitkár**.

Szembe lehet állítani Klebelsberg és Hóman középiskolai törvényét, mondván, hogy az 1924-ben háromféle középiskola szétválasztása a klasszikus nyelvek tanítása alapján görcsös ragaszkodás volt meghaladott hagyományokhoz a modernebb ismeretek kárára, míg az 1934-es törvény egyszerűbb, hasznosabb és társadalmilag nyitottabb volt. Ebben a szembeállításban van igazság, de elfed két történeti tény: egyfelől a gimnáziumban a görög és a latin nyelv tanítása nagy volumenben egy olyan tradíció volt, amelyhez Pauler Ákos és az Országos Közoktatási Tanács konzervatívjai kulturális identitásuk megőrzéseként körömszakadtáig ragaszkodtak, a trifurkáció a velük való kényszerű kompromisszum volt. Másfelől Klebelsberg – mint ezt bennfentes életrajzírója, Huszti József állítja²⁸ – minisztersége idején saját törvénye fokozatos áthágásával a görög tanulás kényszerét és a latin oktatás volumenét csökkentette, azon személyes meggyőződése alapján, hogy modern nyelveket és természettudományokat kell tanítani a középiskolában, lényegében úgy, ahogy ezt a reálgimnáziumban teszik. És ez volt az pont, melyben az eszméit csiszoló és propagáló²⁹, a munkáját szakszerűen segítő és a közoktatás

²⁴ Mályusz Elemér (1942): *A magyar történettudomány*. Bolyai Könyvek, Bolyai Akadémia, Budapest. 36-54. o.

²⁵ Kornis Gyula (1922): *Bevezetés a tudományos gondolkodásba: tudomány fogalma és rendszere*. Szeged Városi Nyomda, Budapest.

²⁶ Kornis Gyula (1924): *Történetfilozófia* (A magyar történettudomány kézikönyve; 1/1.). Magyar Történelmi Társulat, Budapest.

²⁷ Kornis Gyula (1927): *A magyar művelődés eszményei I-II. kötet, 1777–1848*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest.

²⁸ Huszti József (1942): *Gróf Klebelsberg Kunó életműve*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest. 216-227.o.

alakításában generálisan jól szolgáló Kornissal is szembekerült. Kornis maga is klasszikus nyelvekre épülő humanisztikus tanulmányok embere volt, amint ezt írásművei, vagy akár személyes feljegyzései és levelei haláláig bizonyítják. Ő azonban ezen túltekintve a középiskola típusokat és az egyetemet a **társadalmi mobilitás zsilipelő rendszereként** fogta fel, tudatos fékezője volt a társadalmi mobilitásnak és a társadalmi stabilitás szempontjából veszélyesnek vélte az értelmiségi túltermelést, ezért is volt híve a különböző irányú, különböző előrehaladást ígérő középiskola-típusok elkülönítésének és fenntartásának. Klebelsberg iránti minden baráti érzése és megőrzött tisztelete mellett érzekelte és ki is fejezte, hogy köztük volt **különbség a kultúra felfogásában** és a kultúrát közvetítő iskolarendszer szerepének értelmezésében: míg Klebelsberg a ráció embere volt és a hasznos tudás gyarapításában hitt, önmaga viszont a kultúrában a tradicionális viszonyok erkölcsi őrzőjét látta, és a társadalom zöme számára elsődlegesen ezt kívánta átörökíteni. Ez a megkülönböztetés persze sarkított, Kornis, aki sugalmazott emberképében és megfogalmazott nevelési céljaiban az érzelmeket és ezek irracionális mélységeit nem győzte hangsúlyozni, a ráció szerepét kiválóan látta a tudományban és világos logikájával érvényesíteni is igyekezett, korántsem mondott le a tudomány eredményeinek iskolai közvetítéséről, ám csak kiváló keveseknek gondolta volna eljuttatni azokat. Az iskola társadalmi szelekciós szerepéhez ragaszkodik, melyhez új érveket és kritériumokat talál a gazdasági világválság idején: „A szellemi munka válsága”³⁰ című tanulmányában, amikor az értelmiségi túltermelés társadalmi veszélyességével érvel, és világos logikával azt vezeti le, hogy az érettségi szigorának hatványozott növelésével – a tanulók felének kiszűrésével – lehetne ezt elkerülni.

E világválság véget vetett a konszolidáció sokban sikeres programjának, Klebelsberg úgymond kulturális túlköltekezése éles jobboldali támadások célpontja lett, leköszönt és tragikus hirtelenséggel meg is halt. A Bethlen örökébe lépő **Gömbös Gyula** kormánya minden értelemben militáns szellemiséget hozott és abban az értelemben is nagyobb szociális nyitottságot, hogy radikalizmusa magában foglalta az elitcsere gondolatát is, és az egészséges népi fiatalság felemelésében az oktatásügyre fontos feladatok hárultak. Bár Kornis személy szerint Gömbös Gyulával nem ápolt rossz kapcsolatot, az a világlátott professzorral rendre megosztotta nemzetközi tapasztalatait³¹, de a Vallás- és Közoktatási Minisztériumot **Hóman Bálint** vette át és tartotta kézben a Gömböst követő kormányok hosszú során. Hóman 1934-ben megvívott Kornissal a parlamentben és elfogadtatta az egységes középiskola törvénybe iktatását.³² Ez lett a másfél évtizedes kötélhúzás vége. Kornis, aki 1931-ben parlamenti képviselő lett, majd e pályán emelkedve parlamenti alelnök, sőt 1938-ban elnök, lehetett a miniszter avatott vitapartnere a tárca költségvetésének ügyében, de a közoktatási kormányzatból kiszorult.

Szellemi ember az ellenzékben

A kormánypártban és a parlamentben elfoglalt pozíciói mellett a 30-as évek elején megvetette a lábát **az akadémiai szférában**. Keserédes közéleti tapasztalatainak kiválóan kimunkált értelmi feldolgozása volt „Az államférfi. A politikai lélek vizsgálata” című újabb kétkötetes

²⁹ Kornis Gyula (1929): Nemzeti megújulás Eggenberger, Budapest, Utóbb lásd: Kornis Gyula (1934) A kultúrpolitikus/ Gróf Klebesberg Kunó In: Kornis Gyula: *A kultúra válsága* Franklin-Társulat, Budapest 193-257.o.

³⁰ Kornis Gyula (1934): A szellemi munka válsága. In: Kornis Gyula, *A kultúra válsága*. Franklin Társulat, Budapest. 3-41.

³¹ Kornis Gyula. *Napló*. 1944 március 31. MTA Kézirattár. Ms 4287/1,104

³² Az országgyűlés képviselőházának 258. ülése. Képviselőházi napló, 1931. XXI. kötet. 1934.április 10. 154-162. http://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_KN-1931_21/?pg=153&layout=s (Letöltés ideje:2015. október 30.)

monográfiája³³. Szórványos, elsősorban pszichoanalitikus indíttatású kísérletek mellett a pszichológia nemzetközi szakirodalmában ez volt valójában az **első kísérlet a politikai pszichológia** rendszeres tárgyalására. Szellemtudományi megközelítése jegyében kiemelte a politikus éthoszáét, érték-kötelezettségét és értékfelfogását és mintegy szembesítette ezzel típusainak és lelki funkcióinak valóságát. Jellemző felfogására, hogy a történelem formálójának az államférfi kimagasló személyiségét tekinti, annak belső erőforrásait és külső hatékonyságát, ugyanakkor elmés történeti példák tömkelegén szemlélteti a politika emberi esendőséggel (hiúsággal, irigységgel, intrikával, megalkuvással) teli világát, melyben a demokrácia intézményes formáinak korántsem tulajdonít hálás szerepet. Örök recenzense Halasy Nagy József mindebben a szellemtudományi pszichológia maradandó értékét látja³⁴, joggal, bár maga a szellemtudományi pszichológia nem bizonyult maradandónak.

Ám ekkor, 1933-ban Kornis elnyeri e művel a Magyar Tudományos Akadémia Nagyjutalmát, ami mint ezt látni fogjuk, kivételes megtiszteltetés volt e korban. Ugyanezen évben az MTA II. osztályának első ízben lesz elnöke, elfoglalja és 1945-ig betölti a Filozófiai Bizottság vezetői posztját, rövidesen az MTA Igazgató Tanácsának is tagja lesz. 1933-ban választják a budapesti Magyar Királyi Egyetem bölcsészkarán (ahol már mind a filozófiának, mind a pedagógiának nyilvános rendes tanára) dékánná, s ezt két évvel követően az **egyetem rektora** lesz. Valóságos kavalkádja ez tudományos közélet felelősségteljes megbízásainak, amit nagy közéleti rutinjával, rendkívüli munkabírásával, eltökélt igyekezettel látott el. E vállalások megalapozottságát a filozófia területén egy tanulmánya és egy kötete tanúsítja, amelyet a magyar filozófusok munkássága elemző bemutatásának szentel.³⁵ Okkal mondja Somos Róbert³⁶, hogy nem volt hozzá hasonló ismerője a magyar filozófia termésének, amihez hozzáteszi, hogy Kornis maga mindig is magyarul publikált és nem is látta szükségét filozófiai művei idegen nyelvű megjelentetésének. A hazai társadalomtudományok széles köréről szerzett ismereteit jól dokumentálják beiktató beszédei, amelyek külön-külön és gyűjteménybe fogva³⁷ egyszerre tükröznek a nemzetközi szakirodalmon nyugvó tárgyismeretet és kínálnak akadémikus társairól markáns szellemi karakterrajzokat. (A kapcsolati háló szempontjából is figyelmet érdemel avató beszédeinek terjedelmi és hangvételi különbségei, kiragadott példaként az 1943 évi rendes-tagi avatás alkalmából elmondott beszéd rokon-gondolkodó Moór Gyula jogfilozófusról és Szekfű Gyula történésről, akivel – Gogolák Lajos intim-pista visszatekintése szerint – nem áptak kölcsönös nagyrabecsülésen alapuló viszonyt. Idézem „hallottam, hogy Szekfű sokszor, mint szidalmazza Kornis immoralitását, parvenü mivoltát, a Rózsadomb tetejére épített monumentális, zöld márványoszlopú villáját, roppant könyvtárával és vörös bársony szalagarnitúráival”).³⁸

Bármi lett Kornis kétségtelenül túltengő személyiségének érzelmi visszhangja, nem fér kétség ahhoz, hogy különösen kemény és bátor volt a fellépése az általa egységben látott és együtt kezelt **német befolyással és szélsőjobboldali mozgolódással szemben**. Ennek kiemelkedő példája volt 1936-ban megjelentetett rektori beszéde, amely az „Egyetem és politika”³⁹ címet viselte. Adott kül- és belpolitikai helyzetben különös jelentősége volt annak, hogy a liberális-humanisztikus, a kommunista és az olasz fasiszta egyetempolitika mellett a rektori kitért **a nemzeti szocializmus elveire és gyakorlatára**. Bemutatja a – minden megnyilatkozása szerint tőle idegen – biológiai naturalista nemzetfelfogást. „A mai német

³³ Kornis Gyula (1933): *Az államférfi: a politikai lélek vizsgálata I–II. kötet*. Franklin - Társulat, Budapest.

³⁴ Halasy-Nagy József (1933): Kornis Gyula: *Az államférfi. A politikai lélek vizsgálata. Minerva*. 12.137- 144.

³⁵ Kornis Gyula (1930): *Magyar filozófusok*. Franklin Társulat, Budapest.

³⁶ Somos Róbert (2003): *Filozófia és politika Kornis Gyula munkásságában. Valóság*. 46. 2.

³⁷ Kornis Gyula (1942): *Tudós fejek*. Franklin Társulat, Budapest.

³⁸ Gogolák Lajos (2001): *Romemlékek I*. Holmi (Online kiadás, közzéteszi: Nové Béla).

³⁹ Kornis Gyula (1936): *Egyetem és politika*. Franklin Társulat, Budapest.

fajpolitika szerint minden emberfajnak más és más az elmejárása, világlátása, gondolkodásmódja, alapvető értékkategóriája.

Ezért nincsenek egyetemes emberi igazságok: csak indián, néger, kínai, zsidó, germán stb. igazságok vannak. Csak a tisztavérű nemzet tud közösen és egységesen látni... egyenemű kultúrát fejleszteni. Ezért a kb. 7000 egyetemi alkalmazott közül 1300-at elbocsátottak vagy nyugalomba küldtek: zsidó származású vagy zsidó rokonságú egyén nem taníthat az egyetemen, bármilyen sikeres tudományos működést fejt is ki.”⁴⁰ A rektor kifejti ennek a politikai rendszernek a társadalmi következményeit: „Az új totális német birodalom alapelve a Gleichschaltung: a társadalmi szervezet valamennyi formája, mind kormányzati, mind nem-kormányzati alakja közös típusba uniformizáltassék, még pedig az uralkodó egypárt (nemzeti szocialista párt) tagjainak vezetése alatt. Semmiféle szervezet nem tűrhető meg a harmadik birodalomban, amely független az államtól, vagy a kritika és ellenzék jogait igényelhetné. Minden az autoritatív vezetés közös modellje szerint van központilag felülről szervezve, az alulról jövő hatalom minden demokratikus elve ellenére. Így az eddig önkormányzattal bíró egyetemek is”.⁴¹ Részletezi az egyetemi hallgatósága számára nyilvánvalóan taszító és riasztó felsőoktatási működésmódot:”A rektor helyébe a Führer der Universität lép, akit közvetlenül a közoktatásügyi miniszter nevez ki. A miniszter nevezi ki a rektor tanácsadóit is. A rektornak csak javaslati joga van. A fakultások körébe csak a szaktudományi munka tartozik. A kari bizottságok a dékánok mellett csak tanácskozási joggal rendelkeznek. Így az egyetemek testületi igazgatása teljesen megszűnt. Mivel a nemzeti szocialista Führerdanke-nak centrális politikai jelentősége van a nemzeti szocialista párt világnézete és kultúrpolitikája gátlás nélkül érvényesülhet.”⁴² Gondosan és kiegyensúlyozottan kifejtett álláspontját a saját szavaival tézisszerűen így foglalhatjuk össze: „Az egyetem a tudományok székhelye. Természetes tehát, hogy nem kívánatos számára a politikától való eleve megkötöttség, amely számos területen nem engedi meg a szabad kutatást, a vitát, az ellenőrzést, az igazságnak autonóm és fesztelen, egyedül az ész logikai evidenciáján alapuló fürkészését, azt az önálló gondolkodást – kizárólag a tárgy belső természete alapján – a lényegest a lényegtelenről, a pillanatnyit az időtlentől, a szükségképpent a pusztán esetlegetől, az állandót a merő konjunktúráról”.⁴³

Kornis számára a tudomány közege volt az, ahol az önkényuralom fenyegetését felmérte, alapját és formáját nyíltan elvetette és minden korábbinál nyitottabbá vált a demokratikus működés és rendszer irányába. Ha Hóman egyetemi ügyekben hatalmi pressziót akart gyakorolni Moór Gyulára, akkor kellő nemzetközi perspektívába helyezve nyílt elutasításban részesült: e nyíltságról persze annyit, hogy Kornis már előljáróban leszögezte, hogy „az egyetem ősi jogait nálunk semmiféle veszedelem nem fenyegeti, a diktatórikus rendszerek egyetempolitikájának nálunk a legkisebb nyoma sem fedezhető fel.”⁴⁴ Mégis micsoda tiszta és határozott beszéd volt ez a tudomány, az egyetem, a gondolkodás szabadsága mellett és irigylésre méltó kiállás az egyetem autonómiája védelmében?

1938 a nyílt politikai szakítás éve volt Kornis életében, aki egy rövid időre ekkor lépett elő az országgyűlés elnökévé. A belső gazdasági-társadalmi feszültségek éleződésekor és a külpolitikai erőter erősödő sodrásában ekkor következett be Imrédy Béla kormányának bukása az év novemberében. Imrédy apja a Kisbirtokosok Országos Földhitelintézetének volt alelnök-vezérigazgatója, a kiváló felkészültségű fiú sebesen emelkedett a Magyar Nemzeti Bank elnöki székébe, majd befolyásos pénzügyminiszter lett a belpolitikában erélytelen, a külpolitikában naiv Darányi Kálmán kormányában. Imrédyt bizonyított szakértelme mellett angolszász orientációja tette bizalomgerjesztővé a politikai és gazdasági elit Bethlen Istvántól

⁴⁰ Kornis Gyula (1936): *Egyetem és politika*. Franklin Társulat, Budapest. 27. o.

⁴¹ Kornis Gyula (1936): *Egyetem és politika*. Franklin Társulat, Budapest. 27. o.

⁴² Kornis Gyula (1936): *Egyetem és politika*. Franklin Társulat, Budapest. 29. o.

⁴³ Kornis Gyula (1936): *Egyetem és politika*. Franklin Társulat, Budapest. 37. o.

⁴⁴ Kornis Gyula (1936): *Egyetem és politika*. Franklin Társulat, Budapest. 6. o.

Chorin Ferencig terjedő köreiből, akik tőle a nyilas előretörés megfékezését várták. Szakirodalmi közhely, hogy Imrédyre a kormányzó kíséretében Hitlernél tett látogatása – amelyre eredetileg vonakodva ment és ahonnan a kelletlen fogadtatás miatt előbb távozott – frenetikus hatást gyakorolt.⁴⁵ Németbarátságra tette fel (Felvidék visszanyerésében sikeres) külpolitikáját, az első zsidótörvényt követően túllicitálni próbálta a nyilas jobboldalt, és nyilvánvalóvá vált, hogy a közjogi formalitások keretében gyors ütemben diktatórikus hatalomra tör. Kornis egykor Imrédy beiktatásakor tartott „pártlakomán” vezérszónokként üdvözölte, mint a Darányi kormány miniszterét, és hónapokkal kormányra lépése előtt felkereste és kapacitálta a kormányalakításra – mint visszatekintő Naplójában írta – „tenyerünkön hordoztuk”⁴⁶, ezért is orrolt meg, amikor Imrédy fenntartásokkal fogadta (bár egy személyes vita végén elfogadta) a távozó házelnök javaslatát, hogy Kornis legyen az utód az országgyűlés élén. A távozó előd **Sztranyavszky Sándor** volt, aki Imrédy első kormányában földművelésügyi miniszter lett, majd hat hónappal később, ’38 októberében a kormányon belül harmadmagával szembe fordult a miniszterelnökkel, amikor az a Felvidék befogadása ürügyén rendeleti kormányzást kívánt országosan bevezetni. Ennek a fordulatos történetnek nem-mellékes epizódja volt, amikor Kornis Gyula, mint házelnök és Széchenyi Bertalan, mint a felsőház elnöke október 27-én **felkeresték Imrédyt** és jelezték neki alkotmányossági aggályukat immár köztudott terveivel kapcsolatban, hogy a sürgető közügyekre hivatkozva korlátozza a parlament szerepét, utólagos kontroll mellett teljes kormányzati felhatalmazást kér, és feltették neki a kérdést, hogy ezt milyen időtartamra szánja és mik lennének a legsürgetőbb intézkedései.

Ez utóbbiakkal kapcsolatban kissé bizonytalan válaszokat kaptak, viszont Imrédy közölte, hogy a felhatalmazás elmaradása esetén a vállalhatatlan közeletet elhagyja és Brazíliába költözik. A két elnök még aznap jelentést tett Horthy kormányzónak, akivel Kornis azt felismerését is megosztotta, hogy előnyös, ha a teljhatalmat Imrédy magának követeli és érintetlen marad a kormányzói szerepkör, mert ez esetben diktatúrájának megingásakor a kormányzó le tudja váltani. Ezt a szerepmegosztást Horthy Miklós is elfogadhatónak vélte. Az események ez után gyorsan peregtek, a Felvidék visszatért, Imrédy erre hivatkozva a kormányzó jóváhagyásával új kormányt kívánt alakítani, amelyből kihagyta Sztranyavszkyt és társait, aki viszont megszervezte számításuk szerint 70 (valójában 62) **képviselő kilépését a kormánypártból** (aminek oka „Imrédy radikális nyilasszerű magatartása és alkotmányellenes szándéka volt”).⁴⁷ Amikor a második Imrédy kormány és programja bemutatásra került az országgyűlésen, 1938 november 23-án, akkor e disszidens képviselők és az ellenzék összefogott és egy formailag napirendi kérdésben leszavazta a kormányfő indítványát, aki még aznap benyújtotta lemondását. Ismert szakirodalmi hely, hogy Bethlen István erről somolyogva mondta, hogy „Az utolsó évtizedek legalkotmányosabb miniszterelnöke Imrédy Béla, mert íme, ő a parlamentben bukott meg.”⁴⁸ Az ülésen Kornis elnökölt, maga is a disszidens csoport tagja. A miniszterelnökkel szembeni személyes fenntartásként éles vitában elhangzott minden alkotmányossági ellenvetés, a nemzet vezérének nevezett kormányzóhoz és a pártalapító Gömböshöz való hűség hangoztatásával, és Eckhardt Tibor kimondta azt is, hogy „miniszterelnök úr sohase lehet az Magyarországon, ami Németországban Hitler kancellár.”⁴⁹ Ám a kormánypárt szétszakítása csak pernyi győzelem volt, már eleve jelzi a szervezés zavarait, hogy az eredetileg a pártülésre tervezett politikai puccs azért maradt az országgyűlésre,

⁴⁵ Sipos Péter (2001): *Imrédy Béla Politikai életrajz*. Elektra Kiadóház, Budapest. 36-37. o.

⁴⁶ Kornis Gyula. *Napló*. MTA Kézirattár. Ms 4287/1,104 4. o.

⁴⁷ Kornis Gyula. *Napló*. 1948. MTA Kézirattár. Ms 4287/1,104 31. o.

⁴⁸ Sipos Péter (2001): *Imrédy Béla Politikai életrajz*. Elektra Kiadóház, Budapest. 40. o.

⁴⁹ Az országgyűlés képviselőházának 345. ülése. Képviselőházi napló, 1935. XX. kötet. 1938. november 23. 289. o.

http://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_KN-1935_20/?pg=294&layout=s (Letöltés ideje:2015. október 30.)

mert a disszidensek nyilatkozatának bejelentésére olyan esetlen szónokot találtak, aki nem tudta az ingatagokat megnyerni.⁵⁰

A kormányzó a parlamenti ülés és Imrédy lemondása után a miniszterelnököt elmarasztaló kijelentések közepette ugyan ígéretet tett, hogy másnak fog adni megbízást a kormányalakításra, de ezt az ígéretét nem tartotta meg. Ennek egyik nyomós oka volt, hogy az aktív Sztranyavszky helyett Teleki Pált hozták javaslatba, akit azonban erről Bethlen elmulasztott értesíteni, és ő nemhogy nem tett eleget a kormányzói felkérésnek, de kifejezetten Imrédy mellett szállt síkra. Vele és a német követtel folytatott megbeszélések után (kire minden bizonnyal jó benyomást tett, hogy Imrédy engedélyével november 26-án megtartották a nemzetiségi németek nemzetiszocialista szervezetének, a Volksbundnak az alakuló gyűlését) aznap délután Horthy kormányzó **elutasította a kormány lemondását**. Ez megkezdhette működését, a háborús készülődés jegyében és faji alapra helyezett, szigorú kikötéseket tartalmazó második zsidótörvény benyújtásával még karácsony előtt. Mint tudjuk elfajult zsidóellenessége vált rövidesen **Imrédy politikai végzetévé**: anyai dédapjának bebizonyult zsidó származása ugyan még saját, diszkriminatív törvénye szerint sem zárta volna ki a közéletből, de ez kétségtelenül zavarba ejtő tény volt párthívei és a törvényhozásban részes társai szemében, mint ahogy ezen zavar jegyében vesztette el a kormányzó bizalmát is. Kornis első kézből értesült a származás kinyomozásának történetéről Rassay Károly képviselőtársának beszámolója alapján, aki Imrédy egy bajai beszédében talált egy logikai rést és az erre a nyomra ráállított ügyvédek egy távoli katolikus plébánián kutattak fel dokumentumokat arról, hogy Imrédy dédapja nagyanyjának születése előtt 25 évvel keresztelkedett ki. Az anyakönyvi kivonatok egy példányát Kornis őrizte egy darabig, hogy lába ne keljen, egy másik példánnyal viszont Bethlen István kereste fel Horthy kormányzót, akinek az egész ügy megnyugvásul szolgált. Ez a bennfentes szerep sem mentette meg Kornist a kormánypárt **disszidenseinek sorsától**: parlamenti elnökségének vége lett, rázúdult a kormánypárti jobboldal jó része, így ellenségesen távolságtartó volt vele Teleki Pál még miniszterelnökségének idején is, mindaddig, míg egy nemzetközi sajtópolémiában igénybe nem vette segítségét. Idős korában felidézi⁵¹ azt a groteszk elemet is, hogy a halál és a pokol gondolatával fenyegette meg őt Schütz Antal, aki sokban párhuzamos pályán haladt, mint ő, piarista, az oktatásügy pszichológiai tudással felvértezett szakértője, hittudományi professzor, dékán, egyetemi rektor, az Akadémia tagja, a Corvin lánc kitüntetettje (tehát itt nem két köznapi ember, hanem a hazai katolicizmus két robusztus egyéniségének eldurvult konfliktusáról van szó).

1939 tavaszán Kornis 35 pártonkívüli társával megalakította a **Keresztény Nemzeti Függetlenségi Pártot**, melynek programjáról a napirend előtt részletesen tájékoztatta a házat. A névben foglalt „nemzeti függetlenségi” gondolatot itt úgy határozza meg, mint hogy ez „Saját belső történelmi életformánkhoz való ragaszkodás, különösen most, amikor idegen politikai eszmeáramlatok hullámoznak körülöttünk, amelyek mind a külső és belső erőknek, mind az egyéni és közszabadságnak egy tekintély uralma alá vetését sugallják.”⁵² Ezen a bel- és külpolitikai elhatároláson túl a program szemlélete és társadalompolitikai vonásai a kormánypárttól nagyban nem tértek el. A pártnyilatkozat feltűnő óvatossággal kezeli a zsidókérdést, arra utalva, hogy tagságuk a zsidóság aránytalan önérvényesítésének régről ellenzője, és ennyiben az első zsidótörvényt általánosságban vállalhatónak tartja, ugyanakkor jelzi, hogy megfelelő kompetenciák híján a zsidóság társadalmi szerepe nem váltható ki, és

⁵⁰ Kornis Gyula. *Napló*. MTA Kézirattár. Ms 4287/1,104 40. o. szerint Tahy László volt a szónok, Gömbös volt nagykövete.

⁵¹ Mészáros István (1990): Egy sztoikus bölcs - kitelepítve. Kornis Gyula 1951-1957 közötti leveleiből. 1956 július 6. Terebesy Gábor orvosnak. In: *Szabadelvű Unio*, 2. 4. (különszám), 49. o.

⁵² Az országgyűlés képviselőházának 379. ülése. Képviselőházi napló, 1935. XXII. kötet. 1939. március 9. 255. http://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_KN-1935_22/?pg=254&layout=s (Letöltés ideje: 2015. október 30.)

feltehetően e tárgyra vonatkozik az a keretező elv is, hogy „Az irigységet és gyűlölséget ki kell tehát küszöbölnünk cselekedeteink vezető indítékai közül és helyébe a krisztusi szeretet alkotó erejét kell állítanunk.”⁵³ Bár nem vitatható a program megszelídített antiszemitizmusa, mint Kornis '44-ben Naplójában felidézi⁵⁴, a disszidenseket általában és így személy szerint őt is a jobbra tolódó közvélemény „zsidóbérencnek” minősítette. Az 1939. évi választásokon Kornis Gyula nem indult, nem jutott be a parlamentbe, így közvetlen politikai szereplésének vége szakad.

Szellemi tevékenységének viszont – állítása szerint – legtermékenyebb időszak következik, ezt nyilatkoztatta ki „Írószobájának” ajtájára helyezett márványtábla is, „Hic cogito et regno”. Kornis kisebb palotának tetsző villában élt a Rózsadomb magasba törő szirtes oldalán és alkotó munkáját gazdag otthoni könyvtár segítette. Célszerű volt ez idő tájt **rendezni egyházi státusát**, hiszen a piarista rend tagja volt, de kezdetektől – pozsonyi egyetemi tanárként – a rendház falain és kötöttségein kívül élt, 1917-ben hivatalosan is elnyert szentszéki engedéllyel, amely ápolásra szoruló édesanyjának 1932-ben bekövetkezett halálakor tulajdonképpen alapját is veszthette volna. 1939-ben írja le, hogy érzése szerint „nincs meg az összhang a szerzetesi mivolt s magas állásaim között, ami rögtön helyreáll, ha mint világi pap egyházmegyei kötelékbe lépek.”⁵⁵ Shvoy Lajos székesfehérvári püspök a szigorított szabályozás és az egyházmegyei zsinatnak az inkardináltakal szembeni fenntartásai ellenére – nem kis anyagi hozzájárulás és az egyház ellátási kötelezettségeiről való lemondás fejében – végül is kész volt befogadására, amire a rend hozzájárulásával 1939 szeptemberében sor is került. Az egyházmegye kívánalmai között, mintegy szellemi megbecsülésének jeleként benn szerepelt, hogy összes műveinek egy-egy példányát a püspöki könyvtárban elhelyezni köteles.⁵⁶

E művek a 40-es évek elején két irányban gyarapodtak: Egyrészt minden eddiginél többet **foglalkozott a szépirodalommal** tágabb művelődéstörténeti keretbe helyezve azt. E tekintetben is unikális két közéleleti hevületű férfi, az örökifjú **Petőfi és a fiatal Nietzsche**⁵⁷ fel nem tárt intellektuális kapcsolatának szentelt tanulmánya. Másrészt új erőre kapott személyes motivációja jegyében a tudósok példatárával, a tudományos gondolkodás pszichológiájával és a tudomány szociológiája címen a tudomány társadalmi kontextusával foglalkozott nagylélegzetű többkötetes könyveiben.⁵⁸ Csakúgy, mint a 30-as évek elején az Államférfi, mint a politikai pszichológia előfutára, a 40-es évek elején a **tudomány rendszeres pszichológiájának és szociológiájának** megalkotására tett kísérlet is a tudományfejlődés fordulatos jövőjébe mutatott, miközben anekdotikus történeti adattára (tartalmilag és módszertanilag) a múltba horgonyozta. Öregkori levelei egyikében, Poroszlóról írja: „Valamikor évtizedeken át sokat, nagyon sokat, egész könyvtárt írtam össze, olyan rendben, ahogy a problémák lelkemből kiszakadtak. Valamennyi írásom éppen ezért egyetlen egységes rendszer egy-egy darabja valaki mondhatná: ez az ember pennializmusban szenvedett, ha megszártuk volna, nem vér, hanem tinta serkedt volna fel bőre alól.”⁵⁹ Ezek az önirónikusán őszinte sorok is jelzik azt, hogy ezen úttörő szakmunkákban a valóság külső-belső

⁵³ Az országgyűlés képviselőházának 379. ülése. Képviselőházi, napló 1935. XXII. kötet. 1939. március 9. 259. http://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_KN-1935_22/?pg=258&layout=s (Letöltés ideje: 2015. október 30.)

⁵⁴ Kornis Gyula. *Napló*. MTA Kézirattár. Ms 4287/1,104 43.

⁵⁵ Mózessy Gergely (2014): Dr. Kornis Gyula személyére vonatkozó források a püspöki levéltárban. *Vár*, 10. 4-5. sz. 32.

⁵⁶ Mózessy Gergely (2014): *Dr. Kornis Gyula személyére vonatkozó források a püspöki levéltárban*. *Vár*, 10. 4-5. sz. 33.

⁵⁷ Kornis Gyula (1942): *Friedrich Nietzsche és Petőfi*. Franklin Társulat, Budapest.

⁵⁸ Kornis Gyula (1943): *Tudományos gondolkodás*. Franklin Társulat, Budapest.

Kornis Gyula (1944): *Tudomány és társadalom: a tudomány szociológiája*. Franklin Társulat, Budapest.

⁵⁹ Mészáros István: Egy sztoikus bölcs - kitelepítve. Kornis Gyula 1951-1957 közötti leveleiből. 1953 május 17. Nagy Miklósnak 43. o. *Szabadelvű Unio*. 1990. 48.

esetlegességeitől elvonatkoztatott tiszta tudomány éthosza szubjektíve milyen sokat jelenthetett közéletből kihátráló, politikai kiúttalansággal küzdő Kornis Gyula számára.

Nem kell azonban eltúloznunk Kornis visszavonulását az eszményi tudomány ezoterikus világába, hiszen kulturális-irodalmi kapcsolatai burjánognak, a **magas politika** általa közlelő ismert és analitikus kritikával kezelt főszereplőinek **minden rezdüléséről** első-másodkézből tud, és határozott ítéletet formál a magyar politika fő fordulataival kapcsolatban. Ismeri a döntéseit rendre megbánó Telekit, aki ismételten rászorult Bethlen István védelmére és jótanácsaira, a szertelen Bárdossyt, aki a racionális távolságtatás politikáját feladva a német oldalon háborúba szállt – túlbuzgó módon még Amerikával is. Úgy tudta, hogy Bárdossy és Hóman baráti körökben azt suttozza, hogy az orosz hadüzenetet a kormányzó sürgette, kinek más, dinasztikus követelését Bárdossy nem volt hajlandó teljesíteni, és ez lett felmentésének oka (ami gyorsabban és határozottabban ment végbe, mint a diktatórikus ambíciókat tápláló Imrédy eltávolítása).⁶⁰ Kornis sokat tudott – nem utolsósorban Kánya Kálmán, majd például Szombathelyi vezérkari főnök révén – Hitler utóbb számon nem kérhető ígéreteiről, a német pressziókról, a népi németeknek adott autonómiáról, az ország megszállásának cselszövényeiről, Vesemayer magyarországi regnálásáról. Álláspontja szinkronban volt Bethlen Istvánéval, aki a háborúban való involválódás ellen, a román kiugrás megelőzése mellett volt és kényszerű rejtkehelyéről is kísértetiesen előtűnt a budai Várban, hogy a kormányra és kormányzóra hatást gyakoroljon – valójában vajmi kevés sikerrel.⁶¹

Kornis ez időben a Magyar Tudományos Akadémián viselt tisztségeket: bizottsági elnök volt, az igazgató tanács tagja, 1941-ben választották tiszteleti tagnak, és 1942-ben az Akadémia delegálta tagnak a felsőházba. **Osztályelnök is** volt és maradt az Akadémia – társadalomtudományi – II. osztályán. Épp az öt újrávalasztó ülésen – 1942 május 11-én - került napirendre Domanovszky Sándor tiszteleti tag előterjesztésében az a bíráló bizottsági javaslat (többek között Lukinich Imre és Hajnal István osztatlan egyetértésével), hogy az **ez évi Nagyjutalomra** az osztály Hóman Bálint magyar történet kötetét javasolja. A közismert kormánypárti vezető és hat egymást követő kormány minisztere azonban – szokatlan módon – nem kapta meg az osztály támogatását. Moór Gyulának az ülésen előterjesztett ellenvetése az volt, hogy a javaslat, „amely a lefolyt 9 év hatalmas magyar történetírói munkásságának legkitűnőbb termékét illeti, egy olyan – egyébként igen érdemes – szerzőnek nyújtja át, aki – köztudomás szerint – több mint egy évtized óta tudományosan nem dolgozott, és nem is dolgozhatott, mert egész munkaerejét és általam is nagyrabecsült kiváló szellemi képességeit egy másik, az ország szempontjából talán a historikusénál fontosabb munkakör foglalta el.”⁶² Ez a tétel benn szerepel az osztályülés jegyzőkönyvében, azzal a jogi érveléssel együtt, hogy a Magyar történet első kiadása az elbírált időtávon kívül esik, a második kiadás (különösen Hóman része) viszont nem jelent olyan jelentős tudományos előrelépést, amit a szabályozás ez esetben megkövetelne. Az észrevételek számos maró iróniával fogalmazott bekezdését utóbb a szövegből kisserkesztették (mondjuk azt, hogy a szabályzat kizárja azok jutalmazását, akik „a tudományt új eredményeikkel nem gazdagították, s így mintegy a tudományos haladás gyorsvonatáról lemaradva egy második kiadással átszíjazott kopott kofferükkel szaladnak az akadémiai babér után”).⁶³ A Kornis elnökletével az osztály többsége Hóman kitüntetését elvetette, és ugyanazon arányban Szekfü Gyula „Állam és nemzet” című friss

⁶⁰ Kornis Gyula. *Napló*. MTA Kézirattár. Ms 4287/1,104 39.

⁶¹ Bethlen István (1988): *Bethlen István emlékirata 1944*. (Romsics Ignác és Bolza Ilona bevezetőjével), Zrínyi Katonai Könyvkiadó, Budapest.

⁶² Vitéz Moór Gyula rendes javaslata a nagyjutalomra vonatkozólag. Kézirat 1-2. Magyar Tudományos Akadémia II. Osztálya 1943. május 11. Nagygyűlési zárt ülése. K 1537

⁶³ Vitéz Moór Gyula rendes javaslata a nagyjutalomra vonatkozólag. Kézirat 4. Magyar Tudományos Akadémia II. Osztálya 1943. május 11. Nagygyűlési zárt ülése. K 1537

tanulmánygyűjteményét javasolta jutalomra. Amint másnap hasonlóképpen élénk jogvita után az Akadémia nagygyűlése is az osztály álláspontját osztotta.

Nem kétséges, hogy adott pillanatban e döntésnek volt politikai tétje és üzenete. Ha bármi kételyünk lenne, akkor bizonyosága ennek, hogy a humánus egyetemi megnyilatkozásairól ismert és a lengyel menekültek ügyében németellenes kiállást tanúsító Domanovszky Sándor igazolásakor 1945-ben, az előterjesztés ténye és a mellette való kardoskodás egyik perdöntő eleme volt elmarasztalásának.⁶⁴ Domanovszky valóságos építőmestere volt a történész szakma egyetemi viszonyainak és a Társulat kiadványügyének, tényszerű válaszából is meggyőzően kitűnik, hogy formális szempontok vezették, amikor korábbi támogatóit közül ez alkalommal Hómanra és nem Szekfüre voksolt, minden bizonnyal nem érezve át, hogy itt a németbarát kormány és pártja elleni demonstratív – bátor - fellépést keresztezi.

Két önkényuralmi rendszer ellenében

1944-ben Kornist a németek – mindenekelőtt az Imrédy ügyben való nyílt politikai fellépése miatt – zaklatták, májusban huzamosan kihallgatták, októberben már négy hétre börtönbe vetették és kimentésére Serédi bíboros felsőházi tagságára hivatkozva talált jogi érveket. Öregkori visszatekintése szerint⁶⁵ a Gestapo 7 órás kihallgatásán teljesen megőrizve tartását, arra talált alkalmat, hogy a németek faji tisztasága ellen hozzon fel nyomós történeti érveket és példákat, ami dühödt kihallgatóit meg is lepte és bizonyos tiszteletadásra is készítette. Bebörtönzése után több kockázatot már nem vállalt, hiába keresték, Az un. **Pajor szanatóriumban** talált rejtekhelyet, ahol viszonylag népes angol-amerikai társaságban az oktobrista **Supka Géza**. Kornis ottléte és tárgyalásai alapján feltehetjük, hogy ekkor kifejezetten angolszász kapcsolódási pontokat keres. Supka korábban is rejtett ellenzéki pártot szervezett, most felmerült történeti reminiscenciákat ébresztő „Nemzeti Tanács” terve, amelyben Szentgyörgyi Albertnek is komoly szerepet szántak. 1945 január második felében hivatalosan is megalakították a **Polgári Demokrata Pártot**, amelyet az ideiglenes nemzetgyűlés elnöke Zsedényi Béla is támogatásáról biztosított. Az alapítók színes társadalmi és vallási kompozíciójára törekedtek, ebben a katolikus komponens Kornis Gyula képviselte, kivel kapcsolatban felmerült – előzményei alapján – hogy lehetne államfő. Supka érintkezésbe lépett Puskin szovjet és Shoenfeld amerikai nagykövettel, az előbbi kritikus, az utóbbi támogató volt, és 1945 májusára engedélyt kaptak a **Világ című** lap megjelentetésére. És június 3-án már itt jelent meg Kornis Gyula „A megújuló Akadémia” című vezércikke.⁶⁶

Budapest háborús állapota és közlekedési viszonyai 1945 első hónapjaiban az intézmény működését lehetetlenné tették. Március 7-én azonban, máris sorra került az első – úgymond – elegyes ülésre, amely József főherceg távozásával előállt helyzetben a vezetés és a szervezeti működés kérdéseit – akár csak ideiglenesen – rendezni kívánta. A főtitkári-osztálytitkári helyettesítési rendből kiindulva a II. osztály elnökét felkérték, majd megválasztották elnöknek a folyó ciklus végéig. Kornis Gyula, akinek a főtitkár egyébként köszönetet mondott azért, hogy akadályoztatása idején az ügyeket kézben tartotta, minden értelemben jogosult volt erre a tisztségre, mint tiszteleti és igazgatósági tag, és mint a rangidős osztályelnök. Rövid, felkészült beszéde és a szervezeti teendőkkal kapcsolatos vita azt tanúsította, hogy a kontinuitás őrzésével és a megújítás szándékával az Akadémia saját kezében kívánja tartani az ügyeket. Kornis jellegzetes szavai „A húszas évek trianoni korszakában, amikor a mostani halálosnak látszó betegséggel szemben csak vörhenyen mentünk keresztül,

⁶⁴ Határozat A Magyar Nemzeti Múzeum Igazoló Bizottságától. Szám 103/1945. I.B. MTA Kézirattára Ms 4180

⁶⁵ Mészáros István: *Egy sztoikus bölcs - kitelepítve. Kornis Gyula 1951-1957 közötti leveleiből.* 1955 május 20.

Nagy Miklósnak. Szabadelvű Unio. 1990. 46.o.

⁶⁶ Kornis Gyula (1945): A megújuló Akadémia. *Világ*, 16. június 03. MTA Kézirattára. RAL 316/1945

gróf Klebelsberg Kunó kultúrpolitikai iskolájába jártam, mint belső munkatársa: az építő munka hite fölgerjesztésében ma még súlyosabb nemzeti pszichotechnikai feladat előtt állunk.

Az új Magyarországnak új szellemi tartalommal való megtöltésében, az új nagy világösszefüggéseket is szem előtt tartva, minden erőnket meg fogjuk feszíteni.”⁶⁷ Se mondanivalójában, se stílusában nem tagadta meg önmagát, ugyanakkor nyilvánvalóvá tette, hogy számol az önvizsgálatot ösztönző külső kritikával is, ami az Akadémiát a múltba taszítja, kiöregedettnek és túlságosan arisztokratikus intézménynek tartja. Az áprilisban összehívott „zárt összes ülés” a szervezeti teendők vitáját élénken folytatta, ennek során Szentgyörgyi Albert gyökeres személyi redukciót javasolt (a három osztályról 10-10 tag megtartását), ami úgy alapozná meg az Akadémia újjáépítését, hogy abban külsődleges politikai szempontok ne érvényesüljenek. A most is hangadó Moór Gyula és mások az utóbbi célt kevésbé felforgató változással kívánták elérni, intézőbizottság és általános tisztújítás mellett döntöttek. Ezen események sorához illeszkedett 1945 májusában és júliusában a tagok kizárásának lehetőségét megteremtő **alapszabály módosítás**, valamint a II. osztály javaslata **Hóman Bálint kizárásáról**, melynek előterjesztője Moór Gyula osztályelnök, Ortutay Gyula és Váczy Péter voltak, és amelyet az összes ülés ugyan nap, július 20-án Kornis Gyula elnökletével, nagy többséggel elfogadott. (A szabályok szerint kétharmados többség kellett azon tag kizárásához, „akinek erkölcsi vagy állampolgári épsége /integritása/ súlyos csorbát szenvedett”.⁶⁸ Ez az arány a III. osztály esetében József királyi herceg és Orsós Ferenc vonatkozásában teljesült, a Hóman minisztériumban államtitkári szerepet betöltő Szily Kálmán vonatkozásában nem.) Hóman Bálint sorsa nem Kornis Gyula, Moór Gyula, Szekfű Gyula és akadémikus-társaik kezében volt, de kétségtelen, hogy ők kemény és fájó ítéletet hoztak róla. Lehet (és könnyű) ezt a személyes ellentét vagy ellenszenv számlájára írni, a múltra vagy a jövőre néző önmentésként elkönnyvelni, de a konfliktusok sokéves történetéből más is kiolvasható: más döntést hoztak, más erkölcsi alapon hoztak döntést egy válságos nemzeti-politikai helyzetben, és akik felvállalták az akkor kevésbé könnyű, kevésbé csábító, sokkal kockázatosabb, sokkal fenyegetőbb döntést **jogot formáltak** elhatalmasodott társuk erkölcsi és nemzeti meg- és elítélésére.

Ezzel szinte párhuzamosan, július derekán tárgyalta a Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészeti karának Igazoló Bizottsága Kornis Gyula ügyét, akit elmarasztalt. Kornis a **Népbíróshoz fordult** fellebbezésével. Beadványa egy szenvedélyes és lényegét tekintve őszinte írás: a Gestapo üldözése, a nyilas jobboldal személyét érő támadásai, az Imrédyvel szembeni alig leplezett kiállása és a kormánypárt szétszakításával együtt járó visszaszorítás és elszigetelés, Hóman tőle szellemében is idegen kultúrpolitikájával való évtizedes viaskodás, az antiszemita diákterror erővel való letörése és általa becsült zsidó emberek melletti kiállás tényei tudatában valóban elképesztette, hogy németbarátsággal és a fasizmussal kacérkodó rendszer elhúzódo támogatásával merik őt megvádolni. Felháborodottan idézi fel, hogy „Amikor kiléptem a pártból és Imrédyt megbuktattam („Kornis buktatott meg”- ez az ő szava), hihetetlen tömegpszichózis fordult ellenem, az egyetemi ifjúság egy része az Americana mintegy 400 tagja a Parlament elé jött, ellenem tüntetni, a Dunába dobással fenyegettek, az ország minden részéből táviratokban s levelekben gyaláztak. Szülővárosom, amely háromszor választott képviselővé, egyik óráról a másikra elfordult tőlem, úgy hogy hét év óta a lábamat be nem tettem oda, még apám-anyám sírja miatt sem.”⁶⁹ Ebben igazsága volt, ami valószínűleg bátorította abban, hogy kormányzati politikába való beleszövődését és

⁶⁷ Jegyzőkönyv a Magyar Tudományos Akadémia 1945. március 7-én tartott egyes üléséről. 3. o. MTA Kézirattára K 1483.

⁶⁸ Az Alapszabály 20. §-nak módosítására Moór Gyula osztályelnök által a II. osztály 1945. július 20-i előterjesztett szövegrészlete, amelyet az osztály, majd ugyanaznap az MTA összes ülése elfogadott. MTA Kézirattára RAL 102/1945

⁶⁹ *Fellebbezés*. 1945. július 20. MTA Kézirattár. 3. o. Ms 4285/60

befolyását némileg bagatellizálja, Horthy, Hitler és Mussolini hangos dicséretét alkalmi jellegűnek és a kor bizantiánus stílusához való alkalmazkodásként tüntesse fel, és úgy vélte, hogy az előzmények feljogosítják őt arra, hogy magát a jobbágyok, a dolgozó emberek, az egyenlő esélyek és a demokráciák barátjának mutassa be (bízván abban, hogy nem fogják felütni kultúrpolitikai megnyilatkozásait és szélesívű kortörténeti elemzéseit). Az önvédő iratnak volt egy forrásértékű állítása⁷⁰, nevezetesen hogy **az első zsidótörvény idején** azért maradt országgyűlési alelnöki helyén, mert Darányi miniszterelnök neki személy szerint elkötelező ígéretet tett, hogy ez lesz az egyetlen és utolsó törvény a vallási alapon azonosított zsidók társadalmi mozgásterének – mint bizonygatta – mérsékelt behatárolásában. Ez a szándék – ha hiteles volt – figyelemre méltó, ha Kornis ezt a miniszterelnök és a külső-belső erőtér ismeretében elhitte, ez jóhiszemű naivitás, de ha társadalomtudósként az állampolgárok vallási alapon való diszkriminációját akár kompromisszumos megoldásnak elfogadta, az részéről elvi engedmény volt. A népbíróság igazolófellebbezési tanácsa vívódó érveléssel végül csak megfedte, és eltekintett a kényszernyugdíjazásra vonatkozó rendelkezéstől. Ebben nyilván szerepe volt az ekkor még élő polgári oldal politikai támogatásának, de különösképpen az egyetem fellépésének, amelyben a **hallgatók szava** volt a legnyomatékosabb. Kornis 1945 október 16-án, alig egy héttel a népbírósági ítélet után visszatért katedrájára és hálás, színvalló beszédet tartott hallgatóságának: „Az emberiségbe vetett hitem lényegében sohasem rendült meg. S most ezt a hitet felfokozta bennem Önöknek, régi és mostani tanítványaimnak hűsége és hozzám való becsületes ragaszkodása”⁷¹ Hitet tett régi eszméi a politikamentes egyetem és az egyedül az igazságra törő, elfogulatlan tudomány mellett. „A közös logikum, a racionális végiggondolás az, ami bennünket, egyetemi embereket, magistereket és scholárisokat szorosán egybefűz...”⁷² E régi meggyőződései mellett új hangot is megüt: „Az egyetem igazi demokratizálása voltaképp a szellem arisztokráciájának a fölfelé törekvő munkás- és parasztréteg minél több kiváló fia foglaljon helyet az egyetem padjain és intézeteiben, s váljék a nemzet vezetőjévé. Ez az ország átalakulásának természetes és nem forradalmi útja”.⁷³ Mondanivalója nem pusztán verbális idomulás volt az új viszonyokhoz, volt benne politikai él és egyszersmind a korábbi kultúrpolitikai nézeteit meghaladó személyes vallomás: a magának feltett kérdésre, hogy ki a boldog ember úgy válaszol, hogy - „Az, aki szabadon fejtheti ki a benne rejlő szellemi erőket: olyan foglalkozást űz, amelyre valóban rejlenek benne képességek, s nincs ezekkel ellenkező hivatásra kényszerítve.”⁷⁴

Kornis megnyugvásának és új lendületének hamar vége szakadt. 1948 áprilisában szívbetegségére hivatkozva kénytelen **nyugdíjazását kérni**, amiről – Moór Gyula és Halasy Nagy József visszavonulásával együtt - Ortutay Gyula miniszter elégedetten emlékezik meg a parlamentben.

Ez évben megkapja az utolsó lehetőséget az ország elhagyására, a detroiti egyetem hívta meg tanárának, de elhárítja. „Ragaszkodtam szülőföldemhez és hazámhoz, amelynek hírét nyugodtam mondom öregbítettem, és amelynek mindig hűséges fia voltam”⁷⁵ - ezt már utólag mondja a felkérésről, abban a fellebbezésben⁷⁶, amelyet a **kitelepítését elrendelő** 1951 július 4-én kelt belügyminiszteri határozatra írt, sikertelenül. A határozat egyébként az „országgyűlés volt alelnöke” címezést viseli, jelölül annak, hogy milyen lista alapján született. Aktuális

⁷⁰ *Fellebbezés*. 1945. július 20. MTA Kézirattár. 2. o. Ms 4285/60

⁷¹ A beszéd kézzel írott változata. 1. o. MTA Kézirattár Ms4286/230

⁷² A beszéd kézzel írott változata. 2. o. MTA Kézirattár Ms4286/230

⁷³ A beszéd kézzel írott változata. 6. o. MTA Kézirattár Ms4286/230

⁷⁴ A beszéd kézzel írott változata. 7. o. MTA Kézirattár Ms4286/230

⁷⁵ A 03004 számú belügyminiszteri határozat elleni fellebbezést indoklás nélkül elutasították, az 1951. július 7-én kelt rendőrségi jelentés a lakás kiürítéséről, ajtó beszögezéséről számol be.

⁷⁶ Mózessy Gergely (2014): *Dr. Kornis Gyula személyére vonatkozó források a püspöki levéltárban*. Vár, 10. 4-5. sz. 41. o.

információ se pro, se kontra nem befolyásolhatta a döntést: a róla szóló belügyi jelentés a politikától való teljes visszahúzódásról tanúskodik, Szekfű Gyula és Eckhardt Sándor látogatják és velük latolgatja a világ-helyzetet, szerény körülmények között él kis nyugdíjából, villáját kisajátították értékesíteni nem tudja. Az országgyűlés volt gyorsírójának – a műgyűjtő és várostörténész Siklóssy Lászlónak az özvegye gondoskodott róla és javairól a kitelepítéskor és azt követően is. Ő intézte Kornis két márvány mellszobrának a sorsát is, amit a szomszéd kertjében rejtettek el, majd utóbb Sík Sándornak a csomagokkal is támogató barátának és Shvoy Lajosnak a pártoló székesfehérvári püspöknek juttattak el, aki Kornis temetését majd 1958-ban elrendezte.

Addig azonban a szenvedés hosszú útját kellett Kornis Gyulának megjárni. Betegen érkezett **Poroszlóra**, teljesen méltatlan környezetbe, ahol időnként munkára idézték volna, híresztelések miatt zaklatták, felriasztották éjszaka papírjai ellenőrzésére, és azzal a nyugdíja megvonása után különösen otromba kérdéssel, hogy miből él. A hatósági molesztálás megszűnt és fizikai körülményei rendezettebbek lettek, mikor 1953-ban megkapta – mint írta – szabadságbárcáját és Halasy Nagy József szomszédságába, **Hajdúszoboszlóra** költözött. Úgy jellemzi magát, mint akiben 60 éves koráig három húszéves virult, de egészsége ezután súlyosan romlott, különösen fájdalmas volt számára látásának időszakos romlása, ami meggátolta abban, hogy olvasson, és a ritkuló levélírásban is. Leveleit jellemzik úgy, mint sztoikus bölcsességeket, de a művelt elegancia mögött felsejlik bennük az elképedés és a rendszer elutasítása: „Az ecsedi láp lecsapolásánál nem kérdezték: mi lesz a békákkal, most sem kérdik, mi lesz a középosztálybeliekkel, akik mindenükből kifosztva tengődnek. – Bizony lehetetlen egy merőben elméleti eszmerendszert – ideokrata módon – rákényszeríteni a társadalomra. Igazat írt a nagy autokrata cárnő, II. Katalin Diderotnak: 'Nagyon veszedelmes dolog reformokat írni oly kényes és csiklandós pergamentre, mint amilyen a nemzetek bőre'. Ennek a gondolatnak mély igazságát most valóban a bőrünkön érezzük.”⁷⁷

Gondolatban újra és újra bejárni múltat és élettanulságokat levonni, erre kivetettségének állapotában volt idő és másra nem is volt lehetőség: „Kétségtelenül a boldog, szabadon alkotó világban a környező mundus képét felülről néztem, s ez a kép rendezett, szabályos, egybeillő volt. Most azonban, amikor a földön (itt ebben a szörnyű faluban: a mocsárban) fekszem, a világot alulról, fölfelé kell nézmem: (s) ez a kép milyen ferde, zavaros, szabálytalan, összevissza törött, benső egység nélkül való, bár elismerem, hogy a lélektisztító szenvedésből, a gyötrelem sorspedagógiájából a gyarló embernek sohasem elég. – Egyre mindig büszke maradok: nem lettem semmiféle ígéretekkel szemben eszme-kereskedővé, teória-kufárrá, gondolat-handlívá, csak azért, hogy anyagilag jó dolgom legyen. Vagyok, aki voltam, és leszek, aki vagyok. Sum, qui eram; et ero, qui sum. A jellem és a szellem alapvonása a constantia.”⁷⁸ Ez a szellemi ember hangja, aki eszméi következetes képviselőtét teszi és várja el magától. És valóban Kornis **ideális idealista** volt, eszméi nem kommunikációs panelek voltak, értékei nem címkék, miket bármilyen nézetre és tetterre rá lehet aggatni. Konzervatív volt, osztályának kulturális hagyományát és rendszerének társadalmi hierarchiáját védte a radikalizmus minden válfajától (sőt a demokratikus társadalmi mobilitástól is). A tudás és ráció volt az eszköze, de velük az érzelm és érték dicsőségét hirdette. Vállalt, történeti mélységben ismert, semmi okból el nem hagyott nemzetének volt elkötelezett híve, konfliktusok, elfogultságok és áldozatok árán is. Idealizmusa és konzervativizmusa alapján következetesen tagadta a fajelméletet, öntudata és a jogállamba vetett hite szembeállította a diktatúrával és a lokális epigon-diktátorokkal. E tekintetben példaszerű magatartásának a követésével tartoznak neki igazi tisztelői.

⁷⁷ Mészáros István: *Egy sztoikus bölcs - kitelepítve. Kornis Gyula 1951-1957 közötti leveleiből.* 1953. május 14. Nagy Miklósnak. Szabadelvű Unio. 1990. 44.o.

⁷⁸ Mészáros István: *Egy sztoikus bölcs - kitelepítve. Kornis Gyula 1951-1957 közötti leveleiből.* 1952. november 16. Nagy Miklósnak. Szabadelvű Unio. 1990. 43.o.

Pólya Zoltán

Prohászka Lajos és a Magyar Paedagogiai Társaság eszmei-szellemi kapcsolata (1920-1941)⁷⁹

Tanáromnak, Orosz Gábornak

Prohászka Lajosról és az MPT-ről

Prohászka Lajos a magyar elméleti pedagógia kimagasló művelője. Legjelentősebb művei a két világháború közötti időszakban jelentek meg. Ezek sorában egyaránt találunk bölcséleti és pedagógiai tárgyú műveket. A filozófiai megközelítés majd mindegyikre jellemző. Filozófusként közelített a pedagógia irányába is. Ez az alapvetés azonban nem új keletű a magyar pedagógia történetében. Prohászka hagyományt igyekszik megőrizni és folytatni. Fináczy Ernőről, a neveléstudósról így emlékezik a legkedvesebb tanítvány 1935-ben: „*humanista lélek a szó tiszta, hamisítatlan értelmében... A klasszikus antikvitás tisztelete adta meg életformájának veretét...*”⁸⁰ Ez a humanista közelítés a tudomány, a művészetek és a pedagógia irányába Prohászka Lajosra is jellemző volt, de nemcsak rá, hanem a korszak legtöbb neveléstudósára is. Úgy az elméleti, mind pedig a gyakorlati pedagógiában ennek a humanista hagyománynak a megőrzésére törekedtek, mert a jövő generációját letisztult és kikristályosodott értékekkel kívánták nevelni⁸¹. Ez egyben a kultúra folytonosságának és átszármaztatásának biztosítékát is jelentette, amiben nagy szerepe volt az iskolai keretek között történő oktatásnak. Nem maradiságra, túlzott konzervativizmusra kell itt gondolnunk a prohászka hagyománnyal kapcsolatban, a modern kor embere bármily magasságokba is jár a tudományok nyújtotta lehetőségekkel, emögött mindig ott van a kezdet. A gyökerektől való teljes elszakadás az egyenlő volna civilizációnk megszűnésével.

Prohászka a pedagógiát kultúrfilozófiának tekintette. Nevezetes tanulmányában a *Pedagógia, mint kultúrfilozófiában újhegelianus tanokat követve a kultúra egységességéből* indult ki. Az objektív szellem (tárgyasult kultúra), amely függetlenedik az őt létrehozó szubjektumtól, s ily módon elválik tőle, saját önálló létezéssel bír. „*A kultúra az emberközi objektív képződmények strukturális összefüggése.*”⁸² Egyfelől az ismeretszerzés tekintetében a tárgyi oldalt emeli ki, másfelől – kultúrfilozófiai programjának megfelelően – a nevelés és oktatás területét a műveltség fogalma köré egyesíti. „*Ez az irány nem a gyermekből, sem pedig valamely metafizikai ősprincipiumból, hanem a műveltség fogalmából indul ki.*”⁸³ Állásfoglalása egyben a reformpedagógiai koncepciók bírálatát is jelenti. A gyermeki lélek spontán érdeklődését nem lehet a középpontba helyezni a tervszerű oktatás során, hangoztatta

⁷⁹ A következő tanulmány alapját egyetemi szakdolgozat szolgáltatja. Pólya Zoltán: Prohászka Lajos és a Magyar Paedagogiai Társaság kapcsolata (1920-1941). Konzulens tanár: Orosz Gábor. Debreceni Egyetem, 2003.

⁸⁰ Prohászka (1935. 1.p.)

⁸¹ „*Ez a hagyomány legalább is harmadfélezeréves. Kezdeteit valahol a perzsa háborúk idején kereshetjük, s miután a görög szellem teremtő erőin kibontakozott s a hellenizált rómaiakon, majd pedig a latinizált középkoron át rászármazott a modern népekre, mindinkább felölelte ezek történeti munkáinak eredményeit is, úgy, hogy ilyenformán ez a hagyomány tulajdonképpen azonos azzal, amit általában európai kultúrának szoktunk nevezni.*” Prohászka (1940.98.p.)

⁸² Prohászka (1929.36.p.)

⁸³ Uo.32.p.

tanterv- és oktatáseméletében. Szinte valamennyi pedagógiai tárgyú művében visszatérő elem a reformerekkel való vitázás. Nem kiiktatni, nem mellőzni akarja a gyermeki világra, a gyermeki lélekre vonatkozó kutatások eredményeit, hanem figyelmeztetően állapítja meg, hogy Rousseau Emiljének programjára, amely nem más, mint az egyéniség kibontakoztatásának programja, nem lehet stabil alapokon álló művelődési kánont és tantervet alkotni. „... vannak a kultúra javai közt olyan szilárd és megdönthetetlen értékűek, amelyek, mint a nagy hegyormok, mindig előttünk magaslanak, nem kerülhetjük meg őket, s az iskola már ősidőktől kezdve éppen ezeket szokta művelődési céljaira felhasználni.”⁸⁴

Prohászka Lajos 1939-től elnökölte a Magyar Paedagogiai Társaságot. A társasági folyóiratban publikációi az 1920 évektől válnak rendszeressé.⁸⁵ Állandó munkatársi és baráti kapcsolatban állt társasági tagokkal, azonban e kapcsolat - áttanulmányozva a Magyar Paedagogia 1920 és 1941 közötti időszakban megjelent számait - értelmezhető egy szellemi-eszmei szinten is. Hogyan vélekedtek a kortársak neveléseméleti kérdésekről, milyen módon közelítették meg a pedagógia és a filozófia viszonyának problémáját, valamint a hagyomány és a nemzeti népnevelés kérdését – foglalható össze ily módon a leggyakrabban tárgyalt területek. Ez a kapcsolat, amely helyenként éles vitát is eredményezett, - gondolunk itt elsősorban Prohászka és Tettamanti polémiára – termékenyítően hatott Prohászka gondolkodására és írói munkásságára.

A Magyar Paedagogiai Társaság

Az 1891-ben alakult Magyar Paedagogiai Társaság Prohászka Lajos pedagógiai munkásságában központi helyet foglalt el. Kapcsolatukat tanulmányozva egyben az is megállapítható, hogy Prohászka Lajos is hatással volt a társaság életére - gondolva itt elsősorban arra, hogy 1940-től a társaság 1949-es megszűnéséig ő látta el az elnöki feladatokat. Ám ennél jelentősebbnek gondoljuk azt a termékeny szellemi párbeszédet, amit egymással folytatott a kultúrfilozófus Prohászka és az MPT. Ezt a sok szálon futó kapcsolatot sokféleképpen lehet elemezni, és ennek folytán - egy behatóbb vizsgálat érdekében - számtalan lehetőség kínálkozik a tanulságok levonására is.

A legjelentősebb hazai pedagógusok, közoktatási személyek képviseltették magukat a társaság alapításakor. Soraikban már akkor ott volt Prohászka Lajos tanítója és mestere, a társaság későbbi elnöke, Fináczy Ernő. Milyen célokat tűzött maga elé az MPT? Milyen feladatokat vállalt magára? A társasági alapszabályban erről ezt olvashatjuk:

„A társaság célja és működési köre: A paedagogiának és segédtudományainak magyar nyelven művelése, a hazai közoktatásügy egész körében felmerülő elvi kérdéseknek tudományos jellegű tárgyalása, a paedagogia multjának kutatása, a paedagogiai elvek népszerűsítése és terjesztése.”⁸⁶

A társaság eredményes működéséhez nagymértékben hozzájárult az évente 8-10 alkalommal megtartott felolvasóülés és vitaest, valamint a havonta megjelenő szakfolyóirat, a Magyar Paedagogia, melyben rendes és külső tagok publikáltak pedagógiával kapcsolatos tanulmányokat, értekezéseket és ismertetéseket. Ez a folyóirat jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy hazánkban is tudományos rangra emelkedjék a pedagógia művelése.

⁸⁴ Prohászka (1948. 29.o.)

⁸⁵ Magyar Paedagogia folyóiratban feltehetően tévesen Prohászka Lajos neve alatt jelent meg az alábbi publikáció *Tanügyi tanulságok a régi szepesi városi polgárság sorsából*. Magyar Paedagogia. (1914) 246-251.o.

⁸⁶ MPT alapszabályai (1892)

Nagygyűléseket évente tartottak, ahol értékelték a társaság munkáját és elért eredményeit, valamint megfogalmazták az újabb feladatokat. Az ülés megnyitása az elnök feladata volt, aki már elnöki beszédjében valamilyen aktuális problémát tárt az MPT hallgatósága elé.

Ez különösen Fináczy Ernő elnöksége alatt vált hangsúlyossá, aki a jeles alkalomra „tanulmányterjedelmű”⁸⁷ megnyitóval állt a tagság elé.

Az 1920-tól a II. világháborúig tartó időszakban négy vezetője volt a társaságnak. (Fináczy, Kornis, Pintér és Prohászka) A társulat arculatát, szellemiségét leginkább Fináczy Ernő tevékenysége domborította ki. Az, amit ő megvalósított, gondolva elsősorban a neveléstudomány elismertetésére, a szakmailag magas színvonalú folyóiratra és egyéb könyvekre, érvényesült a társaság fennállásáig.

Utódai a kialakított alapirányvonalon a maguk elképzelése szerint formáltak többet-kevesebbet, de ezek a változtatások már nem olyan jelentősek az MPT életében.

Kornis Gyula időszaka alatt érezhető irányvonal, a külföldi szaktekintélyek megnyerése a társaság számára és az aktuális oktatáspolitikai kérdések napirenden tartása,⁸⁸ míg Prohászkanál a hagyományok válnak ismét fontossá.

Prohászka munkássága

Prohászka Lajos publikációi az 1920-as évek közepétől váltak rendszeressé.⁸⁹ Társasági székfoglaló előadását 1928 február 25.-én tartotta „Pedagógia mint kulturfilozófia” címmel. E műve, melyet később publikált is a *Magyar Paedagogiában*, már alapjaiban tartalmazza elméleti elképzeléseit a neveléstudományról. Filozófiai alapvetése a neohegeliánus tanokhoz kötődik, amely a műveltséget az individumtól elkülönültnek tekinti, ezért az objektív sajátosságokkal rendelkezik – vallotta Prohászka.⁹⁰

Tanulmányai sorát 1924-ben indítja a Pascalról írott gondolatokkal. 1929-ig, a pedagógiai kulturfilozófia megjelenéséig, leginkább irodalmi ismertetéseket ír. A harmincas évek elején Fináczyról és Hegelről értekeznek. Ezt az első nagyobb egységet zárja egy szintén Fináczyról írott személyes hangvételű visszaemlékezés. Ezekből a tanulmányokból pontos képet kapunk arról, hogy szellemileg mely gondolkodókhoz kíván kapcsolódni, kinek az örökségét vállalja magáénak. Ám nemcsak Pascal, Hegel és Fináczy nyomdokain kívánt járni, hanem az antikvitás legjelentősebb filozófusainak szellemi útján is, mert egyetlen olyan írása sincs, melyben ne idézne vagy ne utalna a görög filozófusokra: Szókratészre, Platónra és Arisztotelészre. Méltán érezhette azt, hogy részese egy történelmi-kulturális folyamatnak, mely „hagyomány legalább...harmadfélezeréves.”⁹¹, s ő kötelességének érezte e hagyomány szellemi örökségének átvételét és továbbadását.

Prohászka Lajos tehát pedagógiai gondolkodásában közvetlenül mestere, Fináczy Ernő útmutatását követte. A jövő nemzedékét – vallotta ő is - elsősorban azokkal a klasszikus, letisztult értékkel szabad és lehet megismertetni, amelyek az egyetemes európai és nemzeti hagyomány tövéből fakadnak. A szilárd jellem kialakításának ez az egyik legfontosabb feltétele.⁹² E konzervatívnak mondható szemlélet nem azt jelentette, hogy Prohászka és társai,

⁸⁷ Mészáros (1992) 15.o.

⁸⁸ Kornis (1925)

⁸⁹ Magyar Paedagógia folyóiratban feltehetően tévesen Prohászka Lajos neve alatt jelent meg az alábbi publikáció *Tanügyi tanulságok a régi szepesi városi polgárság sorsából*. Magyar Paedagógia. (1914) 246-251.o.

⁹⁰ Prohászka (1929) 34.o.

⁹¹ Prohászka (1940) 98.o.

⁹² Prohászka (1929) 28.o.

e korszak neveléstudományának jeles képviselői szűklátókörűen gondolkodtak volna. Nem kívántak elzárkózni a pedagógiai reformmozgalmaktól sem. Igyekeztek lehetőséget biztosítani arra, hogy mind a tagság, mind pedig a szélesebb közönség megismerje a legújabb pedagógiai törekvéseket is.⁹³ Számos előadást tartott Maria Montessori, Adolf Ferrière és Ede Claparède. 1940 május 25.-én Jean Piaget-t is tiszteleti taggá választották.⁹⁴

Prohászka Lajos elnöki tevékenységére árnyékot vetett az a tény, hogy a háború miatt a társaság működését két évig be kellett szüntetni. Ám írói munkájával a háborús évek alatt sem hagy fel, és 1944-ben jelenteti meg „*A mai élet erkölce*” című művét.

A főváros bombázását a budai vár egy pincéjében éli át.⁹⁵ Számára azonban elsősorban nem az anyagi értékek pusztulása jelenti a legnagyobb kárt, hanem sokkal inkább az erkölcsi értékek degradálódása. Ezt így foglalja össze az MPT 52. nagygyűlésén 1946 május 18.-án elhangzott elnöki megnyitójában: „*Csüggesztőbb az a kép, amely az erkölcsi élet pusztulását tárja szemünk elé, mert ennek – sajnos – még nem vagyunk a végén... Világjelenség kétségkívül ez is, de minőségileg vagy fokozatilag egészen sajátos magyar árnyalata van... A kellő mértéktartás és az önérzetnek a hiányának olyan lesújtó példáit láthattuk..., (amellyel)⁹⁶ egyetlen más nemzet körében sem találkozunk. Ezért is oly dicstelen a bukásunk: a tragikumnak, amely megnevesíthetett volna, mégcsak a lehelete sem férközött hozzá.*”⁹⁷

Az emberi értékrendbe, a kultúrába, az európai művelődési eszmény folytatásába vetett hit számára végleg megkérdőjeleződött, hiszen a politikai helyzet változásával az új népi demokrácia ideológiája a marxista-leninista eszmékre kívánt alapozni. Nemkívánatos személy lett a kommunista vezetők szemében, hiszen „burzsoá” ideológusnak tekintették, aki mellesleg írásaiban rossz színben mutatta be az orosz és szláv kultúrát is.⁹⁸ Előbb kényszernyugdíjaztatják az egyetemen, majd tudományos fokozatát is elveszik. 1949 tavaszán a társaság tisztikarával és választmányával egyetértésben lemond az MPT irányításáról. A következő évben belügyi rendelettel végleg megszüntetik a társaságot. Talán még ennél is fájóbb lehetett számára az, hogy a továbbiakban nem publikálhatott. Elszigeteltségét oldandó aktív levelezést folytatott barátaival és professzorával Eduard Sprangerral.⁹⁹ Az ötvenes évek közepén zeneesztétikával foglalkozott. Budai lakásán sajátmaga vizsgáztatására klasszikusokat zongorázott. A muzsikálás élménye utolsó művének megírására készítette őt.¹⁰⁰

Prohászka Lajos kapcsolatai társasági tagokkal

Fináczy Ernő

Prohászka Lajos egyetemi éve alatt hallgatta Fináczy Ernő pedagógiai előadásait. A professzor egyénisége és rendkívüli tudása, tájékozottsága a kultúra területén, egész életre szóló

⁹³ Kenyeres (1928)

⁹⁴ MPT titkári jelentés (1940) 206.o.

⁹⁵ Zibolen (1992) 68.o.

⁹⁶ A szerző kiemelése

⁹⁷ Prohászka (1946) 1.o.

⁹⁸ Prohászka (1936) 137-138; Prohászka (1940) 102.o.

⁹⁹ Zibolen (1988)

¹⁰⁰ Prohászka zeneesztétikai tanulmányáról a közelmúltban publikált cikket a Muzsika folyóiratban Zoltai Dénes. Nagyon érdekesek azok a körülmények, ahogy Zoltai kapcsolatba került Prohászkaival. Zoltai, akkor volt növendék az egyetemen, amikor Prohászka-t elbocsátották. Erről az eseményről így emlékezik meg a zeneesztéta Zoltai: „Prohászka, miután kézhez vette az ominózus obsitos levelet, szóltanul *hazament, és leült a zongorája mellé. Mostantól magának muzsikál.*” Zoltai Dénes: Zenefilozófiai arabeszk. *Prohászka Lajos emlékére*. Muzsika. 2003. 46. évf. 3.sz. 12-16.o.

nyomot hagyott a fiatal egyetemistában. Kapcsolatuk nem volt egyoldalú, hiszen az MPT-ben tagtársai is úgy ismerték Prohászkt, mint Fináczy Ernő egyik legkedvesebb tanítványát.¹⁰¹

A tanár és diák kapcsolata később is foglalkoztatja Prohászkt, hiszen a MP-ban 1930-ban cikket közöl Fináczy Ernőről, az egyetemi tanárról. Amit és ahogyan ír Prohászka tanárjáról, az a későbbi évek során rá is vonatkoztatható lesz, hiszen ő is tanár lesz, ő is bekapcsolódik a hazai neveléstudomány mozgalmába, aktívan részt vesz a Magyar Filozófiai Társaság lapjának szerkesztésében, majd 10 évvel később az MPT elnöki posztját is elfoglalhatta.

Prohászka számára a tanári-tudósi magatartás volt elsősorban követendő példa, és az szellemiség, amit képviselt Fináczy Ernő. Ez a kultúra folyamatosságát, az egyes kutúrkorszakok egymásra épülését jelentette. Ebben az egymásra épülésben az európai kultúra, a nyugati civilizáció kibontakozását figyelhetjük meg, melynek gyökerei az antik görög és római valamint a keresztény hagyományokban keresendők. A reneszánsz humanistái is ehhez a hagyományhoz kapcsolódtak, s ezeket az értékeket közvetíti Fináczy Prohászka felé. Ez a szellemi örökség Prohászka legjelentősebb műveiben fellelhető, s ugyancsak ezt hangsúlyozza 1935-ben, amikor egy írásában mesterére emlékezik: „*Fináczy Ernő halálában is arról tett tanúbizonyságot, ami egész életében volt: humanista lélek a szó tiszta, hamisítatlan értelmében. Nem hiába az antik szellem alkotásain nőtt nagyra és rajta ébredt hivatása tudatára is. A klasszikus antikvitás tisztelete adta meg életformájának veretét.*”¹⁰²

Prohászka az MPT által 1933-ban kiadott Pedagógiai Lexikonban ír Fináczy Ernő pedagógiájáról, melyből megtudjuk, hogy oktatáselméletének alapjául a „*herbarti keretek*”-et használta fel.¹⁰³ Fináczy elméleti alapvetése is az etikára és a pszichológiára vezethető vissza. Erre építi didaktikáját is. Nézeteit az oktatásról egyetemi jegyzet formájában rögzítette, melyet 1935-ben tanítványai, Balassa Brúnó, Nagy J. Béla és Prohászka Lajos szerkesztettek köteté. Két évvel később Prohászka is megjelentette didaktikáját „*Az oktatás elmélete címmel*”.¹⁰⁴

Kornis Gyula

Prohászka Lajost és Kornis Gyulát nemcsak a Magyar Paedagogiai Társaságban betöltött szerepük és feladatuk kapcsolta össze. Kornis nagy tudású filozófus volt, aki államtitkári posztot is betöltött, és a Magyar Filozófiai Társaság élén állt 1933 és 1937 között. A társaság folyóiratának szerkesztésével Prohászka Lajost bízta meg.¹⁰⁵ Mindketten filozófusok és filozófia tanárok voltak. Kornis Gyula 1914-ben a pozsonyi egyetem tanára, míg kortársa a 30-as évek elejétől filozófiát tanít. A közös munka során baráti kapcsolatba kerültek, később éveken keresztül levelezésben álltak egymással. Barátságuk a kommunista hatalomátvétel után – mivel mindketten mellőzöttek lettek – csak a személyes találkozásokra, levelezésekre korlátozódott.

Kornis világnézete és különösen kultúrfilozófiája, történetfilozófiája rokonságban állt a Prohászka által is képviselt filozófiával. Kornis szellemi munkásságának kezdetén lélektannal foglalkozott, majd ehhez kapcsolódóan történetfilozófiai, kultúrfilozófiai műveket írt, melyeknek középpontjában értékfilozófiai megközelítés áll.¹⁰⁶ Kornist az ember és az általa létrehozott kultúra foglalkoztatja. A közöttük fennálló viszonyt történetiségében vizsgálja. Filozófiájának alapját tehát a lélek és a történetiség adja meg.

¹⁰¹ MPT titkári jelentés (1940) 204.o.

¹⁰² Prohászka (1935) 1.o.

¹⁰³ Kemény (1933) 615-616.o.

¹⁰⁴ Prohászka (1937)

¹⁰⁵ Hell – Lendvai – Péczy (2000) 30-31.o.

¹⁰⁶ Kemény (1933) 99.o.

Mind Prohászkanál, mind Kornisnál szorosan összetartozó fogalmak a történetiség, a kultúra és a filozófia. Az egyezések ellenére mégis más úton járt az újhegeliánus kultúrfilozófus és az egyre inkább oktatáspolitikai kérdésekkel foglalkozó Kornis.

Eduard Spranger

Német filozófus és pedagógus. Korának elismert szaktekintélye. Nemcsak Prohászka volt nagy hatással, aki az 1920-as évek végén személyesen is tanulhatta tőle, hanem a Magyar Paedagogia Társaság legmarkánsabb képviselőire, így Kornisra, Kemény Ferncre, Gyulai Ágostra. Sprangerrel kapcsolatban elmondható, hogy egyfajta mérték, iránytű volt az ő munkássága. A legkülönbözőbb nézeteket valló pedagógusok is hivatkoznak rá, így pl. Tettamanti Béla is.¹⁰⁷ Nem véletlen tehát, hogy 1930-ban az MPT tiszteletbeli tagjává választják. Spranger kultúrfilozófiája és pedagógiája Wilhelm Dilthey szellemtudományos elképzeléseire épült.¹⁰⁸

Tudása mellett jellemző rá az elkötelezett humanizmus. Hogy mennyire fontos volt számára az MPT-vel kialakított kapcsolat azt nagyon jól jelzi az a tény, hogy a háború ismét keresi a kapcsolatot a budapesti kollégákkal.¹⁰⁹ Nemcsak Prohászkaival tartja fenn a kapcsolatot levelezés útján, hanem Kornis Gyulával is.

1929-ben Spranger két művét is ismerteti Kemény Ferenc a társasági folyóiratban. Az egyik a klasszikus értékekhez, klasszikus alkotókhoz való visszatérést szorgalmazza, mert szerinte a kor a szentimentalizmusban merült el és nélkülözni kénytelen a teremtő erőt, míg másik műve iskolapolitikai kérdéseket taglal¹¹⁰. Ez utóbbiban az állam és az iskola viszonyának kérdésére tér ki. Spranger hangsúlyozza a nevelés, mint a szellemi- és kultúrjavak hordozója, nem feltétlenül esik egybe az állami neveléssel. Ezért az iskolapolitika, az iskola helyzetét jelenti az államban. A számtalan iskolai kérdést bemutató téma közül talán azért a következő a legeredetibb, mert gyakran érte vád a kultúrpedagógusokat, így Prohászka is, hogy nincsenek tekintettel a gyermek és a nevelő személyiségére. „*A ma oly gyakran hangoztatott formula >>A gyermekből kiinduló nevelés<<... nem pusztán merőben metodikai fordulat, hanem egy olyan sajátos normának ösztönös kutatásából ered, amely a nevelés területét uralja...A látszólag pusztán pszichológiai elv kizárólag nem is az, hanem >>etikai-pedagógiai<<*”¹¹¹.

Eszmei-szellemi kapcsolódási pontok Prohászka és az MPT között

A továbbiakban eszmei-szellemi kapcsolódási pontokat keresünk Prohászka és az MPT között. Az MP 1920 és 1941 között megjelent legjelentősebb tanulmányait elemeztük annak érdekében, hogy megtaláljuk azt a néhány területet, ami Prohászka és kortársait is egyaránt foglalkoztatta. Az első témacsoport a pedagógia és filozófia, a második a világnézet és nevelés, míg a harmadik a nevelés és hagyomány kérdésével foglalkozik. Már itt megállapíthatjuk azt, hogy azok az MPT tagok, akik elfogadták az iskola hagyományos értékrendjét, azok főbb vonásaiban egyező nézetben voltak Prohászkaival mind a három témacsoporttal kapcsolatban. Gondolunk itt elsősorban Barankayra, Mitrovicsra, Bárány Gerőre és Noszlopi Lászlóra. Egységes álláspontot leginkább a világnézet kérdésében látunk a tagok között, mert ez határozta meg leginkább azt az értékrendet is, amelyet követni kívántak. Az egységes világnézet természetesen nem feltétlenül jár együtt azzal, hogy a pedagógia

¹⁰⁷ Tettamanti (1931) 29.o.

¹⁰⁸ Mészáros – Németh - Pukánszky (2000) 249.o.

¹⁰⁹ Zibolen (1988)

¹¹⁰ Kemény (1929)

¹¹¹ U.o. 280.o.

autonómiájának kérdésében is azonos állásponton lett volna valamennyi MPT tag. Érthetően itt elég változatos képpel találkozunk, hiszen míg Prohászka elvetette az autonómia gondolatát, addig a gyermektanulmányi mozgalmak eredményeinek köszönhetően többen szálltak síkra az autonómia ügye mellett.

Pedagógia és filozófia

Vajon miért állt központi helyen az MPT-ben a filozófiával való foglalkozás? Miért tartotta szükségesnek az MPT a filozófiának és a pedagógiának egymásra vonatkozását tárgyalni? Esetleg azért, mert a tagság fontosnak tartotta a filozófia művelését? A tényleges választ könnyen megérthetjük, ha belelapozunk az MP századforduló körüli számaiba. Az akkor még fiatalnak mondható MPT-ben Fináczy Ernő már alelnöki tisztséget töltött be. 1903 január 21-én ő nyitotta meg az éves közgyűlést. Megnyitóbeszédét tulajdonképpen programajánlásnak szánta. Először is megemlíti, hogy Európa országaiban egységesítik a középfokú oktatás szervezetét, s ezt az egységesítést – Fináczy szerint - hazánkban is végre kell hajtani, annál is inkább, mert a V.K. miniszter már 1896-ban tett erre vonatkozó ajánlást az Országos Közoktatási Tanács¹¹² felé. Ezek után köszöntő beszédében azt fejtegeti, hogy még nincsenek tudományos alapon álló elméleti pedagógiai művek hazánkban. De mitől válhat, minek a révén válhat a pedagógia tudományos beállítódottságúvá? Fináczy erre a következő választ adja: „*A pedagógiának a szigorú filozófiai alapvetés adja meg a tudományos jellegét, s e biztos alap nélkül minden úgynevezett pedagógiai fejtegetés nem egyéb viszonylagos értékű vélekedésnél.*”¹¹³ Fináczy gondolatából egyben az is következik, hogy feltételez egy már meglévő, biztos alapokon nyugvó pedagógiai elméleti rendszert. Fináczy Herbartot említi meg példaként, de tudatában van a herbarti rendszer hiányosságainak, s ezeket meg is nevezi. Így utal a testi nevelés elhagyására, az érzelmek szerepének mellőzésére, a kormányzás és a sokoldalú érdeklődés túlzott érvényesítésére, valamint a képzetek kizárólagosságába vetett hitre, mely területek mindenképp felülvizsgálatra szorulnak. Mindezek mellett a társaság elnöke úgy gondolja, Herbart pedagógiája nem vethető el teljesen, mert egyedül nála található meg az erkölcsi jellemnek a következetes hangsúlyozása. Herbart tulajdonképpen ezt teszi meg a nevelés céljául. Az erkölcsi jellem lehet „*a nevelésben az egyedüli szilárd alap és biztos iránytű*”¹¹⁴, s a tudás teljesen értéktelen, ha az nem egy magasabb értékrendet szolgál. Hogyan érhető el az erkölcsös jellem és gondolkodás fejlesztése? Semmiképpen nem „*apró pénzre felváltható ismeretek*” közlésével, hanem ha olyan ismereteket nyújtunk, amelyek saját természetükből adódóan is fejlesztik a jellemet. Ez az elv adja az alapját a tananyag kiválasztásának, s ennek „*természetes feldolgozása oly akaratot létesít, mely az életben, s gyakorlatban is indítékainak erejével a jó felé hajlik*”

Az MPT filozófiai alapvetésének gyökerei tehát Fináczy szavaiból válnak számunkra érthetővé. Feltételezhetjük, hogy az MPT-ben a pedagógiát filozófiai diszciplínaként értelmezték Fináczy elnöksége idején. Ezzel kapcsolatban a változást a kor átalakulóban lévő szellemisége hozta meg. A nevelés elméletének addigi hagyományos megítélésének megváltoztatását sürgették a reformpedagógiai és az alsóbb osztályok felemelését célzó szociális törekvések. A változó szemlélet azonban új iskolarendszert is követelt, melyben a pedagógia napi gyakorlatának is át kellett alakulnia. A gyors mennyiségi és minőségi változásra azonban a 20-as évek elején nem igen mutatkozott lehetőség hazánkban.¹¹⁵ De a herbarti filozófia újragondolása már elkerülhetlenné vált. A fentebb jelzett kettős hatás nyomán

¹¹² Fináczy 1905 és 1919 között az Országos Közoktatási Tanács ügyvezető elnöke.

¹¹³ Fináczy (1903) 110.o.

¹¹⁴ U.o. 113.o.

¹¹⁵ Fináczy (1921)

különösen az első világháború után értékelődik át nem csak az intellektualisztikus pedagógia, hanem a filozófiának a pedagógiájával való házassága is.

Prohászka kultúrfilozófiája

Prohászka Lajos 1929-ben két fejezetben közzétett, nagy hatású tanulmánya a „Pedagógia mint kultúrfilozófia” első részében a pedagógiai elmélet változásával, a változások okaival foglalkozik. Egyrészt úgy látja, hogy alapjában véve a tudomány helyzete változott meg az előző korokhoz képest. A század eleji tudományos gondolkodás félretolja a pusztá elméletet, a „*théorie pour la théorie*”-t és egyrészt „*praktikus szempontok*” felé fordul, másrészt „*misztikus spekuláció*”-ba bonyolódik.¹¹⁶ Az elsődlegesen utilitárius beállítódottságú, mindent a gyakorlat és a közvetlen érdekek által diktált felfogás nem új jelenség a nyugati kultúrában, ám egyre inkább úgy tűnik, hogy a XX. sz. megállíthatatlan fejlődése, az ipari társadalmak világméretű térhódítása a tudományos gondolat addigi irányának megváltoztatását is kikényszerítették. Prohászka rendkívüli tömörséggel és számtalan utalással tarkítva alig két oldalban összegzi a tudomány jelenlegi állapotát. „*Ezért ma ... az életközelségnek és fantasztikumnak ebből a bizarr egyvelegéből valóságos kultúr-eszkatológia fejlődött ki, - ködös álmok és bizonytalan remények, amelynek irányában végül is szétfoszlik a tudomány minden lehetősége.*”¹¹⁷

E hatás alól természetesen a pedagógia sem vonhatja ki magát és „*belekapcsolódik korunk általános vitalisztikus mozgalmába.*”¹¹⁸ Prohászka példaként hivatkozik egy német ifjúsági mozgalomra, valamint a Kerscheneiner nevéhez kapcsolódó munkaiskola mozgalomra. Ami pedig a misztikus irányultságot illet Ebenhard Griesebach és Ernst Krieck nézeteire utal, akik „*pedagógiája egyaránt ingatag és szétfolyó, egyikük sem adott semmi biztosat és készet.*”¹¹⁹ Griesebach és Krieck elméleti törekvéseik egy autonómiával bíró nevelésméleti koncepció megalkotásának irányába mutat. A misztikával telített irányzatok másik sajátossága, hogy igyekeznek végérvényesen elválasztani a pedagógiát a filozófiától, mert „*kétségbevonják a pedagógia jogosultságát az egyetemes érvényű célkitűzéshez.*”¹²⁰ Miért tagadja Prohászka ezeknek a nézeteknek a létjogosultságát? Mert ezek nem adnak biztos alapot „*szilárd támpont*”-ot a nevelés gyakorlata számára. De akkor miért van szükség pedagógiai teória megalkotására? Miért van szüksége a neveléstudománynak a filozófia bábáskodására? Mindenekelőtt azért, mert a pedagógiai teória nem képzelhető el célkitűzés nélkül. Ám ezzel a teleologikus jelleggel kénytelen elszakadni a mindennapok sodrától. Igazolása érdekében strukturált gondolati rendszert alkot, vagyis a tudományhoz fordul segítségért. Mindez korántsem azt jelenti, hogy elszakadna indítóelemétől, az élettől, de a tudomány adta rendszer sajátosságából az igazolás érdekében nem léphet ki, mert így az egész elméleti konstrukció tudománytalanná válna.¹²¹ Prohászka tehát nem tudja elképzelni a pedagógiát filozófiai alapvetés nélkül. Meggyőződése, s ezt egész tudományos pedagógiai munkásságában fellelhetjük, „*a pedagógia, mint tudomány nemcsak végső, egyetemes elveit, de szisztematikáját is a filozófiától nyeri s csak ennek keretén belül fejleszthető ki.*”¹²² Prohászka e gondolatmenetével is igyekszik kitérni a kultúrfilozófiára, amely szerinte az egyetlen olyan tudomány, mely képes kivezetni a kort tudományos válságából.

¹¹⁶ Prohászka (1929) 23-24.o.

¹¹⁷ U.o. 25.o.

¹¹⁸ U.o. 26.o.

¹¹⁹ U.o.

¹²⁰ U.o. 30.o.

¹²¹ U.o. 31.o.

¹²² U.o. 32.o.

Valójában, a mély filozófiai gondolatokon túl, a határozottság és a kijelentés biztossága, az ahogyan hitet tesz a kultúrfilozófia mellett, s ahogyan fölépíti a logikailag is helyén álló műveltségrendszerét, teszi méltán egyedüli alkotássá a pedagógiai-kultúrfilozófiát. Joggal gondolhatjuk azt, hogy művével kortársait is meglepte. Többségük elismeréssel fogadta, ám voltak olyanok is, akik úgy érezték, Prohászka nem a hazai oktatási problémákra fordította tekintetét.

Álláspontok az MPT-ben

1929-ben több cikk is foglalkozik a pedagógia és filozófia kérdésével. Ember István Vida István kötetéről ír rövid ismertetőt, melyből megtudjuk, hogy a szerző történelembölcseletének kidolgozásához fontosnak tartja hangsúlyozni elméletének filozófiai kifejtését.¹²³ Szemere Samu tanulmányt szentel a kérdés kifejtése érdekében.¹²⁴ Ő egyébként a pedagógia autonómiája mellett foglal állást. Fejtegetésében többek között a Theodor Litt által föllállított technológiai struktúrát igyekszik vonatkoztatni a gyermek egyéniségére, majd megállapítja, hogy ezen újabb konstrukció létrehozása nem lehetséges, mert a gyermek önálló diszpozíciók hordozója. Tehát bármennyire is fontos a filozófia jelenléte, mégsem rendelkezhet elsőbbséggel, mert akkor az a pedagógia más területein is filozófiai irányultságot eredményezne.

Ugyancsak ebben az esztendőben K.F. ír egy német folyóiratban megjelent cikkről, melynek a címe is igen figyelemreméltó: „Tudomány-e a pedagógia?” Igen érdekes eljárást alkalmaz Dr Behn Siegfried a szóban forgó írás szerzője, aki 16 kérdést tesz föl a neveléstudománnyal kapcsolatosan, s ezekre válaszol igennel vagy nemmel, majd összegzésképpen magyarázatot fűz a válaszokhoz: „*A nevelői cselekvés elmélete csak részben eredménye a tudományos kutatásnak... a (szűkebb értelemben vett) pedagógia valódi (echte) tudomány azon egységességénél fogva, amelyet kizárólag a nevelési cél kutatására irányuló szempontjai követnek, továbbá a szigorú és ellenőrizhető metodika alkalmazásánál fogva.*”¹²⁵ Mindezekből kiolvashatjuk, hogy a pedagógia felléphet a tudományosság igényével, de Dr Behn csak másodlagos tudománynak tartja a neveléstudományt, mert saját módszerei nem lévén kénytelen ezért primer tudományokhoz fordulni, etikához, pszichológiához, biológiához stb.

Néhány évvel később, Tettamanti Prohászka műveltségelméletéhez intézett nevezetes cikkének megjelenése után, Barankay Lajos próbál összefoglaló képet alkotni a pedagógia és filozófia kapcsolatának ügyében. Tanulmányában, „A neveléstudomány autonómiája”¹²⁶-ban - anélkül hogy állást foglalna -, szemléletesen vázolja, hogy a világháború óta milyen szellemi irányzatokból kapott ösztönzést a pedagógia, s e törekvések milyen mértékben hatottak az irányba, hogy a pedagógia önálló tudományként léphessen fel. Cikke elején megállapítja, az már nem kérdés, hogy tudomány-e a pedagógia, hanem sokkal inkább a következő kérdések foglalkoztatják a neveléstudósokat: nyerhet-e önállóságot, függetlenedhet-e más tudományoktól, alapelveit meghatározhatja-e sajátmagából a pedagógia.

Barankay az irányzatokat három csoportba különíti el. *(Lásd melléklet)* Az elsőbe helyezi az autonómiát elvetőket, a másodikba az autonómiát elfogadókat, míg a harmadikba a minden eddigi pedagógiát tagadó, a régi befolyásoktól mentes, teljesen új alapokra helyezett pedagógiát hirdetőket. Érdeemes még megemlíteni, hogy az autonóm törekvések kategóriát Barankay további két csoportra osztja. Így különül el a teljes, valamint a részletes és feltételes

¹²³ Ember (1929)

¹²⁴ Szemere (1929)

¹²⁵ K:F. (1929) 287.o.

¹²⁶ Barankay (1932)

autonómiát vallók csoportja. Ez utóbbiakba sorolja többek között Sprangert és Litt-et is. Itt számunkra természetesen az az érdekes, hogy Prohászka hová helyezi el kortársa? Barankay – érthetően - az első csoportba sorolja a magyar kultúrfilozófust, mivel Prohászka a pedagógiát filozófiából vezette le.

Milyen tanulságok vonhatók le Barankay tanulmányából? Egyrészt jól reprezentálja azt, hogy milyen szellemi áramlatokkal találkozott németországi tanulmányai során Prohászka, és ezek között ő mit képviselt, másrészt jól szemlélteti azt is, hogy milyen mértékben távolodtak el az új irányok a herbarti koncepciótól. Ezt meggondolva a következő kérdések merülnek fel ehelyütt. Valóban oly mértékben felgyorsultak a társadalmi változások, hogy a pedagógiának új eszmeiségből kell kiindulnia? Az új elképzelések adhatnak-e olyan útmutatást, mint azt adott a pedagógia atyja, Herbart, aki egyszerre kívánt hatni az értelemre és a jellemre?

Az autonóm törekvések az új alapok keresésével nemcsak új eszmeiséggel léptek fel, hanem a régi oktatási keretek létjogosultságát is megkérdőjelezték. Viszont fölmerült annak problémája, mivel a különböző irányok nem egységes szellemiségből eredtek, nehéz lesz majd eldönteni, hogy valójában melyik lesz az, amit követhet az oktatás.¹²⁷

Weszely Ödön inkább a világnézet oldalról közelíti az önálló pedagógia kérdését. Tulajdonképpen nála nem olyan nagy hangsúllyal jelenik meg e probléma, mert eleve adottnak veszi a nevelésben a céltételezéssel járó gondolkodást. Ezzel kapcsolatban ő Petersenre hivatkozik, aki úgy véli, az új nevelés mögött „*az erkölcsi akarat képzéséről való új felfogás van*”¹²⁸, s a mozgalmak vezetői egy-egy új világnézetet képviselnek. Weszely a számtalan újító irányzat lényegét is összefoglalja ily módon: „*A művelő gondolatnak objektív érvénye van, s ezért a neveléstudomány autonóm tudomány, melynek specifikus fogalmai és törvényei vannak... a nevelés nem pusztán, mint valóság fontos, hanem mint a tiszta eszme, a nevelés és a művelés eszméje, vagyis a nevelés lényege, s ezt a lényegét óhajtják vizsgálat tárgyává tenni.*”¹²⁹

Mielőtt továbblépnénk következő területünkre itt kínálkozik lehetőség arra, hogy tárgyaljuk Tettamanti Béla Prohászka Lajoshoz intézett kritikáját. Azért tesszük ezt, mert Tettamanti bírálata egyben lehetőséget ad arra, hogy közelebbről is megismerkedjünk Prohászka műveltségelméletének jellemző vonásaival. Tettamanti kritikája azt is bizonyíthatja számunkra, hogy Prohászka nézetei az MPT-én belül vitát indukálhattak, s ennek nyomán voltak olyanok, - így a szegedi pedagógusi is – akik jogosulatlanul tartották a pedagógia filozófiai irányból történő meghatározását.

E vitát nagyon alaposan elemezte Pukánszky Béla, aki kimutatta, hogy ennek indítóoka valójában az, hogy Prohászka és Tettamanti más-más fogalomhasználattal élnek a nevelés meghatározásakor.¹³⁰

Művelődés kontra művelés

Tettamanti Béla a harmincas évek elején tanítványa volt Imre Sándornak, s ebből következően magáénak vallotta a nemzetnevelés Imre Sándor nevével fémjelzett koncepcióját, amely alap gondolataiban közelebb állt a gyermek személyiségéből kiinduló pedagógiákhoz. Pukánszky Béla cikkében így foglalja össze, hogy milyen eltérő pedagógiai látásmódok konfrontálódtak a Prohászka – Tettamanti vitában: „*A polémia menetét követve képet alkothatunk magunknak arról hogyan konfrontálódott a régi elvek reneszánszát hirdető, a >>kötöttségekhez való visszatérést << sürgető irányzat a gyermektanulmányi mozgalom és a*

¹²⁷ Fináczy (1928)

¹²⁸ Weszely (1931) 76.o.

¹²⁹ U.o.79-80.o.

¹³⁰ Pukánszky (1986)

személyiségpedagógiai elveit a nemzetnevelés Imre Sándor-féle koncepcióval összeötvöző radikálisabb felfogással."¹³¹

Tettamanti 1931-ben írt cikket a „Pedagógia mint kultúrfilozófia” kapcsán. Tettamanti Béla nem igen tudta elfogadni Prohászka logikusan felépített elméletét a műveltségelmélettel kapcsolatosan. Ennek nagyon fontos része a fogalomhasználat. Prohászka a kultúrfilozófiát alkalmazott metafizikának tekintette.¹³² Ezt érvényre is juttatta saját nézetrendszerében. Véleményünk az, hogy a prohászka fogalomhasználat elve determinálja a kultúrfilozófia tartalmát is. Erre való utalást találunk Prohászka tanulmányában, például a forma fogalmának bemutatásakor: „...a létező csak annyiban létező, amennyiben a fogalmiságban részesedik s viszont a fogalmiság is csak úgy érvényesülhet, ha a létezőben tevékeny alakítóerőként lép fel.”¹³³ Prohászka ugyanitt hangsúlyozza, hogy a kultúrfilozófiai vizsgálódásnak ebből a metafizikai alapkoncepcióból kell kiindulnia. Úgy tűnik Tettamanti nem igen kívánt e fogalmi rendszernek a mélységébe hatolni. Ennek tudatában le is zárhatnók a kérdést, mint azt neves Prohászka kutatónk, Tőkéczi László is tette.¹³⁴ Viszont mi röviden mégis bemutatjuk azt, hogy Tettamanti mely pontokon bírálta a kultúrfilozófus Prohászkaét, mert úgy érezzük, ez mindenképpen színesíti a Prohászka és az MPT kapcsolatát bemutató képet. Ám ehelyütt mindenképpen szükségesnek mutatkozik Prohászka Lajos műveltségelméletének főbb elemeit vázolni.

Prohászka – Hegel és Spranger nyomán – a kultúrát objektív szellemnek tekinti. Elméletében a kultúra egységéből indul ki. A kultúra rendszere azonban mindenképpen szétválík, hiszen a kultúrának vannak tárgyiasult formái és vannak csak az emberi lélekben munkáló alakzatai. Így különböztet meg egy struktúrájában dinamikus változó oldalt és egy organikusan fejlődőt, amely a lélek segítségével nyer intenzitást. A lélek a forma segítségével nyilvánul meg, s a forma az a közvetítő médium, ami összekapcsolja az individuális oldalt a már tárgyiasult produktumokkal. Az egyénben „megszülető” kultúra felelősséggel telített. Prohászka kettős értelemben használja a felelősséget: az egyéni szellemi képződményeknek is zárt rendjük van, mert e nélkül nem válnának érthetőkké. Másik jelentése abban rejlik, hogy az egyén felelősséggel tartozik tetteiért.

A kultúra strukturálisan felépített részét nevezi Prohászka az „emberközi tárgyi produktumok”-nak, s mint fentebb megállapítottuk vele szemben állnak az „egyéni tárgyi produktumok”¹³⁵ A két oldal állandó kapcsolatban áll egymással, melynek eredménye, hogy a lélekben felelős összefüggések jönnek létre, „vagyis a kultúra műveltséget vált ki.”¹³⁶ A kultúrfilozófiában a tárgyi oldal hangsúlyozódik. Ezt jól világítja meg a „Hegel”-ből vett következő idézet: „A nevelés tehát Hegel szerint nem a nevelő és növendék viszonylata egymáshoz, hanem a növendéké az objektív szellemhez, vagyis a kultúrához. A művelődő egyéniség fejlődése abban áll, hogy mindinkább objektívvé válik, hogy egyéni léte kereteiben egyre teljesebben feltárul az általános... A műveltség: valóság, >>objektív szellem <<; a benne való részesedés teszi az egyént is igazán világossá és ez ad létének egyúttal jelentőséget is.”¹³⁷

Tettamanti a „Megjegyzések Prohászka Lajos értekezéséhez” címmel íródott közleménye elején hangsúlyozza, hogy semmiképpen nem akarja kétségbe vonni Prohászka deduktív rendszerét, mégis az ellene felhozott érvek egyike épp arról igyekszik meggyőzni, hogy a nevelélméletnek „a személyes felelősséggel hatni akarásból kell kiindulnia.”¹³⁸ Már itt érzünk némi ellentmondást. Egyrészt Tettamanti az autonómia felé törekszik, másrészt

¹³¹ U.o. 395.o.

¹³² Prohászka (1929) 114.o.

¹³³ U.o. 109.o.

¹³⁴ Tőkéczi (1989) 15.o.

¹³⁵ Prohászka (1929) 124.o.

¹³⁶ U.o. 118.o.

¹³⁷ Prohászka (1931) 197.o.

¹³⁸ Tettamanti (1931) 33.o.

elfogadja Prohászka dedukcióját. Az autonóm törekvések kiinduló pontja a pedagógus, ha az elmélet vele indul, akkor az épp inkább közelít egy indukciót jobban feltételező gondolkodásmódhoz.

Tettamanti cikkében lépten-nyomon igyekszik éles határvonalat húzni a kultúrfilozófus és a pedagógus között, s mivel Prohászkanál az előbbi a jellemző, így azzal érvel, a filozófusi gondolkodás lehet az oka annak, hogy Prohászka nem számol kellő tekintettel a nevelés személyi tényezőivel, mert ahhoz, hogy a pedagógusoknak mindenképp használható útmutatást adjon a nevelésemélet, előbb a nevelés fogalmát kellene pontosan meghatározni. Mindezt Prohászka már csak azért sem tehette meg – véli Tettamanti – mert a műveltség fogalmának bevezetésével elmosta a művelődésemélet és a nevelésemélet határvonalait.¹³⁹ Egyben a *művelődés* fogalmának elvetését szorgalmazza, mert szerinte sokkal pontosabban jelöli meg a nevelés folyamatát és személyes tényezőit a *nevelés* fogalmának bevezetése. A továbbiakban ennek jegyében sorra hagyja el Prohászka fogalmi konstrukcióit. Tettamanti sokat sejtetően így idézi a kultúrfilozófia definícióját: „*A pedagógia... feladata annak a stb.*”¹⁴⁰ Igyekszik tehát kitérni a legfontosabb kultúrfilozófia fogalmak tárgyalása elől. Ezek után így határozza meg a nevelés fogalmát: „*A nevelés tehát a művelődési – jobban mondva – nevelési célkitűzés által normált aktivitás a kultúra struktúrájába való minél eredményesebb betagozás érdekében.*”¹⁴¹ E meghatározás igazolása érdekében ismételten hangsúlyozza a személyes és közösségi tényezők szerepét, s mivel ezek mind hiányosak Prohászkanál, így Tettamanti megállapítja, hogy Prohászka „*a szociális szempont neveléseméleti fontosságá*”-nak elismeréséről is lemond.

Nem kétséges az számunkra, hogy milyen fontosak a nevelésben a személyes és közösségi szempontok elismerése, s nyilván erről így vélekedett Prohászka is. Ezt későbbi munkáiban is igyekezett igazolni.

Az a műveltség, amiről Prohászka ír, azt mindenkinek saját magának kell valamilyen módon, fiatal korban természetesen az iskola közvetítésével, elsajátítani. A műveltségnek érthetően vannak közösségi vonatkozásai, de a műveltséghez szükséges egyéni intellektuális befektetést nem lehet kikerülni, mert e befektetés nélkül senki nem válhat részévé sem az „*egyéni*”, sem pedig az „*emberközi tárgyi produktumoknak.*”

Világnézet és nevelés

Azok a társadalmi, politikai és szociális változások, melyek a XX. sz. elején a megújulás irányába mozdították el a pedagógia elméletét és gyakorlatát, a háború utáni időkben fokozottabban érvényesültek. Ez különösen érvényes volt hazánkra, hiszen a nemzetet egyszerre sújtotta a Trianon okozta tragédia, a belső polgári átalakulás megoldatlansága, valamint a polgári demokratikus és a kommunista rendszerek gyors váltakozása. Mindezek a változások kihatottak az egész közoktatási rendszerre és a napi pedagógiai gyakorlatra és gondolkodásra is. Ennek következtében már nem lehetett csak egy irányból, egy célkitűzésből fölépíteni a pedagógia elméletét. A Magyar Paedagogia Társaságban is át kellett értékelni a megszokott csapásokon haladó herbarti, intellektualisztikus pedagógiát.

A változások kihatottak az egyházra is. A polgári törekvések egyre erőteljesebben irányultak az erkölcsi nevelés egyházi privilégiumai ellen is. Ez nemcsak az egyházra, mint intézményre volt hatással, hanem arra a világnézetre is, melyet évszázadokon keresztül közvetített. Ezek a változások nem kerültk el az iskolai oktatást sem. Az átalakuló korban létkérdéssé vált, hogy milyen világnézetet közvetít a nevelő-oktató intézmény az ifjúság felé. Mindezek világítják meg számunkra azt a tényt, hogy miért foglalkoznak az MPT-ben a

¹³⁹ U.o. 29.o.

¹⁴⁰ U.o. 33.o.

¹⁴¹ U.o. 36.o.

pedagógia elméleti munkásai a világnézet és a nevelés kérdésével egyre gyakrabban. Mondhatni legalább olyan fontos problémaként kezelik, mint a pedagógia autonómiájának kérdését. 1920 és 1940 között számos igen jelentős tanulmány jelent meg az MP-ben. Így többek között: Weszely Ödön „Világnézet és nevelés” (1920), Mitrovics Gyula „Szanálás és nevelés” (1927), Barankay Lajos „Nemzeti értékeink tudatosítása a nevelésben” (1927) és Bárány Gerő „Az eszmények szerepe a nevelésben” (1938) címmel jelentetnek meg tanulmányokat.

Prohászka Lajos „Az oktatás elmélete” című munkájának végén foglalkozik az oktatás és a világnézet kérdésével.

Miben egyeznek meg ezek a tanulmányok? Mi bennük a közös? Mindenekelőtt a nemzeti eszmény kiemelése kapcsolja össze gondolatilag ezeket az írásokat, melyhez természetes módon társul a keresztény vallásosság hangsúlyozása is.

Weszely Ödön az idealisztikus, duális és optimista világnézettel állítja szembe a realiztikus, monista és pesszimista világnézetet. Ő mindenképp az előbbit tartja követendőnek, mely a keresztényi vallásosságban, az anyag és szellem elfogadásában és a világ pozitív elfogadásában nyilvánul meg, szemben az empirista-materialista világgéppel, amely csak az anyagot fogadja el létezőnek.¹⁴² Az optimista ill. pesszimista meghatározás elsősorban hangulati, érzelmi viszonyulást jelent a világ dolgaihoz. A nevelő, aki célirányos tevékenységet folytat, bízik abban, hogy munkája a jövőre vonatkozólag kedvezően befolyásolja majd neveltjét. Ez utóbbi momentumra helyeztek igen nagy hangsúlyt az MP szerzői, s vallották egyöntetűleg, hogy annak az érzelmi beállítódottságnak van igen nagy szerepe a nevelés során, amelyet egyéniségében hordoz a pedagógus. Ez fejezi ki mindennél hűbben és félreérthetetlenül a világhoz való viszonyulását. Ennek az átvitele, átadás aligha lehetséges csupán ismeretközlés segítségével. (Bár kétségtelen vannak ilyen elemei is, hiszen a hittan tanítása során is feltétlenül közölni kell ismereteket.) Így tehát nem lehet szó tantárgyi keretek között való oktatásáról sem. Az érzelmi habitus hangsúlyozásának legszebb példáit ismerhetjük meg Bárány Gerőnél, Noszlopi Lászlónál. Noszlopi így fogalmaz ezzel kapcsolatosan: *„Életfelfogásunknak és ... kedélyvilágunknak --- nagy befolyása van intellektuális megismerésünkre és világgépünkre... A két tényező: intellektus és kedély közül pedig az utóbbi az erősebb. Nem az értelem és az ész hideg tényének, hanem a kedély melegségének van nagyobb hatalma világnézetünk kiformálásában.”*¹⁴³

Prohászka Lajos az érzelmi dominancia elsőségével kapcsolatban így ír: *„--- a világnézetnek, mint közvetlen érzületi, >>exisztenciális<< állásfoglalásnak kialakulási lehetősége magában az oktatásban rejlik... nem lehet külön >>tantárgy<< (és) nem lehet az oktatás külön hangulati hátttere sem, hanem magukon a művelődés javain, a velük való foglalkozásban, elsajátításuk folyamatában kell kiérlelődnie.”*¹⁴⁴

E két utóbbi idézet is jól példázza azt, hogy az MPT-ben világnézet kérdésével kapcsolatosan egységes állásponton voltak az erről a témáról publikálók. Ám Prohászka gondolatai egyben már didaktikai állásfoglalást is tükröznek. Hogyan lehet érvényt szerezni az oktatás során a világnézeti tudattartalmaknak, ha sem tantárgyi kereteket nem választhatunk, sem pedig a közvetlen meggyőzés eszközével nem élhetünk? Prohászka, Barankay Lajos és Noszlopi László ennek érdekében tantervi és tantárgyi koncentrációt javasol. Barankay Lajos Imre Sándor nemzetnevelési programjának nyomdokain haladva alkotja meg a nemzet-etikai személyiségen alapuló tekintélytiszteletet, amely véleménye szerint a nemzeti értékek hangsúlyozásakor kap kiemelt szerepet. A nemzet-etikai személyiség szoros összefonódásban van a nemzet közösségével, melynek legfőbb értékei: *„a jövő-centrikus hazaszeretet és a*

¹⁴² Weszely (1921) 35-39.o.

¹⁴³ Noszlopi (1938) 23.o.

¹⁴⁴ Prohászka (1937) 230.o.

*nemzet-etikai személyiségen alapuló tekintélytisztelet.*¹⁴⁵ Barankay tananyag csoportosítást javasol az oktatásban, ami elsősorban a humán témakört érinti, de szükségesnek érzi többek között a földrajzzal való kohéziót, hiszen a hazaszeretetnek feltétlenül kapcsolódnia kell a szülőföldhöz, mert ez egy jól szemléltethető, megmutatható valóság. Gondolatmenetét bővítendő javasolja az irodalom és földrajz közötti koncentrációt *irodalomtörténeti földrajz* elnevezéssel.¹⁴⁶ Mitrovics Gyula is az egységesítést hangsúlyozza.¹⁴⁷ Ő gondolatmenetét azzal a pszichológia felismeréssel indítja, hogy a lelki élet egységet alkot. A tudati tartalomnak és a különböző érzelmeknek is differenciálódni kell. Mindez nemcsak az egyéni lélek sajátossága, hanem a tömegléleknek is. Ez utóbbi természetéhez tartozik még az is, hogy annak megnyilvánulásaiban „*az emocionális tényezők emelkednek ki uralkodólag.*”¹⁴⁸ Ami érvényesíthető az oktatás során az egyéni lelkekben, az remélhetőleg érvényesülni fog a nemzeti lélekben, a nemzet tudatában is. Az oktatás minden szintjén érvényesülő egységesítés pontosan kifejezte a nemzet, az egész magyarság akaratát, melynek társadalmi vonatkozását nem szükséges külön részleteznünk.

Joggal merül föl ezek után, hogy kapott-e helyet más világnézet is azonkívül, amit Barankayék képviseltek, olyanok, amelyek esetleg más eszmékből indultak ki? Prohászkaék humanus értékeket hirdető elképzeléseivel szemben álltak azok, akik radikális és azonnali változásokat sürgettek, s úgy látták a görögös-latinos, gyakorlatiatlan és túl elméleti szellemiségű oktatás ideje lejárt. Radikális változást sürgettek az MPT-ben Hegedüs István, Radák Olga, Somos Lajos, és Cser János. Szociális eszmeiségből táplálkozó tanulmányaiknak az ad érdekes színezetet, hogy mintegy előképét adják a II. világháború utáni szocialista-kommunista ideológiának.

Az 1920 és 1941 közötti időszakban Radák Olga több tanulmányában is foglalkozik a népoktatás megreformálásának kérdésével. Úgy látja, hogy a népiskola nem nyújt elégséges alapot a szélesebb néprétegek általános- és szakműveltségének elmélyítéséhez. Ezért Hegedüs Istvánnal egyetértésben szorgalmazza a Népfőiskola és a Szabadegyetem beindítását.¹⁴⁹ Törekvéseik mögött egy egészen más szellemiség, valójában egy új világnézet húzódik meg, melynek egyik elsődleges szándéka az osztályellentétek megszüntetése. Ennek megvalósítására hivatott a szociális gondolat előtérbe-állítása. Radák 1933-ban a „*Korunk nevelésének főbb problémái*” címmel íródott tanulmányában így határozza meg a szocializmust: „*...a tágkörű humanizmus keletkezésében a demokratikus államok fejlődésével függ össze és testvérhajtsága az általánosan színező korszerű erőnek: a szocializmusnak, amely a jelenkor világnézetében a humanitás elvének polgárjogát jelenti, a mindenki számára való egyenlőséget s az ebben való boldogulást...*” hirdeti.¹⁵⁰ Ám ez a humanizmus egészen más utakon járt, mint amit vallott Prohászka, mert e humanizmus középpontjában a munkás ember ideálja állt. Radák Olga szerint a munkásember hitvallása csak a mindennapi munka lehet, de ez nem lehet kényszer számára, mert egyben ez adja „*önkifejlődésének a lehetőségét*” is. De a szociális eszme kiteljesedését akadályozza az, hogy a kétkezi munkát felváltotta a gépek korszaka. Ez új viselkedési formákat eredményezett. Létrejött a test-és sztárkultusz, amely korlátozza az egyéni akaratot, az önálló gondolkodást. A gép százada megváltoztatta a férfi és nő szerepét, megkérdőjeleződött a család hagyományos létjogosultsága is, s ezzel párhuzamosan kezdetét vette a női egyenjogúságot hirdető mozgalmak. Mindezek következménye lett, hogy a XX. sz. elején a nyugati civilizációkban az egyéniség a közösségnek rendelődt alá. De mit tehet a nevelés e teljes szellemi és erkölcsi káoszban? – teszi fel a kérdést Radák Olga. A nevelésnek kritikai

¹⁴⁵ Barankay (1927) 140-141.o.

¹⁴⁶ Barankay (1931)

¹⁴⁷ Mitrovics (1927)

¹⁴⁸ U.o. 2.o.

¹⁴⁹ Radák (1922, 1924); Hegedüs (1921)

¹⁵⁰ Radák (1933) 49.o.

szemlélettel kell rendelkeznie. A kritikai szemlélet segíthet abban, hogy a gondolkodás helyes irányba terelődjön, s a kritikai szemléletnek párosulnia kell „*az állandó valláserkölcsei eszmények mértékével.*”¹⁵¹ A szociális gondolatjal járó új világkép - az iskola oktatás során - egyre inkább megváltoztatta a hagyományos tanár-diák szerepet is. Ezért Radák olyan oktatási formát javasol megvalósítani, amelyben a gyermek öntevékenysége lesz a hangsúlyos és a tudást elsősorban saját öntevékenysége során sajátítja el.

Nem érdemtelen még megemlítenünk azt a tényt is, hogy amíg Radák és Hegedűs nem veti el a vallást, mint olyan tényezőt, amely szerep kap az erkölcsi nevelés során, de ez a vallásosság korántsem mutat olyan egységes nézetrendszert, mint azt fentebb láttuk Prohászkaéknál. Cser János nemzeti szociálpolitikai programjában a vallásnak már csak az intézményi vonatkozásával találkozunk.¹⁵²

Az új világnézet legszembeütőbb vonása az, hogy nem tart igényt a klasszikus hagyományra, a klasszikus műveltségre. Ennek helyébe olyan kultúrát igyekszik állítani, amely az alsóbb osztályok – így pl. hazánkban a parasztság – népi műveltségét hivatottak hangsúlyozni. Ez a probléma természetesen foglalkoztatta az MPT-t is, és természetesen Prohászka Lajost is. Prohászka 1935-től egészen a II. világháborúig több cikket is publikál, mely az európai humánus kultúra és a népi műveltség viszonyát tárgyalja. Ebben az időszakban talán hangsúlyozottabban áll ki a hagyományos értékek mellett, mert úgy érezte: „*végeredményben magának az iskolának és az iskolai oktatásnak léte forog kockán.*”¹⁵³

Nevelés és hagyomány

Cser János az 1939 november 19.-i felolvasóülést a következő gondolatokkal kezdte el: „*Korunk szellemének egyik mindinkább érvényesülő vonása a szociális gondolat. Nemzetünk csak akkor tarthat lépést a fejlődésben a világ többi népével, ha a szociális gondolatnak minden vonatkozásban nagyobb teret enged és ennek a megvalósítást a neveléssel is elősegíti.*”¹⁵⁴ Az igény, hogy a munkástömegek magasabb életszínvonalat tudhassanak magukénak, érthető. Az is természetes igény Cser Jánosnál, hogy ebben fontos szerepet szán az oktatásnak, hiszen gazdasági növekedést ismeretek bővítése nélkül aligha lehetne elérni. Viszont nem számolt (számolhatott) azzal, hogy az új műveltség nélkülözni fogja a magasabb emberi és szellemi célkitűzést, mert nála pusztán csak a közvetlenül és praktikusán elérhető életcél a domináns.

Prohászka Lajos a harmincas évek közepétől gyakrabban választja témául a nép- és nemzetnevelés problémakört. Mindez korántsem jelentette azt, hogy eddigi filozófiáját feladná, inkább azt, hogy igyekszik bevonni látókörébe a magyarság sorskérdéseit, s ennek kicsúcsosodását „A Vándor és a bujdosó”-ban, nemzetkarakterológiai művében érhetjük tetten. Joggal feltételezhetjük azt, hogy Prohászkanál a témaváltás elsődleges okául a hazánkat érintő társadalmi változások szolgáltak. Így a tömegmozgalmak fölerősödése és a politikai erők jobbratolódása, amely magával vonta a magyarság faji alapon történő meghatározását. Mindezek a kedvezőtlen folyamatok hatással voltak a hazai pedagógiára is és természetesen az MPT-re is. Prohászka Lajos e kérdéshez sajátosan viszonyult, s ebben feltehetően szerepet játszhatott az a tény is, hogy fasiszta ideológia vert gyökeret Európa közepén. Az emberi humánus semmibe vevő politikával Prohászkaék soha nem értettek egyet¹⁵⁵. Feloldhatatlan kettősséget az okozhatott számukra, hogy a néptipró politika éppen abból az országból indult ki, amely kulturálisan – szellemileg oly sokat adott a magyar népnek.¹⁵⁶ Hangsúlyozzuk, hogy

¹⁵¹ U.o. 56.o.

¹⁵² Cser (1940)

¹⁵³ Prohászka (1940) 117.o.

¹⁵⁴ Cser (1940) 37.o.

¹⁵⁵ Prohászka (1935:2)

¹⁵⁶ K.F.: (1926)

a kedvezőtlen politikai légkör hatására sem változik meg az MPT által képviselt humanista szemlélet. Sőt inkább azt látjuk, hogy némileg megerősödik. Mert mi mással lehetne szembehelyezkedni a faji gondolattal, mint a humanizmus eszményével. Ennek adtak hangot azzal, hogy igyekeztek pontosítani a nép, a népiség, az állam és nemzet fogalmát.¹⁵⁷ Ezek között – állapítja meg tanulmányában Barankay Lajos - a nemzet az, amely a legmagasabb erkölcsi értékeket hordozó alakulat, melyben fontos szerepet kap a nemzetet alkotó individuumok műveltsége, mert a nemzeti alakulat mindig magában hordja a kultúrát és a humánusot. Prohászkaék úgy látták, hogy a faji gondolat erősödésével épp a kultúra kérdőjeleződött meg, s azt vallották, hogy a népiség, mely mint még elsősorban természeti, biológiai formátum semmiképp nem emelkedhet fölébe a műveltségnek. Prohászka ezt így világítja meg: „*Népiség, faj, nemzet a maga lényegénél fogva kollektív alakzat, a műveltség ezzel szemben mindenkor csak egy individuális létező tartalma lehet. Művelt népről is csak abban az értelemben beszélhetünk, hogy az a maga egyéni tagjaiban kiművelt.*”¹⁵⁸ Mindezekből az is következik, hogy a népi gondolatot nem lehet alárendelni a műveltségnek. A „Népiség és műveltség”-ben szemléletesen mutatja be szétválásuk kultúrtörténeti vonatkozásait. Ez a folyamat – véli Prohászka - a görögséggel indul, ahol még e két dolog szerves kapcsolatban állt egymással. A keresztény Európában vált egyetemesé a műveltség, míg a XIX. sz.-től kezdve fokozatosan lesz „*a műveltség... a népiség ancillája.*”¹⁵⁹

A népi gondolat kiemelése mögött – Barankay szerint – pártpolitikai érdekek húzódnak, amely eleve tévútra vezeti a nemzet helyes meghatározását. Egyben azt is megállapítja, hogy humanisztikus műveltség és nemzetfogalom között alapjában véve nem lehet ellentét, mert „*Az amit humanisztikusnak nevezünk, azaz egyetemes emberinek, lényegében egyes – mondjuk: a legkiválóbb – nemzetek szellemi és erkölcsi értéklecsapódásainak a szintéziseként jött és jön ma is létre.*”¹⁶⁰ A humánus és nemzeti műveltség között - nem lényegbeli - különbségét abban látja, hogy ez utóbbinál jobban konkretizálható a nevelési cél, mivel az előbbinél jóval határozatlanabb formában jelenik meg a pedagógiai célkitűzés. Prohászkanál a nemzeti és humánus műveltséggel kapcsolatban a „*Nevelés és hagyomány*” tanulmányában, ezt olvashatjuk: „*...ha az egyetemes európai kultúra szellemében nevelünk, ezzel éppen nemzeti céljainkat szolgáljuk.*”¹⁶¹ E cikkében is igyekszik figyelemmel kísérni az egyes kultúrtörténeti korokat. Most a humánus hagyomány szemszögéből vizsgálódik, és ennek fontosságát hangsúlyozza a népi hagyománnyal szemben, mert úgy véli ezen áll vagy bukik az iskola jövője. A népi hagyomány kiemelését történelem- és hagyományellenesnek tartja, mert ami jelenvaló, ami természetétől fogva adott azt nem lehet abszolutizálni és nem lehet az oktatás alapjául megtenni, majd megállapítja: „*Csak az, aki a népi hagyományt nem végsőnek tekinti, hanem mellette és felette is ismer még értékeket, - csak az fogja igazán megőrizni.*”¹⁶² A „népi lélek kutatói”-val vitázik, akik többek között azt javasolják, hogy a népi hagyományokat közvetlenül is be kell vinni az oktatás anyagába. Igyekszik védelmébe venni a hazai tradicionális iskola szervezetét utalva azokra a nagy magyar gondolkodókra, írókra és költőkre, akik ennek az iskolának a keblében nevelkedtek fel. Többek között azt is megemlíti, épp iskolás műveltségünknek volt köszönhető az, hogy a magyarság elkerülte a más népekbe való beolvadást. Ennek eredményeként tudtuk érvényesíteni a magyar szellemet Európa népei között, s valójában legértékesebb hagyományainkat is humánus műveltségünk segítségével őrizhettük és tehattuk meg kultúránk szerves részévé. A nép ugyan

¹⁵⁷ Barankay (1936)

¹⁵⁸ Prohászka (1935:2) 137.o.

¹⁵⁹ U.o.

¹⁶⁰ Barankay (1936) 133.o.

¹⁶¹ Prohászka (1940) 100.o.

¹⁶² U.o. 101.o.

ténylegesen a létalapja életünknek, de „*a nemzeti eszme tartó pillére azonban igazában mégsem a köznép, hanem az a politikai osztály, amely máig humanisztikus műveltségű volt.*”¹⁶³

Nem vonhatjuk kétségbe a magyarságért aggódó kultúrpedagógus gondolatait. Tartózkodását és félelmét fogalmazta meg a korszakban reneszánszát élő népi kultúrát felkaroló mozgalmakkal szemben. Ezek szinte elementáris erővel hatottak a kor közgondolkodására és műveltségére, s nem volt még lehetőség arra, hogy pl. a paraszti kultúra értékei letisztult formában jelenjenek meg a művelődés és az oktatás szervezeti kereteiben.

Irodalom

- Agárdi László: *Eszmény és valóság az iskolában*. Magyar Paedagogia, XXIX. (1926) 7.sz. 65-70.p.
- Balassa Brunó: *Aristoteles a keresztény iskola történeti tükrében*. Magyar Paedagogia, XLI. (1932) 9-10.sz. 153-165.p.
- Barankay Lajos: *A magyar köznevelés időszerű feladatai*. Magyar Paedagogia, XXXV. (1926) 1-3.sz.81-95.p. tanulmány
- Barankay Lajos: *Nemzeti értékeink tudatosítása a nevelésben*. Magyar Paedagogia, XXXVI.(1927)7-8.sz.129-142.p. tanulmány
- Barankay Lajos: *Tettamanti B.:A közösség gondolata Kármán Mór nevelélméletében*. Magyar Paedagogia, XXXIX (1930) 9-10.sz.242-245.p.
- Barankay Lajos: *A nemzetetiki nevelés didaktikai súlypontjai*. Magyar Paedagogia, XL. (1931) 1-2.sz.10-27.p.
- Barankay Lajos: *A neveléstudomány autonómiája*. Magyar Paedagogia, XLI. (1932) 9-10.sz. 166-185.p.
- Barankay Lajos: *Nemzet és műveltség*. Magyar Paedagogia, XLV. (1936) 7-8.sz. 129-138.p.
- Bárány Gerő: *Az eszmények szerepe a nevelésben*. Magyar Paedagogia, XXXIX (1930) 9-10.sz.259-277.p.
- Cser János: *Nemzetnevelés és szociálpolitika*. Magyar Paedagogia, XLIX. (1940) 1.sz 37-48.p.
- Ember István: *Vida Imre: A neveléstudomány történelem bölcséleti vonatkozásai*. Magyar Paedagogia, XXXVIII.(1929)3-6.sz.
- Faludi Szilárd: *Prohászka Lajos 1897-1963*. Köznevelés, 1963. 426.p.
- Finácz Ernő: *(Az MPT 1903. évi nagygyűlésének alelnöki megnyitója)*. Magyar Paedagogia, XII. (1903) 2.sz. 108-119.p.
- Finácz Ernő: *Reformkísérletek*. Magyar Paedagogia, XXX. (1921) 7.sz.113-114.p.
- Finácz Ernő: *Az iskola egyénisége*. Magyar Paedagogia, XXXIII. (1924) 1-6.sz. 1-7.p.
- Finácz Ernő: *Újabb pedagógiai törekvések*. Néptanítók Lapja, (1928) 41-42.sz. 6-10.p.
- Gyomlay Gyula: *Finácz Ernőről*. Magyar Paedagogia, XXXIX.(1930) 3-4.sz. 74-84.p.
- Gyulai Ágost: *Kornis Gyula: A kultúra válsága*. Magyar Paedagogia, XLIII.(1934) 1-3.sz. 62-70.p.
- Gyulai Ágost: *Imre Sándor. szerk.: Nevelésügyi tanulmányok*. Magyar Paedagogia, XLIV.(1935) 9-10.sz.190-193.p.
- Gyulai Ágost: *Croner Elza: Spranger Ede személyisége és munkássága*. Magyar Paedagogia, XLV. (1936) 7-8.sz. 212-214.p.
- Hajdu János: *Imre Sándor: A magyar nevelés körvonalai*. Magyar Paedagogia, XXIX. (1920) 121-124.p.
- Hajdu János: *Kornis Gyula: Kultúpolitikánk irányelvei*. Magyar Paedagogia, XXXI. (1922) 5.sz78-81.p.

¹⁶³163 U.o. 116.o.

- Hegedűs István: *A szabadoktatás új korszaka*. Magyar Paedagogia, XXX. (1921) 7-8. 145-148.p.
- Hell Judit – Lendvai L. Ferenc – Percz László: *Magyar filozófia*. Áron. Bp. 2000.
- K.F.: Szellemi együttműködés Magyarország és Németország között. Magyar Paedagogia, XXXV.(1926)7-10.sz.160-170.p.
- K.F.: *Fináczy Ernő: Újabb pedagógia törekvések*. Magyar Paedagogia, XXXVII.(1928) .sz.245-246.p.
- K.F.: *Eduard Spranger: Der deutsche Klassizismus...* Magyar Paedagogia, XXXVIII.(1929)3-6.sz 146-147.p.
- K.F.: *Tudomány-e a pedagógia?* Magyar Paedagogia, XXXVIII.(1929)9-10.sz.287-.p.
- K.F.: *Spranger Eduard: Közkerölcs és személyes erkölcsiség*. Magyar Paedagogia, XLV. (1936) 7-8.sz 141-145.p.
- Kemény Ferenc: *Milyen filozófiával foglalkozzék a pedagógus?* Magyar Paedagogia, XXXI. (1922) 5.sz120-121.p.
- Kemény Ferenc: *Kornis Gyula szerk.: Az elszakított magyarság közoktatás ügye*. Magyar Paedagogia, XXXVI.(1927)1-2.sz. 53-55.p.
- Kemény Ferenc: *Eduard Spranger: Die Wissenschaftlichen Grundlagen...* Magyar Paedagogia, XXXVIII.(1929)9-10.sz.278-281.p.
- Kemény Ferenc szerk.: *Magyar Pedagógiai Lexikon*. Révai. Bp., 1933.
- Kemény Ferenc: *Oktatásügyi reformokról*. Magyar Paedagogia, XLIV.(1935) -8.sz. 116-131.p.tanulmány
- Kenyeres Elemér: *Az új iskola és pedagógiája.I*. Magyar Paedagogia, XXXVII.(1928)1-2.sz.10-26.p.
- Kenyeres Elemér: *Az új iskola és pedagógiája.II*. Magyar Paedagogia, XXXVII.(1928) 3.4.sz. 74-92.p.
- Kenyeres Elemér: *Imre Sándor: Neveléstan*. Magyar Paedagogia, XXXVII.(1928) .sz.247-249.p.
- Kenyeres Elemér: Baranyai E.: *Nagy László neveléstudományi munkásságának eredményei*. Magyar Paedagogia, XLII.(1933) 5-6.sz. 73-77.p.
- Kornis Gyula: *Társaságunk feladatai és a pedagógiai pacifizmus*. Magyar Paedagogia, XXXIV. (1925) 1-6.sz 1-11.p.
- Kornis Gyula: *Imre S. egyetemi működésének harminc éves évfordulójára*. Magyar Paedagogia, XLIV.(1935) 7-8.sz.141-144.p.
- Kornis Gyula: *(Prohászka Lajos köszöntése elnökké választása alkalmából)* Magyar Paedagogia, XLIX. (1940) 3.sz. 198-199.p.
- Mészáros István: *A Magyar Pedagógiai Társaság évszázada. 1891-1991*. OPKM. Neveléstörténeti füzetek. Bp. 1992. 3-56.p.
- Mészáros István – Németh András – Pukánszky Béla: *Bevezetés a pedagógia és iskoláztatás történetébe*. Osiris. Bp. 2000.
- Mitrovics Gyula: *Szanálás és nevelés*. Magyar Paedagogia, XXXVI.(1927)1-2.sz. 1-10.p.
- Mitrovics Gyula: *Barankay Lajos dr.: A nemzeti közszellem pedagógiája*. Magyar Paedagogia, XXXVII.(1928) 1-2.sz. 46-50.p.
- Mitrovics Gyula: *Neveléstudomány és nevelés*. Magyar Paedagogia, XLIX. (1940) 4-5.sz. 348-355.p.
- Mosdóssy Imre: *Fináczy Ernő mint a Magyar Paedagogia Társaság elnöke*. Magyar Paedagogia, XXXIX.(1930) 3-4.sz. 97-101.p.
- Noszlopi László: *A fitalkor életfelfogása és az életfelfogás nevelése*. Magyar Paedagogia, XLVII. (1938) 1-2.sz. 22-35.p.
- Prohászka Lajos: *Tanügyi tanulságok a régi szepesi városi polgárság sorsából*. Magya Paedagogia. (1914) 246-251.o.

- Prohászka Lajos: *Pascal emlékezete*. Magyar Paedagogia, XXXII. (1923) 7-10.sz 33-46.p.
- Prohászka Lajos: *Új társadalmi pedagógia*. Magyar Paedagogia, XXXIII. (1924) 1-6.sz.75-77.p.
- Prohászka Lajos: *Kornis Gyula: Történetfilozófia*. Magyar Paedagogia, XXXIV. (1925) 1-6.sz.47-48.p.
- Prohászka Lajos: *Kral Brandi: Mittelalterliche Weltanschauung Humanis*. Magyar Paedagogia, XXXV.(1926) 1-3.sz.55-56.p.
- Prohászka Lajos: *Kornis Gyula: A magyar philosophia fejlődése és az Akadémia*. XXXV.(1926:2)7-10.sz.183-184.p.
- Prohászka Lajos: *Pedagógia mint kultúrfilozófia.I*. Magyar Paedagogia, XXXVIII.(1929) 1-2.sz. 23-42.p.
- Prohászka Lajos: *Pedagógia mint kultúrfilozófia.II*. Magyar Paedagogia, XXXVIII.(1929)3-6.sz109-123.p.
- Prohászka Lajos: *Fináczy Ernő mint tanár*. Magyar Paedagogia, XXXIX.(1930) 3-4.sz. 89-93.p.
- Prohászka Lajos: *Kornis Gyula: Magyar filozófusok*. Magyar Paedagogia, XXXIX.(1930)9-10.sz.301-305.p.
- Prohászka Lajos: *Hegel (Halálának 100. Évfordulójára)* XL.(1931) 9-10.sz.193-202.p.
- Prohászka Lajos: *Fináczy Ernő*. XLIV.(1935) 1-3.sz. 1-6.p.
- Prohászka Lajos: *Népiség és műveltség*. XLIV.(1935)7-8.sz.131-140.p.
- Prohászka Lajos: *A vándor és a bujdosó*. Universum reprint. Szeged, 1990.
- Prohászka Lajos: *Az oktatás elmélete*. Orsz. Középiszkolai Tanáregyesület. Bp. 1937.
- Prohászka Lajos: *Nevelés és hagyomány*. Magyar Paedagogia, XLIX.(1940.97-119.p.) 2.sz.
- Prohászka Lajos: *Nevelés és jövő*. Magyar Paedagogia, XLIX.(1940) 4-5.sz.321-337.p.
- Prohászka Lajos: *Az apró munka a nevelésben*. Magyar Paedagogia, L. (1941) 3-4.sz144-159.p.
- Prohászka Lajos: *Demokrácia és humanizmus* Magyar Paedagogia, LVI. (1946) 1-2.sz. 1-10.p.
- Prohászka Lajos: *A tanterv elmélete*. Egyetemi előadások alapján összeállította: ifj. Jesch László. Bp. 1948. Zibolen Endre szerk.: A tantervelmélet forrásai. Országos Pedagógiai Intézet. 1983.
- Pukánszky Béla: *A Prohászka – Tettamanti vita*. Magyar Pedagógia LXXXVI (1986) 3-4.sz. 394-410.o.
- Quint József: *Kornis Gy.:Magyarország közoktatásügye a világháború Magyar Paedagogia, XXXVII.(1928) 1-2.sz. 44-46.p.*
- Radák Olga: *Újabb törekvések a hazai szabadoktatás terén*. Magyar Paedagogia, XXXI. (1922) 5.sz108-111.p.
- Radák Olga: *Újabb törekvések az iskolán kívüli népművelés terén*. Magyar Paedagogia, XXXIII. (1924) 1-6.sz27-29.p.
- Radák Olga: *Korunk nevelésének főbb problémái*. Magyar Paedagogia, XLII.(1933) 5-6.sz 49-66.p.
- Schneller István: *Kant mint pedagógus*. Magyar Paedagogia, XXXIII. (1924) 1-6.sz 7-13.p.
- Somos Lajos: *A művelődés és az anyagi jólét szerepe a gyermek fejlődésében*. Magyar Paedagogia, XLVIII. (1939) 5.sz. 310-321.p.
- Szemere Samu: *Pedagógia és filozófia*. Magyar Paedagogia, XXXVIII.(1929)9-10.sz 225-236.p.
- Tettamanti Béla: *Pedagógia mint kultúrfilozófia, Megjegyzések Prohászka Lajos értekezéséhez*. Magyar Paedagogia, XL. (1931) 1-2.sz. 28-40.p.
- Tőkéczi László: *Prohászka Lajos*. OPKM. Magyar Pedagógusok. Bp. 1989.
- Váradai József: *Az oktatásról. Dr. Prohászka Lajos elmélete*. Magyar Paedagogia, XLIX. (1940) 3.sz. 240-247.p.

Weszely Ödön: *A modern pedagógia útjain*. Franklin Társulat. Bp. 1910.
Weszely Ödön: *Világnézet és nevelés*. Magyar Paedagogia, XXX. (1921) 4.sz.33-40.p.
Weszely Ödön: *Legújabb áramlatok a neveléstudomány terén*. Magyar Paedagogia, XL. (1931) 1-2.sz.65-81.p.
Zibolen Endre: *Eduard Spranger Magyarországi kapcsolatai*. Magyar Pedagógia. (1988) 3.sz. 348-353.p.
Zibolen Endre: *Megjegyzések – Prohászka az MPT 1946-os újraindulásának körülményeiről*. OPKM. Neveléstörténeti Füzetek. Bp. 1992. 66-72.p.
Zoltai Dénes: *Zenefilozófiai arabeszk. Prohászka Lajos emlékére*. Muzsika. 46. évf. (2003) 3.sz. 12-1

Faragó Klára

A köznevelés szervezetének tanulmányozása Budapesttől Európán át Nigériáig

Arra szeretnék rámutatni, hogy Faragó László céljaiban, törekvéseiben a filozófiai gondolkodás, a pedagógiai gondolkodás és az emberi lélekkel való foglalatosság, valamint az élet gyakorlati oldala, az iskola, mint szervezet és az iskola, mint a nevelés gyakorlati terepe hogyan képezett szoros egységet. Faragó László elméleti fizikusnak készült, az elméleti fizikával való foglalatosság azonban nem elégtette ki. Így írt erről „Racionalitás és irracionalitás” című 1937-es, pályadíjat nyert munkájában: „Az ismeret létrejöttét sajátos egyszisztenciájában kell szemügyre venni, hogy lehetőségeit és határait felismerhessük. És ekkor kiderül az ész gyengesége, igazi megismerés és belátás szerzésére való elégtelensége. Legalapvetőbb kérdéseinkre, létünk igazi problémáira képtelen feleletet adni. A tudomány pedig éppen az ember létkérdéseire keres feleletet, ezért emberformáló, sorsalakító, nevelő tudománynak kell lennie. A nevelés emberformálást jelent, célja, a káoszból rendet, a potenciálisból aktualitást teremteni, a lehetőségek kibontakoztatását elősegíteni. Eredménye igaz emberség”. Faragó a nevelés legfontosabb céljának a nevelés humanisztikus küldetését tekintette. Miben áll a humanista küldetés? A humanizmus egyrészt a sokoldalúan művelt egyént jelenti és ez a humanista műveltség magában foglalja a múlt értékeinek megőrzését, a kultúra folyamatosságának felismerését és fenntartását.

Másrészt a humanizmus a nevelést magától értetődő feladatának tekinti. A humanista ember kialakítása olyan folyamat, amely állandó neveléssel és önneveléssel valósul meg. Eszme és gyakorlat egyszerre.

Harmadrészt a humanista ember egységes világgéppel rendelkezik. Az iskola nem pusztán az ismeretek tárháza, hanem az élet és cselekvés iskolája is, ami világnézetet és szemléletet ad. A nevelés éppen a világnézetalkító szerepe miatt személyiségformálás is, amelyben a természettudományos ismereteknek is helyet kell kapniuk. És a természettudományos ismereteknek nemcsak gyakorlati jelentőségük, hanem világnézetet alakító szerepük is van.

Negyedrész a nevelés nem az egyénre irányul, nem az egyén érdekeit szolgálja, hanem a közösség és a kultúra érdekében végzett munka, célja a műveltség megszerzése. A kultúra fennmaradásának és fejlődésének előfeltétele az, hogy a szakismeret az általános műveltségre épüljön, a múlt és a jelen ismeretét magában foglalja. Ugyanakkor olyan embereket kell kialakítani, akik egyéni önzésük feladásával elsősorban a nemzet felelős tagjainak érzik magukat és egyéni érdekeiket csupán a közösségi érdekekkel összhangban kívánják megvalósítani. A szociálpolitika feladata az, hogy a neveléssel magasabb színvonalra emeljék fel az embert és ezzel eltömegesedésének gátat vessenek. Mindamelllett azt is hangsúlyozza, hogy a társadalmi és kulturális valóság felépítmény-jellegű, azt befolyásolja a társadalmi-gazdasági háttér is, lehetőségeit és céljait az adott társadalmi-gazdasági keretek is meghatározzák. Az iskola az élet és cselekvés iskolája, mely világnézetet ad, és mélyen gyökerezik ezért a kor társadalmi viszonyaiban. E kötöttség megértése és bemutatása céljából sok munkájában elemezte történeti szempontból is, különböző iskolák iskolarendszereit, például a német, angol, francia, vagy később a szovjet iskolarendszert. Faragó Klára szerint az elmondottakból egyenesen következik az, hogy 1945 után Faragó tevőlegesen sürgette azt, hogy a demokrácia, mint kultúrállapot megvalósításához megfelelő és átfogó pedagógiai programot dolgozzanak ki, konkrét, azonnal megvalósítható lépésként. Faragó így írt erről

ebben az időszakban: „Állami és társadalmi reformok, még inkább forradalmak csak akkor bízhatnak az állandóságban, ha gyökereiket mélyen eresztik egymást követő nemzedékek lelkébe. Demokráciánk is méltán legelső és legégetőbb feladatai közé sorolja a nevelést. Annál is inkább, mert ez a berendezkedés nálunk nem folyamatos társadalmi fejlődés eredménye. Demokráciánk tehát nem eredmény, hanem feladat. Nem valóság, hanem eszmény. Nem tény, hanem cél”. Az előadó szerint bár a politikai rövidlátás és önkény nem tette lehetővé Faragó számára azt, hogy valódi céljait megvalósíthassa, tovább dolgozhasson a demokratikus iskolarendszer kialakításán, hiszen a demokrácia maga is porba hullott, mégis szerencsésnek érezhette magát, hogy nem zárták ki teljesen eredeti hivatása köréből, nem portási állást kapott, mint sokan mások, hanem gimnáziumban taníthatott, habár minden bizonnyal feletteseinek figyelniük és jelenteniük kellett tevékenységéről.

Újabb kihívással találkozott 1962-ben, amikor az UNESCO felhívása nyomán elfogadta a nigériai Federal Agent Teachers College-ban a Matematikai Tanszék vezetését. Itt feladata az volt, hogy a középiskolai oktatásra és nevelésre alkalmas tanárokat képezzen főiskolai szinten, akik kiképzett tanárként hozzájárulhatnak majd ahhoz, hogy a Nigériában bekövetkezett politikai változásokat megfelelő változások kövessék az iskolarendszer területén is. A feladat sok szempontból vonzó lehetett a számára, egy egészen más közegben vizsgálhatta az őt érdeklő, egymással összefonódó problémakört, a köznevelés szervezetét és annak történelmi, társadalmi, kulturális meghatározottságait. Továbbá kipróbálhatta egy másik vesszőparipáját, az egyén fejlesztését az értelemre ható nevelés segítségével, egy egészen máshogyan szocializálódott, máshogyan gondolkodó közegben. Most sem merítette ki erőforrásait az, hogy megbirkózzon az új és szokatlan életfeltételekkel, a család szétválásával, a klímával, az idegen kultúrával, az ismeretlen szervezeti kultúrával és az oktatási feladat újszerűségével. A tőle megszokott roppant munkabírással és önátadással vetette bele magát a maga számára kijelölt feladatokba.

Mindennapos tanári tevékenysége mellett számos előadást tartott különböző fórumokon, szakfelügyelői feladatokat vállalt el. Ebben az új közegben, ahol a nevelés szervezeti és személyi feltételeinek a kialakítása az ország jövőjét meghatározó fontos célkitűzés volt, szükségét érezte annak, hogy ebben a folyamatban tevételesen is részt vállaljon, tapasztalatait átgondolja, elemezze és közreadja. Faragó László egy máig kiadatlan tanulmány, 42 kézzel írott oldalán éleslátóan elemzi az akkori állapotokat, és az adott gazdasági, történelmi és kulturális feltételeket figyelembe véve jelöli ki az iskolarendszer kialakításának közelebbi és távolabbi prioritásait. Ennek az írásnak néhány részletét kiemelve, azt szeretném bemutatni, hogy Faragó az afrikai közegbe hogyan ültette át és érvényesítette humanista nevelési elképzeléseit, számot vetve az adott társadalmi és gazdasági közeg korlátozó feltételeivel és sürgető igényeivel is. Faragó írásában részletes statisztikai adatokkal alátámasztva elemzi a nigériai iskolarendszer és oktatás akkori helyzetét, értelmezési keretként felmutatva annak történelmi alakulását, ebből a perspektívából latolgatva a jövő lehetőségeit.

A helyzetkép fontos tartozéka Nigéria politikai és társadalmi rendszerének éles szemű felrajzolása is. „Nigéria távlatok nélküli ország, amely a jelenben él, és a ma gazdasági problémáit ad hoc intézkedésekkel, főleg a behozatali vámok emelésével próbálja orvosolni. Mélyreható szociális problémáinak megoldására azonban nincs semmiféle elgondolás. Az országban hihetetlen mérvű gazdasági és társadalmi különbségek vannak, a politikai hatalom birtokosai egyfelől, és másfelől a dolgozók, illetve a munkátlanok és a munkanélküliek között. A gyarmati kizsákmányolás, az ország gazdasági függése és a külföldi tőke döntően fontos szerepe miatt lényegében nem túl későn, sőt miután a tőke haszonélvezői között megjelent a nigériai nagypolgárság is, leplezetlenebbé és szemérmetlenebbé vált. A több, mint hatszázezer lakosú szövetségi fővárosban rengeteg a koldus, valamint az alkalmi munkára vadászó tétlen csellengő, a dokkmunkások, a városi szemétygyűjtő hatósági alkalmazottjai, meg a közrendőrök havi 8-12 ungnál többet nem tudnak keresni, ugyanakkor X. Y. magas állású férfiú egyáltalán

nem szégyenkezik azért, ha az újságok megírják, hogy felesége ezen vagy azon a fogadáson kétszáz fontos toalettben jelenik meg, és az is magától értetődő, ha a miniszterelnökök egyike ötezer fontba kerülő, nyolcüléses autót vásárol, melynek nyolcezer fontos vámját neki természetesen nem kell megtérítenie. Hogy az ilyen társadalom egyszersmind a korrupció melegágya is, azt nem is kell talán említeni.” A kialakult helyzet gyökereit részben az intézmény- és iskolarendszer múltjában és jelenében látja.

Az iskolarendszer fejlesztésének lehetőségeit és irányait pedig az akkori helyzet sajátosságaiban keresi: „Az ország függetlenné válásának következtében a gyarmati közigazgatás vezető pozícióiból kivonultak az angolok és ezeket a pozíciókat Angliában vagy az angol nevelési rendszert másoló intézményekben nevelkedett nigériaiak foglalták el. Az állami berendezkedés intézményei, az igazságszolgáltatás szervezete és az erőszakszervezet keretei már eleve adottak voltak számukra. A fiatal állam politikai vezetői nem is gondoltak arra, hogy állami intézményeiket a saját szükségleteiknek megfelelően a saját népük arculatára formálják át, akarattuk csupán a meglévő fenntartására és továbbfejlesztésére irányult. A nigériainalizálás Nigériában az idegenek által létesített intézmények, üzemek, gyárak vezető pozícióinak elfoglalását jelenti. Ha pedig el akarjuk foglalni ezeket a hivatalokat, tisztségeket és pozíciókat, akkor olyanokká kell válnunk, olyan műveltséget kell szereznünk, olyan életformát kell élnünk, annyi szolgát kell tartanunk és ezért természetesen legalább olyan fizetést kell húznunk, mint azok, akiknek helyükbe léptünk. Az általános képzést nyújtó és a felsőfokú tanulmányok felé vezető mai nigériai középiskolát a múlt században angol misszionáriusok honosították meg, amelynek az volt a társadalmi funkciója, hogy egy angol típusú gyarmati közigazgatás számára képezzen tollforgatókat. Ez a magasabb iskolázottság ma is csak a kevesek, kiváltságosok számára érhető el Nigériában. Ahol az iskola ritka, ott rendkívüli társadalmi privilégiumok letéteményese, és ugyanakkor végzetes, áthidalhatatlan szakadék létesül nem is fizikai és szellemi, hanem fizikai és irodalmi munka között. A fiatal nigériai, amikor jobb sorsról álmodik, akkor az íróasztal jelenik meg ábrándjai netovábbjaként lelki szemei előtt. A nigériai hivatalnok európai főnökét akarja utánozni, akivel egy hivatalban dolgozik. Sosem tapasztalta, hogy a főnöke bepiszkította volna a kezét. Hát minek piszkítaná be ő maga. Nigériában kevés olyan függetlenül gondolkodó pedagógiai szakember akad, aki fel merné vetni a gondolatot, hogy Nigériának egy nigériai szükségleteket szolgáló iskolarendszert kellene kiépítenie. Az angol vezetőréteg távozásával a célok is magasabbá váltak, és az íróasztal helyét a politikai pálya varázsa foglalta el, ami sajnálatos módon, a nigériai fiatalok jelentős részének szemében nem a nép szolgálatával, hanem a húsosfazékkal egyenlő. Mert mit látnak ezek a fiatalok, azt, hogy a politikai pálya csúcsára érkezettek, a miniszterek rendkívüli kiváltságokat élveznek,

Az állam által rendelkezésükre bocsátott pompás villákban laknak, hatalmas luxuskocsikon járnak, különféle gazdasági érdekeltségeik vannak és rokonaikat fontos állásokba tudják juttatni. Azt az összefüggést, hogy egy nemzet gazdagságának igazi biztosítása a termelés eszközeinek, a termelőmunka módszereinek fejlesztése, ma még csak kevesen ismerték fel. Az iskolarendszer is hátráltatja az ország modernizálását, a nigériai grammar-schoolok ma is túlnyomóan nyelvi, irodalmi, történelmi jellegű ismereteket közvetítenek növendékeiknek. A bizonyítványt meg lehet szerezni például a következő öt tantárgyból letett sikeres vizsgával, Hittan, Anglia alkotmánya, Történelem, Földrajz, Képzőművészetek. Nigériában a középiskolát végzettek meghatározó többségének műveltsége nem természettudományos színezetű, a nigériai értelmiség döntő többségétől a műszaki, természettudományos gondolkodás alapvetően idegen. Nincsenek Nigériának természettudományos irányú középiskolái, és nem tudtak a neveléspolitikai irányító tényezői egy korszerű szakoktatási rendszert sem fölépíteni. Ennél is megdöbbentőbb jelenség a mezőgazdasági szakoktatás szinte teljes hiánya az országban. Ezt a helyzetet elősegíti a nigériai iskolák sajátos methodikai hagyománya, amely a pedagógiaiilag szinte teljesen képzetlen

misszionáriusok munkájának emlékét őrzi. Az ő oktatómunkájuk középpontjában a katekizmus megtanítása állt, amikor is nem az érdekelte őket, hogy értik-e a gyermekek vagy sem, amiről beszélnek, hanem csak az, hogy a feltett kérdésekre bekondicionálják a helyes feleletet. A missziós iskolákban ugyanúgy vágták be a gyerekek a szorzótáblát, mint a katekizmus feleleteit és ezzel az oktatás módszere ki is merült. Egyik fontos tényező, amely elősegítette ennek a módszernek a kialakulását és megmerevedését, az a döntően fontos tény, hogy Nigéria iskoláiban és már az elemi iskolákban is, az első osztálytól kezdve, a tanítás nyelvvé nagy hamar az angol nyelv válik.

Nem kétséges, hogy a szellemi világgal igazi emberi közelségbe, annak teljes érzelmi és esztétikai gazdagságában csak azon a nyelven hatolhat be igazán az ember, amelyet az anyatejjel szívott magába, amely magától értetődő természetes szellemi atmoszféraként öleli fel a felnövő embereket. Egy úgynevezett második nyelven ez a világ a maga árnyaltságában, érzelmi telítettségében, felhangjainak színező gazdagságában, sosem asszimilálható tökéletesen, különösen akkor, amikor azok, akik ezt a nyelvet, és ezen a nyelven oktatnak, maguk is csak második nyelvként, szikkadtan, vázszerűen, sokszor hibásan, tökéletlenül birtokolják. A nigériai tanulók számára iskolázásuk nyelve sohasem válhat egy gazdag és differenciált szellemi élet alapjává, sőt általában nem válik gondolkodásuk közegévé sem. A memorizáltatás szinte egyeduralkodó módszere nagyban hozzájárul ahhoz, hogy nyelv és gondolkodás ne találhassák meg természetes kapcsolatukat a második nyelv közegében. És ez a szerencsétlen folyamat nemzedékről nemzedékre szinte megállíthatatlanul ismétlődik, hiszen az elemi iskolában, majdnem száz százalékos számarányában, lényegében pusztán elemi iskolai műveltséggel rendelkező tanítók oktatnak, akik számára a logikai absztrakciók világa szinte hermetikusan elzárt könyv, akik ismereteiket nem a gondolkodás közegén át szerezték, akiknek mechanikusan működő készségeik sohasem mentek át a tudatosítás szintjén. Az elemi iskolában tehát elemi iskolás felnőtt botorkál elemi iskolás gyermekekkel egy mindkét fél számára idegen nyelv lélek nélküli közegében.”

Faragó László a középiskolával kapcsolatos tapasztalatairól így ír: „A középiskolába kerülő tanuló a szellem világáról a következő képet alkotja magának. A tudás világát tankönyvek rejtik magukban. Az élet nem jelenti ismeretek forrását, ami a tapasztalásból származik, az nem igazi tudás. A könyvszerű ismeret nagyon fontos dolog, mert függetlenül attól, hogy van-e ezeknek az ismereteknek értelmük vagy nincsen, a vizsga sikeres letétele bizonyítványhoz juttat, és a bizonyítvány a társadalmi emelkedés rendkívül fontos eszköze. Jelen sorok írója több mint száz középiskolai órát látogatott és tapasztalatai alapján elmondhatja, hogy a tanulók mindig tesznek fel kérdéseket az órákon, de kérdéseik szinte kivétel nélkül a művelti lépések végrehajtásainak technikájára, nem pedig az összefüggésekre, s az eljárások logikai megalapozására irányul. Amikor jelen sorok írója megmagyarázta elsőéves főiskolás növendékeinek, akik érettségivel vagy tanári diplomával már rendelkeztek, ha különböző nevezőjű törteket akarunk összeadni, akkor miért kell azokat közös nevezőre hozni, és hogy miért nem változik a törtérték, ha számlálóját és nevezőjét ugyanazzal a számmal szorozzuk, akkor leesett az álluk a csodálkozástól, és kijelentették, hogy ezt nekik előzőleg soha senki meg nem magyarázta. Az elmúlt tanévben történt, hogy az egyik hallgató bizalmas kihallgatást kért a tanszékvezetőtől és a megbeszélés során nagy aggodalommal felvetette, hogy nem bízik abban, hogy ez a college valóban matematikatanárrá fogja nevelni őt, mert úgymond, amit itt és ahogyan itt tanulnak, az annyira más, mint amilyenek a középiskolában a matematikát megismerték. A nigériai középiskolás diák műveltsége életidegen, skolasztikus, emlékezetben őrzött állításhalmaz, az ismereteknek nincs gyakorlati vonatkozásuk, nincs kapcsolatuk az élettel.” Faragó nézete szerint az oktatás és nevelés, az abba történő investálás a gazdasági helyzet felvirágoztatásának az egyik legfontosabb biztosítója. Ott és akkor elsőként arra kellene koncentrálni az erőfeszítéseket, hogy a munkavállalásra tegyék alkalmassá a fiatalokat azzal, hogy szakmára tanítják őket, olyan szakmára, ami képessé teszi őket az ipar és

mezőgazdaság magasabb szinten történő művelésére. A második prioritás pedig szerinte a tanárok képzése, akik később korszerűen tudják képezni a fiatalokat.

Oktatás nélkül a fiatalok csak a munkanélküliek számát gyarapítják. A rendszer pedig nem tud mit kezdeni az általános iskolát végzett, szakmával nem rendelkező, a városba özönlő fiatalok tömegével. Az 1962-ből származó írás így jellemezte a viszonyokat: „Nigériában nemcsak a modern társadalmi berendezkedés és az ősi törzsi szervezeti formák léteznek egymás mellett, a békés együttélés viszonyában, hanem természettudomány és fétiskultusz, keresztény és mohamedán hit, primitív bálványimádás, felvilágosítás és gyermekien naiv babonáság is. Tartósnak mutatkozott ez a békés egymás mellett élés. Nigériát azóta pusztító háború, törzsi viszálykodások dúlták fel, katonai kormányok uralkodtak, dúl a korrupció, a jövedelmeket elherdálták, az infrastruktúrát tönkretették. Iskolába még mindig a lakosságnak csupán a fele jár. Mintha az erőfeszítések, szép tervek ellenére a visszajára fordult volna minden. Fentebb Faragó László „Racionalizmus és irracionálizmus a mai tudományban” című művét idézem. Ebből kitetszett az a meggyőződése, hogy a tudós, aki feleletet próbál keresni az emberiség létkérdéseire, hatással van az emberek világnézetére. Ha tudatosítja magában azt, hogy a világnézet formálásával részt vállal a nevelésben, akkor vállalnia kell a társadalom tevőleges alakítását is. Ekkor azonban többé már nem a logikus gondolkodás racionális szabályait követő absztrakt eszmerendszerben mozog, hanem kötöttségeit felismerve és feladatait felvállalva, kényszerűen átlép a tettek világába. A dolgozószoba biztonságos közegének elhagyása a társadalmi cselekvés felvállalása megnyitja az irracionális világának kapuját, és ezáltal veszedelmes csapdákat rejt magában. Térjünk vissza az idézett, 1937-es műhöz, ismét a szerzőt idézve: „Világtól elvonult kutató, csendes dolgozószoba, az élet és a világnézet kérdéseiben állást foglalni nem hivatott tudós, már-már ez a múlt fikciója. A tudomány nem jelent tiszta igazságrendszert, minden érzelmi, akarati, egyszóval minden irracionális sallangjától megtisztított és minden egyén feletti kötöttséget levetkőző pusztá elmefolyamatot. Éppen nem.

A tudományt egzisztenciális kötöttségek fűzik az emberhez, mindez alaposan megrendítheti a racionális tudomány világnézetének alapjait, ugyancsak felszántja az ésszerű tudomány talaját. Ám higgyük el, mindez nem jelenti az ésszel való végleges szakítást, higgyük el, hogy csupán az élet ifjító vizeit eresztjük be a tudomány folyamatába, új nedvkeringést bocsájtok a kiaszóban lévő fába, új vért ömlesztünk a már halódóban lévő szervezetbe. Higgyük el, hogy szükség van a tudományban a lélek irracionális erőire is, hogy ösztönt, intuíciót, életes szemléletet, lényegét felfedő látást, életszerű közvetlenséget nem hogy távol kellene tartani határaitól, hanem mindennek segíteni, akarni kell érvényesülését. Ám higgyük el mindezt, de akkor legyünk tisztában vele, hogy veszélyes játékba kezdünk, szörnyű hatalmakat idéztünk fejünkre, amelyekkel nem lehet kiegyezni és megalkudni, amelyektől nem lehet szabadulni. Tudnunk kell, hogy olyan vizek előtt nyitottuk meg a zsilipeket, amelyek korántsem tápláló, kis vizű patakok, egyre növekvő, mindent elöntő és pusztulással fenyegető áradatnak nyitottunk utat. Előttünk áll az irracionális tudomány, a legszörnyűbb fából vaskarika, a modern szellemnek az ész fölött járt, kacagva visongó haláltánc. Ám eresszük be az irracionális erőket a tudomány országába, de jól vigyázzunk, mert ha kiszolgáltatjuk neki a rációt, szörnyen elbánnak vele, trónfosztottá teszik és kiűzik birodalmából. Elűzik a fényt, a napot, a teremtő világosságot és kezdetét veszi az éjszaka, a sötétség, a mítosz uralma, az ösztön bacchanáliája. Leáldozik a racionális tudomány napja, és ami marad, a mitikus tudomány csillagtalan éjszakája”. Ha ez bekövetkezik, az irracionális tudomány csillagtalan éjszakájában a humanista és demokratikus embereszmény is trónfosztottá válik. A különböző gondolatok és nézetek egymás iránti tiszteletét és békés együttélését a társadalmi zavarodottság, a más nézeteket vallók iránti gyűlölet, a döntések irracionális önkénye váltja fel, ahogy azt korunkban, Nigérián kívül, számtalan más helyen is tapasztalhatjuk.

Lányi Katalin

A főtitkár. Visszaemlékezés Simon Gyulára

Simon Gyula mai oktatásügyünk szempontjából is sok tanulságot rejtő ismeretet dolgozott fel a polgári iskola hazai történetéről, a kandidátusi értekezésének könyvvé formált változatában (*A polgári iskola és a polgári iskolai tanárképzés története*), a tőle kapott tiszteletpéldányt féltve őrzöm.

Munkatársa lehettem. Az MPT akkoriban a Pedagógusok Szakszervezete támogatásával működött Simon Gyula főtitkársága, és Kiss Árpád elnöksége idején. Én tanítói diplomával 1978-ban kerültem oda. A Társaság főtitkárát a pedagógiai szakmában mindenki tisztelte, Gyula bácsinak nevezték, ezért én is így szólítottam Őt.

A szakma nagy tudású, általánosan művelt, okos, bölcs neveléstörténész tanára emberségében is nagyszerű szakember mindenkivel barátságos volt. A kiváló kapcsolatokat alakító és fenntartó személyt nagyszerű előadói stílusa is jellemezte. Mindig talált közös hangot a munkához; habitusáért sokan kedvelték.

Egy alkalommal tőlem, mint munkatárstól kért segítséget a megjelenő könyve kefelevonatának javításához, ami idős korában Őt már fárasztotta. Ez, a Gyula bácsit segítő munka, nekem (a kutató munkát kezdőnek) sok tapasztalatot adott jövőbeni kutatásaimhoz.

Fent említett műve, a polgári iskoláról szóló kiadványa akkoriban jelent meg, melyben végigkíséri az intézmény hazai létét alapításától kezdve, a fénykorán át - megszűnéséig. A történeti folyamatban elemezte: miként játszik közre, és hogyan hat az iskola alakulására a társadalom fejlődésének változó színvonala. A mű első fejezetében ismertette az intézménytípus létrejöttét, változását és megszűnését döntő korrajzi dokumentum alapján. Előttörténete a 19. század második felére, a polgári átalakulás idejére nyúlik vissza – írta a jeles szerző -, amikor jelentkeznek iránta a társadalmi szükségletek, feltűnt a polgárság érdeke. A kiadványból megismerjük a társadalom akkori, részben újszerű iskolatípusait, a teljes kultúrát korszerűsítő művelődést, az iskolaügy fejlesztését, többek közt a létrejövő polgári iskolát. Az intézmény történetének kezdetét a népoktatási törvencikket megelőző időhöz, a polgári átalakuláshoz vezeti vissza. Idézte az intézmény „alkotóját”, Csengery Antalt, de elismeréssel említette az „Eötvös-nemzedéket” (Gönczy Pál, Szőnyi Pál és mások) munkásságát. Az intézmény hazánkban 80 évig működött változó feltételek között. Az utolsó "polgáristák" 1948-ban kaptak bizonyítványt. Idővel az iskola működését szabályozták, egységesítették az alapképzéstől több téren az átlépést. Az elemi népiskola fölé kétféle iskolatípus szerveződött eltérően a fiúknak és lányoknak - a képzési évfolyam és a tananyag (műveltséganyag) szerint. Tantervi követelményeiben hangsúlyozta a gyakorlati képzés fontosságát. A törvény jelentőségét a polgári élet- helyzet alapján határozták meg, és alakították. Elemzésében rámutat az iskolatípus sajátosságaira, működési feltételeire, tanítási módszereire, gyakorlatközpontúságára. A II. fejezetben az intézményhez fűződő tanárképzésével foglalkozott.

Gyula bácsi nemcsak a történészi feladatokat kedvelte munkájában, hanem nagyon szerette az utazásokat. Élvezte az úton szerzett tapasztalatokat, bizonyos vidékek meglátogatását. Azt is ahol már járt korábban, de az újonnan megismert területeket is szívesen, az újszerűség hatásával fogadta. Örömmel vállalta az utakat, mert szakmai "ismeretséget" köthetett, mindig mindenütt szívesen hívták, látták. Számos helyre utaztunk együtt. többször meg is vendégelték. Emlékemben él Esztergom, Tatabánya a viszonylag közelebbi célpontok közül, de Szegedre és Egerre is gyakran utazott. E területek szakmailag is kedvelt helyszínek voltak számára, mert oda vonzották egyrészt a felsőoktatási intézmények, másrészt a táj jellege,

továbbá több helyen felfedezte a polgári iskola eleven emlékeit.

Az intézmények jelentős kutatási alkalmat kínáltak számára, bővítette velük tanügyi ismereteit. Természetesen ezeken a helyeken működtek levéltárak, intézményi irattárak, melyek történeti anyagaikkal bővítik az illető intézmények történetét.

A fent írtak mellett idézem még a néhai nagyszerű, okos, kedves, barátságos személy, Csőregh Éva írását, aki igazán tárgyilagosan, tisztelő szeretettel őrizte társasági ember, Simon Gyula emlékét a következőkben.

„1950-70-es évek. Rajztanár voltam Csepelen, s ki tudja már, hogy milyen ügyből, okból be kellett mennem a Pedagógiai Társaságba Simon Gyulához, akit addig nem ismertem. Kedvesen, szó szerint széles mosollyal fogadott, mégis úgy hatott rám, mint akit 46 kilós teljes terjedelmében rögtön elnyel ez a minimum félmázsányi súlykülönbséggel fölém magasodó ember.

Későbbi találkozásaink, közös előadói programokon együtt szereplésünk során kiderült, hogy nemcsak a fizikai mivoltunk terén nyilvánvaló fölényével magasodik fölém, hanem észbelileg, azaz pedagógiai, szakmai és emberi tudásban is.

Okos volt Simon Gyula? Természetesen. De még fontosabb a bölcsessége. De ezt nemhogy érezte volna, ellenkezőleg, úgy tett, mintha neki tennék szívességet azzal, amit véletlenül, pl. a vizuális kultúrából én ismerek jobban. Ezen a területen kerültünk kapcsolatba, Balogh Jenő festőművész egyetemi tanár révén, aki a Társaság Vizuális Művelődési Szakosztályának 1968-as megalakulásától elnöke volt, és engem választott társelnökének.

Ők baráti viszonyukban figyelemreméltóan jókat tudtak enni, inni, beszélgetni, együtt lenni. Bárhol. De kiemelt helyszínnek tekinthető Balogh Jenő rózsavölgyi, hangulatos kertes háza, ahová olykor beállított Simon Gyula valamilyen négy lábú állat hatalmas combjával, amit Balogh Mester konyhaművészek is kiváló felesége elkészített számukra. Egyszer tanúja lehettem gargantuai lakomájuk hosszú első felvonásának. Végig várni nem tudtam, de értesültem, hogy kellő mennyiségű bor mellett az egészséget elfogyasztották.

Szellemi téren több évtized után is máig élő emlékképem az, ahogyan a Magyar Tudományos Akadémia első emeleti kisterme előtt fogadta a kandidátusi védésére érkezőket. Elénk jött kitért karokkal üdvözölve és megköszönve a megtisztelő érdeklődést. Számtalan védésen vettem részt. Ilyen elegáns magatartást soha máskor, másnál nem tapasztaltam.

Ő egyetlen volt minden téren.”

Fenti sorokat kérésemre írta Éva

Emlékezésemben Simon Gyula személyét, munkásságát szeretettel őrzöm, szívesen gondolok Rá. Örülök, hogy megismerhettem és munkatársa lehettem. Könyvét ma is őrzöm, a benne foglaltakra többször gondolok, alkalmanként felidézem. A művet a tanárképzéssel, pedagógusképzéssel foglalkozók, és intézmények is irodalmi segédanyagként is hasznosíthatják.

Gyula bácsi nemcsak a munkatársaival, kollégáival találta meg a közös hangot, a fiatalabbakkal is könnyen teremtett kapcsolatot.

Ehhez egy egészen személyes emlék kapcsolódik. Egy alkalommal meghívtuk feleségével együtt magunkhoz új lakásunkba. Beszélgettünk, majd együtt vacsoráztunk. Kellemesen töltöttük az estét. Távozásukkor Ő a mi kislányunkkal ment. Visszaemlékszem: a kicsi barátságosan, örömmel fogta a nagy ember kezét, nem idegenkedett, együtt sétáltak egy darabig. Kislányunkkal is barátságot kötött.

Gondolom, sok ilyen embernek, nagyokat, kicsiket szerető személynek kellene lennie, élnie, léteznie társadalmi körünkben.

Kiss Endre

Kiss Árpád pedagógiai filozófiája az *Iskolatelevízió* médiumában

McLuhan 1964-ben írta forradalmasító műveinek egyikét, a *Megérteni a médiát*-t. Ehhez viszonyítva figyelemreméltó, egyenesen szenzációs az a tény, hogy 1972-ben a *Magyar Televízió* kiadásában megjelent egy 1971 őszén Sopronban megtartott konferencia teljes anyaga, *A televízió szerepe a szülők nevelésében*.¹⁶⁴

Ez a tény bizonyítja, hogy McLuhan műveitől inspirálva, részben azonban attól függetlenül, tehát önállóan is, az akkori magyar társadalom nem egyszerűen csak megértette a média forradalmi jelentőségét, de már ki is egészítette, új területeken is alkalmazta azt.¹⁶⁵

A média forradalma határozott lendülettel terjedt át az úgynevezett *Iskolatelevízióra* (az akkori sok hasonló terület között ez volt az egyik), de következő lépésként szembesült azzal a rendkívül fontos, a kor életének számos további részletét is befolyásoló problémával is, mint a *szülők nevelése* (mely döntően új elemeket jelentett annál az új *életténynél* és *élethelyzetnél fogva*, hogy szülők és gyerekek immár egyszerre nézték ugyanazt az adást, mind az *Iskolatelevízió* programján belül, mind azon kívül).

Még erre a lendületre is rá tudtak erősíteni azonban a konferencia és a kötet szervezői. Imponáló szakmai mobilizálással vetették fel a média forradalmának, az iskolatelevízióknak és a szülők nevelésének nagy számú további releváns problémáját.

A konferencia, a kötet és a reflexió *egységes stratégia* körvonalait mutatják, ebben szerves módon egészítik ki egymást a média elmélete, a média gyakorlata, az oktatás az oktatás elmélete, a társadalom, az életformára vonatkozó megfigyelések, egy új társadalmi realitás feltérképezésének útvonalán az új realitás alakításának közvetlen szándéka is megjelenik.

Az esemény-értékű tény mögött, mai ismereteink alapján, elsősorban két szereplő állt, Kiss Árpád és Sándor György. Közvetlenül nem kisebb jelentősége volt Ortutay Gyulának, aki azokban az években a *Magyar Televízió* elnöke volt.

Már ezen a ponton érzékelhetjük e stratégiai hálózatépítés remekléseit: Ortutay Kiss Árpád barátja volt, egyben kivételes tapasztalatokkal rendelkező média szakember, az 1945 előtti, az élő adásokra épülő rádiózás egyik vezető személyisége, 1945 után a *Magyar Rádió* elnöke. Köznyelven kifejezve, neki nem kellett tanfolyamot tartani McLuhan jelentőségéről. Komoly politikai reprezentációs súllyal vett részt a konferencián a Nótanács, azaz a *Magyar Nők Országos Szövetsége*, személyében a szervezet titkára, Ortutay Zsuzsa, aki a megváltozott család számos új problémájára és új lehetőségére hívta fel a figyelmet.¹⁶⁶

¹⁶⁴ *A televízió szerepe a szülők nevelésében*. A Sopronban 1971. október 4-9-ig megtartott nemzetközi szeminárium anyaga. Összeállította: Kiss Árpád. Budapest, 1972. Magyar Televízió kiadása.

¹⁶⁵ Mindezzel nem azt akarjuk állítani, hogy ezzel a dátummal kezdődött egyáltalán az *Iskolatelevízió* Magyarországon, ez a rendezvény azonban mindenképpen új dimenzióba emelte működését. A konferencián bemutatott filmek és programok maguk is nagyon jól mutatják a hosszú átmenetet, a különböző oktatófilmeknek, segédanyagoknak, kultúrfilmeknek, sport-tanfolyamoknak, filmre vett iskolai kísérleteknek, gyermekműsoroknak, az egészségügyi és szexuális felvilágosításnak, a népszerűsítés végtelen szélességű tematikáinak és még igen sok más műfajnak azt az együttes gazdagságát, amelyekből kialakult az *Iskolatelevízió* egységesülő szemlélete, nyelve és módszertana. *Óveges* professzort nemcsak az egész ország nézte a konferencia előtt, de Sándor György szemében kezdettől fogva piedesztálra emelt etalon volt (Sándor György személyes közlése alapján - K.E.)

¹⁶⁶ Érzékeny bevezető előadásában Ortutay Zsuzsa Sándor György megközelítését előlegezi, olyan átfogóan és szempont gazdagon próbálja feltérképezni a többé-kevésbé rendszer-specifikusnak elképzelt társadalmi átmenet és a család összefüggésének új problémáit. Egy fontos gondolat: „Ez az alapvetően pozitív fejlődés azonban nehézségekkel és ellentmondásokkal is jár. A családban tapasztalt pedagógiai nehézségek és az intézmények

Ortutay Zsuzsa azonban nemcsak Ortutay Gyula felesége volt, de szoros szálak fűzték (nem öt egyedül!) a *Magyar Unesco Bizottsághoz* is, mely nemcsak társult védnökséget gyakorolt a konferencia, majd a kötet fölött, de *teljes (al)szervezet* is képviseltette magát, még pedig a „Szülők és Nevelők Iskoláinak Nemzetközi Szövetségével”, amelynek ráadásul még elnöke is, André *Isambert* is személyesen vett részt a konferencián, s azon bevezető előadást tartott.

Az egymásba fonódó szálakat azzal szeretnénk követni, hogy a *Magyar Unesco Bizottsághoz* Kiss Árpádot önállóan is szoros szálak fűzték, ezzel bizonyosan összefüggött, hogy részt vett a konferencián (ifj.) *Kovács Máté* a *Magyar Unesco Bizottság* egyik munkatársa is.

Ki tudjuk következtetni az esemény *politikai* beágyazottságát is. Ez nemcsak elkerülhetetlen, de igen tanulságos vállalkozás is.

1971 és 1972 a létező szocializmusok történetében, ezen belül is a kelet-nyugati kapcsolatokban, minden volt csak nem harmonikus év. 1968-ban történt meg a *Varsói Szerződés* csapatainak Csehszlovákiába való bevonulása, s indult meg a magyar gazdasági mechanizmus ezzel összefüggő politikai megtorpanása.

Jóllehet már rövid távon sem hiányoztak azok diplomáciai jelek, hogy még ez a bevonulás sem fogja megtorpedózni az enyhülés folyamatát, a bevonulást közvetlenül követő éveknek előírászerűen kellett a kelet-nyugati kapcsolatok erőteljes lehüléséhez vezetniük, hogy azután hosszú, többségükben láthatatlan előkészítő munkálatok után 1975-as *Helsinki Egyezményben* újra szabályozzák a nemzetközi politika viszonyait.¹⁶⁷

A társadalom számára is érzékelhető politika ezekre az 1968 és 1972-1973 közé eső évekre sajátos, s végül is sikeres taktikát választott.

A látható belpolitikában minden úgy folyt tovább, mint 1968 előtt, a nagypolitika elkerült minden látható utalást arra, hogy a bevonulás miatt regresszív vagy más negatív fordulatok („visszarendeződés”) következne. Mind a politika alapjai, mind a társadalom irányába közvetített üzenetek ezt a békés, a vén asszonyok nyarára emlékeztető harmóniát sugározták.

Ettől a váratlan harmóniától persze a társadalom nem felejtette el a csehszlovákiai bevonulást. Tizenkét évvel 1956 után, sok elemében *Dubcek*-barát közszellemben, érezve ráadásul a hivatalos magyar politika hiányzó lelkesedését is a bevonulás iránt, nagyon is tisztában volt annak korszakváltó jelentőségével, amikor megkapta azt a lehetőséget, hogy önmagában dolgozza fel ezt a változást.

A gazdasági mechanizmus retorikája lassan szürkült, a lapok ugyan még sokáig írtak a „fogyasztó szükségletei”-nek kielégítéséről, de már kezdett emelkedni a munkahelyi közösség, a munkások szociális helyzete, majd a szocialista brigádmozgalom retorikai árfolyama is.

Annál erősebb impulzus volt azután az 1972-73-os viharosan kitörő, úgynevezett „balos” fordulat, amelyben mind az a megtorlás, indulat és sértett hatalmi érdek rázúdulhatott a társadalomra, amit 1968-tól kezdve visszatartottak.

Az 1971-es konferencia és az 1972-es kötet erre a sajátos átmenetre, a *politikai vénasszonyok nyarának korszakára* esett, ami erőteljesen aláhúzza a politikai oldalt képviselő Sándor György és természetesen Ortutay Gyula érdemeit. Ha nem is tudjuk megállapítani milyen mértékben (s lehet, hogy ők maguk sem tudták egészen pontosan felmérni, milyen valóságos kockázatot vállaltak), nekik mindenképpen politikai felelősséget kellett magukra venniük ezért a rendezvényért.

súlyának megnövekedése a szülők egy részében azt az érzést ébresztette, hogy a nevelés felelőssége áthárítható az intézményekre.” Uo. 48-49.

¹⁶⁷ A Helsinki-folyamat Helsinkiben indult 1972-ben, Genfben folytatódott, majd Helsinkiben ért véget 1975 közepén. Mivel a tárgyalások sokáig lezáratlanok voltak, a határozott elvárások mellett végig szükségszerűen bizonytalanok is maradtak a nemzetközi politika kontúrjai, mindenesetre úgy gondoljuk, hogy az ú.n. „balos fordulat” idején már meg voltak az „enyhülés” látható előjelei.

A rendezvény (és a kötet) tisztán *politikai* dimenzióit jól mutatja, hogy a résztvevők megoszlása nem tükrözte Magyarország akkori politikai helyzetét a *Varsói Szerződésben*, nem is beszélve az 1968 és 1973 közötti különleges kelet-nyugati helyzetről. Egyenesen fittyet hányt ezeknek a viszonyoknak.

A konferencián 60 külföldi vett részt 73 magyar résztvevő mellett. Külföldi résztvevők belső arányai mintha ironikusan vonnák kétségbe a fennálló állapotokat. 28 nyugati résztvevő volt, ezek közül két amerikai, akik egyképpen párizsi lakcímmel rendelkező UNESCO tisztségviselők voltak. A 28 nyugatival szemben a 17 résztvevő Kelet-Európából is egyértelmű üzenete hordoz: az egyik legnépesebb delegáció Jugoszláviából jött, mely akkor nem tartozott a Varsói Szerződéshez, s egy ugyancsak népes delegáció Romániából, amelynek önállósodási törekvései már akkor is láthatóak voltak (egyébként éppen az 1968-as csehszlovákiai bevonulás erősítette még jobban ezt a külön utat, *Ceausescu* nyíltan elutasította a bevonulást).

Még nyilvánvalóbb üzenet volt, hogy a Szovjetuniót csak egy résztvevő képviselte, aki nem is szólalt meg a konferencián. Ugyancsak egy résztvevő képviselte az NDK-t is. Ha nem is Európa, de az akkori világtörténelem szempontjából releváns, hogy UNESCO közvetítéssel 14-en jöttek az akkori harmadik világból.

A konferencia és a kötet arányaiban és felfogásában tehát jóval szervezesebben képezte le az akkori, három világból álló világtörténelmi valóság pillanatát, mint a csehszlovákiai bevonulás utáni kelet-nyugati viszonyt.

Az egyes szekció-üléseken elmondott hozzászólások teljes vagy rövidített változatát a kötet közölte. A fejezetek logikája találó, s egyben igen pozitív képet adhat erről a termékeny történelmi pillanatról. A hozzászólások tematikus elosztása eklektikus, ezt az eklektikát a magunk részéről nemcsak megértjük, de leírásunkban még tovább is szeretnénk *szélesíteni*, illetve *mélyíteni* azt.

A római számokkal jelölt nagy pontok közül a *negyedik* alatt közölt hozzászólások az *egészségi neveléssel* kapcsolatosak, ami jól mutatja a mai megfigyelő számára, milyen gyorsan kapcsoltak a pedagógusokon kívül az orvosok, és az egészségügy más munkatársai is - gyakorlatilag rögtön felzárkóztak ehhez a mediatisálási lehetőséghez az iskola-család-komplexum médiumában az *egészségügyi felvilágosítás jegyében*.

Nem kevésbé érdekes a római *hármas* pont alatt összegezett hozzászólások *pszichológiai* jellege (a hozzászólásokat összegyűjtő fejezet címe „A családon belül folyó nevelés segítése” volt.) A mai visszapillantásban hamar kiderül az akkori pszichológiai kommunikáció lendülete, az előbb említett felzárkózási törekvés is. Miközben a kérdésfeltevések, problémák a család és a gyerek pszichológiai megközelítésének nagyszámú és igen differenciált *új szükségletét* vetették föl, egészségben jóval túl is haladtak azokon a kereteken, amelyek az Iskolatelevízió akkori közeljövőjében elképzelhetőek voltak. Mint társadalmi pillanatfelvétel mindenestre jól örökítik meg a pszichológiai érzékenység növekedését, nemcsak a társadalom differenciálódási szintjének emelkedését, de az ebből származó problémák szinte azonnali kezelésének szükségszerűségét is. *A hard kommunizmus úton van a soft formák felé.*

A hozzászólásokat összesítő *ötödik* fejezet a „Tartalom, módszerek, visszacsatolás” címet viseli.

Nyilvánvalóan *Kiss Árpád*hoz is köthető *az empirikus pedagógiai kutatások iránti érdeklődés ugyanolyan egyértelmű felvirágzása, mint az előbb említett blokk esetében a pszichológiai és orvosi érdeklődésé.*

Ha nem is mindegyik hozzászólás illik bele pontosan a „*felmérő*” (Kiss Árpád ezt a kifejezést használta az empirikus kutatásokra) jellegű kutatásokba, nemcsak elismerésre méltó színvonalú, de komoly és aktuális felelősséggel is áthatott hozzászólások voltak ezek, amelyek közül *Tóth Béla* didaktikai észrevételei máig elgondolkodtatóak, miközben *Komlósi Sándor*

erőteljes véleményt fejt ki az *Iskolatelevízió* lehetőségeiről a szexuális nevelés drámaian elmaradott állapotának megjavításában.

Jellemző következtetéseket vonhatunk le a *második* nagy fejezetbe rendezett hozzászólásokból is: „A televízió nevelő munkája egyes országokban” volt e fejezet címe.

A szakmai összefüggés meglepőnek tűnik, de még ezen meglepő mivoltában is csattanós érv a konferencia és azok szervezői mellett. Az a tény ugyanis, hogy *összesen öt olyan előadás* hangzott el a szekcióban, amelyek a saját országukban folyó televíziós nevelő munkával foglalkoznak, pontosan rávilágít arra, hogy a konferenciát olyan időpontra szervezték meg, amikor *a legtöbb országban még egyáltalán nem volt beszámolni való a saját országban folytatott rendszeres iskolatelevíziózásról.*

A konferencia, a „reform” megelőzte a valóságot, erről szólt az elmúlt ötven év egyébként általánosságban is.

Ez csattanós dicséret a konferencia szervezői számára. Nem érdektelen tény, hogy ebben a szekcióban történt meg az NDK öttagú küldöttségének egyetlen hozzászólása, de az sem, hogy rajta kívül az összes külföldi hozzászóló vagy Dél-Amerikából, a harmadik világból vagy éppen Jugoszláviából érkezett, olyan országokból tehát, akik akkoriban dinamikus szerepet próbáltak játszani világpolitikában, *és elismerésre méltó módon az iskolatelevíziózással is igazolni akarták modernizálódó érdekeiket.*

Az *első* nagy fejezetben összefoglalt hozzászólások („Általános megállapítások a televízió szerepéről a szülők nevelésében”) összefüggő *statement*eket fogalmaztak meg. Itt egy-egy francia és amerikai hozzászóló mellett Nagy Andor is beszélt.

Ez a blokk éppen célkitűzése miatt átfedésbe is került a bevezető előadásokkal, jóllehet a bevezető előadások inkább a nagy szervezetek és intézmények hosszú távú, komoly elkötelezettségét hangoztatták azzal az *Iskolatelevízió*val szemben, amelyben nagy jövőt láttak, ezért ezekben az intézményi és kulturális politika, egyenesen *a nemzetközi politika mai fogalmainkat előlegezően globális víziói jelentek meg.*

A tudomány intézményét Kiss Árpád *bevezető* előadása tudatosan képviselte és ebből jól leolvasható, hogy mind a *Kelemen* Endrével, mind pedig áttételesen, a *Sándor* Györggyel folytatott előzetes együtt gondolkodás teljesen kiérlelte a szakmai koncepciót.

A késői Kiss Árpád lendületes előadásban rendezte egybe az iskolai pedagógiát, a nem iskolai problémákat, a gyermekekkel való foglalkozás tudatosságának növelését, a családot, az iskolai és családi nevelés összerendezettségét, magát a televíziót mint médiumot, majd egy, konferencia által egésze által képviselt gondolattal felvázolta („a kibernetikai szemlélet elterjedése nevében”) magának az iskolai televíziós munkának a tudományos kutatását, mellyel olyan hangot ütött meg, amely a gyakorlat e korszakában sokrétű visszhangot váltott ki.¹⁶⁸

A maga perspektívájából hasonlóan átfogó és perspektivikus volt André *Isambert* előadása is („Mit vár a szülők és nevelők nemzetközi szövetsége a soproni szemináriumtól?”). Helyenként ma is imponáló lehet ennek az UNESCO-alszervezetnek a sokrétű és differenciált tevékenysége, s egyben az az elegáns, nem feltűnő rugalmasság, amivel egy ilyen látszólag konzervatív, a régi egyetemi hagyományokon alapuló szervezet már az új médiumhoz is ennyire effektíven tud fordulni, különös differenciáltsággal érzékelteti például, hogy a televízió „bedobja” a családokat az új élethelyzetekbe, s ezen a szálon egészen addig alakíthatja át a kapcsolatokat, hogy a televízió hozzászoktatja az embert a másokkal való együtt-élésre¹⁶⁹.

¹⁶⁸ Érdekes feladat lesz, hogy milyen arányban volt Kiss Árpád akkori lendületének *személyes* hatása az a kötetet teljes egészében átható reflex, hogy minden felmerülő kérdés láttán nyomban követelni kezdték annak módszeres kutatását is.

¹⁶⁹ Uo.19., 21., 22. - A konferencia kreatív alaphangulatát Isambert következő mondata még önállóan is megfogalmazza: „Azt mondják..., hogy a nevelés állandó alkalmazkodás a világ fejlődéséhez. Mi úgy gondoljuk, hogy nemcsak alkalmazkodás, hanem inkább állandó részvétel egy állandó teremtésben, alkotás.” (Uo. 17.)

Önálló konceptus, de kortörténeti dokumentum is Sándor György „*A televízió és a család*” című, ugyancsak bevezető referátuma.

Sándor Györgyben is ugyanaz a felismerés munkál, mint Kiss Árpádban és a többi meghatározó előadóban: a *történelmi pillanat*, az új lehetőség, az új eszközrendszer aktualizálja a problémák kiterjedését és komplexitását.

Sándor György egyenesen azzal kezdi, 1971-ben (!), hogy *válságban van e család*. Ezt a kérdést a nagy átalakulásokkal magyarázza, amelyek a régi zárt család helyett új, modern, „a társadalommal intenzívebb kapcsolatban álló” családformát hoz létre. Miközben az átalakulási folyamatokat elkerülhetetlen pozitívnak nyilvánítja, szembenéz azzal, hogy az átalakulás nehézségei súlyos konfliktusokkal is járnak.

A televízió egyik vezetőjeként hosszas szociológiai fejtegetésekbe bocsátkozik, amelyek végén a maga részéről kirajzolódó legátfogóbb feladatokat is meg tudja fogalmazni: „Önkéntelenül is adódik az a felismerés, hogy a család nevelési funkciója és a televízió hatás területe sok vonatkozásba fedik egymást, érdeklődésünknek legfőbb tárgya, hogy ennek a fedésnek, ennek az együtt működésének milyen tapasztalatait ismerhetjük, milyen előnyeit és hátrányait kell figyelembe venni a családi nevelés alakításában.”¹⁷⁰

Érzékenynek mondható elemzés, hogy a rádióhoz hasonlóan a televízió is kiszélesíti a családba érkező információk, kulturális tartalmak körét, gazdagítja a család kulturális ellátását, miközben a másik oldalon már önmagában ez a tény is *gyengíti a családfő tekintélyét*, hiszen a hagyományos családba még csak az a típusú kultúra kerülhetett be, amit a családfő jónak látott beengedni.

Ez valóban döntő változás, ráadásul klasszikusan *mediális* változás is, hiszen itt *a társadalmi szerepek változását, az ebből eredő konfliktusokat eredendően nem közvetlen szembenállás, politikai harc vagy más módon megfogalmazott közvetlen érdekellentét, de a szó szoros értelmében a társadalmi mediatizáció értékmentes valósága hozta létre*, amelynek a konfliktus, azaz a valóságos pozíciók és befolyások megváltozása csak következménye.

A gondolatmenet következő eleme azon a vonalon érvel, ami a politikai rendszer oldaláról (és egyben ugyanennek az oldalnak *adressálva* is) a leghatásosabb: „...ha egy este Magyarországon harminc színház zsúfolásig megtelik, akkor kb. 20 ezer néző jutott színházi élményhez: egyetlen színházi előadás televíziós közvetítését másfél-hárommillió ember nézi hazákban.”¹⁷¹

Forradalmi változásnak látja ezt, amelynek során „az otthonokban tevődik el mind a tanulásnak, mint a művelődésnek és a szórakozásnak egyre nagyobb hányada.”¹⁷²

Ezen a ponton a helyzetnek a politikai rendszer számára legkényesebb oldala is nyilvánvalóvá válik, s ezt Sándor György, igen korrekt módon, ki is mondja: korunkban az otthon kulturális jelentősége alaposan nőtt, „*az ún. otthoni kultúra nem a véletlen, hanem a társadalmi fejlődés szükségszerű következménye.*”¹⁷³

Nyilvánvaló, hogy az „otthonkultúra” része az érintett nagy átalakulásnak, de az is nyilvánvaló, hogy az otthonkultúrában szükségszerűen fellépő privatizációs és individualizáló tendenciák *csökkentik politikai rendszer által betölthető (vagy akár „kitölthető”) társadalmi terek nagyságrendjét*.

Annál is inkább értékelhetjük Sándor György szakmailag még az említett mozzanatokon túl is bőségesen kidolgozott konstruktív hozzáállását, mert úgy építi ki érdemileg támogatóan ezt a nyitott és konstruktív hozzáállást, hogy láthatóan nagyon is tisztában van a mediális forradalom irányainak döntően, sőt, fenyvegetően *depolitizáló* jellegével.

¹⁷⁰ Uo.25.

¹⁷¹ Uo.27.

¹⁷² Uo.

¹⁷³ Uo.

Sándor szót ejt arról, hány órát töltenek a gyerekek a televízió előtt, beszél a lakások szűkös lakóteréről, amelyek között szinte megoldhatatlan, hogy a gyerekek ne nézzék a felnőtteknek szóló műsort. Ő is hangsúlyozza, hogy „a szülőkre hárul az a feladat, hogy kialakítsák a televízió nézés egészséges rendjét”.¹⁷⁴

Számos oldalról elemzi a lehetséges műsortípusokat, s még arra is kitér, hogyan hozható kapcsolatba az egyes műsorok iránti érdeklődés a *kortárs csoportoknak a gyerekekre gyakorolt hatásával* (a kortárs-csoport hatása azoknak az éveknek az egyik új témája volt). Az *új helyzetben a családnak és a televíziónak együtt kell működnie*.

Itt vissza kell kapcsolnunk a politikai rendszer alapvető meghatározásaira, hiszen *a szemünk láttára rajzolódik ki a politikai hatalom természetének transzformációja*.

A politikai hatalom egy korábbi korszakában a hatalom és a média viszonya bárhogyan alakulhatott, csak éppen az együttműködés irányában nem.

Nem pejoratívan értjük, de nyilvánvaló: a hatalom korábbi korszakában a média érdemileg és kizárólag csak a *propaganda* eszköze lehetett. Az éppen az *Iskolatelevízió* esetében vegytiszta formában kirajzolódó, eredetileg kizárólagosan a mediatisáció ugrásszerű fejlődésére épülő változás immár az egyoldalú befolyásolás, a propaganda viszonya helyett az együttműködés viszonyát írja elő.

Sándor György esetében biztosak vagyunk abban, hogy őszintén akarta az oktatás színvonalának emelését, a tanulóifjúság tudásának növelését, de ugyanakkor hálásak is vagyunk neki azért, hogy saját logikáján végigmenve *megörökítette a hatalom funkciójának ezt a változását is*.

Bizonyosan nem fogalmazták meg ezen a konferencián, hogy ez *történelmi pillanat*. *Szinte ironikus, hogy amennyiben egyáltalán néven nevezendő politikai dimenziója volt ennek az együttlétnek, az éppen nem a média forradalma, de a kelet-nyugati viszony, a csehszlovákiai bevonulás utáni imperiális helyzet volt*.

Ennek éles fényében nyilván senki sem figyelhetett arra, hogy éppen ebben az időben, éppen ezen a tematikán keresztül egy új típusú, a mediatisálás funkcionális viszonyán alapuló együttműködés jön létre a hatalom és a társadalom között.

Nyugodt lélekkel nevezzük meg itt a társadalmat, mint egészet, hiszen az iskolatelevíziózás, mint társadalmi tevékenység a szó legszorosabb értelmében behatol a társadalmi élet legintimebb és legkisebb színtereire is.

Tudatában voltak-e a találkozás főszereplői, Kiss Árpád, Sándor György, Ortutay Gyula és a többiek, hogy itt a hatalom és társadalom együttműködésének új programja fogalmazódik meg?

Két szempontból nem lehettek teljesen tisztában ezzel: az egyik a már említett világpolitikai helyzet volt, ami pontosan leképeződik egyrészt a Szovjetunió és az NDK magatartásában, másrészt Jugoszlávia és Románia erőteljes jelenlétében, harmadrészt pedig az UNESCO intenzív részvételében s ezen keresztül a Harmadik Világ sokat ígérő, biztató megjelenésében. A pillanatnyilag biztató világpolitikai helyzet még volt annyira törékeny, hogy ne garantálhassa a hatalom és társadalom új viszonyában rejlő pozitív elemek egyenes vonalú kibontakozását.

De nem lehettek tudatában azért sem, mert a kor szereplői általában a legközelebb álló helyzetekre és kihívásokra reagálnak, feltehetjük, hogy a kiemelkedően fontos és ráadásul még a megvalósíthatóság határán is belül lévő iskolatelevízió-projektum sínre állítása lebegett lelki szemeik előtt.

Mindez azonban nem akadályozhatja meg, hogy Sándor György érvelésének kényszerítő ereje ne vezetett volna már el ténylegesen is a társadalommal való együttműködés gondolatához.

¹⁷⁴ Uo.28.

Ami Kiss Árpádot és az iskolatelevíziózás általa képviselt tevékenységeit illeti, ő ezt előrelépésként értékelte.

Illés Lajosné – Benedek András – Tóth Péter

Az Összehasonlító Pedagógiai Szakosztály évtizedei

1968-ban a Neveléstudományi Szakosztály égisze alatt rendezett Nemzetközi Nevelésügyi kongresszuson, Balatonfüreden fogalmazódott meg először egy önálló Összehasonlító Pedagógiai Szakosztály létrehozásának gondolata, amely az összehasonlító pedagógiai kutatások eredményeinek szélesebb körű érdekképviseletét tűzte volna ki célul. A szakosztály megalakulására azonban még 1970-ig várni kellett, melynek alapító elnöke Arató Ferenc és alapító titkára Illés Lajosné lett. Még ebben az évben szakosztályunk vezetőségét az V. Nevelésügyi Kongresszus tagjainak a sorába is beválasztották.

1975-ben a Pedagógiai Szemle hasábjain vitát kezdeményeztünk az „Összehasonlító pedagógia tárgya, forma és feladatai” címmel. A vitához szakosztályunk több tagja is hozzászólt. Az őszi szakosztályi ülésen ajánlást dolgoztunk ki az „összehasonlító pedagógia” kötelező tantárgyként való tanításáról az egyetemeken és a tanárképző főiskolákon. Az ajánlást több külföldi ország gyakorlatára támaszkodva megküldtük az Oktatásügyi Minisztériumnak is.

1978-ban több hazai és nemzetközi szakember bevonásával elkezdtük egy 11 nyelvű pedagógiai szakszótár munkálatait, melyet a rákövetkező évben fejeztünk be.

1980-ban Genfben, az UNESCO főigazgató-helyettesével munka-értekezleten vettünk részt, amelyen bemutattuk az elkészült pedagógiai szakszótárt. A főigazgató-helyettes igen nagyra értékelte és úttörő kezdeményezésnek tartotta munkánkat.

1982-ben Ausztria oktatási és tanügyigazgatási rendszerét tanulmányoztuk. Tapasztalatainkról Gyaraki Frigyes és Illés Lajosné számolt be egy könyv formájában.

1983-ban a CESE (Európai Összehasonlító Pedagógiai Társaság) Würzburgban megtartott XI. kongresszusán felvette tagjai sorába szakosztályunkat. A magyar delegáció tagjai: Gázsó Ferenc, Illés Lajosné, Kozma Tamás. A kongresszus témája: Multikulturális nevelés az európai országokban. A plenáris ülésen Illés Lajosné átadta a CESE elnökének prof. Wolfgang Mitternek a 11 nyelvű pedagógiai szótár kéziratát. A Newsletter-ben megjelentették Illés Lajosné publikációját, „Az összehasonlító pedagógia helyzete és feladatai Magyarországon” címmel.

Az 1984-ben Párizsban megtartott Összehasonlító Pedagógia Világkongresszuson Kozma Tamás és Illés Lajosné képviselte a szakosztályunkat és tartott előadást.

A következő évben, Antwerpenben részt vettünk a CESE XII. kongresszusán, melynek témája „A modern technika hatása az ifjúságra” volt. E témában tartott előadást szakosztályunk titkára is. Még ebben az évben részt vettünk a Budapesti Műszaki Egyetemen rendezett „Ingenieurpedagógia 85” címmel az európai országok iskolarendszerének összehasonlítását bemutató nemzetközi konferencián is.

1986-ban a CESE 25. jubileumi ülésén, Olaszországban bejelentettük, hogy a CESE XIII. kongresszusát Magyarországon fogják megrendezni. Ezt követően megalakult a CESE XIII. kongresszusának szervezőbizottsága, amelynek tagjai: Benedek András, Illés Lajosné, Benő Kálmán, Barkó Endre, Pék András, Tímár András, míg a Magyar Pedagógiai Társaság elnökségét Széchy Éva képviseli. A kongresszus témája „A nevelés céljai és a személyiségfejlesztés”.

1988-ban a Budapesti Kongresszusi Központban június 27 és július 1 között 203 külföldi résztvevővel 6 szekcióban megrendeztük a CESE (Comparative Education Society in Europe) XIII. kongresszusát, melynek plenáris ülésén Benedek András tartott előadást, míg a konferencia zárásaként Illés Lajosné értékelte a hat szekció által elvégzett munkát. A

konferencián részt vett a szakosztály valamennyi tagja és a Magyar Pedagógiai Társaság elnöksége és választmánya is. A CESE Végrehajtó Bizottságának tagjai és az Magyar Pedagógiai Társaság elnöke, Horváth Márton, valamint alelnöke, Bencédy József elismerően írnak a Newsletter-ben, illetve a Pedagógiai Szemlében, a Köznevelésben és több magyar napilapban a CESE XIII. kongresszusáról. Ez az európai konferencia szakosztályunk eddigi életének kiemelkedő momentuma volt. Még ebben az évben az Összehasonlító Pedagógiai Szakosztály tagsága Benedek Andrászt választotta meg elnökének.

1990-ben részt vettünk, és előadást tartottunk Madridban a CESE XIV. „Pedagógiai reformok és innovációk a XXI. században” címmel megrendezett konferenciáján, és 1992-ben Dijonban a CESE XV. kongresszusán, ez utóbbinak témája „A nevelés és az oktatás értékelése – nemzetközi összehasonlításban”. A szakosztály titkárának előadását magyar nyelven az Új Pedagógiai Szemle és a Magyar Pedagógia is megjelentette.

A CESE 1994-ben Koppenhágában tartotta XVI. kongresszusát, amelyen szakosztályunk vezetősége is képviseltette magát. A konferencia témája „A nevelési értékek változásai és a nemzeti identitás” volt.

1996-ban szakosztályunk két vitautulást szervezett. Tavasszal Halász Gábor, az Országos Közoktatási Intézet igazgatója tartott előadást „A gazdasági Együttműködés Fejlesztési Szervezete (OECD) oktatásügyi szerepéről”, míg ősszel a Békés megyei és a Nógrád megyei tagozattal közösen szervezetünk egy előadássorozatát, melynek keretében Loránd Ferenc egyetemi docens tartott előadást a magyar delegáció németországi tanulmányútjáról, ahol a szakemberek a Gesamtschule innovációját tanulmányozták. Az ülésen a grazi egyetem képviselője is részt vett. Ugyancsak ebben az évben, Athénban tartotta XVII. kongresszusát a CESE, melyen szakosztályunkat Nagy Mária és Lannert Judit képviselte. Széchy Éva „A nevelés globalizálása és a nevelés nemzeti értékei” címmel előadást is tartott.

1997-ben új vezetőséget választottunk: Benedek András elnök, Tóth Béláné alelnök, Illés Lajosné titkár. Ez év őszén prof. Wolfgang Mitter tartott előadást szakosztályunk aktív részvételével. Előadásának címe „A szakképzés helyzete és tendenciái nemzetközi összehasonlításban” volt. 1999-ben Tóth Béláné tartott előadást „A pedagógusképzés Európában, különös tekintettel a műszaki pedagógusképzésre” címmel.

A következő évben szakosztályunk vendége volt a Helsinki Egyetem tanszékvezetője, prof. Hannele Niemi és tudományos kutatója, Prof. He Jin, akik „A finn és a kínai középiskolások értékrendjének összehasonlító elemzése” címmel tartottak előadást.

2003-ban újból átszerveződött társaságunk. Az elnök továbbra is Benedek András maradt, Illés Lajosné lett szakosztályunk társelnöke és Tóth Péter titkára. Ebben az évben tartott előadást szakosztályunkban Győri János „Szerkezeti, tartalmi és kulturális különbözőségek az amerikai és a japán tanárképzésben” és Tóth Péter „A brit nemzeti alaptanterv bemutatása a magyar tantervi szabályozás tükrében” címmel. Az év őszén ismét körünkben üdvözölhettük prof. Wolfgang Mittert, aki „A pedagógusképzés tendenciái és problémái Európában” címmel tartott nagy sikerű előadást.

A következő évben Kovács Ilma egyetemi docens „A francia távoktatás néhány sajátosságáról magyar szemmel” és közös szemináriumon vettünk részt a „Virtual Electronic Learning in Vocational Initial Teacher Training” című Leonardo da Vinci projekt résztvevőivel. Itt bepillantást nyerhettünk hat európai ország (angol, holland, finn, portugál, görög és két magyar) felsőoktatási intézmény elektronikus alapú távoktatási gyakorlatába.

2005 tavaszán Vári Péter „A 2003. évi PISA vizsgálat eredményei” és őszén Narancsik Ágnes „A szakiskolai fejlesztési program monitoringjának eddigi eredményei” címmel tartottak előadásokat szakosztályunk aktív részvétele mellett.

2007-től évente két ülést tartottunk a tagságunk aktív részvétele mellett, ezek előadóit és témáit a következő táblázat tartalmazza.

Év	Előadó	Téma
2007	Fülöp Márta Fülöp Márta – Gordon Győri János Kozma Tamás – Trencsényi László Benedek András	Versengés az amerikai, magyar és japán iskolában Az „Oktatási csoda Kelet-Azsiában” című konferencia magyar szemmel Komparatiztika Sarajevo után Nemzetközi összehasonlító elemzés a szakképzésben 2006-2007 – visszatekintés a befejezett kutatásra
2008	Kovács Ilma Vass Vilmos Kádárné Fülöp Judit	Az összehasonlítás szerepéről 2007-ben megjelent kiadványaimban Tantervi térképek a tervezésben és a fejlesztésben Oktatás és felnőttképzés a nemzetközi statisztikák fényében
2009	Wolfgang Mitter Szűcs András	Travels Abroad: Their Place and Task in International Education in the Mirror of an Autobiographical Approach Oktatásinnováció: mozgatórugók és esélyek
2010	Benedek András Kálmán Anikó – Tóth Péter	UNESCO Világkonferencia 2009: Tanulás életen át – CONFINTEA VI. Beszélgetés egy tea mellett Mérnökpedagógia nemzetközi kitekintésben
2011	Berki Éva Kálmán Anikó – Tóth Péter	A Tanárképző Intézet létrehozása a szakmai pedagógusképzésben Mérnökpedagógia az összehasonlító pedagógia fókuszában
2012	Benedek András Tóth Péter Hassan Elsayed	Új oktatási és nevelési stratégiák a nemzetközi horizonton Innovatív pedagógiai kutatások nemzetközi kitekintésben Az egyiptomi oktatás
2013	Hunya Márta Benedek András – Kálmán Anikó	ESSIE - Európai IKT-felmérés. Magyar eredmények nemzetközi tükrőben Oktatásinnováció finn példákkal
2014	Benedek András Simonics István	Összehasonlító pedagógia globális szempontból – a 2014. évi világkonferencia fényében Tanár-továbbképzési hálózat működése a spanyolországi Kasztília és León autonóm közösségben
2015	Tomory Ibolya	Életképek a fekete afrikai oktatásról
2016	Szűts Zoltán	Tanulói attitűdök és motivációk a koreai felsőoktatásban

2014-ben köszöntöttük Illés Lajosnét, szakosztályunk társelnökét 80. születésnapja alkalmából.

2015-ben megújult szakosztályunk elnöksége: Tóth Péter (elnök), Benedek András (tisztelőbeli elnök), Illés Lajosné (tisztelőbeli elnök), Szalóki Tiborné (titkár)

Nemzetközi kapcsolataink sorából kiemelkedik a World Council of Comparative Education Societies (WCCES) szervezetével való kapcsolattartás. Prof. Dr. Kozma Tamás

képviseli szakosztályunkat a nemzetközi szervezetben. A World Educational Research Association európai oktatáskutatók szervezetében Prof. Dr. Benedek András képviseli szakosztályunkat.

Mint látható, igen gazdag múltbéli tapasztalatra támaszkodhatunk, amikor az Összehasonlító Pedagógiai Szakosztály jövőbeni pályáját kitűzzük.

A szakosztály honlapja: <http://www.bgk.uni-obuda.hu/mpt>

Hatvani Istvánné

Határon túli szakmai tapasztalatszeréink

Az elmúlt évtizedek egyik legnagyobb pedagógiai kihívása a részképességzavaros tanulók problémáinak felismerése, s az adekvát terápia eredményes alkalmazása.

A tapasztalat azt mutatta, hogy a fejlesztés a kisgyermek korban hatékonyabban működött, mint az általános iskola elvégzése után. A részképességzavarok közül a diszlexia, diszgráfia, diszkalkulia kisiskoláskori terápiája nagy múltra tekint vissza. A Diszlexiás Gyerekekért Egyesület, a Meixner Alapítvány érdemei e területen kiemelkedőek.

Fehér folt volt azonban az e problémával küzdő gyermekek intézményesítetten való felkészítése szakmára, érettségire a középfokú iskolákban. Ezt a szükségszerűséget felismerve, a szakmai felkészültség és az iskola tanárainak lelkiismeretes pedagógiai felelősségvállalásával támogatva az 1993/94-es tanévtől az Öveges József SZKI igazgatója, Dr. Köpf Lászlóné vezetésével az a döntés született, hogy az intézmény felvállalja a diszlexiás, diszgrafiás, diszkalkuliás tanulók felkészítését a szakmunkásvizsgára és az érettségire.

Ez a döntés azzal a következménnyel járt, hogy nem csak Budapest iskoláiból, de az ország egyéb településeiről is sok tanuló kérte a felvételét. Elhelyezésüket a Deák Ferenc Kollégium biztosította. A környezetvédelem, az elektronika és a gépészeti orientációjú osztályokban érettségire, szakmára készítettük és készítjük fel az ide jelentkező tanulókat.

Nagyon sok küzdelem, öröm, eredmény fémjelzi az elmúlt évek munkáját. S főleg pedagógiai tapasztalat. Igény a módszertani kultúra fejlesztésére, a tapasztalatok megbeszélésére. Ez az igény inspirálta annak kezdeményezését, hogy egy szélesebb hozzáértő pedagógusközösség szervezetévé alakuljon ez a szakmai mag az iskolából, amelynek lételeme az igényes szakmai munka, a folyamatos megújulás lehetősége a diszlexiás gyermekekkel való foglalkozás során. Így került sor 1996-ban, immár 20 éve a Diszlexiás Gyerekek Fejlesztéséért Szakosztály megalakítására a Magyar Pedagógiai Társaság keretében.

Az MTP Diszlexiás Gyerekek Fejlesztéséért Szakosztály bázisa az Öveges József SZKI Budapesten, de tagsága az egész országból szerveződött. A munka során szerzett tapasztalatok megosztása, az igény a munka megmutatására, s arra, milyen aktuális fejlesztéssel lehet azt hatékonyra tenni – adta az alapot az első országos konferencia megszervezésére 1994-ben, „Diszlexiáról középiskolás fokon” címmel. Az érdeklődés felülmúlta a szakosztály elképzelését. Arról győzött meg bennünket, hogy nagyon sok probléma-érzékeny, gyermekorientált kolléga küzd azért, hogy sikeres pályára segítse részképesség-zavaros tanítványait.

Mindeközben az Öveges József Középiskola jó kapcsolatot ápolt több székelyudvarhelyi iskolával, amely diák- és tanárlátogatásokban valósult meg. Nem volt tehát titok, hogy iskolánkban eredményesen készítjük föl a diszlexiás tanulóinkat szakmunkásvizsgára, érettségire. Ezek a problémák foglalkoztatták a székelyudvarhelyi kollégáinkat is, s a megoldás gondjaival küzdöttek, mint ahogyan mi is. Tapasztalataink azonban lehetővé tették, hogy elmondjuk, hogyan fogtunk ehhez a fontos munkához.

A Romániai Magyar Pedagógusok Udvarhelyszéki Tagozatának – Szász Zoltán elnöknek és Gagyai Anikónak – meghívására a Diszlexiás Gyerekek Fejlesztéséért Szakosztály már 2005-ben háromnapos tanfolyamot tartott Székelyudvarhelyen a város és a térség érdeklődő pedagógusainak. A szakmai együttlést akkor Dr. Köpf Lászlóné – a Szakosztály akkori elnöke, az Öveges Szakközépiskola és Szakiskola akkori igazgatója – vezette, az előadók pedig iskolánk felkészült, gyakorlott tanárai voltak. Nem csupán előadás hangzott el, de bemutató óra és szakmai megbeszélések is voltak. A komoly érdeklődést támasztja alá az is, hogy még azon a nyáron a székelyudvarhelyi televízió riportot készített velünk arról, hogyan készítjük fel az érettségire a diszlexiás tanulókat.

Ennek folytatásaként az MTP Diszlexiás Gyermek Fejlesztéséért Szakosztálya 17 fővel 2007-ben izgalmas tapasztalatcserén vett részt, ugyancsak a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének Udvarhelyszéki Tagozatának szervezésében, melynek Székelyudvarhelyen a Bányai János Szakközépiskola adott otthont. Házigazdánk Szász Zoltán elnök és Gagy József igazgatóhelyettes volt. A rendezvényen a város középiskoláiból, általános iskoláiból 60-65 kolléga és szülő vett részt. Ennek a programnak keretében a Szakosztály Kolozsváron főiskolai hallgatókkal találkozott, az eseményt – ahol a szülők is megoszthatták tapasztalataikat – Szócs Judit, a Szövetség akkori elnökhelyettese és Ráduly Éva főiskolai tanár koordinálta.

Az MTP Diszlexiás Gyermek Fejlesztéséért Szakosztálya 2008-ban kapta a megtisztelő felkérést – Burus Siklódi Botondtól, a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége jelenlegi elnökétől, aki az MPT Szakmai Kollégiumának is tagja – a 16. Bólyai Nyári Akadémián tartandó tanfolyamra. A téma a diszlexia, diszgráfia, diszkalkulia problémái és terápiája. Az Akadémia résztvevői hat erdélyi megyéből érkeztek, s a program végére úgy ítélték meg, hogy érdemes volt a nyári szabadság egy részét erre a tanfolyamra fordítani.

Tapasztalatok, élmények sokaságával tértünk haza. Itt elsősorban a kisiskolások problémái szerepeltek. A tanfolyam szakmai részében a Meixner Alapítvány kiválóan felkészült tanárai léptek fel. A szakmai és szervezeti előkészítésben, lebonyolításban felbecsülhetetlen részt vállalt Pöllnitz Ilona, aki nem csupán a programnak biztosított nagyszerű körülményeket, de a térség kulturális értékeit is megismertette velünk és a kollégákkal is.

Ez a tanfolyam alapozta meg azt a szakmai együttműködést a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége és a Szakosztály között, mely azóta is folyamatos. Ennek bizonyítéka, hogy 2010-ben ismét a Bólyai Nyári Akadémián tarthattunk képzést. Az elméleti és gyakorlati képzést kiválóan felkészült kollégák biztosították – szakosztályunk pártoló tagjai közül. Ezen a tanfolyamon is Székelyföld öt megyéjéből tevődött össze a hallgatóság.

2010-ben vettük fel a kapcsolatot a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetséggel, s a szakosztály szakmai tapasztalatcserére 2011 szeptemberében került sor. A Beregszászi Tanárképző Főiskolán 90-100 kolléga részvételével – véget érni nem akaró, érdeklődő kérdések-válaszok sora mellett – gazdag tartalmú szakmai eszmecsere alakult ki. A Diszlexiás Gyermek Fejlesztéséért Szakosztály anyagilag részt vett a főiskola „Cserép Jegy” akciójában, ami az intézmény fődémcseréjének anyagi fedezetéhez járult hozzá. A következő nyáron Beregszászon tanfolyamot tartottunk az érdeklődő kollégáknak, Gombis B. Judit szakosztályi elnök vezetésével, Berki Károly, a Kárpátaljai Pedagógus Szövetség elnöke és Gaboda Éva főiskolai tanár előkészítésével.

Az elmúlt években a Diszlexiás Gyermek Fejlesztéséért Szakosztály tagjainak további lehetősége volt a diszlexia és egyéb részképességzavarok nemzetközi betekintésébe. 2012 évben a szakosztály elnöke, Gombis B. Judit pályázatot nyert a diszlexiások idegen nyelvtanulását segítő számítógépes program kidolgozásához – ez volt a CalDys2 projekt. A pályázatban több ország működött együtt azzal a céllal, hogy a diszlexiás tanulóknak játékos eszközökkel okozzon sikerélményt és csináljon kedvet a nyelvtanuláshoz. Nagy-Britannia, Svédország, Törökország, Bulgária, Olaszország és Csehország képviselői több alkalommal rendeztek konferenciát a témában, szakmai együttműködésre, módszertani anyagok eredményes cseréjére került sor. Szakosztályunk a konferenciák szervezése mellett négy fővel a szakmai anyagok készítésében is közreműködött. Gombis B. Judit a tapasztalatot abban összegezte, hogy a nemzetközi kitekintés önbizalmat adott, s a módszertani kultúra javítására ösztönözte nem csupán a szakosztály tagjait, de mindenkit, akit sikerült a vonzaskörbe bekapcsolni.

Öröm volt számunkra, hogy 2013 áprilisában a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége Székelyföldi Oktatási Központja közel 50 fővel, Pöllnitz Ilona igazgató asszony vezetésével látogatott el Budapestre, a Szakosztályunk által szervezett tapasztalatcserére. Ezt a

programot „A sajátos nevelési igényű gyermekekkel való foglalkozás problémaköre, különös tekintettel a diszlexiára” téma köré szerveztük. A kollégák részt vettek az ELTE Pedagógiai Tanszékén Lénárd Sándor „Mi is az adaptív iskola?” című előadásán, a Nagy László Általános iskolában több bemutató órán voltak, tanulásmódszertan segédanyagot kaptak Faragóné Bircsák Mártától, a szerzőtől, autizmussal küzdő gyermekek foglalkozásán vettek részt, láthatták a Gennaro Verolino speciális intézmény gazdag programját, jártak a Meixner Alapítvány iskolájában, valamint a Budaörsi Logopédiai Intézet interaktív előadásán, amelyen Ványi Ágnes és Szűcs Antal Mór diszlexia-preventív módszerüket mutatták be.

A tapasztalatcsere lebonyolításához a legteljesebb támogatást kaptuk az Öveges József Szakközépiskola és Szakiskola igazgatójától, Perkó Lászlótól és az iskola tantestületétől. Dr. Köpf Lászlóné, a Szakosztály alapítója és örökös tiszteletbeli elnöke is sokat tett azért, hogy erdélyi kollégáink gazdag tapasztalatokkal térjenek haza. Ezt a segítő szándékot tapasztaltuk a Vígyszínház, az Operaház, Nemzeti Színház – ahová ellátogattunk – és minden érintett részéről. Mindez erdélyi kollégáinknak, szakosztályunknak és iskoláinknak is szólt, ezúton is köszönet érte. A tapasztalatcsere visszhangja az iskola 2012/13-as évkönyvében részletesen olvasható.

2013 nyarán Szovátán, a Bólyai Nyári Akadémián egyhetes tanfolyamot tartottunk a sajátos nevelési igényű gyermekekkel való foglalkozás témakörében. Mivel az Akadémia abban az évben „A tanulás tanulása” címet viselte, elsősorban arra koncentráltunk, hogyan lehet az iskolai tanulást hatékonyra, sőt élményszerűvé tenni a különböző típusú és súlyosságú akadályokkal küzdő gyerekek számára. A tanfolyam megszervezését Pöllnitz Ilona, a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének Székelyföldi Oktatási Központ vezetője és Mészárosné C. Szabó Edit kolléganőnk végezte.

2015-ben a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége ismét felkérte szakosztályunkat egy 30 órás tanfolyam megtartására, Csíkszeredán. Turcsik Katalin, a Diszlexiás Gyermekek Fejlesztéséért Szakosztály jelenlegi elnöke vezetésével, szakosztályunk tagjai nagyon sikeres interaktív tanfolyamot tartottak, ezúttal fejlesztőpedagógusok számára. Azt tapasztalták, hogy a résztvevő tenni akaró, érdeklődő fiatal és tapasztalt kollégák fogékonyak voltak az újra. A tanfolyam előadói pedig szintén sokirányú szakmai tapasztalatra tettek szert a teljesen eltérő körülmények között megoldandó, s megadott problémák megismerésével.

Határokon túlívelő ismeretségeink közül nagyon fontosak számunkra a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségével és a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetséggel kialakított kapcsolatunk. Szeretnénk továbbra is együttműködni velük a tanulási problémákkal küzdő gyermekek oktatásával, támogatásával összefüggő feladatokban. Ugyanebből a célból tervezzük a kapcsolatfelvételt hasonló szervezetekkel például Szlovákiában, Horvátországban, Szlovéniában. A tőlünk nyugatra lévő országokba kevesebb kapcsolatunk irányul – ezeket is szeretnénk kiépíteni, és jó gyakorlatokat gyűjteni az ottani iskolák, pedagógus-szervezetek tapasztalatainak keresztül.

Számomra jóleső érzés, hogy közreműködhettem jól működő szakmai és emberi kapcsolatok megalapozásában, melyek több mint egy évtizedes múltra tekintenek vissza. Remélem, hogy a hozzáértő ifjú kollégák munkájának eredményeként még több hasznos, eredményt hozó évtized áll még kapcsolataink előtt.

Borbély-Pecze Tibor Bors

A pályaválasztás fogalmának változásai Magyarországon

Bevezető

A pedagógia tevékenységrendszerének elidegeníthetetlen részét képezi a pályaválasztási felkészülés támogatása, a gyerekekkel és szülőkkel folytatott közös munka. Olyan témáról van tehát szó, amely közel másfél évszázados történetiségre tekint vissza Magyarországon, és mint ilyen témakör ezer szállal kötődik a pedagógiai gondolkodásunk fejlődéséhez, a tanári szerepekről alkotott gondolkodásunk változásaihoz és nem utolsósorban a tanári szakmai képviselő intézményesüléséhez. A Magyar Pedagógiai Társaság 2014 végén frissen alakult Pályaorientációs Szakosztálya nevében ezzel a cikkel szeretnénk tisztelni a Társaság 125 éves fennállása előtt.

Párhuzamos történetek

Pályaválasztás és pedagógia kapcsolata, ahogyan sémaszerűen mondani szokták, egyidős az emberiséggel, a család ilyen irányú támogató vagy akadályozó szerepe megelőzi az ipari társadalmak kialakulását. A Magyar Pedagógiai Társaság (1967-) és jogelődje, a Magyar Paedagogiai Társaság (1891-1949) fennállásának 125. évfordulójára készülő kötethez azonban nehezen lehetne jobban passzoló témakört találni, mint pont a pályaválasztás ügyét. A magyarországi pályaválasztás intézményülése egyidős a társasággal. Ranschburg Pál kísérleti pszichológiai laboratóriuma 1899-ben nyílt meg, Nagy László laboratóriumának indulása 1909-re datálódik (Völgyesy, 1996, Sipeki, 2005). A pályaválasztás ügye osztozik a Pedagógiai Társaság sorsában abban a tekintetben is, hogy az ország szovjetizálását (Ungváry, 2002) követően e tevékenység intézményesítése eltűnt, és még a korai Kádár rendszerben is (1024/1959 (VII.19). Korm. hat.) az erőszakos iparosítás eszközének tekintették a pályaválasztás ügyét, amelyet a központosított munkaerő-tervezés szolgálatába kell állítani. Az 1959-es kormányhatározat három évvel a forradalom után így rendelkezett; *„A munkaügyi miniszter a szakmunkásképzés bővítésére vonatkozó előterjesztésében különös figyelemmel legyen azon szakmák szakmunkás utánpótlásának biztosítására, amelyekben jelenleg és perspektívában hiányok mutatkoznak.”*

A szakma tartalmi és intézményi kereteinek újjászervezését lényegében az 1960-as évek munkáira és a politikai konszolidációra építve az 1971-es kormányhatározat (1029/1971. (VII. 3.) Korm. hat.) hozta el. A rendelet hangvétele évszázadokra van az 1959-es rendelet hangvételétől. Így szól: *„A pályaválasztási tanácsadást az általános és középiskolákban folyó oktatási és nevelési folyamat szerves részévé kell tenni. Rendszeresen gondoskodni kell a pályaválasztási felelősök szervezett felkészítéséről és továbbképzéséről. A pályaválasztásra való felkészítést már az általános iskola alsó tagozataiban meg kell kezdeni és az 5. osztálytól tervszerű és folyamatos pedagógiai munkává kell fejleszteni”*. A munkaügyi apparátus szerepe mellett megjelelni a művelődési miniszter és az iskola nevelő-oktató munkájának a szerepe, valamint a pedagógusok felkészítésének kérdésköre is. A rendelet pedagógiai munkáról, hozzáadott értékről, a tanulók fejlődéséről (5. osztálytól végzett felkészítő munka) és fejlődéselvről beszél, miközben megfogalmazza a munkaügyi és oktatási apparátusok együttműködésének szükségszerűségét is. Az intézményrendszer csúcsára az Országos Pályaválasztási Tanács került *„A pályaválasztási tanácsadás egységes elveken nyugvó és összehangolt megvalósítása érdekében tovább kell fejleszteni, illetve teljessé kell tenni az erre szolgáló intézmények területi szervezetét. A pályaválasztási tanácsadás szakmai irányítása a munkaügyi miniszter feladata; e tevékenységét az illetékes minisztériumok és az érdekelt országos hatáskörű szervek vezetőinek egyetértésével, valamint az Országos Pályaválasztási*

Tanácsadás közreműködésével látja el.”(1029/1971. (VII. 3.) Korm. hat.) A hetvenes évek elején elindult intézményi változások, a pályaválasztásról való gondolkodás strukturálása természetesen nem lettek volna lehetségesek azon gazdasági kényszer szülte folyamatok (Új Gazdasági Mechanizmus, 1968-1974) nélkül, amelyek összefüggtek az Kádár-rendszer társadalmi békéjének fenntartásával is. Az Új Gazdasági Mechanizmus bevezetésének szükségességéről az MSZMP KB határozat így írt: „*A reformot közgazdasági és politikai okok indokolják. Közgazdasági szükségessége végső fokon abban gyökerezik, hogy a gazdasági növekedés korábbi fontos forrásai, tartalékai erősen kimerülőben vannak, s a jövőbeni gyors növekedés csakis a gazdaság belső tartalékainak intenzívebb feltárása, a műszaki fejlődés meggyorsítása révén lehetséges.*”(MSZMP KB határozata a gazdasági mechanizmus reformjáról, 1966. május 26–27.) (Rainer,2010).

Az 1971-es határozatot megelőzően már 1961-ben megjelent az első fogalomhasználatában már modern kormányhatározat (1029/1961. (XII. 30.) Korm). Ez a dokumentum már konkrét javaslatokat is tesz az iskolai pályaválasztási munkára. „*A művelődésügyi miniszter a tanácsok végrehajtó bizottsága művelődésügyi szakigazgatási szervei útján gondoskodik arról, hogy a pályaválasztással kapcsolatos tájékoztatás és felvilágosítás – mint az ifjúság életre nevelésének szerves része – érvényesüljön az iskolai oktatásban és nevelésben, az iskola és a szülők együttműködésében (szülői értekezletek, szülői munkaközösségek tevékenysége, családlátogatások stb. kapcsán), valamint a gyermek- és ifjúságvédelmi munkában.*”(1029/1961. (XII. 30.) Korm. hat.) Ez és az 1971-es dokumentum is nagyban támaszkodik már az 1956-os forradalom után újjászerveződő, eleinte még főleg pszichológusokból álló kutatók, kutatócsoport tevékenységeire – Csirszka János (1966); Rókusfalvy Pál (1969); Ritoók Pálné (1972); Völgyesy Pál (1976) –, amelyek központi gondolata volt a család és a gyerek felkészítése a pályaválasztás eseményére. Egyértelműen megjelent a pályaismeret és önismeret fejlesztésének kérdésköre, amelyek az önálló és sikeres pályaválasztás előfeltételei és az egyén tanulását, fejlődését kívánják meg (Ritoók, 1968), és nem a központosított munkaerő-tervezés oldaláról közelítették meg a pályaválasztás kérdését. A hetvenes évek végére, a nyolcvanas évek elejére világviszonylatban is modern pályaválasztási tudás gyűlt össze Magyarországon, amelyet azonban végig jellemzett mind a pártállam központosított munkaerő-tervezéséből adódó pályairányítási szemlélete, a hiányszakmák feltöltése a fiatalok irányítása révén, mind a fent említett szakmai gondolkodás, amely a pályaválasztás fogalmát részletes elemzésnek vetette alá, feltárva annak összetevőit, és a tanulók fejlesztésének pedagógiai-pszichológiai eszközei is rendelkezésre álltak. A korszak meghatározó szellemi műhelye az OPTI, az Országos Pályaválasztási Tanácsadó Intézet volt.

Az olajválságok következményeként megingó szovjetrendszer azonban finanszírozhatatlan volt, szovjet gazdasági források egyre kevésbé álltak rendelkezésre. Magyarország így Románia után 1982-ben belépett a Nemzetközi Valutaalapba (IMF), hogy folyamatos finanszírozási gondjait kezelni tudja: „*Magyarország így súlyos rövid távú (konvertibilis) devizahiánnyal került szembe... 1981 őszén a Magyar Nemzeti Bankban megállapították, hogy elengedhetetlenül szükséges 600 millió dollár rövid távú – áthidaló – kölcsön felvétele, de az adott pénzügyi körülmények között ez lehetetlen volt.*”(Csáki, 2013). A reálgazdaság életben tartásának napi problémái természetesen rányomták a bélyegüket a munkaerő-tervezésre, a szakmunkás-beiskolázásra is. A pályaválasztásnak nevezett, de a hatalom szempontjából továbbra is pályairányítási rendszerként kezelt megyei pályaválasztási hálózat az enyészeté lett. Megkockáztathatóan a döntést nem befolyásolta annak pedagógiai nóvum értéke, a néhány év múlva bekövetkező politikai és gazdasági rendszerváltozásra és így a munkaerő-tervezés megszűnése miatt a pályaválasztás szerepének felértékelődésére pedig nem sokan gondolhattak.

A politikai–gazdasági rendszerváltás első éveiben azután nem a pályaválasztás, mint pedagógiai fejlesztési folyamat játszotta a főszerepet, hanem a tömegesen megjelenő

munkanélküliség kezelése. A pályaválasztás immáron új köntösben, munkavállalási tanácsadás, pályakorrekciós tanácsadás formájában született újjá nyugati támogatással (pl. Világbank), de szerencsés módon az átmentett magyar szakemberek tudásbázisán. Amint a frissen megalakuló munkaügyi intézményrendszer elkezdte használni a tanácsadást, annak tartalma – hiszen a 80-as évek még közel voltak – óhatatlanul ismét összefonódott a munkaerő-tervezés és a pályairányítás gondolatkörével. A milliós munkanélküliség időszakában ez a szemlélet természetesen a közember számára legalább annyira népszerű volt, mint a politikusoknak. A pályaválasztásnak a pályafutáshoz, az emberi képességek kiteljesítéséhez és az életminőséghez kapcsolódó aspektusai háttérbe szorultak. A még a Magyar Népköztársaság által 1977-ben ratifikált (1997. évi 21 tvr.) ILO egyezmény a pályaválasztásról mint az emberi képességek maximális kifejlesztése érdekében biztosított humán szolgáltatásról a feledésbe merült.

Bár az 1993-as közoktatási törvény 1995. évi módosítása, illetve az 1995-ös első Nemzeti Alaptanterv (130/1995. (X. 26.) Korm. rend.) precíz leírását adta egy modern, a fiatalok felkészítését és fejlesztését meghatározó pályaválasztási koncepciónak, sőt a pályaválasztás fogalmát felváltotta a pályaeorientáció, a közoktatás-politika, a tanárképzés, az iskola életének szabályozása és nem utolsósorban a középfokú szakmunkásképzés megújításának elhúzódása nem engedték meg, hogy az 1995-ös NAT betűiből valóság legyen. Az Európai Unió belépésére készülődés, amely az Antall kormány alatt indult el (1993) és csak a Medgyessy Kormány (2004) alatt, egy évtizeddel később vált valósággá, együtt járt az ország humánerőforrás-gazdálkodásának megújítási kísérletével. E csomagból nem maradhatott ki a már pályaeorientációnak és munkavállalási tanácsadásnak nevezett tevékenység együttes sem.

Az oktatásügy területén a legnagyobb kísérlet a kompetenciaalapú és 8+4 éves egységes kurikulumra épülő oktatási rendszer kialakítása volt (HEFOP 3.1.1). Ennek részét képezték az ekkor kanadai mintára életpálya-építési kompetenciának átnevezett pályaeorientációs tevékenységek is. 2004-2006 között elkészült munkákból azonban sohasem lett az oktatásügyet alapjaiban megreformáló csomag.

A 2004-es magyar belépés előtt elfogadott új közösségi, immáron az egész életen át tartó tanulás szakpolitikai programjához kapcsolódó, életút-támogató pályaeorientáció (Borbély-Pecze, 2010) koncepciója és az ezt megelőző OECD (2002-2004) kutatássorozat konklúziói szinte semmilyen szinten sem érintették meg a hazai gondolkodást. Egészen a 2007-ben tervezésre kerülő országos pályaeorientációs programig (TÁMOP 2.2.2. első fázis 2007-2010) és a Borbély-Pecze kezdeményezésére megalakuló Nemzeti Pályaeorientációs Tanács (2008-2011) felállításáig nem találni hivatkozást erre az egyébként kulcsfontosságú kutatássorozatra és uniós dokumentumra. 2008 és 2011 között az újabb fogalmat, az életpálya-tanácsadást - amely az Európai Unióban az LLL mintájára megszületett LLG (lifelong guidance) adaptációjának felelt meg, - alkalmazta a legnagyobb országos fejlesztő program (Borbély-Pecze, 2010b). A kormányváltást követően (2010), és különösen a 2011-es új köznevelési törvény (2011. évi CXCV. tv.) elfogadásával, a munkaügyi aktíváló rendszer közmunkafókuszú átalakításával (2011-) a szemléletváltás térnyerése megállt, sőt erősödött a pályairányítás (és annak hamis biztonságérzete) iránti nosztalgia.

A fogalom változásai

Az elmúlt több mint száz évben végbement társadalmi, gazdasági és kulturális változások, feldolgozatlan társadalmi traumák (Virágh, 2011) természetesen a pályaválasztás fogalmát sem hagyták érintetlenül. A cikk második részében a fogalom átalakulásának magyarországi fázisait vesszük szemügyre, egyben a főként jelenleg amerikai szerzőktől (Savickas, 2008, Pope, 2010) rendelkezésünkre álló korszakolás adaptációjára teszünk kísérletet.

A 2010-es években Magyarországon felerősödőben van egy szakmailag fel nem tárt vélekedés, miszerint a pályaválasztási tanácsadás fogalma, intézményrendszere és gyakorlat a konszolidált kádári Magyarországon (főként a 1970-es, 1980-as években) virágzott, és ennek a virágzásnak a rendszerváltás vetett véget. Azaz a szakterületi irányításnak semmilyen más feladata sincsen, mint visszatérni ehhez a dicsőséges múlthoz, amikor létezett az Országos Pályaválasztási Tanácsadó Intézet (OPTI), működtek a megyei intézetek, és rendelkezésre álltak a Barkasok az iskolák meglátogatásához.

A kollektív történelmi emlékezet működésének velejárója, hogy párhuzamosan többféle értelmezési keret létezik. A történelmi munka sohasem a folyamatos tökéletesedés eredménye, ill. ezek az eredmények nem lehetnek neutrálisak (Gyáni, 2010). „*A múlt tehát kizárólag médiumokon keresztül, diszkurzív közvetítés által hozzáférhető, ennek a belátásnak hozadéka a történelmi tudás örök áttételeessége, sőt, menthetetlen fragmentáltsága.*” (Bartha, 2014). Így talán az itt következő szakaszolás is szubjektív, mégis valószínűleg az első hazai kísérlet arra, hogy a pályaválasztás elmúlt száz-százharminc évben homogénnek tűnő fogalmát az egyes történelmi korok mentén különválasszuk.

Pope (2010) az Amerikai Egyesült Államok 19-21. századi történelmi fejlődéséhez kötve elemezte a pályaválasztási tanácsadás, karrier tanácsadás funkcióváltozásait. E változások értelemszerűen együtt jártak a szakma tartalmának, eszközeinek, a területen dolgozó szakemberek attitűdjeinek és szakmai képességeinek átalakulásával, valamint a klienscsoportok átalakulásával, kiszélesedésével vagy átstrukturálásával. Végző soron a felhasználói, kliensi igények átalakulásával, amely minden szakma adekvát működésének az alapja. Pályairányt kérdezni, beválasztást tesztelni vagy életpálya-építési készségeket tanulni lép a tanácskérő kapcsolatba a tanácsadóval – vagy nem is a tanácsadóval, hanem az önálló tanulását facilitáló környezettel (pl. on-line tanácsadó rendszerek), amelyekben az ember-ember kapcsolatot (remélhetőleg csak részlegesen) ember-gép kapcsolatok váltják fel.

Az ipari társadalmak hajnalán a városba, városi munkahelyekre áramló szakképzetlen tömegek állásközvetítési igénye határozta meg a szakterületet. Itt érdemes megjegyezni, hogy már az agráriumban is létezett hasonló tevékenység, amelyet laikus mentorálásnak nevezhetünk (Savickas, 2008), de az agráriumnak a pálya megválasztása, a szülőktől eltérő pálya és ezzel életmód megválasztása még nem lehetett célja. Ezt a társadalmi igényt a nagyipar nyomása, a szakmák számának növekedése és végző soron a szakképzetlen betanított munkástól a már szakképzésben valamilyen módon – kezdetben a vállalaton belül – részt vevő (fiatalok tömeges megjelenése teremti meg. Megjelenik a *szakképzési tanácsadás (vocational guidance)*. A magyar fejlődés az ország szovjetizálásával lényegében a rendszerváltásig megreked ebben a paradigmában. Tehát lényegében az 1970-es, de főként az 1980-as évek Magyarországon, a szakpolitika szintjén képviselt gyakorlat mindvégig megmarad az ifjúsági szakképzési beiskolázásnál, hiszen ez felel meg a tervutasításos rendszernek és munkaerő-gazdálkodásnak.

Szintén létező gyakorlat különösen a hanyatló Kádár-rendszer (1979-1989) időszakában, hogy főként az értelmiségi, egyéni vállalkozó családok gyerekeit a gimnáziumokon keresztül a családok a gimnáziumi továbbtanulás választásával megpróbálják kimenteni a korai beiskolázás terhe alól. A szakmunkásiskola irányába történő beiskolázás elől korábban a technikai képzési útvonal (1965-ös oktatási reformig, Juhász 2014), majd annak megszűnésével a gimnáziumi beiskolázás nyújtottak menekülő utakat. Visszas módon a 80-as évek közepéig még létező pályaválasztási tanácsadási rendszer egyénre szabott pszichológiai tanácsadása ennek a „kimenekítésnek” a hatalom által ismert, de eltűrt eszközévé válik.

A szocialista rendszer eredményeként a *pályaorientáció (career counselling)* fogalma Magyarországon csak a rendszerváltással jelenhet meg a szakpolitikai dokumentumokban is. A korabeli magyar szaktudás, és önmagában nem a számos donor program eredménye, hogy ez a szemléletváltás a szakmában relatíve gyorsan zajlik le. Mint már fentebb írtunk róla, az új jogszabályokban (pl. NAT '95) is a pályaorientáció fogalma jelenik már meg. A 2010-es

évekből visszanézve jól felismerhető azonban, hogy a szakpolitika-alkotás kormányzatoktól függetlenül nem tudja értelmezni a szakképzési tanácsadás (vocational guidance) és a pályaeorientáció (career counselling) közötti érdemi különbséget. Jó indikációja ennek a fogalmi zavarbanak, hogy 1993-2016 között a pályaeorientáció és pályaválasztási tanácsadás fogalmi egymás szinonimájaként jelennek meg a jogszabályokban, (ellenzéki és kormánypárti) szakpolitikai koncepciókban. Ennek eredménye az is, hogy például a tanárképzésben vagy a munkaügyi intézményrendszerben sem sikerül az egyes fogalmak közötti lényeges tartalmi különbségeket tisztázni. A munkaügyi intézményrendszer esetében ennek eredménye a 2000-ben született rendelet a munkaerő-piaci szolgáltatásokról (30/2000 (IX.15.) GM).

A 2000-es és 2010-es években a magyar pályaeorientációs gyakorlat még nagyobb terminológiai zavarba kerül, amikor a szovjet rendszerek bukása és a globalizáció miatt az 1990-es években még relatíve stabil termelési és képzési, tanulási, tudásszerzési gyakorlatok rapid módon alakulnak át. Az angolszász szakirodalomban és praxisban megjelenik az *önépítés* (self-construction, Savickas, 2008) fogalma és annak változatai (pl. career surfing, career cruising stb.). *A modern világ komplexitására adott válaszul a pályatanácsadás oldaláról a pályatervezés mint lehetőség elvetése és az eshetőségekre (happenstance) való reagálási képesség fejlesztése kerül a középpontba (Krumboltz, 2009). Régen nem jelenik már meg a pályatanácsadás irodalmában a pályaválasztási döntés mint megváltoztathatatlan és felülírhatatlan lépés képe. A pályaválasztási döntés előkészítésének és meghozatalának egyszeri előkészítése és támogatása helyett az egyén képessé tétele (empowerment, copying) került a középpontba. Nem annyira a szakválasztási (vö. pályaválasztási) döntés sokszor nem is létező motívumait, mint a tanácskérők én-hatékonyságát (self-efficacy) mutatják be a modern elméletek. A magyarul pályakonstrukciónak (Krumboltz, 2009, Borbély-Pecze, 2016/megjelenés előtt) nevezett tevékenység támogatása ki fogja kényszeríteni a pályaválasztási, pályaeorientációs gyakorlattal és társadalmi elvárásokkal kapcsolatos igények átalakulását is. Ellenkező esetben a 2020-as évekre a kádári múltból továbbvitt pályairányítási-szakképzési tanácsadási szemlélet marginalizálni fogja e szakma szerepét, lehetőségeit.*

Konklúzió

A rendszerváltás idején a pályaválasztási tanácsadás fogalmának lecserélése a pályaeorientáció fogalmára viszonylag gyorsan ment végbe. Ebben a változásban kiemelkedő szerepe volt a 60-as, 70-es és 80-as években szocializálódott és praktizáló, kutató magyar tanácsadó-generációknak. Bár a pályaeorientáció fogalma a 90-es évek elején megfogalmazódik és a téma modern irodalma is elérhetővé válik, sem a politikai döntéshozók, sem a területekért felelős szakpolitikusok (oktatásügy, munkaügy, kultúra) nem érzékelik a fogalomváltozás mögött a saját szakterületeikre vonatkozó paradigmaváltás jelentőségét. A 2000-es években megjelenő önépítés (Savickas, 2008), pályaadaptáció (Krumboltz, 2009) üzenete olyan terepre érkezik Magyarországon, ahol még a pályaválasztás-pályaeorientáció fogalomváltozása, az új pályaeorientációs fogalom birtokba vétele sem volt teljes körű. Bár az ország jelentős, a szakterület nemzetközi fejlődésével mérve is meghatározó – a dualizmus korszakáig visszanyúló, de a két világháború között már intézményesülő- szakmai eredményekkel jelentkezik, társadalmi és politikai okokból lemaradásunk legalább két generációban mérhető a szakterület mai gondolkodásához képest. Ez a helyzet önmagában nem a karrier-, pályae, életpálya-tanácsadás miatt elgondolkodtató, hanem mert a jól működő pályaeorientációs rendszer és praxis egy jól működő oktatási és munkaerőpiaci intézményrendszer eleme és indikátora is egyben. Nem véletlen, hogy mind az Európai Bizottság dokumentumai (EB, 2012 Gondoljuk újra az oktatást!), mind az OECD (OECD, 2012 Skills Strategy) ajánlásai és országtanulmányai erről az új tanulási és munkavégzési környezetről szólnak, ahol a *pálya nem*

választott, hanem konstruált, kiszámíthatatlan és számos átalakulással jár az életpálya folyamán.

Az idézett európai dokumentum (EB 2012, 9 old.) a tanulást és mobilitást támogató közösségi eszközök (pl. EKKR, ESCO, ECVET, ECTS) összefűzését, egyéni állampolgári szintű értelmezését és használatát a pályatanácsadástól várja el „*az egyes eszközök és szolgáltatások – többek között a képzések átláthatósága és elismerése, a nem formális és az informális tanulás elismerése és az egész életen át tartó pályaorientáció – igénybevétele összehangolt módon valósulhasson meg. Ez elősegíti a valódi európai mobilitást, amelynek keretében egy személy ismeretei, készségei és kompetenciái egyértelműek és gyorsan elismerhetők*”.

Ezek a friss szakpolitikai dokumentumok egy irányba hatva, a korábbi sémaalkotásunk, a mémek munkájaként (Dawkins, 1986) máig élő szakpolitikai, intézményszervezési gyakorlat és a klasszikus tanulási és munkavégzési életpályák átalakítását ösztönzik. Elmozdulásra sarkallnak egy olyan tanulási és munkaszervezési modell felé, amely képes a globalizált világ teremtette újszerű kihívásokra válaszokkal szolgálni. Ebben a válaszalkotásban újra kell értelmezni a pályaválasztási tanácsadás fogalmát.

Irodalom

- Bartha Ákos (2011) Az elveszett múlt nyomában Korall 194-200. old.
- Borbély-Pecze Tibor Bors (2010) Életút-támogató pályaorientáció doktori értekezés, ELTE PPK, Budapest
- Borbély-Pecze Tibor Bors szerk. (2010b) Az életút-támogató pályaorientáció rendszerének bevezetése Magyarországon, Életpálya-tanácsadás (Lifelong Guidance) Foglalkoztatási és Szociális Hivatal, Budapest
- Borbély-Pecze Tibor Bors (2015) Az egyéni tanácsadás elmélete: pályakonstrukciós kísérletek támogatása Munkaügyi Szemle 2015/2, 13-25 old.
- Borbély-Pecze Tibor Bors (2016, megjelenés alatt) A tervezhetetlen pályafutás. Careering és pályaválasztási döntés, Educatio Et Opus, (ms.)
- Dawkins, Richard (1986) Az önző gének, Gondolat, Budapest
- Európai Unió Tanácsa (2004) Draft Resolution of the Council and of the representatives of the Member States meeting within the Council on Strengthening Policies, Systems and Practices in the field of Guidance throughout life in Europe, Brussels, 18 May 2004
- Európai Bizottság (2012) A BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK, A TANÁCSNAK, AZ EURÓPAI GAZDASÁGI ÉS SZOCIÁLIS BIZOTTSÁGNAK ÉS A RÉGIÓK BIZOTTSÁGÁNAK Gondoljuk újra az oktatást: beruházás a készségekbe a jobb társadalmi-gazdasági eredmények érdekében, Strasbourg, 2012.11.20. COM(2012) 669 final
- Csáki György (2013) Az IMF és a magyar rendszerváltás XXI század folyóirat Általános Vállalkozási Főiskola, 2013. április 79-92 old
- Csirszka János (1966) Pályalélektan, Gondolat, Budapest
- Gyáni Gábor (2010) Az elveszített múlt. A tapasztalat, mint emlékezet és történelem. Nyitott Könyvműhely, Budapest
- Juhász Ágnes (2014) A szakképzés magyarországi története és jelenlegi helyzete, Hálózat a Tanszabadságért 6.1. fejezet; <http://www.tanszabadsag.hu/blog/4600-2/>
- OECD (2004) Bridging the gap, Paris
- OECD (2012) Skills Strategy, Better Skills, Better Jobs, Better Lives: A Strategic Approach to Skills Policies, Paris
- Krumboltz, J. D. (2009) The Happenstance Learning Theory Journal of Career Assessment, vol. 17 no. 2; 135-154 old.

- Nemzeti Pályaorientációs Tanács (2008) Ügyrend, Foglalkoztatási és Szociális Hivatal, Budapest
- Ritoók Pálné (1972) A pályaválasztási döntés helye az életpálya alakulásában, a pályaválasztási érettség, szakmai felkészülés, beilleszkedés, bevalás Országos Pályaválasztási Tanácsadó Intézet
- Ritoók Pálné (1968) A pályaismeret és személyiségismeret jelentősége a pályaválasztásban Pályaválasztási Tanácsadás, 1968/1. 12-16 old.
- RókusfalvyPál (1969) Pályaválasztás és pályaválasztási érettség, Tankönyvkiadó, Budapest
- Pope, Mark (2010) A Brief History of Career Counseling in the United States The Career Development Quarterly Volume 48, Issue 3, pages 194–211, March 2000
- Rainer M. János (2010) Magyarország története, A Kádár-korszak 1956–1989, Kossuth Kiadó, Budapest
- Savickas, Mark I. (2008) Helping people choosing jobs: a history of the guidance profession in Athanassou- Esbroeck eds. International Handbook of Career Guidance, Springer 97-115p
- Sipeki Irén (2005) A pályaválasztási tanácsadók tevékenységének és történetének áttekintése Neveléstörténet 2005/1-2., Kodolányi János Főiskola Folyóirata
- Ungváry Krisztián (2002) Magyarország szovjetizálásának kérdései. In: Romsics Ignác (szerk.): Mítoszok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemből. Osiris, Budapest, 279–308 old.
- Virágh Szabolcs (2011) Trauma és történelem találkozása BUKSZ 2011/tavasz 161-171 old.
- Völgyesy Pál (1996) A pályaválasztási tanácsadás történetének áttekintése hazánkban, GATE TKI, Gödöllő
- Völgyesy Pál (1976) A pályaválasztási döntés előkészítése, Tankönyvkiadó, Budapest

Jogszabályok

1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról
2011. évi CXCV. törvény a köznevelésről
- 1024/1959. (VII. 19.) Korm. határozat az iskoláit végző fiatalok munkába állításáról
- 1029/1961. (XII. 30.) Korm. számú határozat az ifjúság pályaválasztási tanácsadásáról
- 1029/1971. (VII. 3.) Korm. számú határozat az ifjúság számára nyújtott pályaválasztási tanácsadás továbbfejlesztéséről
- 130/1995. (X. 26.) Korm. rend Nemzeti Alaptantervről
- 110/2012 (VI.4.) Korm. rend Nemzeti Alaptantervről
1977. évi 21 tvr. A Magyar Népköztársaság kihirdeti az ILO egyezményt „az emberi képességek kifejlesztése érdekében való pályaválasztási tanácsadásról és szakképzésről szóló, a Nemzetközi Munkaügyi Konferencia 1975. évi 60. ülésén, 1975. június 23-án elfogadott egyezmény kihirdetéséről”
- 30/2000. (IX. 15.) GM rendelet a munkaerőpiaci szolgáltatásokról, valamint az azokhoz kapcsolódóan nyújtható támogatásokról

Makai Éva

A korczaki örökség Adalékok a magyarországi Korczak-mozgalom történetéhez¹⁷⁵

2015-ben éppen negyed százada annak, hogy a Magyar Pedagógiai Társaság keretein belül létrejött a Janus Korczak nevét viselő munkabizottság. A korczaki hagyományok őrzését a mai napig elkötelezetten vállalja a társaság. Bevezetésképpen gyerekjogi nézőpontot szeretnék kínálni annak a kérdésnek a megválaszolásához: Miért tartjuk fontosnak, hogy minden nehézség ellenére legyen Magyarországon Korczak mozgalom?

Nem kell elhagyni az országhatárt, s nem is kell gyermeknek lenni ahhoz, hogy belássuk, mennyire nem könnyű gyermeknek, még inkább: **boldog gyermeknek lenni** napjainkban, hazánkban. (A Gyermekjogi Egyezmény szellemében gyermek alatt a 18. életévét be nem töltött személyt értve.)

Szerencsés esetben – ha jó helyre születél – van neved, családod, otthonod, ételed, óvják-védik egészséged, megkapod mindazt, ami egészséges testi-lelki fejlődésedhez szükséges. Tiszteletben tartják emberi méltóságodat, tiszteletben tartják jogaidat.

Különbségtétel nélkül biztosítják védelmedet minden hátrányos megkülönböztetéssel, megtorlással szemben, ha azok akár szüleid/vagy törvényes képviselőid, akár a Te nemzeti, nemzetiségi vagy társadalmi származásod, vagyoni helyzeted, cselekvőképtelenséged, születési vagy egyéb helyzeted, fajod, színed, nemed, nyelved, vallásod, politikai vagy más véleményed vagy meggyőződésed miatt érne. A közintézmények, bíróságok, hatóságok a téged érintő döntéseikben *mindig* a Te mindenek felett álló érdekeidet veszik figyelembe.

Biztosítják szabad véleménynyilvánítási jogod, véleményed kellően tekintetbe veszik. Az *esélyegyenlőség* alapján támogatják az oktatáshoz való jogodat. Az iskolai fegyelmet *emberi méltóságoddal* összeegyeztethetően alkalmazzák. Jogaid gyakorlásához iránymutatást, tanácsot adnak. Elismerik a pihenéshez, korodnak megfelelő játékhoz, szabadidő eltöltéshez, művelődéshez való jogodat. Törvényhozási, közigazgatási, szociális és nevelési intézkedésekkel biztosítják védelmedet az erőszak, a támadás, a fizikai és lelki durvaság, az elhanyagolás, a rossz bánásmód bármely formájától.

Sorolhatnám tovább, de hosszú lenne a lista!

Ha a gyermeki élet bármely fenti aspektusát sértő gyakorlat, netán jogalkotás megvalósulhat, akkor a korczaki szellemiségét vállaló civil mozgalom nem tehet más, s nem lehet fontosabb dolga, minthogy vészjelzéseket adjon!

Feladatom, visszatekinteni több évtizedre. Mennyire volt ismert Janus Korczak munkássága, pedagógiája? Volt-e hazai Korczak mozgalom? A visszaemlékezésben azokhoz a szálakhoz kötődnek, ami Gyóni Zoskával engem összehozott, egy civil szervezet - a Magyar Pedagógiai Társaság - keretei között. Ez a kapocs: Janusz Korczak volt. A 80-as években elkötelezett gyermekvédelmisként az MPT Gyermek-és Ifjúságvédelmi Szakosztályában tevékenykedtem. Ismertem Korczak pedagógiai krédóját, a *Hogyan szeressük a gyermeket?* című könyvet. Iránytűként használtam tanári munkámban.

Amikor megtudtam, hogy van a Pedagógiai Társaságon belül Janusz Korczak Munkabizottság Zoska vezetésével, bekapcsolódtam a csoport munkájába. Zoska Korczak iránti – mondhatnám szenvedélyes – elkötelezettsége nagyon erősen hatott rám.

¹⁷⁵ Az előadás 2015. 03. 15-én hangzott el Gyóni Lajosné (Zofia Pospiech) tiszteletére „Hiányzó láncszem - Adalékok a lengyel-magyar neveléstudományi kapcsolatok történetéhez” címmel, a Magyar Pedagogia Társaság és a Lengyel Intézet által szervezett emlékülésen.

Ki is volt Janusz Korczak (1878-1942)?

Végzettségét tekintve orvos volt. Lengyelország különösen büszke lehet a 20. század első felének erre a polihisztor személyiségére, aki egyformán volt ismert és híres orvoscént, íróként, pedagógusként. Ifjúkorától hallatlanul érzékeny a századelő gyermekeket, szegényeket sújtó szociális és társadalmi igazságtalanságai iránt. Önkéntesként tevékenyen vett részt a szegény és árva gyermekek segítő gyermekvédelmi, szociális és művelődési típusú karitatív tevékenységekben. Utazásai során megismerte az európai reformpedagógiai mozgalmak jelentős személyiségeit, a gyermekkórházak, árvaházak, javítóintézetek világát. Megfigyeléseit, tapasztalatait önreflektív módon, sokféle műfajban jelenítette meg a gyerekek, a fiatalok, a szülők, a nevelők számára. Népszerűek voltak pedagógiai előadásai, az „Öreg Doktor” rádiós beszélgetései. Pedagógiáját a gyermekek megfigyelésére, a gyermeki fejlődés törvényszerűségeire alapozta. A nevelési rendszert alakította a gyermekhez, s nem a gyermeket faragta alkalmassá a felnőtt világhoz. A nevelőotthonban, gyermekotthonban élő gyermekek, illetve a problémás gyermekek nevelési diagnózisának, reszocializációjának kidolgozója volt.

A gyermekek jogaiért, a gyermekek egyenjogúságáért folytatott mozgalmak kiemelkedő személyisége. (1929-ben jelent meg A gyermek joga a tiszteletre c. munkája.)

A varsói zsidó Árvaház (Dom Sierot) megalapítója, legendás hírű igazgatója 30 éven át (1912-1942). Az Árvaház életét, tevékenységét, mindennapjait a növendékek által választott gyermekönkormányzat alakította, szervezte, ellenőrizte, alakította, átfogva annak teljes életét. Ezzel párhuzamosan a Nasz Dom (Mi Otthonunk) gyermekotthon pedagógiai vezetője volt (1919-1936) között. 1937-ben a Lengyel Irodalmi Akadémia Aranykoszorús íróvá avatta.

Árvaházának növendékeivel együtt 1942 augusztusában halt mártírhálált a treblinkai náci megsemmisítő táborban.

A hazai Korczak mozgalom áttekintése

Korczak nevét Magyarországon nagyjából a 1970-es évek közepétől kezdték megismerni. Igaz, ekkorra már – vagyis úgy jó fél évtizeddel korábban - közel 10 ezer gyerek zárhatta szívébe Korczak meseregényének hőjét, a reformer I. Matykó királyfit, gyerekparlamentjével, gyerekminisztereivel (A könyvet a Móra Könyvkiadó 1969-ben jelentette meg.) A meseregényben ott találjuk a korczaki gyerekkép és nevelésfelfogás alapvető elemeit, amelyek majd kiforrott formában ott lesznek később az általa alapított Árvaház életének mindennapjaiban.

Ugyancsak 1969-ban jelent meg Ludwik Chmaj Utak és tévutak a XX. századi pedagógiában c. könyve, melyben a szerző Korczakról is írt. Monográfiájában a hazai óvatos, hagyományos neveléstörténethez viszonyítva merész képet rajzolt a XX. századi modern pedagógiákról. A fordítás Szilágyi Pál munkája, az előszót az az Illés Lajosné (Magdi) írta, aki ma tiszteletbeli elnöke az MPT Összehasonlító Pedagógiai Szakosztályának.

Több szálon is elindult Korczak hazai „felfedezése. Dr. Vértes László főorvos 1975-ben tanulmányúton járt Lengyelországban, Wroclawban. Írásaiból bizonyosan tudjuk, hogy ekkortól datálódik a zenepedagógia/zeneterápia hazai adaptálása az orvosi praxisban, de vélhetően Korczak megismerése is. A későbbiekben látni fogjuk még Dr. Vértes László kulcsszerepét a korczaki szellemiség bemutatásában, népszerűsítésében az egészségügyben és azon túl is.

A hazai irodalmi élet 1977-től jegyzi Korczakot. Az ekkor megjelent Világirodalmi Lexikonban, Kerényi Grácia, költő, műfordító, a lengyel irodalom értő tolmácsolója írt szócikket róla.

Szakmánk mulasztása (szégyene?), hogy az ugyanebben az évben, vagyis 1977-ben kiadott Pedagógiai Lexikon viszont még nem tartja számon! Megjegyzem, hogy 20 évvel

később, 1997-ben, lesz már a Pedagógiai Lexikonnak Korczak szócikke, meglepően sajátos hangsúlyokkal értelmezve Korczak tevékenységét. Írói munkásságát meg sem említve - orvosként, gyógypedagógusként, pszichopedagógusként, a nehezen nevelhető gyermekek otthonában (?) dolgozó pedagógusként nevesíti. Pedagógiája új elemeiként kapnak említést a gyermeki jogok és gyermeki közösségek autonómiájának tiszteletben tartása, de ezeket, mint a *pszichopedagógiai* folyamat alapelveit (sic!) értelmezi a szócikk szerzője.

Korczak hazai és nemzetközi megismerésének egyaránt nagy lendülete adott, hogy az UNESCO 1978-at, Korczak születésnek 100. évfordulóját, Korczak Emlékévvé nyilvánította. 1978-ban Varsóban megalakul a Nemzetközi Korczak Társaság (International Korczak Assotiation). Vezetőségében ott volt Köte Sándor neveléstörténész, a korczaki életmű későbbi értő tolmácsolója.

1978-ban az MPT keretein belül létrejött a Janusz Korczak Emlékbizottság. Alapítói a korszak meghatározó pedagógia személyiségei. Elnöke Szarka József, titkára Gyóni Lajosné /Zofia Pospiech/. Tagjai: Bajkó Mátyás, Gáti Ferenc, Komlósi Sándor, Köte Sándor, Papp Krisztina, Petrikás Árpád, Simon Gyula, Szabolcs Éva, Szabó Pál, Szilágyiné Dr. Illés Mária, Tóth László, Vág Ottó, Vértes László, Zibolen Endre.

1978. nov. 16-án Magyar Tudományos Akadémián Korczak centenáriumi emlékülésre került sor. Rendezői: az Oktatási Minisztérium, az MPT, az MTA Pedagógiai Bizottsága. A miniszterhelyettesi megnyitó után két jelentős előadás hangzott el az el: Köte Sándoré és Aleksander Lewiné. A Pedagógiai Szemlében Vág Ottó emlékezett meg a centenárium kapcsán Korczakról¹⁷⁶ Az emlékülésen elhangzott előadások a pedagógia szaksajtóban jelentek meg.¹⁷⁷ Az Emlékbizottság teljesítette küldetését. Az események lezárultát követően 1980-ban alakult meg ugyancsak az MPT-n belül a magyar Janusz Korczak Bizottság, mint a Nemzetközi Korczak Társaság magyarországi tagja. Elnöke Szarka József egyetemi tanár, titkára Vág Ottó egyetemi docens lett.¹⁷⁸

A Janusz Korczak Bizottság úttörő munkát végzett a korczaki pedagógia hagyatékának megismertetésében. 1982-ben jelent meg magyarul első ízben (ez ideig sajnos utoljára) Korczak 1929-ben írott munkája, a „Hogyan szeressük a gyermeket?” A Bizottság tagjai publikációkkal, előadásokkal népszerűsítették Korczak tanításait. Kutatásokat végeztek, összeállították (magyarul és lengyelül) az itthon megjelent, Korczakkal kapcsolatos írások, tanulmányok, cikkek bibliográfiáját. Ösztönözték a korczaki nevelési elvek bevonását a pedagógusképzésbe, a gyermekvédelmi munkára történő felkészítésbe. Felvetődött, hogy, hogy egy debreceni nevelőotthon felvegye Korczak nevét.

1983-ban a Janusz Korczak Bizottság titkári teendőit már Gyóni Lajosné, Zoska látta el. Munkájának gondosságára, alaposágára jellemző, hogy az általa írt emlékeztetők pontosan dokumentálták a bizottság tevékenységét.

A továbbiakban – Simon Mária társelnök gyűjtőmunkájának néhány adatát felhasználva, kiegészítve azt újabb sajtómegfigyelések eredményeivel - nagy vonalakban ismertetem a Korczak Bizottság tevékenységét.

1986. április 14-én a Budapest Fővárosi István Kórház - Rendelőintézet Kállai Éva Kórháza Gerontológiai és Rehabilitációs Osztályán megalakult a Dr. Janusz Korczak Munkacsoport. Vezetője: Dr. Vértes László főorvos. Tagjai: Dr. Lászlófi Marianna, Horváthné Kardos Anna, Lipták Imréné, Steinhacker Rozália és Varga Zsuzsanna voltak. Dr. Vértes László az orvos-irodalom adósságának tartotta, hogy bemutassák Korczak életművét. A Munkacsoport még ebben az évben tudományos ülést szervezett. Ami számomra különösen tanulságos a hőskorszakból, az a korczaki életmű megismertetése jegyében megvalósuló interdiszciplinaritás. A pedagógus–tagozat és az egészségügyi tagozat együttes munkájának

¹⁷⁶ Pedagógiai Szemle, 1978/12.

¹⁷⁷ Pedagógiai Szemle, 1979/6.

¹⁷⁸ Pedagógiai Szemle, 1981/7-8.

eredménye a tudományos ülésre elkészített, korábban már említett kétnyelvű Korczak bibliográfia.

1987. áprilisában a Dr. Vértés László vezette Munkacsoport több napos szümpoziont szervezett, amelyen előadásokkal vettek részt a Nemzetközi Korczak Társaság vezetői is. Korczakot mint orvost, író és pedagógust állították az emléktalálkozó fókuszába. Itt került bemutatásra az *In memoriam Janusz Korczak* című film. (A film alkotói: Dr. Hevesi Sándor és Dr. Vértés László voltak.)

1989-ben a Magyar Pszichológiai Szemlében Szabó Pál *pszichológus* és az *orvos* Vértés László közös tanulmányt publikáltak. "Élet és halál – a gyermekért. Janusz Korczak" címen. A Nemzetközi Janusz Korczak Társaság Elnöksége ugyanebben az évben adományozott Dr. Vértés Lászlónak Korczak emlékplakettet.

A korczaki elvek tekintetbe vételével alakult meg 1989 áprilisában a Gyermekérdekek Magyarországi Fóruma (GYEMAFO). A Korczak Társaság tagjai közül többen is alapító tagjai voltak a Fórumnak. Így szinte magától adódó volt, hogy a két civil szervezet együttműködjön. Erről decemberi ülésén „hivatalosan is döntött a Korczak Bizottság.

Visszanézve ez utóbbi időszakra, úgy tűnik, hogy a válság és a rendszerváltás szétzilálta, újratervezésre kényszerítette a Korczak Bizottságot is. 1990-ben a Bizottság elnöki posztját Szarka Józseftől Köte Sándor vette át.

Zoska próbálta életben tartani az új helyét kereső szakmai közösséget. Összekötő kapocs volt az új kelet-európai viszonyok között. Így került sor 1994-ben arra, hogy Zoska kapcsolati tőkéje révén nagy létszámú, 8 fős magyar delegáció vegyen részt az V. Nemzetközi Korczak konferencián. Egy résztvevő útinaplójából¹⁷⁹ idézek: „*Mi, a rendszerváltás forgatagában, a Gyermekérdekek Magyarországi Fórumában, a diákönkormányzatok valóságos szerepének követelésében hivatkoztunk a varsói Árvaház példájára. (Megjegyzem, ez volt az emlékező referátumi témája is.) Oroszul mondta el. Hiszen a „második világ” összeomlása után ekkor még ez volt az „utódállamok” közös nyelve. Nyelve? Megrendítő élmény volt a jeruzsálemi szálló teraszán, amikor a forró estén pohár mellett ismerkedtünk a fárasztó konferenciázás után. (Megrendítőek voltak az előadások is, az orosz delegátus már az „új Oroszország” gyermekeinek nyomoráról szólt, az ukrán küldött szinte zokogva arról, hogy hazájában sokáig beszélni sem lehetett a Babij Jar-ról, a német megszállók rettenetes kivégzőhelyéről. Holott az ő felmenői közül is sokan ott pusztultak el. A többiek is a fasizmus feletti győzelem után kialakult kelet-európai diktatúrák sajgó élményeitől próbáltak szabadulni – a nyugati küldöttek csodálkozása mellett.) S amikor a közös dalolásra került sor, akkor – mindennek ellenére – e világnak a zsigereinkben maradt közös dalkincse volt a közös nyelv: a Kálinka, a Moszkva-parti esték, tán még a Sztálin kedvenc nótájaként számon tartott Szulikó is. Kisérteties volt.... A vendéglátók a tartalmas konferencia és a Korczak-emlékek felkeresése mellett a békés, barátságos, multikulturális Izrael képét akarták megmutatni. Volt faültetés, a Yad Vashemben, nemzetünk vértanúi és „igazai” - így Sztéhló Gábor – emléke előtti tisztelgés, felkavaró látogatás a gyertyafényes „gyermek-emlékhelyen”, a sivatagban épült Gettó Harcosok Múzeumának megtekintése, egykori árvaházi növendékekkel szervezett találkozó (megismerhettük a Wajda-film Slomóját élőben, nyolcvan évesen). És persze volt betlehemi kirándulás, mártózás a Jordán vizében, kilátás az Olajfák hegyére, látogatás egy szövetséges arab faluban, a drúzoknál, séta az Óvárosban, siratófal-látogatás (igaz, fegyveres kísérettel), kirándulás egy kibucban.”*

A látogatás élménye, a konferencia megannyi tanulsága energetizálta a mozgalmat. Sikerült elérni, hogy az Iskolapolgár Alapítvány és az Állampolgári Tanulmányok Központja tanulmánykötetet adjon ki, fordítót finanszírozzon. Így jelenhetett meg még 1994-ben Az „alkotmányos” „pedagógus: Janusz Korczak” című kötetet, benne Zoska írásával a korczaki

¹⁷⁹ Trencsényi László (2013) : Portrék és útirajzok. Pedagógiai publicisztika. Fapadoskonyv.hu, Budapest

önkormányzatról, az Árvaház c. rész Korczak: Hogyan szeressük a gyermeket c. könyvéből és más fontos tanulmányok a magyar delegáció tagjainak tollából.¹⁸⁰ A kötet végén az MPT Korczak Bizottságának felhívásával: „Legyen a most megjelent Korczak-kötet nyitánya a magyarországi Korczak-kultusz megerősödésnek.”

Jeruzsálemből hazajövet Zoska még a repülőgépen javaslatot tett újabb mű fordítására. Így jelent meg – ismét az Iskolapolgár Alapítvány és ÁTK támogatásával 1995-ben, első ízben jelent meg magyar nyelven „A Gyermek joga a tiszteletre”.¹⁸¹ A fordítás Szenyán Erzsébet munkája.

Én oroszországi és ukrain kollégák munkáit, tapasztalatait ismertethettem a szaksajtóban. (Család- Gyermek, Ifjúság 95/5.) 1995 novemberében recenzió jelent meg az Új Pedagógiai Szemlében Gerard Kahn svájci kutatónak „Janus Korczak és a zsidó nevelés” című meghatározó kötetéről.¹⁸² A kor és a helyzetünk jellemzője, hogy úgy juthattunk Kahn könyvéhez, hogy „barterként”, vagyis cserébe egy Sztéhlo Gáborról szóló kötetet adtunk neki, hiszen valutája nem volt a Korczak Bizottságnak. 1999-ben megvédett doktori disszertációm egy részében a 1920-as évek genfi pezsgésében keletkezett gyermekjogi alapvetéseket, Korczak és Freinet gyerekjogi 'chartáit' vettem egybe.¹⁸³ Ekkor bontakozott ki kapcsolatunk a Lengyel Intézettel, fogadhattuk Wieslaw Theiss professzort, hallgathattuk előadását. Eközben Zoska – az összekötő kapocs és láncszem a régi és az új bizottság között - hallatlan finomsággal, szinte a háttérben munkálkodva vezetett be minket a bizottság munkájába.

A 2000-es évektől a reformpedagógiákkal kapcsolatos tananyag részeként bekerült több felsőoktatási intézmény, ill. pedagógusképző intézmény anyagába a korczaki pedagógia.

Újabb fejezet – a Korczak Munkacsoport

A Janusz Korczak Bizottság vezetését 2004-ben Simon Mária vette át Janusz Korczak Munkacsoport néven. Weboldal indult az ő szerkesztésében 2005 márciusában. 2005-ben pályázatot írtunk ki több témában. Ennek eredményeként Rencsényi Beatrice tanulmánya megjelent az Új Pedagógia Szemlében.¹⁸⁴ Felolvasó matinét tartottunk. 2006-ban az MPT Janusz Korczak Munkabizottság kiadásában is megjelent A gyermek joga a tiszteletre.

Ezek az évek a külföldi és a hazai kapcsolatkeresések, kapcsolatépítések évei voltak. Próbáltuk szélesebb körökhöz eljuttatni a korczaki örökséget, a gyakorlat számára hasznosíthatóan. Próbáltuk elérni a fiatalabb korosztályt gyerekjogi, diákjogi, tanulói jogi képzésekkel. Egyúttal a sajtóban népszerűsíteni a korczaki pedagógiát.¹⁸⁵

2009-ben Janusz Korczak Munkabizottság (elnök: Simon Mária) és Gyermek- és Ifjúságvédelmi Szakosztálya (elnök: Makai Éva) konferenciát rendezett pedagógusoknak és a pedagógia iránt érdeklődőknek „Eszköztelenül?”- címmel, hogy bemutassuk a 20. század pedagógiai szigeteinek tanulságait, az önkormányzatiságot és eszközrendszerét. A helyszín a Mérei Ferenc Fővárosi Pedagógiai Intézet volt. Vitaindítót tartottak: Csillag Ferenc, Fóti Péter, Makai Éva, Merényi Zsuzsa, Simon István, Simon Mária, Takács István, Trencsényi László. A konferencia meghívott vendége volt Donáth László parlamenti képviselő. Közben egyre inkább megéltük a civil szervezetek helyzetének romlását. Így került sor 2010. január 9-én a korábbi, tematikai és célok szerinti azonosság okán az együttműködésből fúzióra a Gyermek- és

¹⁸⁰ Papp György (szerk.) (1994): Az „alkotmányos” pedagógus: Janusz Korczak. Állampolgári Tanulmányok Központja – Iskolapolgár Alapítvány, Budapest.

¹⁸¹ Janusz Korczak (1995): A gyermek joga a tiszteletre. . Állampolgári Tanulmányok Központja – Iskolapolgár Alapítvány, Budapest.

¹⁸² Grossmann Erika: Janusz Korczak és a zsidó nevelés. Új Pedagógiai Szemle, 1995/11.

¹⁸³ Makai Éva (2000.): Szétszakadt és meg nem font hálók. Iskolai gyermekvédelem a 90-es években. Okker Kiadó, Budapest.

¹⁸⁴ Rencsényi Beatrice: A gyermeki jogokról Janusz Korczak nézetei és a 21. század gyakorlata alapján. Új Pedagógiai Szemle, 2007/6.

¹⁸⁵ Simon Mária: Janusz Korczak korszerűsége. Fejlesztő Pedagógia, 2006/1.

Simon Mária: Janusz Korczak árvaházainak életéből. <http://www.foti-peter.hu/simon-korczak.html>

Ifjúságvédelmi Szakosztállyal, melyhez csatlakozott a hasonló tevékenységet végző Segítők Műhelye (elnök: Horváth Judit). Létrejött a Gyermekérdekek Szakosztálya - Korczak Munkabizottság, melynek társelnökeivé a tagság a két korábbi szakosztályi elnököt, Makai Évát és Simon Máriát választotta.

Simon Mária bízgatására, Troján Tünde dramaturg, a Cinka Panna Cigány Színházzal közösen megrendezte a I. Matykó király színházi adaptációját, mely magyarországi ősbemutatónak számított. Az előadásra 2010 decemberében került sor. (Két évvel később, a korczaki centenárium alkalmából a Lakatos Menyhért Józsefvárosi Általános Művelődési Központ növendékeivel mutatta be a darabot a Troján Tünde a Bálint Házban. (A rendező segítőtársa Sikó Dóra volt, aki az MPT Interkulturális Szakosztályát vezette abban az időben.)

2010-ben nemzetközi kapcsolataink folyamatossága a tervezettek szerint alakultak. Januári szakosztályi ülésünk vendéglőadója volt Mag Tornyai, a kanadai „Ministry of Children and Family Development” minősített klinikai tanácsadója.

A következő évek a nagy nemzetközi összefogásba való bekapcsolódás kísérleteivel teltek, hiszen meghirdetésre került a Nemzetközi Korczak Év. A Munkabizottság, ill. az MPT több tagja vett részt az UNICEF Magyar Bizottsága antológiájának előkészítésében létrehozásában, illetve szerzőként is megjelent (Aczél Anna, Csillag Ferenc, Révész György, Simon Mária, Takács István, Trencsényi László).¹⁸⁶ (Hogyan szeressük a gyermeket? Korczak és a magyar gondolkodók írásai, 2011.) Az antológia a Lengyel Intézetben került bemutatásra.¹⁸⁷

2012. szeptember 21-én, hazai és határon túli előadókkal került megrendezésre egy egész napos konferencia „Az emberi méltóság pedagógiája – Korczak öröksége” címmel. Ennek is a Lengyel Intézet volt helyszíne. Az esemény érdemének tartjuk, hogy főiskolás és egyetemi hallgatók is nagyobb számban részt vettek a rendezvényen, nemcsak hallgatókként, de előadókként is. Ugyanez év december 10-én nemzetközi konferencia került megrendezésre „Nincsenek gyerekek – emberek vannak!” címmel, az MPT, az Ombudsmani Hivatal, a Lengyel Intézet, az ELTE PPK együttműködésben. A konferenciát az ELTE rektor helyettese (Fábri György) és a lengyel nagykövet (Roman Kowalski) nyitotta meg, majd Marek Michalak, a Lengyel Köztársaság gyermekjogi biztos, és Szabó Máté, az alapvető jogok magyar biztos beszélt a gyerekjogok helyzetéről. A konferencia jeles vendégeinek előadásai közül Barbara Theiss előadását közzétettük magyar fordításban Velkey Kristóf fordításában. Előadást tartott Herczog Mária, Aáry Tamás Lajos, Batia Gilad, a Nemzetközi Korczak Társaság elnöke és Andrzej Mencwel varsói irodalomtörténész. A nemzetközi konferenciának nagyon jó sajtóvisszhangja volt! A rendezvény részeként került sor az alapjogi biztos hivatalában a Korczak-terem felavatásra.

A szélesebb nyilvánosság elérése érdekében 2013-ban indította el Simon Mária társelnök a „Janusz Korczak az „Öreg doki” facebook-csoportot.

Az ezt követő években - a gyermekvédelem és a gyermeki jogok egyre inkább veszélyeztetett helyzetében – szerveztünk fontos beszélgetéseket. Így pl. nagy érdeklődés mellett az iskolarendőr vitatott szerepéről, intézményéről, az iskolai szegregációról. Korábbi kapcsolatainkat elevenítettük fel a Sztéhlo Gábor Alapítvánnyal, amikor képviseltük az MPT-t a Sztéhlo Gábor-emlékév rendezvényein. 2014-től erősödött együttműködésünk a Hívatlanul Hálózattal. A Gyermekvédelmi Fórum összehívásának apropója az ENSz Gyermekjogi Egyezménye bevezetésének 25. évfordulója volt.

A nagy elődhöz méltó interdiszciplinaritás jegyében került sor a "A bentlakásos intézmények pedagógiája - Hagyományok és innovációk" című szakmai beszélgetésre. Két,

¹⁸⁶Takács István-Csillag Ferenc-Trencsényi László (2011): Hogyan szeressük a gyermeket? Korczak és magyar gondolkodók írásai. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.

¹⁸⁷ Simon Mária köszöntője Janusz Korczak Hogyan szeressük a gyermeket? című könyvének bemutatóján. http://www.tani-tani.info/simon_maria_korczak

problémáiban különböző, mégis hasonló "bentlakásos" gyermekintézmény, a gyerekkórház és a nevelőintézet életével, pedagógiai koncepcióival ismerkedhettünk. A kórházpedagógiát az orvosok szemszögéből Dr. Kriván Gergely főorvos mutatta be az Öreg Doktor emlékéhez méltó karizmával. Ezt egészítette ki Orosházi Katalin kórházpedagógus, Kórházpedagógusok Egyesülete képviselőjében. A nevelőotthonokról egy fiatal kolléga, Raab Tímea a Rákospalotai Javítóintézet és Speciális Gyermekotthon nevelője szólt.

A 2014-es év krónikájához tartozik, hogy decemberben, 91. évesen távozott az élők sorából a Korczak Bizottság egykori első elnöke, Szarka József.

2014 végén illetve 2015 elején újra a Hívatlanul Csoporttal szerveztünk gyermekvédelmi, illetve oktatáspolitikai fórumot. Ez utóbbi fórumon mutattuk be legutóbb a szakosztályt 27 gyermekérdekű civil szervezet társaságában.

Az 1916-os év jelentős eseménye, hogy Alapító tagokként csatlakoztunk az UNICEF Magyar Bizottság Alapítvány által létrehozott Gyermekjogi Koalícióhoz.

Összegezve: a Magyar Pedagógia Társaság Korczak bizottságainak több mint négy évtizedes munkájával - s benne a saját munkánkkal - annyiban elégedettek lehetünk, hogy a hazai pedagógia közélet megismerte Korczak nevét, tevékenységét. Munkáinak állami támogatású kiadása még várat magára. S – mint ahogy bevezetőmben szoltam erről – várat magára a korczaki örökség valóra váltása a XXI. századelő magyarországi viszonyai között. E nehéz, várankozással teli helyzetben kellett tudomásul vennünk a szomorú hírt 2015 január 6-án, Gyóni Zoska haláláról. Ez az írás neki állít emléket.

Ádám György

Romlik-e a gyermekanyag? ¹⁸⁸

Előadásomat tulajdonképpen – ahogy a pesti vicc mondja – egy szóval le lehetne bonyolítani. Romlik-e a gyermekanyag? Tapasztalatok és előítéletek a 21. század gyermekéről. A gyermekanyag szó mögött kérdőjel van. A válaszom: nem romlik.

Ezt fogom kifejteni egy kicsikét bővebben. Nemleges válaszom szilárd alapokon nyugszik, és meggyőződésem, hogy a jelenlevők többsége már most is eleve előítéletektől mentes.

Mi az, amit biztosan tudunk? Amit a biológus biztosan tud. Tudja, hogy amióta az antropológiai kutatás homo sapiens néven említi a két lábra álló, Délkelet-Afrikából származó embert és amióta koponyaletek vannak a világon és ezeket vizsgálják, azóta a koponyaletek bizonyították, hogy nemcsak pontosan ugyanolyan az emberi agy (mondjuk 100 000 éve), hanem a tekervények száma is azonos. Tehát akárhány helyen találnak homo sapienst, mindenütt ugyanazzal találkoznak. Én magam kettőt láttam hosszú életem folyamán, az egyiket mintegy 30-35 évvel ezelőtt (Belgrád közelében még tíz évvel ezelőtt is folytak nagyon komoly kutatások, és ott a itteni kelet-európai körülmények között, 10-15 000 éves koponyákat találtak elég nagy számban). *Nemeskéry János*, azóta elhunyt antropológus magával hozott egy nagyon jó állapotban levő koponyát, hogy megkérje Szentágotai Jánost: számolja meg a tekervényeket, és nézze meg, hogy a Sandaságban, a Duna melletti ásatásokban talált koponyának valóban egyezik-e az aglyenyomata a mai homo sapiensével. Közben hozzám is elhozta, én küldtem tovább szakértő Szentágotainak. A válasz az volt, hogy teljesen azonos. Semmiféle változást nem lehet találni. A hetvenes években elvetődtem Kínába egy küldöttséggel. Kínának egyik nevezetessége a Peking melletti Csukukien nevű lelőhely, ahol megtekinthető a pekingi ősember. Múzeumot építettek a koponyalelet körül, előről, hátulról, másolatban mutatják. Van olyan vélekedés is, hogy az eredetét Amerikába vitték volna, de közben a hajó elsüllyedt és nem az eredetét látjuk, de nekem ez mindegy, mert a lenyomat ott van, lehet látni az agymodellt, amit különböző gipsz- és más technikákkal kiöntöttek, kísérőink is mondták, hogy a pekingi ősember pontosan olyan aggyal rendelkezett, mint a mai. Mind a két említett tény pontos adat. A Mezopotámiában rögzített adatok, a civilizáció tanulságai mutatják, hogy azok a logikai és kreativitási egységek vagy adottságok, amelyek ma jellemzik az alkotó embert, megvoltak abban a 8-10 000 évvel ezelőtti civilizációban is. Minden jel erre utal. A szintek, a kultúrák szintjei egymásra épülnek, néha elpusztult egy-egy elem, de ez a fajta piramis továbbra is nőtt, és bázisán ott állt a mezopotámiai és egyiptomi és távol-keleti kultúra is. Egymástól teljesen távol lévő civilizációk ugyanazt produkálják, ugyanúgy kreálnak, mint a másik. Valószínűleg az izolált embercsoportok is feltalálják azt, amit az előzőek vagy a távolban lévők, mert egyformán gondolkodnak.

E történelmi visszapillantás kezdete után mi az aggyal foglalkozó fiziológus nézete? A legelső kérdés (és ezt a korai gyermekkorról elhangzott előadásomban már elmondtam, elnézést, akik már hallották), a tudás elsajátítása főleg ifjúkori iskolai tanulás útján kezdődik-e. A válaszom: nem, még annak előtte. A felnőttkorra jellemző gondolkodás az első három-négy évben kialakul és megszilárdul. Nem a szó homályos-ködös „freudi” értelmében, hanem a racionalitás kognitív értelmében. Sőt az újszülött valószínűleg olyan képességekkel születik, amelyeket agyi, genetikai kutatások újabb eredményei megerősítenek, hogy a genomban, a

¹⁸⁸ A Magyar Pedagógiai Társaság elnökeként 1994-ben a csillebérci első Staféta-táborban tartott előadás szerkesztett változata (Új Pedagógiai Szemle). Ádám professzornak a tudásközvetítésről szóló írásai újra megjelentek a Kiss Endre és Hudra Árpád szerkesztette *Abszolút pedagógusok* c. kötetben a Magyar Pedagógiai Társaság jubileumi, 125. esztendejében, 2016-ban.

minden sejtben létrejövő gének összességében, többek között az agyi gének összességében, van egy olyan veleszületett innatológiai készlet, amellyel minden gyermek rendelkezik. Ősök ezreitől vagy legalábbis szüzeitől öröklő, még akkor is, ha vannak mutációk. Alapvetően néhány általános tulajdonsággal rendelkezik. Az egyik ilyen általános tulajdonság, hogy az újszülött gyermek az emberi arcot tehát van egy arcfelismerési és hangfelismerési lehetőség a terhesség negyvenedik napja után. Úgy néz ki, vannak olyan vizuális és hangzásbeli típusok, melyek ismerősnek tűnnek, tehát genetikailag adottak. Mire gondolok? Például az alapszínek: piros, zöld, sárga, esetleg a kék és a zöld olyan prototípus színek, amelyeket tanulás nélkül is képesek vagyunk megkülönböztetni. Ha a hátsó nyakszirt melletti agyrészben, kialakulnak azok az idegsejti pályák, amelyek a vizualitást tökéletesítik, akkor az újszülött a színek mellett már hangokat is felismer.

A kisgyermek (valószínűleg az állatvilágból örökölte) kommunikáció előtti közlési lehetőséggel születik, amelyre ráépülve a beszéd könnyen megtanulható. Az adottság vele született adomány vagy készlet genetika értelemben, amelyet valószínűleg az emberszabású majmok is készen kapnak elődeiktől, de nincsen meg az a képességük, hogy ezeket verbalizálják. Az arc, a gége, a nyelv és a mimikai izmok együttes fejlődése olyan irányban történt egy mutáció által valahol Kelet-Afrikában, amely a beszédképességet mintegy hárommillió éve lehetővé tette. Az emberszabású majmokat már nyolcvan éve próbálják megtanítani az emberi beszédre, de nem tudják, mert nincs meg a száj és a gége organuma hozzá. A csimpánzokat, orangutánokat és gorillákat egy primitív szintig a fogalomalkotás szintjéig meg lehetett tanítani az amerikai jelbeszédre a siketek beszédére. Ezeket név szerint ismerjük, történeteiket leírták, és világsikerű könyvek születtek belőlük. Egy kutatónak volt egy Nim nevű csimpánza, akiről háromszáz oldalas könyvet írt, még vezetéknév is adott neki: Nim Chimsky.

Chomsky, ma is élő, idős, amerikai nyelvész azt mondta, hogy bármilyen nyelven fog beszélni az ember Indonéziában vagy a Fülöp-szigeteken vagy Amerikában, vagy bárhol a világban, a nyelv elsajátításának alaptörvényei, amelyek huzalozva, beépítetten, veleszületetten ott vannak az agyban, pontosan egyformák. Univerzális nyelvtant örökölnék. Minden mondatokban szerveződik, minden mondat alanyból és állítmányból áll. Minden emberi nyelv megkonstruálható húsz alaphangból, akkor is, ha vannak felhangok és alhangok, más a kínai artikuláció, más a mi beszélt nyelvünk. Ez a húsz alaphang, ahogy Chomsky írja, velünk születik.

Ilyen értelemben mondhatjuk azt, hogy velünk született sok adottság, amit prototípusnak nevezünk. Erre jön az az antropológiai felismerés, hogy az ember gyermekkorra sokkal hosszabb, mint bármely állatfajé. Öt év, ami tanulásra rendelkezésre áll, nem beszélve arról, hogy sok országban ötéves korban mennek kötelezően iskolába a gyerekek. De vegyük csak az első négy évet, ez is sokkal hosszabb, mint bármelyik állatfaj gyermekora. Ilyen értelemben írja *Piaget*: „A hosszú gyermekkor az ember egész életében megnyilvánuló tanulóképesség egyik alapja. Számos etológiai vizsgálat szerint a főemlősökben és a többi emberszabásúakban, a tanulókészség az életkorral rohamosan csökken.” Tudjuk jól, ezért lett ez a mai jelszavak egyike; az élethosszig tartó tanulás, ami valóság, már nem csak a jó pap holtig tanul régi közmondás értendő.

Úgy látszik, az első életév kritikus ebből a szempontból. Az első fél évben, de legalábbis a negyedik-kilencedik hónap között alakul ki az önfelismerés (pl. tükörben felismeri önmagát). Kialakul az, ami az állatvilágban már van – az emberi akciók utánzásának képessége. Kialakul az, amit nem nagyon veszünk figyelembe és az állatvilágban egyáltalán nincsen – az időbeli és térbeli orientáció. *Piaget* szerint: „A jelenleg kialakulóban lévő nézet a csecsemőben, újszülött korban működő speciális figyelmi, ráhangoló funkciót fedez fel. Az újszülött agya nem üres viasztábla. A veleszületett predispozíciók, a konstruktív ismeretszerzés együttesen hozzák létre mindazt, amit speciális humán, kognitív funkciókhoz, a későbbi gondolkodáshoz

szükséges. A gondolkodás az elme tudattalan tevékenysége (amit már Piaget előfutára, *Binet* is megmondott, aki az intelligenciatesztet megalkotta), még ott is, ahol az értelem a legvilágosabb, a tudatosodás először az eredményekre vonatkozik, és csak később egy visszafelé haladó, mindig hiányos gondolat elemzés után halad a peremről egy olyan központ felé, amelyet soha nem ér el. Részben tudatos, de nagy rész tudattalan spontán érzékszervi és mozgási általánosítás után kiépül az állandó és a saját cselekvésektől független tárgy sémája is.”

Ennek az egész kora gyermekkori mondókámnak a lényege, hogy létrejön, amit már az első életév után lehet demonstrálni, amely egy mérlegelési és döntési lehetőséget biztosít az egyéves gyermek számára, vagyis a intelligenciahányados már egyéves kortól kezdve valamilyen módon mérhető. Kialakult az a nézet, hogy az emberi populáció úgy születik meg és éli meg az első és döntő pár évet, hogy az értelmesség egy haranggörbe mentén érvényesül. Ez azt jelenti, hogy az átlagintelligencia van középen a Gauss-görbe csúcsán, az ennél értelmesebbek és kevésbé értelmesek a harang lábainál helyezkednek el. Ez az intelligencia Gauss-görbe minden civilizációban egy merev valami. Azzal kellett volna kezdenem az előadásomat, hogy nem lehet az emberanyag romlásáról beszélni, mert a világ különböző helyein ugyanaz az IQ-trend jelentkezik, ha a születéstől kezdve ezer gyereket megvizsgálunk. Van egy Nobel-díjas orvos, aki félig szlovák, félig magyar származású, Amerikában született, Gajduseknek hívják, többször járt Magyarországon, szereti Magyarországot, anyja debreceni magyar asszony. Gajdusek orvos létére fiatalabb korában 30-40 évvel ezelőtt vírusokat kutatva eljutott a Polinéz-szigetvilágban, több évtizedet is töltött egy új-guineai hegyvidéken, erdők közepén egy olyan populációban, amely a valódi értelemben kőkorszaki volt. Semmiféle civilizációs hatás nem érte őket. Mellesleg azért kapott Nobel-díjat, mert felfedezte, hogy ezek a bennszülöttek élő embert ugyan nem esznek, de a vallásukba beletartozik az, hogy a halott ősök agyát megfőzik és megeszik. Kiderült, hogy ezeknél az embereknél, akik a nagypapa vagy dédnagymama agyvelejét fogyasztották, kialakult egy betegség, a kuru, a Polinéz-szigetvilág rettegett betegsége, amely agyi degenerációkkal járó halálos betegség. Gajdusek a kórokozót keresve rájött arra, hogy ez nem vírus, hanem fehérje – a Jakob Kraizer-kór, kergemarhakór, ami most divatos téma. Ő fedezte fel a *kurut*, ezért kapott Nobel-díjat. Ezt mind nem mondtam volna el, ha nem jött volna vissza Gajdusek azzal, hogy azok a gyerekek, akikkel ő barátkozott, (10-15 fős gyermekkolóniákat hozott létre, és megtanult különböző nyelvjáráásokat), pontosan ugyanolyan értelmesek, mint az amerikai vagy európai gyerekek. Ennek bizonyosságául (mivel nőtlen emberként nem tudta mire költeni a fizetését), több tucat gyereket magával vitt Amerikába, és ott felnevelte őket. Pénzelte, iskolába járatta a fiúkat és lányokat is. Ma a Gajdusek-gyerekek már felnőtt ifjak és hölgyek, és beilleszkedtek az amerikai társadalomban. Sok cikket írt arról, hogy a kőkorszaktól a mai amerikai civilizációig ezeknek a polinéz gyerekeknek nem kellett több nyolc-tíz évnél, hogy pontosan ott tartsanak, ahol amerikai társaik. Ő az egyik legtokéletesebb hirdetője az emberi „gyermekanyag” maradandóságának. Az adatok sok éven alapuló dokumentációk. Arra akarok rámutatni, hogy a szó biológiai értelmében az emberi genom roppant konzervatív valami, nagyon keveset változik, például mutációk által, amire az emberi rasszok kialakulása a bizonyíték, ehhez is sok tízezer év kellett. Ugyanakkor ismerünk olyan adatokat, melyek szerint, vannak azért évszázados irányzatok vagy trendek.

Magyarországon különösen népszerű most a budapesti Bartusz Lajos által alapított és ma Eiben Ottó professzor és Szegeden Farkas Gyula által vezetett antropológiai munka, amely azt vizsgálja, hogy az elmúlt több mint száz évben milyen módon változik a „gyermekanyag”. A vizsgálatok nem terjednek ki a pszichikumra, a tanulóképességre, a gyorsaságra, ebben hátul vagyunk. De feldolgozták, és több monográfiában megjelent, a PhD-hallgatók pedig ma is kutatnak a különböző megyékben. Ez az ún. szekuláris trend, vagyis mióta mérni lehet ebben az elmúlt most már lassanként 150 évben, megnézni, hogy hogyan változott a biológiai egysége a fiatalságnak. A kezembe akadt egy nemrég megvédett dolgozat, Suskovits Csilla írta a

Somogy megyei 10-15 éves tanulók biológiai fejlettségéről és fizikai erőnlétéről, az Eiben-féle vizsgálatokkal ez egybehangzóan kimutatja, hogy fizikai értelemben volt egy akceleráció a növekedés, a koponyatérfogad, a testméretek vonatkozásában. De azt is mondja óvatosan az Eiben-iskola, hogy ezek a trendek nem mindig érvényesek, ezeknek a genetikai programoknak limitje van. Egyfajta gyorsulási trend megfigyelhető, különösen a II. világháború óta, ezt az Eiben-féle vizsgálatok minden magyarországi megyében megerősítik. A táplálkozási és nevelési körülmények javulása folytán határozott növekedés volt minden esetben, a jólét utolsó húsz évében lelassult.

Az említett PhD-dolgozatból idézve: „A szekuláris változások a növekedésben Kaposváron a század folyamán végig pozitív irányúak, a legújabb vizsgálatok alapján e trend lassul, amelynek háttérében jelentős gazdasági, szociális változások húzódnak meg. Napjainkban a Somogy megyei gyerekek magasabbak, nehezebbek, mint akár 15 évvel ezelőtt.” Tehát van egy fluktuáció, ezek a trendek hullámzóak, de az intelligencia szempontjából a „gyermekanyag”.

Zárásként négy gondolatot mondok vitaindítóként, ami főleg fejlődépszichológiai érveken nyugszik.

A logikai kényszerűség elvét a tanuláspszichológia mestere, akármelyik irányzathoz tartoztak, úgy fogalmazták meg, hogy születéstől kezdve az idegpályák úgy lettek átörökítve, hogy egyfajta szélsőségektől valamiféle módon a formális logika, gondolkodás irányában fejlődnek a dolgok. A formális logikát agyunkba születetten kapjuk. Ennek a következménye a racionalitás, az ésszerűség ugyanis velünk születő tulajdonság. Ezt különböző filozófusok, különbözőképpen fogalmazzák meg. Kant például, aki le is írja, de ő aztán később ezt az erkölcsi érzék- az önmagában való valóság egyfajta erkölcsi norma, a ráció veleszületett adottsága, amit ő feltételez mintegy önmagában jelenvaló minden generációban újraszülető adottságot. Erre rátevéődik az, amit a szociálpszichológusok mondanak. Éppen tavaly jelent meg *Hunyady György* gondozásában *Festinger A kognitív disszonancia elmélete*, amely az emberi csoportok mindenütt a világon harmóniára törekszenek, ami már a kisgyermek csoportokra is érvényes. A kognitív disszonancia leküzdésére törekszik mindenki, és a tetteihez igazítja gondolatait; ahogy mondják budapestiesen: megideologizálja utólag azt, ami nem fért bele a kognitív harmóniába. A diszharmóniát mindenképp leküzdendőnek tartjuk, születéstől kezdve igazodunk a többiekhez, ennek vannak jó és rossz részei is. Ezzel arra szeretnék rámutatni, hogy születésünktől kezdve jellemző a racionalításra való törekvés.

Miközben akkumuláljuk az iskolában és az iskolán kívül a tudást, állandóan szelektálunk. Nem győzöm minden pedagóguskörben hangsúlyozni, hogy miközben a tananyagot akkumuláltatjuk, gondot kell fordítani a szelekció lehetőségeire is. Az emberi agy szerencsére úgy lett örökítve, hogy ez a racionalitás az akkumuláció és a szelekció egyensúlyából alakul ki – ezt nevezzük intelligenciának. Az intelligenciatesztek azon alapulnak, hogy a kisgyerek vagy a felnőtt, hogy tudja a fontosat a nem fontostól, a lényegeset a lényegtelenről megkülönböztetni.

A veleszületett adottságra és az emberi „gyermekanyag” állandóságára rátevéődik a felhalmozott írott és elektronikus tudás, amelyet most már az iskola biztosít és továbbít. Derűlátó ember vagyok, teszünk a társadalmi környezet szennyezése ellen, hogy az értékek és a felhalmozott tudás domináljon.

Nyolcvan életévemen túl, véletlen folytán, gyakran kerülök éppen pedagógusok körében abba a helyzetbe, hogy fiatalabb kollegáim panaszeit hallgatom a mai világ értékvesztéseiről, a mindennapi élet elsekélyesedéséről, a tömegkultúra kilátástalan jellegéről, az iskola romló színvonaláról, az ún. globalizáció ártalmairól, a jövő kiszámíthatatlan esélyeiről stb. Nekem pedig ezekről a súlyos kérdésekről, a fenti borúlátó vélekedésekkel szemben, szinte minden ponton homlokegyenest *ellenkező véleményem* alakult ki! Erről szeretnék távirati stílusban, néhány mondat erejéig említést tenni. Az alábbiakban szinte pontokba szedve érintek néhány

sarkalatos kérdést, előrebocsátva, hogy minden egyes érintett problémáról kész vagyok és szükség esetén hajlandó leszek részletes és alapos vitát folytatni kollegáimmal!

Az első kérdés, ami minden tanári vitában felmerül, haladt-e a világ előre a tudomány és a művészet által az elmúlt évszázadban? Az én válaszom annyira egyértelműen kedvező, hogy szinte értelmetlen erről vitát nyitni! Mindnyájan, nem csak Európában és Amerikában, emelkedett civilizációs körülmények között élünk a 20. század fordulójával összehasonlítva. Elég összehasonlítani az én korosztályom gyermekkorának hazai körülményeit a mai kisgyermek mindennapi életével, hogy ne kelljen tovább érvelni.

Jobb ma élni, akár gyermekként, akár már felnőttként, mint a 20. század elején! A mai magyarlakta városokban, falvakban vagy akár szórványokban kézzelfogható a civilizációs változás. Nemcsak a mindenki számára elérhető tiszta víz, villany, ruházkodás, rádió stb. ennek a kézzelfogható jele, hanem a tömeges éhezés gyakorlatilag teljes eltűnése, amely az én gyermekkoromban – legalábbis Erdélyben – szinte mindennapos volt. Sajnos, ma is széles rétegek élnek a létminimum alatti szinten, növekszik a hajléktalanság, a kiszolgáltatottság, de ez a nyomor már nem a 19. és 20. század nyomora! Sajnos vannak mélységi fokozatok! Szerencsére nincs valódi, „bangladesi” vagy „etiópai” mélységű éhezés, nélkülözés, mert remény és esély van a felemelkedésre. És az afrikai, ázsiai nyomor is évtizedenként csökken. Ugyanez érvényes az iskolázottsági nélkülözésre, az analfabetizmus visszaszorulására is. Akárhogy szidjuk is, az ENSZ és az UNESCO programjai lassan, de biztosan hatnak.

A globalizációt, vagyis a szabványosított kultúra és civilizáció világszerte való elterjedését szokás és divat ma szidni, és felelőssé tenni a tömegek értékvesztéséért, a még mindig tetemes nyomorért. Szilárd nézetem szerint ez teljesen hamis és torz álláspont. Az ókori Egyiptomtól kezdve a görög és a római civilizáción át egészen a nagy világvallások ókori és középkori műveltség- és életmód-javító hódításáig valamifajta „globalizáció” mindig jelen volt az aktuális társadalomban, és szakadatlan civilizációt terjesztő hatást fejtett ki. Nem tévedek nagyot, ha azt állítom, hogy az életkörülmények javulása, az emberi élet humanizálódása, az ókori birodalmak civilizációs törekvései, majd a világegyházak sajátos „globalizációnak” nevezhető térítési hódító politikája nyomán hatottak. Már gyermekkoromban jártam a bukovinai Csernovitzban, az akkor még lengyel Lvovban, az erdélyi Kolozsváron, és elcsodálkoztam azon, miért rendezettebbek, kulturáltabbak, európaibbak ezek a városok, mint szomszédos településeik. A válasz már akkor egyszerű volt: mindezek és még sok-sok más város a Monarchia „globalizációjának” haszonélvezője volt! Ez a civilizatórikus misszió hat még ma is például a szétesett Szovjetunió utódállamaiban: hol lenne ma Kazahsztán, Azerbajdzsán és a több FÁK-ország a volt szovjet közigazgatás, egészségügy, iskolaügy, stb. szervezeti normái nélkül? A hazai történelemben a „globalizáció” eklatáns példái a katolicizmus, majd a reformáció műveltségterjesztő, értékteremtő ténykedései.

A tömegmédiúmokról ugyanígy gondolkodom. Hallatlan előny és könnyebbség a ma élő nemzedékek, akárcsak a 20. században élt generációk számára a rádió és a televízió térhódítása. A műsorok színvonalán, az értéktelenségek és alantas programok kiiktatásán nem lesz nehéz munkálkodni, hiszen az emberi józan ész és ítélőerő kisodorja, a szükségtelen hordalékok közé áramoltatja a szennyet. De már most is: miért a roppant alacsony nivójú két-három kereskedelmi tévécsatornát szidjuk állandóan, holott mellettük az értékes programok tömege kér és sokszor kap is nyilvánosságot! Ugyanez mondható a rádióműsorokról is. És ha már a globalizációról van szó: a külföldi befolyásnak köszönhető a mind több otthonban fogható sok-sok művelődési tévécsatorna, mint a Spektrum, a Mezzo, a Discovery vagy a National Geographic! Mik ezek, ha nem a globális világ áldásai?

A világhálózat számítógépes univerzumáról szinte ugyanezt mondhatom el! Hálás vagyok jó sorsomnak, hogy kortársaimmal együtt még megértem az internet korszakát. Szinte beláthatatlan módon gazdagítja majd szakmai és mindennapi életünket, ennek jelei már ma is látszanak. Főképpen azért is, mert a számítógépes kultúra a hazai iskolák szerves részévé válik.

A pedagógusokhoz az iskolák világa áll szakmailag a legközelebb, ezért hangsúlyoznom kell, hogy én ezt a szférát is emelkedettebbnek, sokszínűbbnek, hivatása szempontjából megfelelőbbnek tartom most, a 21. század kezdetén, mint nyolcvan-száz évvel ezelőtt. Nemcsak az előzőekben említett művelődési eszközök bősége és általános hozzáférhetősége miatt, hanem az iskolák demokratikus légkörének terjedése miatt is. A fiatalok ruházódásának kiegyenlített színvonala (farmer-, póló- és dzsekidivat), a magas szintű egészségügyi kultúra (kötelező szűrések és oltások), a taneszközök teljes köre, sőt még a sokat vitatott, divatos „minőség-biztosítási” adminisztráció, mind-mind a modern, felvilágosult iskola irányában hatnak, még a rengeteg gond és a sok megoldatlan, súlyos probléma dacára is. Az erdőszéli korcs vagy korhadt fáktól ne tévesszük szem elől az egészséges, dús, életképes teljes erdőt!

Kiszámítható-e a jövőnk? – kérdezzük állandóan magunktól és egymástól. Erre a sarkalatos kérdésre csak az a válasz adható, hogy egy évszázaddal, vagy akár hetven-nyolcvan évvel ezelőtt a maihoz képest sokkal kiszámíthatatlanabb volt az akkori gyermekek és ifjak jövője! Bár e kérdésnek még felületes tárgyalása is mélyen a politika sikamlós talajára vezet bennünket, nem férhet kétség ahhoz, hogy biztonságosabb világ vesz bennünket körül, mint az a társadalmi környezet, amely szüleinket, nagy- és dédszüleinket nevelte és életüket befolyásolta.

Benedek András

Elköszönő méltatás

91 év, közel egy évszázad – nagy idő – keveseknek adatik megélni... Ráadásul milyen évtizedek? Benne foglaltatik az igencsak zűrés XX. század (Trianon után Erdélyben felnőve, a még huszonéves fiatalként megélt II. világháború, tanulmányok és családalapítás), de a legutóbbi 12 év, a nem kevésbé kavargó XXI. században sem elhanyagolható.)

Ádám György esetében eseményekben imponálóan gazdag ez a történeti léptékkal is jelentős, túlzás nélkül nemzeti sorsfordulókhoz kapcsolódó időszak. Mivel ezekkel az évekkal közvetlenebb módon, hitelesebben mások foglalkoznak, ezért a *pedagógiai szempontból* érettebb, a tudását és bölcsességét már a követő generációknak átadó Ádám Györgytől szeretnénk most elköszönni. Különösen fontosnak érzem kiemelni Professzor úrnak azt a társadalmi szerepvállalását, melyet önzetlen módon, példamutató morális tartással, a Magyar Pedagógiai Társaság elnökeként vállalt fel másfél évtizeden át. Ma Magyarországon civil társadalmi szervezet elnökének lenni – 15 éven át – nem kis vállalás, különösen akkor, ha azt a társadalmi-gazdasági kontextust szemléljük, mely az adott korszakra és az adott szervezetre sajátosan jellemző.

Ádám Györgyöt 1994-ben választották meg a Magyar Pedagógiai Társaság elnökévé. Egy olyan nagy múltú társaság első számú, szimbolikus vezetője lett, melyet 1891-ben az oktatás megújulásának szelleme hozott létre. A stabil és progresszív szakmaiságot képviselő, erkölcsi mintát nyújtó társaság első elnökei is egyetemi tanárok voltak: Heinrich Gusztáv professzor 1892-1904 között tizenkét évig, Fináczy Ernő professzor, a neveléstudomány ma is kiemelkedő hatással bíró tudósa, ezt követően 20 évig töltötte be az elnöki funkciót.

A Társaság a hazai nevelésügy progresszív szervezeteként jelentős hatást fejtett ki, különösen akkor, amikor a szakmai-társadalmi konszenzus kísérte a magyar iskolaügy fejlesztésének erőfeszítéseit. Ezért is tanulságos a Paedagogiai Társaság élettörténetének betiltó kényszerszüneteire utalni: ilyen volt a német megszállást követő 2 év, illetve az 1950. évi belügyminiszteri rendeletet követő 17 év. A hazai nevelésügy nehéz éveit ezek, de egyáltalán nem tekinthető problémamentesnek az Ádám György elnökségéhez köthető 1994-2009 közötti időszak sem.

A válságban és reformtörekvésekben egyaránt gazdag időszak kiemelkedő jelentőségű civil-szakmai kezdeményezése volt az 1993-ban megtartott VI. Nevelésügyi Kongresszus, melyet a Magyar Pedagógiai Társaság kezdeményezett. Ebben az időszakban a kormányzati ciklusokon át konzekvensen érvényesülő törvényi keretek hol teljesíthetetlenül tág teret adtak a nevelés-oktatás gyakorlatának, hol pedig a hirtelen szűkülő gazdasági források kényszerítették kompromisszumokra és irányváltásra a hazai oktatásügyet és a pedagógus szakmát. A neveléssel-oktatással hivatásszerűen foglalkozók számára a Magyar Pedagógiai Társaság a legnagyobb szakmai-civil szervezetté vált ezekben az években, és a nevelésügyben az eredeti szándékok megvalósítójaként volt képes működni.

Az eredeti hitvallás beteljesítése és e misszió következetes érvényesítése, Ádám György személyéhez, bölcs és következetesen határozott szakmaiságához, a progressziót mindig vállaló egyéniségéhez kapcsolódott. Személye tudósként és emberként hiteles és morális szempontból egyértelmű támpontot kínált ezekben az években a hazai közoktatásügy, különösen az ezredforduló időszakára jellemző útkereső próbálkozásaihoz. Elnöki tevékenységének kezdete és záró szakasza is a magyar oktatásügy jelentős eseményéhez, a Társaság által kezdeményezett és szervezett Nevelésügyi Kongresszushoz kapcsolódott.

A 2008 augusztusában megtartott VII. Nevelésügyi Kongresszus józan ajánlásaira és szakmai késztetéseire ma is az egyik leghitelesebb szakmai referenciaként tekinthetünk.

Szorosabb személyes kötődésem Ádám Györgyhöz is ezekben az években formálódott: 2007-ben a *Tanulás életen át* akadémiai elnöki bizottság keretében azzal az illúzióval kezdtünk munkába, hogy a hazai tudományos élet figyelmét felkeltve, és a kormányzati ingerküszöböt is túllépve sikerül a konzervatív, az intézményi oktatás-nevelés mindenkori problémahalmazába bonyolódó szemléleti korlátok leépítését megkezdeni, az ezzel kapcsolatos felismeréseket tudatosítani. Mint annyi mindenben, ebben sem sikerült korszakos áttörést elérni. Az elittanulásban élre törekvő szándékok Európa sereghajtójává tették a hazai felnőttoktatást, és az életen át tartó tanulás ügye olyan szlogen maradt a mai napig, mely sokaknak egyre kevesebbet jelent (sajnos). Az „ügy” sikertelensége azonban nem feledteti a tényt, hogy Ádám György a pszichofiziológus, élő példája volt annak, hogy – idézve őt – „az agy működése: a felhalmozás és kirekesztés – az agyban a genetikailag rögzített, hálózatokba szerveződött idegsejt-tömegeknek ez a begyűjtő és egyben kiszűrő, szakadatlan, mindhalálig érvényesülő, kettős arcú tevékenysége biztosítéka és egyben meghatározója annak az általános érvényű működésnek, amit *lifelong learning* terminussal jelölünk.”

Bár e lényegi gondolat a pszichofiziológus szakmaiságát, tudományos felismerésének egyetemes jellegét emeli ki, azonban Ádám György emberségét, a köz szeretetére való kiemelkedő képességét is szeretném Társaságunk nevében kiemelni. Idézve a legnagyobb magyar, Széchenyi István ismert, bár ritkábban használt gondolatait, melyek ezen alkalom esetében joggal kapcsolódnak Ádám Györgyhöz – „*Egynek minden nehéz; soknak semmi sem lehetetlen*” és egyúttal a pedagógusok iránti elkötelezettségét is megköszönve „*Akkor élsz, ha másokért élsz.*”

Szubjektív portrék és búcsúszavak¹⁸⁹

Száműzetésben....

Zibolen Endre 1914-ben született, édesapja pedagógus, gimnáziumi iskolaigazgató volt. Fia, Endre az Eötvös Kollégiumban szerzett középiskolai tanári oklevelet, majd losonci, pestszentlőrinci tanárkodás után az Országos Közoktatási Tanácshoz került. A Szovjetunióban töltött rövid fogság után 1945-ben a Magyar Testnevelési Főiskola tanára volt, majd a Pedagógiai Tudományos Intézet osztályvezetőjének, később igazgatóhelyettesének nevezték ki. A fentiek alapján egyértelmű, hogy Zibolen Endre az 1956 előtti hazai neveléstudomány egyik legfelkészültebb tudós szakembere volt. Így természetes, hogy 1956. október elején részt vett a Balatonfüredi Pedagógiai Konferencián, ahol őt kérték fel a neveléstudomány 1945 utáni alakulásának értékelésére. E bonyolult feladathoz, megfelelő források nélkül, mindössze egy éjszaka állt rendelkezésére. (Csak zárójelben jegyezzük meg, hogy később is mindig éjszaka dolgozott.)

A Konferenciáról kiadott jegyzőkönyvből is egyértelműen megállapítható, hogy a szélsőségektől amúgy is mentes, differenciált, árnyalt megfogalmazásokra mindig törekedő Zibolen értékelése, elemzése mindenben visszafogott, tárgyilagos, a személyes vádaskodást messze elkerülő volt. Ezek után még részt vett a Petőfi Kör vitáján, de magatartására itt is a mértéktartás, kiegyensúlyozottság volt jellemző.

Ebben az időszakban Ravasz János közvetítésével ismertem meg őt. Javaslatára vállaltam el a „Keleti – Baranyai”, *A magyar nevelésügyi folyóiratok bibliográfiája* című munka folytatását. Bár kisebb tudományos publikációim már megjelentek, ez a munka jelentős állomása volt tudományos életemnek. Majdnem biztos, hogy e munka nyomán kerültem 1959-ben mellékállásban az Országos Pedagógiai Könyvtárba, majd 1960-ban főállásban a Pedagógiai Tudományos Intézetbe. A pontos idejét nem tudom, de Zibolen Endrét ekkor távolították el a Pedagógiai Tudományos Intézetből, s helyezték az Országos Pedagógiai Könyvtárba. Erre így emlékezett vissza 1988-ban:

„A könyvtárba kerülésem szakítást jelentett eddigi munkámmal. Ez egyértelmű kitérő volt, mégis sokat profitáltam belőle. Ez részben annak a szerencsés körülménynek köszönhető, hogy egyrészt eleget tettem a Tankönyvkiadó Pestalozzi felkérésének, másrészt végre alaposan utána tudtam nézni néhány dolognak a könyvtárban, ami már régen foglalkoztatott.”

Zibolen Endre tehát harminc évvel később sem tekintette személyes, vagy szakmai élettragédiának a könyvtári munkát. A fenti visszaemlékezést így folytatta:

„...a könyvtárban töltött fél évtized komoly gyarapodást jelentett, mert életemben először és utoljára kaptam feladatot hivatali munkám gyanánt, amelyik valamilyen formában közvetlenül szolgálta a neveléstudományi kutatásokat: megindítottam a kurrens pedagógiai bibliográfiai sorozatot. A Magyar Pedagógiai Irodalom címen 1959-től meginduló sorozat

¹⁸⁹ A társaság jeles személyiségeinek hiteles biográfiáját a társasági honlapon (www.pedagogiai-tarsasag.hu) a *Ki kicsoda a Magyar Pedagógiai Társaságban?* című menüben lehet olvasni.

A jegyzetek, esszék, visszaemlékezések szerzői alfabetikus sorrendben: Ambrusné Szalay Katalin - Báthory Zoltán - Birkásné Pápai Judit - Burkáné Szolnoki Ágnes - Eszik Zoltán - Dupákné Gecse Adél - Fábry Ilona - Harangi László - Jáki László - Kaján László - Kerner Tibor - Kocsis József - Krasznovszki Janka - Laurenszky Ernő - Lévainé Kovács Róza - Nagy J. József - Révész György - Romhányi Flóriánné - Schüttler Tamás - Szabó Imre - Székely Ilona - Szűcs István Miklós - Tomor Lajosné - Tölgyesi József - Trencsényi László - Villányi Jutka. A szövegben zárójelben monogrammal jelezzük szerzőségüket.

teljességre törekedett, a szaklapoktól kezdve a hetilapokig mindent időben követett. Nem sok ilyen volt akkor a külföldi piacon sem, máig sincs. Minden pedagógiai tárgyú írást feldolgoztunk, és az eredményt olcsó sokszorosító eljárással kinyomtattuk. Ilyen ma sincs, mert 1963-ban megváltam a könyvtártól, és Valér Magdi, addigi főnököm még hét évig folytatta ezt a munkát, amelybe mindvégig engem is bevont, én öntevékenyen lektoráltam az elkészült kiadványok anyagát...”

A büntetésben lévő Zibolen Endre, tehát az új helyen is alkotott, sőt Kovács Máténak, a könyvtártudományi tanszék vezetőjének felkérésére e témakörben egy speciálkollégiumot is vezetett.

Zibolen Endre könyvtári száműzetésének még egy jelentős eredménye, tudományos haszna volt, hogy az ETO 37-es fejezetét ő dolgozta ki, olyan sikeresen, hogy az 1960-as évek elején a 37-es számszám revíziója alkalmával Amszterdamban tartott konferencián az iskolatípusok szakozásának módosítását a magyar küldöttség javaslata alapján fogadták el és vezették be nemzetközi érvénnyel. Ezt a tervezetet Zibolen Endre készítette el.

A fentiek alapján visszatérhetünk a fő kérdésre: az alapvetően politikai büntetésként kapott könyvtári állás mennyire volt tekinthető büntetésnek? A kérdésre nehéz egyértelmű választ adni. Leegyszerűsítve azt is mondhatnánk, hogy Zibolen Endre itt is „feltalálta” magát. De meggyőződésem, hogy a dolog mégsem ilyen egyszerű.

A könyvtári beosztás nyilvánvalóan fizetésének csökkenésével járt. Csökkent fizetését a *Köznevelés* és a *Család és Iskola* című folyóiratokba elhelyezett nem tudományos igényű kisebb írások honoráriumával egészítette ki. Elmondása szerint ezt a munkát is mindig éjszaka végezte.

Zibolen Endre pozitív személyiségéből fakad, hogy a különböző kisebb nagyobb mellőzések nem törték meg. Bizonyára segített ebben, hogy baráti-szakmai kapcsolatot alakított ki a *Köznevelés* szerkesztőivel, és munkaköréből adódóan a könyvtárba megforduló fiatal kutatóknak adott tanácsadása részben pótolhatta a szakmai kapcsolatait.

Tény azonban az, hogy ebben a korszakban a Pestalozzi köteten kívül nagyobb tudományos írása nem jelent meg, kandidátusi disszertációját nem adták ki. Mindezekon túltette magát, s meggyőződésem, hogy mint annyi minden mást, legbelső rétegében ezt is bölcsen dolgozta fel. Humora, bölcs iróniája közismert volt. Nem keseredett meg.

Kapcsolatunk a könyvtári korszaktól kezdve az 1980-as évekig baráti, majd mikor a Felsőoktatási Kutatóközpontban helyetteseként dolgoztam, baráti-szakmai volt. Rendszeres együttlétünk, külföldi utazásaink során soha nem tapasztaltam, hogy a könyvtári „száműzetés” megviselte volna.

A fentiek ellenére a könyvtári száműzetés idején „másodosztályú” állampolgár volt. Ezzel kapcsolatban két élményem van. Amikor én a Pedagógiai Tudományos Intézetben dolgoztam a Minisztérium V. emeletén, ő pedig a könyvtárban a földszinten, naponta meglátogattam. Egy idő után azonban kérte, hogy inkább házon kívül találkozzunk, mert a vele való együttlét nem tesz jót az én szakmai jövőmnem. A másik epizód, ami azért jelzi az akkori állapotokat, hogy Amszterdamban elfogadták ugyan szakmai javaslatát, de a felesége által szervezett három napos szlovákiai osztálykiránduláson való részvételét nem javasolták. „Korai még”, mondta az akkori főnöke.

Reflexióm csak egy adalék Katsányi Sándor írásához. Nem tudjuk felmérni, hogy mit jelentett az 1956 utáni megtorlás, mely halált, börtönt, állásvesztést vagy csak könyvtári száműzetést „hozott”. A különbségek nyilvánvalóan óriásiak. Rossz esetben a könyvtár csak egy szakmai életút végét jelentette, jobb esetben, mint Zibolen Endrében, néhány éves szakmai „kirándulást”.

Igaz, hogy ebben a szerencsés helyzetben alkotott, nem tört meg, azt azonban nehezen lehet mérni, hogy mit jelentett volna, ha a viszonylag szerencsés szakmai kitérő helyett

tudásának, képességének megfelelően folyamatosan hozzájárulhatott volna a hazai neveléstudomány fejlődéséhez.

Mindezt nem tudjuk, ennek feltárása a hazai értelmiségkutatás történetének egy értékes fejezete lehetne. (J. L.)

A diri

A veszprémi Batsányi János Népi Kollégium igazgatója megalakulásától csaknem a feloszlásáig Szokolszky István volt. Középtermetű, szemüveges, haja apró hullámos, hegyes orrú. Gyakran volt náthás...

Szokolszky István nevelő volt. Kiváló nevelő. Minden porcikájában az. Külső megjelenése is hivatását szolgálta, egyszerűen öltözködött; nyár kivételével nyakkendőt hordott és mindig begombolt zakóban járt. Ő maga volt az összefogottság és a rend. Lomposan járó, külsőre magára nem adó pedagógus lehet jó tanár, de jó nevelő soha. Én ezt vallom ma is. Nem emlékszem esetre, hogy valaha közülünk bárkivel is ordított volna. Olyanra sem, hogy valakit kiküldött volna az irodájából, hogy most nem érek rá. Egyébként szilencium, tanulási idő alatt legtöbbször bent írt, jegyzetelt a nagy tanulóban velünk együtt. Az észrevétlensége: ez is egyik igen jellemző tulajdonsága. Hasonlóan egy jó filmrendezőhöz, TV riporterhez, soha nem állította magát középpontba, de tudjuk, nélkülük ritkán születhetnek maradandó művek.

A pedagógus műve a legkényesebb portéka: az ember. Formálni, gyúrni maradandó művet; nyíltszívű, művelt embert alkotni: ez volt élete értelme. Szedegetem, kapirgáalom emlékeim redőiben a róla megmaradt villanásnyi képeket, egy-egy mosolyát, s a kissé suta lépteit, velünk táncolva a csüördögölőt... Íme még egy jó tulajdonsága, amely nélkül jó népi kollégiumi vezetőt nem tudok elképzelni: engedte dolgozni a népi kollégium diákvezetőit, az önkormányzat vezetőit, a kollégiumi titkár Tatai Zolit, a gazdasági felelős Szabó Pistát, a kultúros Bali Gyurkát, a sportfelelőst, a hórihorgas, zörgő csontú Tóth Pistát, a szövetkezeti elnököket.

Pedagógiai példaképének Makarenkót tartotta. Sok volt az azonosság a népi kollégiumi vezetők és a nagy szovjet pedagógus munkájában. Azok a neveletlenek, ott a 20-as évek közepén sokban hasonlítottak ránk, a 40-es évek közepének, végének neveletlenjeire. Háború utáni nemzedék voltunk mi is, ők is. Ők talán valamivel koszosabbak, tetvesebbek mint mi, habár ezt is ki tudja. Sok dicsekedni valónk nekünk sem volt. Tetveim nekem is voltak, a tési iskolában Mazák Lizától, a kis copfos padtársamtól kaptam ingyen és bérmentve. De hát erről is ki tehetett? Én azt hiszem legkevésbé mi, gyerekek. A *Batsányiban* az egész idő alatt egy társunknak voltak tetvei. Nullás gép martaléka lett szegény barátunk szép, göndör szőke haja. Pedig a népi kollégista már hetente fürdött, hiszen külön fürdőszobánk is volt az emeleten. Mondjam azt, hogy ott láttam életemben először fürdőszobát? De hát ilyenről beszélni manapság már unalmas dolog, mi több, nem is illik. Az egyébként is olyan régen volt, el kell felejteni. Én pedig azt kérdezem: illik-e, szabad-e ezt elfelejtenem? ...

Ömlene, ömlene a szó, az emlékezés, és ezek a szavak mindenen előtt a hála szavai, az egykoron a legapróbb kollégistáé, akit szárnyai alá vett ez a fészek-meleg közösség és emberszámba vett közöttük az az ember, aki az első volt az egyenlők között: a Direktor. (K.T.)

In memoriam Kotnyek István

2009-ben 69 éves korában a Zala Megyei Pedagógiai Intézet nyugalmazott igazgatójaként hunyt el Kotnyek István tanár, a neveléstudomány doktora, a Magyar Pedagógiai Társaság Zala Megyei Tagozat, a Neveléstörténeti Szakosztály elnöke, konferenciák, rendezvények szervezője, városa (Nagykanizsa) díszpolgára és lelkes kertbarát.

Főbb művei: „Az óvodai nevelés története Zala megyében”, „Az alsófokú oktatás története 1918-ig Zala megyében”.

1976-ban kitüntetést kapott Európa első cigánykollégiumának (Csapi) létrehozásáért. Az MTA Neveléstörténeti Albizottságának és az MTA Pécsi Akadémiai Bizottsága Pedagógiai, Pszichológiai, Szociológiai Szakbizottságának tagja. 1966-tól tanulmányi felügyelő.

1987-ben Zalaegerszegen az MPT iskolatörténeti vándorgyűlésén ismertem meg Istvánt. A komoly tudományos előadások után István egy kedves, humoros, vidám vendéglátó kollégává változott, aki saját termelésű finom boraival, gyümölcsseivel kínált bennünket.

Szeretett és tisztelt professzorunk Dr. Bajkó Mátyás kedvenc dalát is elénekeltük: „*Megkötöm lovamat, piros almafához...*” (B.P.J.)

In memoriam Dr. Bajkó Mátyás

74 éves korában hunyt el 1999-ben Dr. Bajkó Mátyás címzetes egyetemi tanár, a neveléstudomány doktora, kandidátus, 1991-től az Akadémia doktora.

A Professzor úr Székelyföldön, Gyergyóban, Ditrón született. Első fontosabb munkáit a székelyföldi magyar népmesék világáról írta. Ezt követően az egész életét meghatározó központi kutatási témája a református kollégiumok magyarországi és erdélyi történetének a kutatása volt, a felvilágosodás és a reformkor idején. A protestáns iskolák pedagógiai kultúrája, szellemisége, a „iskolakultúra” foglalkoztatta. Kutatásainak eredménye gazdag publikációs tevékenysége lett. Több mint 170 közlemény, 5 kötet, és az általa alapított és főszerkesztett Erdélyi Tükörben jelentek meg irodalmi ihletésű írásai. A tőle származó „iskolakultúra”, mint az „összehasonlító pedagógia” szakmai, tudományos jellegéről kezdeményezett eszmecsereben nemzetközi résztvevők is felsorakoztak. Szakmai kapcsolatok fűzték jénai, rostocki és lublini neveléstörténész kollégáihoz, meghívták németországi, svájci, belgiumi, angliai konferenciákra.

Fontosabb munkái: *Kerekes Ferenc felsőoktatási szisztémája* (1957), *Nemzeti nevelésügyünk a reformkorban* (1969), *Kollégiumi iskolakultúránk a felvilágosodás idején és a reformkorban* (1976), *Luther és a protestáns iskolakultúra* (1983), *Kálvin és a református iskolakultúra* (1986). *A magyarországi és az erdélyi református kollégiumok 1777 és 1848 között* (1992).

Szakmai munkásságában meghatározó helyet foglalt el a Magyar Pedagógiai Társaság Neveléstörténeti Szakosztálya, titkára és alelnöke is volt. A Magyar Comenius Társaság elnökségi tagja és alelnöke is volt. A Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottsága Neveléstörténeti Albizottsága és a Debreceni Akadémiai Bizottság Pedagógiai Munkabizottságának állandó tagja, ez utóbbinak két ciklusban elnöke is volt. 1989-től az Erdélyi Szövetség alelnöke, és a Hajdú-Bihar megyei Neveléstörténeti Egyesületnek tagja. A Karácsony Sándor Pedagógiai Egyesület alapító tagja volt, és a Magyar Írószövetségnek is tagja.

Bajkó Mátyás tanár úrral kisebb, nagyobb alkotói körökben találkoztunk tanári szobájában. Sokszor annyian voltunk, hogy csak állva fértünk el. Sokan vagyunk, akik az ő témavezetése mellett szereztünk egyetemi doktori, vagy kandidátusi fokozatot. Az egykori hálás tanítványok nevében emlékezem a feledhetetlen Bajkó professzor úrra, aki derűs, kedves személyiségével, segítő kritikájával érlelte tudományos kutatásaink gyümölcsét, segítette szárnypróbálgatásunkat. Dr. Bajkó Mátyás munkássága mindannyiunk számára példaértékű, tiszteletet parancsoló. (B.P.J.)

Emlékezés Gárdonyi Lajosra

A Fejér vármegyei Igaron született 1913-ban, és tanítói, majd tanári oklevelet szerzett. Rövid ideig Gárdonyiban, majd Csopakon tanított, s ez utóbbi iskolájában igazgatóként, s vezető

szakfelügyelőként is dolgozott. Széles körű szakmai és emberi kvalitásai alapján megyszerte elismert, népszerű pedagógiai közéleti személyiség volt, aki előadásaival, írásaival, szervező munkájával érdemelte ki, hogy alapítója és első igazgatója lett a Veszprém Megyei Továbbképzési és Nevelési Tanácsadónak. (a későbbi Veszprém Megyei Pedagógiai Intézetnek).

Munkájával az ország legsikeresebb megyei szakmai szervezetét hozta létre. Ez olyan műhelyként működött, amelyben a pedagógusok, a szakfelügyelők, az intézményvezetők és a pedagógiai civil szervezetek lehetőséget kaptak az alkotó munka végzésére. Itt Fonay Tiborral és számos más, az akkori szakmai közéletben vezető szerepű pedagógussal kialakította azt a bázist, amely évtizedeken át meghatározó központja lett a továbbképzéseknek. Vezetői munkássága által a megye pedagógusai élen jártak a szakmai innovációban, az alternatív programok kidolgozásában és az ilyen típusú iskolák létrehozásában.

Ennek a munkának a támogatója és terepei voltak a Megyei Pedagógiai Híradó (később: MP Körkép) című folyóirat és ennek kiskönyvtár sorozata. Általuk és mellettük kialakult egy olyan igényes szerzői kör, amelynek a tagjai országos folyóiratokban, könyvekben publikálták azokat a tapasztalatokat, kísérleti eredményeket, amelyeknek inspirálója a Gárdonyi Lajos által vezetett intézet volt.

Munkásságára 2020-ban a megyei tagozat és a megyei neveléstörténeti társaság emléktábla avatásával és *A pedagógia jeles személyiségei Veszprém megyében* című sorozatban megjelenő kötettel fog emlékezni. (T. J.)

Emlékezés Fonay Tiborra

Veszprém megye pedagógiai közéletének emblematisztikus személyisége volt, aki a Somogy vármegyei Fonyódon született 1911-ben és aktív munkásságának időszakában, s élete végéig a Balaton-felvidéki Káli-medence két községében (Kövágóörsön, majd Révfülöpön) talált otthonra. Ez utóbbiból ingázott munkahelyeire (Tapolca, Veszprém), s még távolabbra a köz, a pedagógia érdekében a Dunántúl számos településére előadások tartására, tanfolyamok vezetésére, konferenciákra, s több mint másfél évtizeden át Budapestre a pedagógiai társaság üléseire.

Végzettsége szerint tanító és tanár volt, munkája azonban (a kezdeti éveken túl) nem az iskolai osztálytermekhez, hanem hivatása triptichonjához kapcsolódott: pedagógiai vezetőként dolgozott, több pedagógus szervezet tisztségviselőjeként végzett munkája, valamint szakmai közéleti írásai jelentették számára az élete kiteljesedését.

1967-ben alapító tagja volt a pedagógiai társaságnak és a vidéki tagságot és szervezeteket képviselő titkár lett. Az ő javaslatára alakultak meg a megyei tagozatok, amelyek ma is egyik pillérét jelentik a társaság életének. 1969-ben alakult meg a társaság Veszprém megyei tagozata, amelynek elnökeként dolgozott másfél évtizeden át. 1990-ben egyik alapítója és első elnöke volt a Veszprém Megyei Neveléstörténeti Társaságnak.

Publikációs munkássága: több száz közéleti és szakmai cikk, tanulmány, valamint húsznál több kötet, közöttük azok, amelyek az életútját mutatják be. A megyei tagozat és a megyei neveléstörténeti társaság 2019-ben emléktábla állításával és a munkásságának *A pedagógia jeles személyiségei Veszprém megyében* című kötet sorozatban történő közreadásával emlékezik majd rá. (T. J.)

Emlékeim Lénárd Ferenc professzor úrról

Sokaknak rossz véleménye van az egykori Országos Pedagógiai Intézetről, az OPI-ról. Nekem nincs, sőt sokat köszönhetek az ott dolgozó munkatársaknak, akiktől több segítséget kaptam.

Közülük, most csak hármat említek: Bori Istvánt, Kiss Árpádot és Lénárd Ferencet. Az első kettőnek hálás tanítványa voltam a híres Budai Tanítóképzőben, utóbbinak már felnőttként lehettem tanítványa, és atyai jó barátjaként tisztelhettem. Arra is büszke vagyok, hogy a két ajánlóm Kiss Árpád és Lénárd Ferenc volt, amikor felvételemet kértem a megújult Magyar Pedagógiai Társaságba. A Neveléslélektani Szakosztályba Lénárd Ferenc hívott meg, és azóta is tagja vagyok. Emlékezetesek számomra az ottani ülések, ankétok, konferenciák és azok a nagy tekintélyű személyek, akikkel együtt lehettem ott: Rókusfalvy Pál, Fekete József, Balogh László, Benedek András, Horánszky Nándor, Kovács Gábor, Nyirkos Tibor, Tóth Béla, P. Balogh Katalin, Bíró Katalin, Demeter Katalin, Miskolczy Károlyné és a többiek.

Közvetlen munkakapcsolat akkor alakult ki közöttünk, amikor a Pest Megyei Pedagógus Továbbképző munkatársaként részt vettem „A problémamegoldó gondolkodás fejlesztése” tantárgyi kísérletek segítségével az alsó tagozatos matematika és a történelem tárgyakban. Ezt követte az a kapcsolat, amikor a megyei pedagógiai intézetek kiadványszerkesztőinek tanácskozásait összehívta 1975-ben Zánkán, majd két évvel később Siófokon. Mindkettőt az OPI, az Országos Oktatástechnikai Intézet (OOK) és a két megye (Veszprém és Somogy) Pedagógiai Intézete szervezte hivatalosan, de a segítséget az ő útmutatásaival adtuk az illetékeseknek programban, szervezésben. Azonos című kiadványban jelentek meg az erről szóló összefoglalók: *Széles utakon (1976 és 1978)*. Sajnos, a benne foglaltak nem valósultak meg, hiába szerettük volna. A megyék nem küldték meg egymásnak az előzetes terveiket, a hivatásos kiadókat és a pedagógusképző intézményeket nem keresték meg koordináció céljából. A kétévenkénti tanácskozás terve sem valósult meg. Megvalósult viszont – a „felettesek” nélkül – az a kezdeményezésünk, hogy a Pest megyei kabinetbe bekérjük baráti levél útján a megyék kiadványait. Ehhez szívesen járult hozzá Meszlényi Miklós igazgató is. „Imrikém ti lesztek a postafiók”- mondta és én bejövök, vagy te elhozod hozzám az összegyűjtött anyagot hétvégeken. Én örömmel vállaltam ezt a szerepet, mint a kiadványok szerkesztésével is megbízott munkatárs, és közösen neki láttunk a 20 dosszié megcímzéséhez Bács-Kiskuntól Zaláig és hármat; neki, az OPI-nak, és az OPKM könyvtárának. Sorra érkeztek a 23 példányban küldött anyagok, valóban meg kellett bővítetnünk a Postapalotában lévő 114-es Postahivatalban az 59-es számú fiókot, hogy a megnövekedett küldemények elférjenek benne. Utána el kellett helyezni a 25 dossziéba a 25 anyagot. Ha egyszerre 5 megyéből kaptunk, akkor a 125 anyagot a 25-be.

Mi a Moszkva téren voltunk, ő a közeli Pengő utcában lakott. Volt, amikor a szobám ablakból észrevettem közeledtét, volt, amikor bejött hozzánk a félkör alakú épületünkbe, és mindenkihez volt egy kedves mosolya, egy-egy érdeklődő kérdése, biztató mondata. Úgy éreztem, hogy hozzám mindig valamivel több, erre nagyon büszke voltam. Sokszor vele együtt raktuk szét az említettek szerint beérkezett anyagokat, de egyedül is szívesen végeztem, mert nagy megelégedettség töltött el kezdeményezésünk sikerén.

Így történt ez, egészen hirtelen bekövetkezett haláláig, 1988 tavaszáig. Munkahelyemen talán kevesebbet, de lakásán többet tudtunk beszélni nem csak a kiadványokról és a Pedagógusok Lapjában sorra megjelenő „*Mindennapok pedagógiája*” című tárcasorozataról, hanem szakmai, társadalmi és egyéni problémáinkról. Ma is hálásan gondolok ezekre az alkalmakra.

Hálások lehetünk Lénárd Ferencnek, hogy – a sok nagy jelentőségű munkája mellett — meg tudta írni 1973-tól 1979-ig a Pedagógiai Szemlében megjelent 60 írását, amiben bemutatta a megyei pedagógiai kiadványokat, köztük kétszer a Pest megyeieket is. Ezekkel nagyra becsülte azoknak a tanítóknak, tanároknak, igazgatóknak, szakfelügyelő kollégáknak tevékenységét, akik tollat mertek ragadni és megírták cikkeiket, pályamunkáikat, egyben biztatást kaptak tőle a további munkáikhoz, hogy gyarapodjanak a „mindennapok pedagógiája” számai.

Lénárd Ferenc nem az elefántcsonttoronyban élő tudós volt, hanem egyben a mindennapi életben jártas, azt elemző, annak megoldására javaslatot tevő gyakorlati ember. Számomra nagy öröm és megtiszteltetés volt, hogy barátjává fogadott. Emlékét megőrzöm és tiszteletben tartom. (Sz. I)

Kaján László interjúja Kaján Lászlóval (részlet)

Megpróbálná-e egy-egy mondatban jelezni annak a negyedszázadnak az intézeti eseményeit, mozgásait, amíg vezető volt itt {a Fővárosi Pedagógiai Intézetben} 1966 és 1990 között?

Ekkor zajlott le az a szervezeti változás, amely létrehozta a Fővárosi Tanács Oktatási Osztályának önállóság nélküli szakfelügyeleti és ellenőrzési csoportjából előbb a Szakfelügyeleti és Továbbképzési, majd a Fővárosi Pedagógiai Intézetet. A pedagógus továbbképzés kötelezőségének 1969. évi megszűnése után megindulhatott a továbbképzés metodikai megújulása, valamint jelentős számbeli kiterjedése. Az országos közoktatásirányítás kicselezésével helyi szinten legalizáltuk a felügyeletnek a tanácsi szervektől való leválását, és 1968-tól utasítási jogát a szakmai munka fejlesztésében. Kezdetben szakmai munkával támogattuk a fővárosi közoktatásirányítás gyakran (erősen) eltérő törekvéseit – mint például a nevelési tanácsadói hálózat kiépítése és szerepének növelése; az iskolaérettségi vizsgálat általánossá tétele; az alapfokú művészetoktatás elindítása; kerületi pedagógiai kabinetek létrehozása; az óvodai és iskolai vezetőképzés; a közoktatás ötéves ciklusokon túlmutató tervezésének megalapozása; a differenciált iskolakezdeményezés feltételének megteremtése; a felnőttoktatás autonóm érdekeit tekintve vevő önálló szakfelügyeleti és továbbképzési kabinetek létrehozása, fejlesztési programok indítása, óvodai mentorhálózat kiépítése. Alternatív pedagógiai kezdeményezések támogatása, az iskolai könyvtárügy specifikumainak kimunkálása és érvényesítésére pedagógiai akciókutatások indítása és az ezekbe való bekapcsolódást serkentő önálló kiadói tevékenység, főleg a gyakorlatközeli tapasztalatok megosztása. Részvétel a világbanki hitellel megújuló szakoktatási törekvések megvalósításában, valamint a pedagógiai mérések fővárosi bázisának kialakításában. Mindezek mellett a negyedszázadban az intézet az iskolán kívüli közoktatás ágazati és szakmai irányítása problémaköreinek, a felügyeleti és továbbképzési munka metodikájának tudatos tanulmányozásáról és az ezirányú tapasztalatok használatbavételéről... Egy időben a 60-as évek végétől 1981-ig intézetünk szerepet játszott az iskolaszociológiai kutatások újraindításában is.

- A kép így túl rózsás. Az a negyedszázad problémamentes lett volna?

Egy-egy mondatban most a dolgok visszajáról. Majdnem minden kezdeményezésünk meghaladta erőnket, idegeinket, elszántságunkat – s gyakran anyagi lehetőségeinket is. Megindult a visszarendeződés, a meghaladni szándékol állapot inerciális erők újból és újból visszanyertek valamit pozícióikból...

Nagy furfangra, taktikai érzekre, szerencsére és a kollégák támogatására van szüksége az Intézetnek - és vezetésének - ahhoz, hogy a következő éveket ilyen körülmények között átvészelje, eljusson fennállásának 100. évéhez.

- Ez az interjú nem sikerült elég ünnepire.

Elszoktunk attól, hogy a ránk szakadó évfordulóözönben, jubileumokon őszintén beszéljünk. Ilyenkor minden magasztos, fennkölt, ami rögeszméinket igazoló. Ilyenek vagyunk! De legalább hétköznapi szeretnénk őszintén feltárni a valóságot, s megkeresni az elfogadhatónak tekinthető kivezető utat! A 100. évi ünnepélyen még ezt is megérhetjük. Ki tudja?

...”ahogyan a pedagógia beszél az iskolákkal, úgy beszélnek az iskolák tanárai tanítványaikkal.”¹⁹⁰

Takács Etel legtöbbször tantárgypedagógusként, tantervíróként, a pedagógiai tudományok jeles művelőjeként ismerik. A MPT didaktikai szakosztályának titkára azonban elsősorban *nagy hatású pedagógus* volt. Élete végéig *tanított*, leszámítva az OPI-ban töltött éveket, amikor a készülő – a köztudatban csak 78-as tantervként szereplő – dokumentum általános iskolai

¹⁹⁰ Az OPI pedagógiai programjának vázlatja. (Bakonyi Pál, Csoma Gyula, Kereszty Zsuzsa, Szűcs Barna, Takács Etel) OPI Általános Képzési Igazgatóság, Budapest, 1984. Kézirat. 27.

anyanyelvi részéért vállalt felelősséget. Megadatott neki az, ami keveseknek, az *átadás képessége*.

Azok az általános iskolások, gimnazisták, tanárjelöltek, második-harmadik diplomájukat szerző felnőttek, köztük én is, akik kapcsolatba kerültek vele, egyaránt megtapasztalhatták, hogy *pedagógiai koncepciója* egységes és komplex világkép, melynek *középpontjában a gyerek* áll, akit úgy kell elfogadni, amilyen, és úgy kell tanítani, ahogy neki, a tanulónak a legjobb legyen. Minden tanulónak joga van az ismeretszerzéshez, *nekünk pedig nincs jogunk megfosztani őket ettől*.

Tanárként és egyetemi oktatóként kutatóként is következetesen és megalkuvás nélkül képviselte az anyanyelv ügyét. Vallotta, hogy az anyanyelv ismerete, használata nemcsak az anyanyelvi kultúra értékeit teszi hozzáférhetővé a tanuló számára, hanem megnyitja az utat *az általános emberi kultúra értékei* felé is.

Oktató munkája mellett 1950-től folyamatosan publikált. Takács Etel *életmű bibliográfiája* közel másfélszáz tételt tartalmaz: a szerző egyformán színvonalasat alkotott a *tantervelmélet*, a *tantárgypedagógia*, a *didaktika*, a *programozott oktatás*, valamint az *anyanyelv és nyelvtudomány* vonatkozásában. Munkásságának legfontosabb eleme a *magyar nyelvi tankönyvcsalád* az általános iskola felső tagozata számára, amelynek átdolgozott változatából még a szabad tankönyvválasztás végéig, 2014-ig is több mint 100 általános iskolában tanítottak. A nagyközönség számára készült legnépszerűbb kézikönyve, a Rácz Endrével közösen írt *Kis magyar nyelvtan* 13 kiadást ért meg.

Szellemi örökségét a barátai és tanítványai által létrehozott Takács Etel Pedagógiai Alapítvány (TEPA) gondozza, amely tehetséges fiatal tanároknak és hátrányos helyzetű iskoláknak nyújt támogatást 1994 óta. 2014-ben létrehoztuk a Takács Etel-díjat, amely annak a pedagógusnak adományozható, aki a névadó szellemiségéhez és munkásságához méltó szakmai teljesítményt ért el.

Büszke vagyok arra, hogy a kuratórium tagjaként ezt a munkát - mint volt tanítványa, kollégája és barátja - a kezdetektől fogva segíthetem. (A. Sz. K.)

Egy fénykép 1967-ből. Majzik Lászlóné jegyzetfüzetei

Emlékezetemben őrzök egy fényképet Majzik Lászlónéról, mindannyiunk Katijáról, Kati nénijéről, amint ott ül a Magyar Pedagógiai Társaság 1967-es újjáalakulásáról döntő értekezleten, szokásos kosztümjében, elegánsan, a rá jellemző komolysággal. Valamelyik, éveken át jegyzetelésre használt határidőnaplójába ír, látszik, hogy a pillanat fontosságát átérzve – mint mindig – jegyzi az elhangzottakat. Sok fontos ilyen pillanat, esemény történéseit rögzítette ezekben a lejárt naptárakban, határidőnaplókban, hogy évek, évtizedek múlva majd elővegye és magnetofon vagy filmfelvétel pontosságával visszaidézhesse, hogy mi is történt ott, akkor, X és Z hogyan vélekedett egy ügyről, egy majdani neveléstörténeti szempontból fontos lépésről. Szerkesztőségi szekrényében ott voltak ezek a feljegyzéseit őrző kopottá lett, sárgult papírú, kissé elmosódott kalligrafikus betűivel teleírott füzetek. A közelében, nyugodtan írhatnám bővkörében, élők, dolgozók sokszor megtapasztalhatták, amint egy-egy beszélgetésben az adott eseményt valaki megemlítette, ő szekrényéhez sietve, kicsit keresgélve elővette az eseményen készült tömör jegyzeteit, s felidézte, hogy mi is történt, sőt ha tehette megkereste az adott időpillanathoz kötődő stencilt, fénymásolatot, nemritkán vastos kiadványt. Volt ilyen naplója az 1956 őszeleji emlékezetes balatonfüredi pedagógiai tanácskozásról, de láttam jegyzeteit az ötvenes évek elején készülő legendás alsó tagozatos olvasókönyv-sorozat készítését megelőző kitudja hány értekezletről, kandidátusi védések vitáiról, hetvenes évek eleji OPI nevelési terv általa írott változatának vitájáról. Amíg köztünk volt, élő neveléstörténeti kútfőként is tekinthettünk rá.

Ama 1967-es fénykép, a hozzátartozó határidőnapló béli jegyzeteivel, akkor került elő a szerkesztőségi szekrényből, amikor 1997 márciusában a szokásos „szerkesztés közben” címmel futó jegyzetemet írtam a Társaság újjáalakulásának harmincadik évfordulóját köszöntő Új Pedagógiai Szemle számhoz. Kati, amint elolvasta kéziratomat, valahogy elégedetlen volt az általam írottakkal. „Tudod kicsit lapos, közhelyes, amit írtál” – mondta. „Nincs benne a pillanat jelentősége, súlya!” S a jegyzetből hosszan felidézte, hogy ki mit mondott az újjáalakuló értekezleten, majd beszélt arról, hogy milyen politikai, szakmapolitikai huzavona előzte meg az újjászerveződést. Lopva jegyzetelni kezdtem, s az eredetileg írott cikkecskébe, bizony elcsentem néhány mondatát. Utólag bevallom, nem ez volt az egyetlen ilyen eset. Három évtized távolából pontosan fel tudta idézni, hogy mit mondott Jausz Béla vagy Szarka József, hogy a dogmatikusok, miként „fúrták” ennek az esetleg mást és másként beszélő szervezetnek a létét. Ahogy jegyzeteibe pillantva mesélt, anekdotázott megelevenedtek a három évtizeddel korábbi pillanatok.

Ez a villanásnyi epizód is jelezi, hogy Majzik Katinak fontos volt a Társaság, a Neveléstudományi Szakosztály, amelynek minden bizonnal egyik motorja volt. Mint ahogyan fontos volt minden olyan közösség, amely teret adott számára a vitára, a véleménynyilvánításra, s nem utolsósorban a tanításra és persze a tanulásra is. (S. T.)

Járó Dóra

A Magyar Pedagógiai Társaság Gyermek- és Ifjúságvédelmi tagozatának alapító, majd tiszteletbeli elnöke. 1931-ben kitűnő eredménnyel végezte el a tanítóképzőt a Pápai Református Nőnevelő Intézetben, elhelyezkedni nem tudott, így magántanítással foglalkozott. 1933-1936 között külföldön élt. Itthon egy felekezeti napközi otthon nevelőjeként dolgozott és a Szociáldemokrata párt nőbizottságában, valamint a VII. kerületi ifjúsági csoportban tevékenykedett, részt vett a párt által szervezett háborúellenes antifasiszta megmozdulásokban, titkára volt a Nőegyletnek.

Kora ifjúságától kitűnt meggyőző erejű szónoki képességeivel. A felszabadulás után a nőmozgalomban kezdett dolgozni: először a XIV. kerületben MNDSZ titkár, majd budapesti titkár, ezt követően az országos központban volt szociálpolitikai majd nevelési osztályvezető, végül 1949-ig országos titkár. A Magyar Nők Országos Tanácsának megalakulásától a tagja volt. 1949-53 az Országos Neveléstudományi Intézet munkatársa, majd a Közoktatási Minisztériumban lett a Nevelésügyi Főosztály, később a Terv Osztály vezetője.

Munka mellett végezte el 1955-ben az ELTE-n a magyar nyelv és irodalom, valamint a pedagógia szakot. 1953-1957 között a Tankönyvkiadó Vállalatnál főszerkesztő, az első színes, Reich Károly által illusztrált ABC könyvek felelőse.

1957-62-ben a Művelődésügyi Minisztérium Gyermek- és Ifjúságvédelmi osztályának vezetője, s mint ilyen – a közvetlenül a miniszterelnökséghez tartozó – Gyermek és Ifjúságvédelmi Tanács titkára. A Gyermekvárosok, mindenekelőtt a Fóti Gyermekváros létrehozása állt akkoriban a fókuszban. A közösségi nevelés és Makarenko munkásságának elkötelezett híveként arra törekedett, hogy az árva vagy megfelelő családi háttér nélkül élő gyermekek olyan nevelőotthonokban nevelkedjenek, melyek az intézményes nevelés körülményei között is biztosítani tudják a boldog gyermekkorhoz szükséges otthonosság feltételeit, a biztonságot nyújtó közösséghez tartozást, meleg emberi kapcsolatokat, sokszínű tevékenységet, a megfelelő felkészülést az értékteremtő munkára, az önkormányzatiságot, részvételt az intézmények életének megszervezésében.

1962–70 között az Országos Pedagógiai Intézet nevelési tanszékén főiskolai docensként folytatott a gyermekvédelem szemléletét megalapozó programkészítő és továbbképzési tevékenységet. Különböző intézmények – óvodai, általános iskolai, diákotthoni, nevelőotthoni – nevelési programok kimunkálásában, a megfelelő kiadványok szerkesztésében működött közre. Publikációs munkássága a gyermekvédelem kérdéskörében az intézetek életének

megszervezését érintő elméleti és módszertani, s a hazai gyermekvédelem történetét feldolgozó tanulmányok írására és kötetek szerkesztésére irányult. Munkatársával, Gáti Ferencsel elsőként tanították a Gyermekvédelmet, mint felsőoktatási stúdiumot, és készítettek ehhez tananyagként jegyzetet. Egyik kezdeményezője volt annak, hogy Makarenko munkái megjelenjenek magyar nyelven.

Nevét az 1995-ben a csepeli Kvalitás Tehetséggondozó Alapítvány és Sárosi Miklós által létrehozott Járó Dóra Alapítvány őrzi, amely 2001 tavaszán a százéves magyar állami gyermekvédelem tiszteletére Járó Dóra Gyermekvédelmi-díjat alapított.

Emlékezés Drahos Ágostonra

Szerencsés embernek mondhatja magát az, aki az 1950-60-as években a Szlovák Tanítási Nyelvű Óvoda, Általános Iskola és Gimnázium (Tanítóképző) diákja lehetett. E szerencsések egyike vagyok magam is.

Tanáraink nem voltak közepszerű emberek! Dr. Loyka Katalin, Dr. Imrecze Zoltán, Takács Nándor, Dr. Nagy Barnabás, Dr. Szabó Lászlóné, Dr. Drahos Ágoston, de folytathatnám a sort, mert számosan voltak, vannak, akik mély nyomot hagytak emlékeinkben. Nem tudtuk róluk, hogy fáradtak-e, hogy volt-e elegendő pénzük, rendben volt-e az egészségük, de azt igen, hogy szerettek minket, tanítványaikat, s hogy felelősséget éreztek értünk.

Többségünk apró kis falvakból került a budapesti szlovák iskolába, ahol nem volt nehéz felismerni milyen testi-lelki, szellemi táplálékra van szükségünk.

Tanáraink közül most Dr. Drahos Ágoston tanár úrra emlékezünk. Néhányan abban a szerencsében részesültünk, hogy a Szegedi Tanárképző Főiskola Szlovák Tanszékén Dr. Drahos Ágoston tanár úr tanítványai lehettünk. Guszti bácsi – mert magunk között mindig így hívtuk – kifogástalan külsejével, szelíd hangjával, figyelmességével, végtelen türelmével és hatalmas tudásával olyan légkört tudott teremteni, hogy már-már mi is tanárnak éreztük magunkat.

Pedagógiai módszere a pusztá megjelenése volt, ő volt „a Dr. Drahos Ágoston”, aki annyit adott magából, amennyit a hallgató befogadott. Hogy mi mindenre terjedt ki a figyelme? Gondja volt arra, hogy tanítási gyakorlatainkon mentorul mindig a legjobb iskolákat, tanárokat kapjuk. Csodálatos műhelyekbe vezetett el bennünket. Jóleső érzés visszaemlékezni a békéscsabai, nagyréti (tanyasi), szarvasi, budapesti szlovák tanítási gyakorlatokra.

De Guszti bácsinak köszönhetjük azt is, hogy az Országos Széchényi Könyvtár féltett kincseit, kódexeit, krónikáit közelről láthattuk. Tudta melyik templom padlásán, irattárában, könyvtárában kell kutakodnunk, hogy szakdolgozati munkánk hiteles forrásra épüljön. Dolgozatainkat elemezte, jóindulatúan segítette, reálsan értékelte.

Szlovák tanárok sokasága neki köszönheti szakmai sikereit. Dr. Drahos Ágoston egyénisége nyugalmat, derűt, igényességet sugárzott. Pedagógus példaképpé magasodott.

Emléke, helye a kiváló pedagógusok panteonjában és a mi szívünkben él tovább.

Áldott legyen az emléke. (K. J.)

Személyes megemlékezés Dr. Deák Gáborról

Azok, akik a Berzeviczyhez akár diákként, akár tanárként kötődnek, inkább csak a bizonyítványuk aláírójaként látták a dr. Deák Gábor nevet. Mi, akik itt érettségiztünk, és itt dolgozunk vagy dolgoztunk, mindig csak Gábor bácsiként, Gabi bácsiként gondoltunk az igazgatónkra. Így szólítottuk, így beszéltünk róla, felemlgetjük ma is, hogy: „Gábor bácsi idejében bezzeg, Gábor bácsi mit szólt volna hozzá”. Ebben mutatkozott meg a mélységes

tisztelet a tudás, és a hozzáállás, tanárként, igazgatóként az iskola felé megnyilvánuló szigorúság és elköteleződés iránt.

Tanárként is, igazgatóként is, de nyugdíjba vonulását követően is számtalan tudományos cikket, tanulmányt publikált, folyamatosan szerepelt, előadást tartott, számtalan ötlete volt arra, hogy mit lehetne, kellene feldolgozni, összeállítani az iskola életéről, történetéről. Figyelemmel kísérte iskolánk mindennapjait, mérhetetlen energia és szellemi frissesség áradt belőle mindig. Hogy honnan eredt mindez? Nehéz megmondani, mit adott a háttér, a megélt történelem, mit adtak a tanulmányok, és mit maga a személyiség. Azt el tudom mondani, hogy Gábor bácsi 1919. január 20-án született, azt is fel lehet sorolni, hogy azóta milyen történelmi események szemtanúja volt. El tudom mondani, hol folytatta teológiai és hol bölcsész tanulmányait, hol dolgozott, mivel foglalkozott több mint 120 publikációjában. Elmondható, hány kitüntetést kapott a Pro Urbe, és a Gálffy Ignác díjjal, valamint 2014-ben Miskolc város díszpolgári címével bezárólag. Felsorolhatom, hogy tudott latinul, görögül, héberül, arabul, ismerte az angol, a német, a holland irodalmat, megismerkedett az asszír-babilóni és a sumér nyelvvel, és nyelvvizsgázott románból. Tudom, hogy tanított magyart, történelmet, kémiát, biológiát, üzemgazdaságtant, politikai gazdaságtant, gépírást, kereskedelmi számtant, áruismeretet, testnevelést. De ezek így csak adatok, hiszen nem tudom, melyiket szerette a legjobban, mi kötötte azokhoz a tanárokhoz, helyekhez, ahol tanult, dolgozott, tanított. Az emlékeit én nem ismertem, de tudom, hogy élvezettel hallgattuk mindig, mikor mesélt a régi időkről, és merített emlékezetének végtelen tárházából.

A mi számunkra, az én számomra Gábor bácsi ezt az iskolát jelentette. Nekem ez az iskola vele együtt létezett, és a jövőben is az ő emlékével együtt létezik majd. Ha nem tudok beazonosítani egy fényképet, egy dokumentumot, mindig eszembe jut majd, hogy jó lenne Gábor bácsit megkérdezni, mert ő biztosan tudná. A stílusunk, az iskolához való viszonyunk, a hagyományokhoz való ragaszkodásunk, az intézményért való kiállásunk alapjait tőle kaptuk, hiszen tizenévesen, mikor ide kerültünk, ő volt az igazgatónk.

Még mindig megvan az a levélke, és gondolom nem csak nekem, hanem másoknak is, amelyben arról értesített, hogy felvettek ebbe az iskolába. Fel tudom idézni azt az örömet, amit ez a kis papírdarab kiváltott. Megvannak az ellenőrzőim, melyekbe minden évben bekerültek a szigorú előírások, miszerint este 8 után nyilvános helyen nem tartózkodhattunk, és hogy körömlakk, rúzs, hajfesték használata szigorúan tilos, a szoknyánk pedig nem lehet túl rövid, a fiúk haja túl hosszú. Sok könny pergett ezek miatt akkoriban. De tudomásul vettük, és betartottuk. Mert az iskolának, a tantestületnek, az igazgatónak a véleménye a mi szemünkben is, a szülők szemében is szent volt. Gábor bácsi pedig tekintély volt. Ezt később egy-egy osztálytalálkozón is mindig éreztük. Ő volt az, akit minden találkozáson a legnagyobb tisztelettel fogadtak és hallgattak, akinek tudása, tájékozottsága és határtalan emlékezete előtt minden volt tanítvány fejet hajtott. És akinek a nevével összeforrt ez az iskola.

Így aztán most nem csak búcsúzom, hanem jelentek is. Kedves Gábor bácsi el kell mondanom, hogy igyekszünk. Igyekszünk fenntartani ennek az iskolának a szintjét, az elvárásait, azokat az értékeket, amelyeket még középiskolásként megtanultunk tanórákon, vagy az igazgatói irodában. Igyekszünk, még akkor is, ha tudjuk, hogy reményünk sincs arra, hogy olyan sokféle területen tudjunk eredményeket felmutatni, mint elődeink. Igyekszünk, bár most már nem lesz kihez fordulnunk, ha nem ismerünk fel valakit egy régi tablón, vagy nem emlékszünk a Berzeviczy régi tanáira. Igyekszünk, mert most már a vállunkra került a múlt megőrzésének, az iskola megőrzésének felelőssége. Kedves Gábor bácsi, nyugodjék békével!
(B. Sz. Á)

Az elszürkülés ellen

A soproni evangélikus teológián 1942-ben szentelték pappá. Miközben segédlelkészként szolgált, a Pázmány Péter Tudományegyetemen 1946-ban magyar-történelem szakon oklevelet szerzett.

Kőszegen a Gyurácz Ferenc Evangélikus Gimnáziumban kezdett tanítani. 1947-48-ban az abból levált általános iskola igazgatója volt. 1949-től a Jurisich Miklós Gimnázium tanára, 1952-53-ban igazgatója. 1953-ban Sárvárra ment az oda helyezett tanítóképzővel. A tanítóképző 1955-ben visszaköltözött, ő azonban maradt, és a Tinódi Sebestyén Gimnáziumban kezdett tanítani. 1956-1980-ig, nyugdíjazásáig a gimnázium igazgatója volt.

Jelentős közéleti tevékenységet folytatott. Tagja volt a Pedagógus Szakszervezet Központi Vezetőségének, a TIT megyei elnökségének. Sárváron kezdeményezte a Szépítő Egyesület megalakítását, útjára indította a Diákírók, Diákköltők Találkozóját. Pedagógus íróként, publicistaként megyei és országos lapokban jelentkezett. 1978-ban Apáczai Csere János-díjjal tüntették ki. Egykori iskolája, a sárvári Tinódi Középiskola díjat alapított a nevével. Ő teremtette meg – írja róla a sárvári alma mater iskolatörténete – a vidéki gimnáziumi élet biztos alapjait, melyekre bátran lehetett építkezni eddig is, és lehet a jövőben is. Útjára indította a Diákírók diákköltők találkozóját, amely a későbbiekben országos – sőt, ma már határon túli – találkozóvá nőtte ki magát. Az ő ötlete volt az Öregdiákok Baráti Körének megalakítása, amely biztosítja, hogy diák és iskola kapcsolata az érettségi bizonyítvány megszerzése után sem szakad meg. Pedagógiai írásaiban mindig hangsúlyozta a vidéki gimnáziumok különleges szerepét, sajátos mivoltát. Igazgatósága alatt több egykori diák vált a tantestület tagjává, ezzel is bizonyítva a hely szellemi kisugárzását.

Írói vénájára – ma így mondanánk: önreflexiós kompetenciáira - a Tankönyvkiadó szerkesztőjeként Gáspár László figyelt fel. Az „*Elszürkülésem története*”, ill. a „*Gimnázium vidéken*” című kötetek nagy visszhangot váltottak ki a hetvenes években – a valóság adott hírt magáról a szakirodalomban.

Megalakulásakor elnökségi tagja volt a Magyar Pedagógiai Társaságnak.(Sz. J.)

Szabó Ferenc

Megérdemel e körben külön elemzést az 1955-ben ösztöndíjas tanulmányai után a Szovjetunióból hazatért - 2010 nyarán diplomatapálya után elhunyt - Szabó Ferencnek, egyébként a hatvanas években több eseményt aktív jelenlétével jegyző személye. 1957-ban az Árpád Gimnáziumban jutott matematika-fizika tanári álláshoz, KISZ-segítő tanári megbízatáshoz. A nagyhírű iskola ma - interneten közreadott portréja alapján – ma is jó lélekkel emlékezik a megannyi tábor szervező fiatal tanárra. Innen vezetett útja a KISZ Központi Bizottságába. E minőségében lesz az újjászerveződő MPT elnökségi tagja. 1962-ben (alig az 1957 utáni viszonylagos önállóság végét jelentő 1961. évi „behódolás” után) rábízzák a „békétlenek”, a függetlenkedők megszelídítését, osztályvezető lesz az úttörő osztályon. Itt oly mértékben azonosult a feladattal, a korosztállyal, a szereppel, hogy a hatvanas évek közepére – természetesen a „falak” adta határok között – autonóm – egyben karizmatikus – gyermekmozgalmi vezetővé, a pedagógiai progresszió aktivistájává „növi ki” magát. Van víziója az iskolában és az iskola mellett zajló mozgalmi élet funkcióiról. Ahogyan a politika sodródik a gazdasági mechanizmus-váltás előtti reformideológiába, úgy erősödnek fel megfogalmazásaiban egy szuverén, a gyerekek kívánságaira hallgató, minden gyerek számára nyitott, vonzó, valóban demokratikus működési elvek mentén működő gyerekszervezet igényei, a demokratikus jogosítványok érzékeny védelme, sőt általános gyermekijogi érdekérvényesítő politikusi szerepkör. (Az „éves úttörőprogramok” valóságosan a projekt-pedagógia megnyilvánulásai voltak, máskor – ösztönösen – az „experiential learning” alapelemeire érzett rá.)

1974-es utolsó nyilvános szerepléseiben a törekvésekben való elmaradottságról ad (olykor már-már keserűen, bár mindig fegyelmezetten, s mindvégig – az ekkor már érzékelhető „mozgalmi cinizmustól” teljesen mentesen számot. Természetesen, kétség nem fér ahhoz, hogy – mindezzel együtt - mindvégig a szocialista-kommunista paradigmán belül maradt gondolkodásmódja. Mégis azt mondjuk, helye volt a „maratoni seregben”, a reformok nem az ő ellenében szóltak. (T. L.)

Emlékek Petrikás Árpádról

Utolsó találkozásaink valamiképpen a temetőkhöz kötődtek. Debreceni programjaink mindig zsúfolva voltak szakmai eseményekkel, zseniális szervező készsége nem engedett üresjáratot, igaz, a jól előkészített baráti beszélgetések és közös kirándulások azonban mindig kellemesen oldották a szakmai programok sűrűségét, nem volt hát hiányérzetünk.

Legutóbbi debreceni magánlátogatásunk aztán végre alkalmat teremtett arra is, hogy megnézzük együtt a debreceni köztemető szép épületeit, vezetésével felfedezhessük a sírkert néhány nevezetességét, beszélgethessünk a temetőpark hatalmas fákkal szegett sétányain. Aztán még egyszer találkoztunk, megint csak temetőben, Békés város köztemetőjében 1998 nyarán, Gáspár László temetésén. A nagy tömegben csak a szertartás után találkoztunk, nem volt szavunk egymáshoz, csak néma kézfogásra és ölelésre tellett. Telefonbeszélgetések és levélváltások után egy év múlva nyílt alkalom a személyes találkozásra: országos konferenciát készítettünk elő Szentlőrincen, a harmincéves „szentlőrinci gondolat” jegyében; persze, hogy vállalkozott előadásra. Ez az első olyan tanácskozásunk, amelyen Gáspár László már nem lehet jelen, egy éve halott, és nincs már meg az iskola sem, amelyet megálmodott, két éve, hogy valami más van a helyén, elnevezésében és szellemiségében is elidegenedő intézmény...

Mintha ma történe, pedig tizenhárom éve már, megcsörrent a telefon, Árpád volt a vonal másik végén, az előkészületekről érdeklődött. Hogy rendben vannak-e a dolgok. Ő készül az előadására, közben előbb még Debrecenben a Nagy László emléknapi előkészítő tanácskozásán vesz részt, csütörtökön meg Makarenko munkabizottsági ülés lesz Budapesten, azt sem hagyhatja ki.

– Hogy érek én hozzátok estére? – töprengett aggodalmaskodva. – Rádadásul valamiért nem a Déliből, hanem Kelenföldről indul a vonat Pécs felé. Mire én a bizottsági ülésről odaérek... Se baj, majd csak lesz valahogy. Találkozunk Lőrincen 19.10-kor.

Aztán mégsem találkoztunk, nem szállt le a vonatról szakirodalommal kitömött, nehéz táskáját lóbálva, nem integetett messziről, nem harsant fel a baráti köszöntés öblös baritonján, és testközelbe érve nem ölelhetett magához a szabad karjával. Semmi sem úgy történt, ahogy történnie kellett volna, mert ami megtörtént, nem tudott meg nem történné lenni. Kedden délután taglózott le a hír: Árpád halott, közlekedési baleset érte. Otthon az asztalán befejezetlenül maradt a tervezett szentlőrinci előadásból az utolsó órákban leírt másfél oldalnyi szöveg.

Pénteken, a konferencia nyitásakor arra gondoltam: nemcsak eggyel kevesebben vagyunk mi itt most, hanem végképp magunkra maradtunk: Gáspár László után Petrikás Árpád halálával pótolhatatlanná lett a veszteségünk. Az egyedülvalóság súlya nehezedett rám. Egymagában kinek vethetné a vállát az ember?

Petrikás Árpád nevét 1955-től ismerem, ebben az évben végeztem el a tanítóképzőt, és ebben az évben jelent meg Petrikás Árpád első jelentősebb publikációja; így hát számomra ő kezdettől létezett, mint annak az oldalnak a képviselője, aki birtokában van mindazon „szakmai okosságoknak”, amelyekhez a másik oldalon munkálkodók az ő közvetítésükkel juthatnak el. Nevét hamar megjegyeztem, munkáimban gyakran hivatkoztam rá. Petrikás Árpád számomra „mindig” volt, a pedagógiai írások mögött álló embert azonban csak 1973-ban ismerhettem meg, egy nemzetközi neveléseméleti tanácskozás előkészületei során. Alig néhány év

tanulmánnyal a hátam mögött, harmincvalahány évesen megilletődötten figyelhettem meg: az eddig csak a szakirodalomból ismert nevek miként elevenednek meg, miként feszülnek egymásnak s vetik egymásnak vállait, gyürkőzve a tennivalókkal, egyetértve és vitatkozva olykor. Itt érintett meg először Petrikás Árpád varázsa. Közelebről 1981-től ismerhettem meg, amikor Szentlőrincen Gáspár László örökébe léptem. Az „örökség” fontos részének tekintettem az iskola és a KLTE Neveléstudományi tanszéke között kiépült szoros szakmai kapcsolatot, ez vált egyre személyesebbé és csakhamar barátsággá közöttünk. Kapcsolatrendszerünk kiterjedtségét tekintve korántsem volt a mi barátságunk szimmetrikus: az én személyem kicsinyke töredéke volt az ő kapcsolati világának, míg számomra Petrikás Árpád egyike lett a pedagógiai gondolkodásmódot meghatározó személyiségeknek. Nem érnék a végére, ha mindazt fel akarnám sorolni, amit tőle kaptam: az ő szakmai vezetésével doktoráltam, ő kapcsolt be a hazai pedagógiai közélet és közgondolkodás áramkörébe, és folyamatosan segítette a határokon túllépő szakmai kapcsolataim kiszélesítését is. Meghívása alapján (előadóként, szekcióvezetőként, legritkábban „sima” hallgatóként) állandó résztvevője lehettem a debreceni pedagógiai nyaraknak (tanszéki rendezvények, iskolakonferenciák, APNE tanácskozások), amit ő bőkezűen viszonzott: nevelőtestületi továbbképzéseinket iskolapedagógiai, rendszerfejlesztési témájú előadásokkal segítette, véleményezte készülő programjainkat, szerepet vállalt folyamatos tantervfejlesztésünkben, az Embernevelés című negyedéves folyóiratunkban rendszeresen publikált, s arra más munkáiban gyakran hivatkozott. Szakmai bizalmának kitüntető jeleként a folyóirat mögött álló Kemény Gábor Iskolaszövetségre bízta A „nevesincs sulitól” az egyéni arculatú iskoláig című könyvének, egy gyakorlatközeli egyetemi kutatóközpont két évtizedes iskolateremtő törekvéseiről készült szubjektív hangú beszámolójának a kiadását. Az életében megjelent írásain túl (feleségének, Évának jóvoltából) megismerhettem iskolapedagógiai gondolatainak módszertani vetületét is, amelyeknek nagy részét ausztráliai magánlátogatása idején, Sydney-ben „balkon-meditációk” címmel jegyezte fel. „... Esténként kiült a lányomék balkonjára – írta Petrikás Árpádné a könyv formátumban közreadott kötethez mellékelte levelében –, nézegette a város fényeit s a mintegy 60-70 kilométerre lévő Kék Hegyeket, és közben a nevelés módszertanán elmélkedett. Reggel pedig lejegyezte az esti gondolatokat. Így jött létre a könyv alapjául szolgáló kb. százoldalnyi kézirat...” A posztumusz kötet előzményeként 1995-ben már közreadott Petrikás Árpád (akkor szerzőtársakkal) egy kötetet Iskolapedagógia címmel, s ebben az embernevelés iskolapedagógiai alapjait tárta fel. Ennek folytatásaként ismerkedhettünk meg az embernevelés differenciális elemeivel (áttekintve az iskola folyamatos fejlesztését és önfejlesztését kikényszerítő társadalmi szükségleteket, az iskolai belső mozgástérrel kapcsolatos kérdéseket, valamint a rendszerfejlesztés problematikáját), a záró (posztumusz) kötet pedig az iskolapedagógia módszertanát foglalta rendszerbe: metodikai alternatívák, átfogó metodikai műveletek, részmetodikák, formák, keretek, eszközök felvázolásával.

Petrikás Árpád munkássága az iskolapedagógiához kötődik. Számára az elmélet és a gyakorlat egymásba hatolása magától értetődően sokirányú, egymástól elkülöníthetetlen s egymást kölcsönösen feltételező, egységes folyamat. Petrikás Árpádnál a gyakorlat nem pusztán az elméletképzés nélkülözhetetlen terepe, kiindulási pontja, és az elmélet sem csupán a gyakorlat tökéletesítésének vezérfonala, eszmei feltétele. Az iskolapedagógia nem kezdő- vagy végpont, hanem az oda- s visszaút maga: az elméleti felismerések konkrét valóságvilága, s a felismeréseket gazdagító (és szabályozó szerepüket érvényesítő) valóságvilág. Ezt a gondolatot tekintem Petrikás Árpád alapvető szellemi hagyatékának.

A debreceni temetőkert gyönyörű. És hatalmas. Árpád vezetésével könnyűszerrel eligazodtunk az utak labirintusában, nélküle most elvesztem tévelyegtünk az évszázados fák közt. Rengeteg az ember. Eljöttek tisztelő pályatársai, jó ismerősei, barátai. A szertartás mértéktartó és méltóságteljes. Hazafelé feleségemmel sokáig Árpádról beszélgettünk. Hogy mit szolt volna, ha elmesélhettük volna neki a viszontagságainkat. Ahogy mi beestünk a temetésre

Irénnel. Zavarodottságunkban mindketten hibát vétettünk induláskor, és emiatt nehéz helyzetbe kerültünk érkezésünkkor. A több órás útnak sportos öltözékben vágtunk neki, és úgy terveztük, hogy majd Debrecen határában átöltözünk feketébe. Ám Irén hiába kereste a vállfán a szoknyáját, csak a felső rész volt azon. Belvárosi áruház szoba sem jöhet, nincs arra idő, sárga halásznadrágban meg nem mehet emberek közé. A baj nem jár magában, én meg a nadrágszíjamat hagytam otthon, sétálhatok zsebre dugott kézzel, hogy baj nélkül megtarthassam a nadrágot magamon. Ilyen nincs...

Aztán sikerült megoldást találnunk: a kétségbeejtő felismerés után éppen egy kínai bolt előtt haladtunk el Debrecen elővárosában. Próba-szerencse: szoknya ugyan nem volt fekete színben, de egy nagyon csinos, a bő szárával selyemszoknya hatású nadrággal egészíthette ki öltözékét. Rajtam is segített: „drót mindenhol van”, mondta, és csakugyan, néhány lépés után dróttal fogott össze mindkét oldalamon két-két övbújtató pántot, ettől éppen méretemre szabottá lett a nadrág derékbősége, és a zakó takarásában ebből semmi nem látszott. Hogy néztünk volna ki mi ketten: furcsa pár a sárga halásznadrágban és a le-lecsúszó nadrágban... Szinte magunk előtt láttuk a döbbsent pillantásokat, ettől nevetnéünk támadt, csak Árpádról tudtuk elképzelni, hogy öblös hangján velünk nevetett volna.

Itt sokáig elidőztünk, hogy hogyan jártunk, és még hogy járhattunk volna, csak azt sajnáltuk, hogy mindezt Árpádnak már nem tudtuk elmesélni, így csak elképzelni lehet, hogyan nevetett volna velünk, szinte hallottuk jól ismert nevetését, kellemesen zengő, öblös baritonja betöltötte a kocsis belső terét, és velünk maradt, bármikor felidézhetően, mintha valóságos találkozásnak volna az emléke. (K. J.)

Hitvallás – Balogh Jenőről

Hálával tartozom mesteremnek, Balogh Jenőnek, a Képzőművészeti Főiskola Vizuális Nevelési Tanszék vezető tanárának (a Magyar Pedagógiai Társaságnak ma sajnos nem létező Vizuális Nevelési Szakosztálya alapító elnökének). Művészeti és vizuális nevelői tevékenysége, személyisége legbensőbb énem alakítója. Ő az új szemléletű vizuális kultúra szellemi pezsgésének hazai elindítója: az elsők között hatott gondolkodásomra, és hat ma is egy olyan településen, ahova nagy tervekkel érkeztem, Zircen.

Már Pécsen megismerhettem csodálatos szemléletét, egyik kitűnő és fiatal tanárunk, Pandur József közvetítésével, aki éppen akkoriban végezte tanulmányait a "képzőművészetin", és tanulva - tanítva frissen adta tovább nekünk a budapesti Mestertől hallottakat, s ajánlotta figyelmünkbe a gimnáziumi "*Rajz és műalkotások elemzése*" új típusú tankönyvét. Ugyanis ekkorra már Balogh Jenő megírta korszakos művét, "trilógiája" első kötetét *A vizuális nevelés pedagógiája* címmel. Akkor még csak nem is sejthettem, az Akadémiai Kiadónál megjelentetett második mű, *A vizuális ítélet* után egyszer majd rám vár a kitüntető feladat, hogy a Mester harmadik opuszát, a *Képes világ- harmonikus pedagógia, Vízió - asszociatív analízis* címűt én szerkeszthessem, sőt, még írhatok is bele.

A Mester tiszteletpéldányait személyesen vittük budapesti lakására, a Magyar utca 10-be. Kertes házából élénk jöve a tőle megszokott derűvel fogadott bennünket; a Veszprém Megyei Pedagógiai Intézet igazgatóját, Bauer Nándornét, a könyv kiadóját, Horváthy György újságírót, az MPI multimédia vezetőjét, főszerkesztőt, Kovács Józsefet, technikai munkatársat, gépkocsivezetőt és engem, mint az MPI vezető szaktanácsadóját, a kiadvány szakmai szerkesztőjét.

Tréfálkozott öszülő halántékom láttán, az övé még csak itt-ott deresedett... Aztán bevezetett bennünket abba a szobába, melynek szemközti falán bontakozott ki szemünk előtt a nagy mű, Botticelli *Primaverája*, melynek méretazonos kópiájával évtizedek óta él együtt, és amelyről olyan egyedül valóan őszinte elemzést adott az MTV egyik régi adásában. Megilletődötten ültük körül a szoba közepén álló nagy asztalt. Mindannyian éreztük, hogy

kultúrtörténeti eseménynek lehetünk tanúi és részesei. Mélyen megérintett, hogy e lakásban a reneszánsz "lelkek" találkozásának boldogító pillanataiban - Kosztolányit idézve - "mégis csak egy nagy (már nem) ismeretlen (Professzor) Úrnak vendége voltam". Izzalomba . váltott minden további perc is, de csak addig, amíg kezébe nem vette, és lapozgatni kezdte "trilógiájának" harmadik kötetét. Vajon meg van-e elégedve a munkánkkal, a képi mellékletek kivitelezésével? " Végre, egy olyan nyomtatvány, amelyen a grafitrajz valóban grafitrajz az ezüst szürkéivel, s nem valamiféle odapacázott kormos ábra!" - fejezte ki önfeledt hangos szóval elragadtatását. Erre a véleményre vártam. Minden kétségem elszállt.

Míg a többiek a ház "úrasszonyát", a kedves Mukit tartották szóval, én ekkor egy további tervezgetésbe fogtam szeretett Mesteremmel. Már a képzőművészeti egyetemen hallgatva Őt, szilárdan elhatároztam, gondozni fogom, majd továbbadom az általa létrehozott értékeket, és éberem őrzöm emlékét. Ezt megérezhette, mert anélkül, hogy valaha is beszéltünk volna róla, feleségétől tudom, engem "fiaként" szeretett és jelölt meg famulusának; az egyik fő küzdőtársának. (Sz. I. M.)

Fábián Zoltán

Dr. Fábián Zoltán 1978-tól 1989-ig vezette főigazgatóként az évről-évre változást hozó főiskolánk közösségét. A tanítóképzés kiemelt személyisége, elkötelezett híve volt. A tanítóképzéshez társuló szakkollégiumok azonban már jelezték a képzési rendszer további differenciálódását. Az 1986-ban átadott új főiskolai kollégium felszabadította az intézmény területének közel egyharmadát, s mód nyílt a tanszékek jobb elhelyezésére, a tanítóképzéssel társult szakosodás (könyvtáros, közművelődési, pedagógiai szakkollégiumok) szakmai megerősítésére, amelyek megalapozták a későbbi szakpárok akkreditálását és a tanító-idegennyelv oktató, tanító-könyvtár, tanító-művelődésszervező, végül tanító-szociálpedagógus szakpárok indulását.

Dr. Fábián Zoltán e szükségszerű strukturális változások megvalósításán túl igyekezett tovább gazdagítani a tanítóképzés magasabb szintre emelését. Hosszú éveken át a Főigazgatói Kollégium elnöke volt, s így a tanító- és óvóképző főiskolákkal szoros kapcsolatban állt a jászberényi intézmény. Kezdeményezte és koordinálta a tanítóképzést kiegészítő óvodapedagógiai szakkollégiumot, főigazgatása idején folyt főiskolánkon az értékközvetítő és képességfejlesztő tanítóképzési kísérlet. Kezdtett bontakozni főiskolánk külföldi kapcsolatrendszer.

1967-től a MPT Didaktikai-oktatástechnikai szakosztály jegyzője, később a Szolnok megyei tagozat elnöke, a Pedagógiai Szemle szerkesztő bizottságának tagja volt. (N. J.)

Szabadi Ilonka

Óvodapedagógusként dolgozva sokszor éreztem a bezártság érzését, a tudásszomj szorítását. A csoportszoba, az óvoda "négy fala" néha nyomasztóan hatott rám. Jó lenne többet tudni, jó lenne szakmázni kollégákkal, netán vitatkozni, meghallgatni más szakmabeliek véleményét, szélesebb körben kitekinteni. A helyi szakmai továbbképzések segítettek, de még mindig "másra" vágytam. És akkor talákoztam a Magyar Pedagógiai Társaság Kisgyermeknevelési szakosztály munkájával. Pezsgő életet, érdekes témák feldolgozását, a szakemberek tág körének sokszínűségét ismerhettem meg a rendezvényeken. Fellelkesültem. Igen, ezt kerestem. Tiszteletbeli elnökünkre Szabadi Ilonkára gondolok, hiszen az Ő kezdeményezése, lelkesedése indította útjára - a mai kor szellemiségének megfelelő tartalommal-1967 tavaszán a munkát. Hogyan kezdődött?

Az 1891-ben alapított Magyar Pedagógiai Társaságot 1950-ben feloszlatták. A nagy hagyománnyal rendelkező társaság életében 1967 év fontos eseményt hozott. Csaknem 20 évi

szüneteltetés után többen elérkezettnek látták az időt, hogy kimondják: a Magyar Pedagógiai Társaság tevékenységére, a szakma civil szervezetére szükség van.

Szabadi Ilonka akkor, 1967-ben a kisgyermeknevelés érdekében éppen Az óvodai nevelés programját készítette az Országos Pedagógiai Intézet docenseként, az Óvodai csoport vezetőjeként. Egy szakmailag elkötelezett mag élére állva megalakította a Kisgyermeknevelési Szakosztályt 1967-ben a hazai kisdiednevelés, gyermeklélektan, gyermektanulmány "nagy generáció" kimagasló alakjainak - Hermann Alice, Falk Judit, Méhes Vera, Bakonyiné Vince Ágnes, Petrolay Margit és mások - támogatásával. Ezzel megerősítették és folytatták, nemzetközileg is elismertté tették a kiemelkedő hazai kisgyermeknevelés legjobb hagyományait. Még mai is ez az egyetlen magyar civil szervezet, mely születéstől 8 éves korig egységesen kezeli e korosztály nevelését, gondozását. 1967. október 3-án tartották az alakuló ülést 31-en. Az Alapító tagok az Országos Pedagógiai Intézet (OPI munkatársai, a Csecsemőotthonok Országos Módszertani Intézetének (CSOMI) szakemberei, az óvóképzők főiskolák tanárai, tudományos munkát végző szakemberek, orvosok, óvónők, gondozónők). Az első vezetőség tagjai voltak: Szabadi Ilona elnök, dr. Hermann Alice titkár, dr. Hegedüs György titkár, Tomor Lajosné jegyző.

A kezdet kezdetén legfontosabb volt a kutató csoport munkája, az együttes tevékenységek megszervezése, hogy a gyermekekkel foglalkozók együtt gondolkodjanak a kisgyermeknevelés ügyéről. A közös elkötelezettség adott olyan kohéziós erőt, mely elindította a létszámnövekedést a szakosztályban.

Ezt az első év munkatervének anyaga és a feladatokat vállaló szakemberek elhivatottsága segítette. Az 1967/ 68-as év munkatervi témái több részből álltak.

A kutatási témák az átmenetek területei: családból bölcsődébe, családból óvodába, bölcsődéből óvodába, óvodából iskolába, csecsemőotthonból való távozás pszichés előkészítése, a tudatos magatartási formák alakulása az óvodai oktatás hatására, a figyelem alakulása, az íráskészség megalapozása, a rajzfejlődés tanulmányozása. Előadók névsora az első évben: Dr. Pichler Anna, Pusztai Dezsőné, Dr. Hegedüs György, Dr. Szabó Pál, Dr. Falk Judit, Bagi Rózsa, Daróczy Erzsébet, Mászáros Vincéné, Székácsné Vida Mária.

A szakosztályi üléseken (egy évben négy alkalommal) több téma is meg tárgyalásra került. 1967 decemberében munkatervkészítés, Dr. Szabó Pál előadása az óvónők feladatai az iskolaérettség elősegítése érdekében. Tárgyalásra került. Bakonyi Pálné beszámolója a IV. Nemzetközi Óvodapedagógusi szemináriumról. Vikárné Forrai Katalin előadása a bölcsődei nagycsoportosok és az óvodai kiscsoportosok zenei fejlettségi szintje és fejlődési lehetőségei. 1968 áprilisában Dr. Falk Judit előadása A nevelés folyamatának kérdései a csecsemőotthonban (beilleszkedés, intézetben belüli folyamatosság, előkészítés az új környezetre); A kisgyermekirodalom problémáinak megvitatása az Írószövetség gyermekirodalmi szakosztályának felkérésével. 1968 júniusában Dr. Hermann Alice vezetésével kerekasztal-beszélgetésre került sor a bölcsődei nagycsoportok és az óvodai kiscsoportok szervezett foglalkozásairól. 1968 októberében értékelő megbeszélésre került sor az egy éves munka értékelése, munkatervi feladatok megbeszélésével.

A munkaterv többi része pedig a publikálási, szervezési feladatokat tartalmazták: kiállítás szervezése gyermekrajzokból, kapcsolatfelvétel a Művelődési Minisztérium Főosztályával, az Egészségügyi Minisztérium Anya- és Gyermekvédelmi Főosztályával, az OMEP nemzetközi szervezetével, az Írószövetséggel. Tervezték a szakosztályi munkába bekapcsolni szociológusokat, logopédusokat. Előkészítették az esztétikai munkacsoport megalakítását, a munkáktól kezdve, a nemzetközi tapasztalatok (japán, OMEP) bemutatásán keresztül a fórumokon át más szakmai testületek, szakemberek megkeresésével és bevonásával hatalmas munkálkodó bár - alakult ki a kisgyermeknevelés érdekében. Nem elszigetelten, hanem egymást meghallgatva folyt a vita, a beszélgetés: mire

van szükség annak érdekében, hogy gyermekeink fejlesztése jól valósuljon meg az intézményi nevelési keretek között.

Szabadi Ilonka 1986. április 30-án rendezett szakosztályi ülésen értékelte az eddigi munkát. A hozzászólások elismerően nyilatkoztak a szakosztályi munka igényességéről, a vezetőség problémaérzékenységéről az összejövetel nyílt, demokratikus légköréről.

Az itt felsorolt értékek megőrzése, és továbbvitele fontos feladat a kor pedagógusainak is. Erre a szép hagyatékra támaszkodva lehet továbbvinni a lángot, és megígérni az alapítónak, Szabadi Ilonkának, hogy volt értelme a sok harcnak, van iránytűnk, és ezt az ő munkássága fémjelzi. (V. J.)

*

Szabadi Ilona (nekünk: barátainak, a Kisgyermeknevelési Szakosztály tagjainak, az óvodapedagógusok széles taborának szeretetteljes megszólítással Ilonka), 2012. október 14-én, 89 éves korában meghalt. „Már a bánat rám borult”- fejezi ki nálam szebben egy régi Dowland dal költői szövege a fájdalmas elválás érzését, melyet sokan átélünk most.

„Szép kort megélt”- nyugtathatnánk magunkat az ilyenkor szokásos közhellyel. Vigasztalódhatnánk azzal a gondolattal, hogy számára az egy hónapi kórházi lét mérhetetlen (és immár értelmetlen) szenvedése véget ért; ám e tények belátását egyre inkább elhomályosítja közös, pótolhatatlan veszteségünk felismerése.

Gazdag életművét, melyet örökölni hagyott, nem tisztem itt és most részletezni. A szakmai közvéleményben neve leginkább két nagy horderejű művel forrt össze, az egyik Az óvodai nevelés programja (1971), a másik az ERVI (1983) volt. Az újító szellemiség igénye az akkor érvényes óvodai dokumentum (*Kézikönyv*) kritikai elemzésén, továbbá Ilonka és munkatársai korábban elkezdett kísérleti, kutató tevékenységén alapult. Mind a Programbizottság tagjaival együttesen létrehozott nevelési program, mind a Bakonyi Pálnéval közösen megalkotott ERVI forradalmian új szemléletet kívánt meghonosítani az óvodákban. Az új szellemiség olyan korszerű változásokat eredményezett az óvodai nevelésben, melynek talaján a szerves továbbfejlődés megvalósulhatott. Sajnálatos, hogy az 1971-es nevelési program hatóerejét, koncepciója számos jellemző értékét később sokan megkérdőjelezték és csak a továbbfejlesztett nevelési program (1989) újdonságaként fogták fel. A lényegét - miszerint „Ilonkák nevelési programja” modernségét éppen „értékállósága”, a továbbfejlesztés lehetősége bizonyította, ez a téves megítélés nem érintette. Más vonatkozásban viszont az említett téves nézet (bármi lett legyen az oka) méltánytalanság volt mind a szakmai megújulás közös ügyéhez szegődött, az Ilonkákkal együttes tapasztalatszerzést, elemzést, valamint a kipróbálás és a megvalósítás közben adódó nehézségeket is vállaló alkotó szellemű óvónők sokaságával és mindenekfelett Szabadi Ilonkával, Bakonyi Pálnéval és szerzőtársaikkal szemben.

Fájón tapasztalom azt is, hogy az utóbbi időben, az Ilonkát körülvevő hivatalos csendben – az óvodapedagógusok idősebb generációjától, a Magyar Pedagógiai Társaság és Kisgyermeknevelési Szakosztálya tagságától, az Ilonkával kapcsolatot ápoló kollégáktól, barátoktól eltekintve – a szakmai emlékezet nem tartott igényt a Vele való találkozásra, eszmecserére, a Tőle való tanulás lehetőségére. Ez még akkor is elkésérítő, ha mások (azok, akik nem felejtették el, mit köszönhet a magyar óvodaügy, vagy ki-ki személy szerint Neki), kedves, régi időket felelevenítő, köszönetüket vagy jókívánságaikat tartalmazó leveleikkel mostanáig is felkeres(ték)tük és megörvendeztet(ték)tük Őt.

Biztosan tehettem/tehattunk volna többet is azért (lelkiismeretünk vizsgálata még hátra van), hogy szellemi gyökereinket, az óvodaügy haladását, az óvodai nevelés jobbítását szolgáló törekvéseket; e törekvések személyi kiválóságait – köztük az Ő életművét és személyét! – minél szélesebb körben – és nem csak az óvodák világával – megismertessük.

Drága Ilonka! Az érted viselt közös gyászunkban is szükségét érzem egyéni köszönetem

kifejezésének is. Tanítómesterem voltál, másokkal együtt és másoktól eltérő vonatkozásokban is. Köszönöm Neked Pedagógiai társasági, Kisgyermeknevelési szakosztályi tagságomat; az elnökséged idején zajló szakosztályi programok pezsgő, tanulásra ösztönző szellemiségét; az ott meghonosított vitakultúrát; a programok érdekességét, sokszínűségét (mely a jövőt megálmodó elképzelésektől a könyv ismertetéseig, az Andersen mesék óvodai alkalmazhatóságával kapcsolatos vélemények ütköztetésétől a más szervezeti egységekkel való találkozásig, a humoros, így pl. a bölcsődei, óvodai szakmai zsargon parodizálásától a PREFER vizsgálatok szerzőjével folytatott vitáig stb. terjedt). Mindezekből rengeteget tanultam. Nem csak érvelni a magam szakmai igaza mellett, hanem mások véleménye meghallgatását is; törekvést a szabatos, szakszerű, nyelvileg helyes fogalmazásra, a mondanivalót színesítő szófordulatok, képi kifejezések nem öncélú alkalmazására. Magamba szívtam és próbáltam követni (bevallom, változó eredménnyel) azt a Nálad tapasztalt igényességet is, mely következetesen nem a megfelelőre, sokkal inkább a jobbra, színvonalasabbra törekszik.

Úgy gondolom, követendő példa voltál (bizonyára sokunk számára) abban is, amilyen érdeklődéssel fordultál mindenkihez, akivel szakmai kapcsolatba kerültél – nem véletlenül volt meghatározó szereped az 1971-es nevelési program elfogadtatásában, az óvónők seregének az újra történő ráhangolásában, felkészítésében.

Köszönöm a Rózsa Borka Alapítvány kuratóriumi tagságára való ajánlásodat, azt, hogy bizalmat szavaztál nekem, hogy képessé váljak számos szakmai feladat (bírom benne) megfelelő ellátására. (R.F.)

Búcsú Keresztúri Máriától

Ismét búcsúznunk kell. Újra elment valaki, aki sokat tett a gyermekekért, a bölcsődék és az óvodák szakmai színvonalának emeléséért. Keresztúri Ferencnére, Máriára emlékezem most. Máriára, akivel hosszú éveken keresztül együtt dolgozhattam, akinek buzdítása, dicsérete és segítő kritikája máig is hatással van munkámra.

Mária csecsemő- és gyermekgondozói, majd óvónői, később egyetemi szintű pedagógiai képesítést szerzett. Tanulmányaiiban is végigjárta a kisgyermekkor jellemző lépcsőfokokat, így az elmélet és gyakorlat párhuzama kísérte pályáján.

A 60-as években a BOMI-ban a Bölcsődék Országos Módszertani Intézetében szaktanácsadóként dolgozott. 1971 és 1982 között a Zuglói Módszertani Bölcsődék szaktanácsadójaként a gondozónők képzését új területtel gazdagította. A környezet esztétikájának alakítását fontosnak tartotta és a képzés részévé tette. A csoportokban zajló munka megfigyelésének segítéséhez - akkor a maga nemében egyedül álló - zártkörű TV-láncot építtetett ki. Technikai csoda volt az, hiszen a gyerekek zavarása nélkül lehettünk tanúi a gondozás, a nevelés folyamatának, és azonnal elemezhetjük a látottakat. A bölcsődékért végzett munkája elismeréseként két éve Akócs Díjat kapott.

Intézményünkben, a Mályva Óvodában 1982-től az **OPI** vezető munkatársaként koordinálta azt a gyakorlaton alapuló kutatómunkát, melynek célja az 1971-es Óvodai Nevelési Program alapkonceptiója szerinti nevelés továbbfejlesztése volt. 15 év munkájával rávezetett minket arra, hogy a megváltozott szervezeti keretek és formák szükségesek ahhoz, hogy a gyermekek játéka az óvodai életük egészét átfogó, az egyének fejlettségéhez és képességeihez igazodó élettérré váljon.

A gyermekek tétlen várakozásának megszüntetése, a folyamatos napirend és a vegyes életkorú csoportok alakítása mind-mind a személyéhez kapcsolódnak. „Próbáljuk bevinni a vizet a csoportokba!” - mondta, és a gyerekek örömmel fürdettek, mosogattak. Sokukat megnyugtatta, míg másokat tartalmasabb játékokra sarkallt ez a közeg. „Alakítsunk ki nyugodt sarkokat” - mondta, és igaza volt, mert a gyerekeknek is szükségük volt és van a kikapcsolódásra, a pihenésre, a relaxálásra. Pedagógiai munkássága elismeréseként 2000-ben Kiss Árpád díjat kapott (a Magyar Pedagógiai Társaság Kisgyermeknevelési Szakosztály felterjesztése alapján).

Ránk, a kollégákra is figyelt. Egy-egy nehéz nap, hét, vagy több napos bemutatósorozat alatt sokszor bátorított: "csak nyugodtan, csak bátran, nálatok jobban ezt senki sem tudja" - biztatott. Bízott bennünk és mi benne. Tettük, amit javasolt, kipróbáltunk új és új nevelési helyzeteket és most már bátran mondhatom, hogy sikerrel.

Aztán hosszú évekig nem találkoztunk. Szokták mondani, hogy az idő "nagy úr", és ez az én mindennapjaimat is meghatározta. Tettem a dolgomat és közben az "idő haladt". Reméltem és készültem arra, hogy januárban, az óvodánk 30 éves évfordulóján összejövünk, megpihenünk, és együtt emlékezünk majd a közösen töltött évekre. De "az idő visszafordíthatatlan"! Így hát a közös emlékezés már nem adatik meg, de én és a "Mályvás lányok" emlékezni fogunk Rád Mária! (L. K. R)

KOVÁSZNAI KATÓ

Ballér Endre (1929–2007)

Búcsúzom Ballér Endrétől, a pedagógiai kutatótól, a tanártól, a Corvinus Egyetem emeritus professzorától, a magyar nevelésügy kimagasló személyiségétől. Búcsúzom a Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottsága nevében, mely tudományos fórumnak 1990-től, a demokratikus átalakulástól élete végéig választott tagja és három éven át elnöke volt. Tagja volt az MTA-közgyűlésnek és a II. osztálynak is, ahol a neveléstudományt képviselte. Búcsúzom a pályatársak, a kollégák és mindazon tanítók és tanárok nevében, akik előadásai és írásai révén kapcsolatba kerültek vele, akiket gondolatai megérintettek. Búcsúzom tanárképzős hallgatói nevében is. Végül szomorú szívvel búcsúzom barátomtól, akivel közel 40 éven át jóban és rosszban, sok közös munkában vettünk részt, abban az erős hitben, hogy valami keveset talán javíthatunk a magyar köznevelés állapotán.

Ballér Endre a neveléstudomány és a gyakorlati pedagógia több területén maradandóan írta be nevét az annalesekbe. Tudományos munkássága legnagyobb és legfontosabb tetteinek talán azt tekinthetjük, hogy az ideologikus burok alatt szunnyadó magyar tantervelméletet a hetvenes évektől kezdve megújította, és haláláig művelte. Különösen fontosnak tartotta, hogy a magyar tantervek egyrészt a hazai hagyományokhoz, másrészt a nyugati trendekhez illeszkedjenek. Ez a kettős feltétel tette igazán modernné Ballér Endre tantervelméleti gondolkodását. Mindkét területen igen jártas volt. A hazai hagyományból Nagy Lászlót tekintette a legfontosabb forrásnak, de szívesen hivatkozott másokra is, Prohászka Lajosra, Kiss Árpádra, Faludi Szilárdra. Átfogó tantervelméleti könyvében ezt a fejlődésfonalat fejtette ki (*Tantervelméletek Magyarországon a XIX–XX. században*. Országos Közoktatási Intézet, Bp., 1996). De otthonosan mozgott a B. Bloom által a Chicagói Egyetemen kifejlesztett taxonómiai iskola rejtelseiben is. Ballér Endre tantervelméleti munkássága e két pólustól egyenesen vezetett a Nemzeti alaptanterv koncepciójához. És bár a „nemzeti” jelzőt nem szerette (túlságosan hivalkodónak érezte), a dokumentum gondolatának megszületésétől (1989) kiadásáig (1995) ott bábáskodott körülötte, és kétszeri továbbfejlesztését (2004, 2007) is szorgalmazta és vigyázta.

A NAT ürügyén elmondhatjuk, hogy tudósi személyiségét erős kritikai attitűdje hitelesítette. Bár örült a munkálatok haladásának, kritikai megjegyzéseit kitartóan, újra és újra megfogalmazta, hangoztatta. Hiányolta a műveltségi kánont, és túlzottnak tartotta az iskolákra és a tanárookra háruló szakmai munkát. A 2007. évi NAT-variánsnál jelezte a kompetenciákkal kapcsolatos fenntartásait is. Mindig óvott a tantervelmélet és a tantervfejlesztés politikai, helyesebben, oktatáspolitikai kisajátításától. A tantervelmélet művelése és a NAT körüli munkálkodása kutatói-tudósi habitusának csupán egy szegmense. Művei válogatott bibliográfiájának tanúsága szerint (102 írás) nevelésfilozófiai, nevelésméleti, neveléstörténeti, gyakorlati pedagógiai és módszertani kérdések is foglalkoztatták. Kultúrpedagógiai beállítottsága, neveléstörténeti és didaktikai érdeklődése – mindezek együttes

művelése – tette igazán nagy formátumú tudóssá és tanárrá. A Pergamon Kiadó grandiózus pedagógiai enciklopédiájában több szócikket is írt a hazai és a közép-kelet-európai országok tantervi kérdéseiről. Még szerencse, hogy a magyar állam, szinte az utolsó pillanatban, magas kitüntetéssel ismerte el pedagógiai munkássága társadalmi fontosságát.

Halk szavú, kedves, szerény ember volt. Nem tolta magát előtérbe, de azért elmondta, amit akart, még ha az egyeseket esetleg bántott is. Humorérzéke sok bajon átsegítette. Bonmotjai, elmés mondásai leginkább az angol fahumorra emlékeztettek. (Kitűnően tudott angolul.) Szerette a focit és általában a labdajátékokat. Nem örült annak, ha a Manchester United kikapott.

Máris nagyon hiányzik, miként meg nem írt tanulmányai, kritikai véleményei, lektori jelentései és előadásai is hiányoznak, hiányozni fognak. Tudományos élete mérlegét pozitívan zárhatja. Amit tett, azt közvetlenül a magyar iskola és közvetve a társadalom javára tette. Nehéz elképzelni, hogy nincs jelen, hogy nem lehet felhívni, beszélgetni vele. Bandi, isten veled! Nagyon fogsz hiányozni! Remélem, találkoztál már az elíziumi mezőkön Nagy Lászlóval, Prohászka Lajossal, Faludi Szilárdal, Szebenyi Péterrel és a többiekkel. (B. Z.)

Bakonyi Pál

Hosszú, küzdelmes életút után – közel álltunk 90. születésnapjához – megpihent Bakonyi Pál, a XX. század második felének fontos személyisége.

1963-tól volt az Országos Pedagógiai Intézet munkatársa, gazdag közéleti tevékenysége – a rendszerváltás után egy ciklusban a Magyar Pedagógiai Társaság alelnöki posztját is vállalta –, valamint színes, elsősorban a nevelés, a neveléstudomány helyét kereső irodalmi munkássága egyaránt tiszteletet érdemel.

Nekem emlékezetes az a találkozó, amikor már nyugdíjasként a Vas utcai, fővárosi intézményben járva elérékenyülve (nem jó szó: hiszen nem volt kenyerere az elérékenyülés; szigorúbb, kritikusabb, racionálisabb volt ennél) idézte fel e házhoz kötődő kiskorú emlékeit: árvaház működött itt valamikor.

Munkásságát „A maratoni sereg” című munkámban is elemeztem, hiszen az 1956-os balatonfüredi konferencia óta jóformán valamennyi jelentős pedagógiai, főként neveléstudományi tanácskozáson feltűnt törekény alakjával. Ebből a kötetből idézem a róla írott sorokat:

Bakonyi Pál, az Országos Pedagógiai Intézet, a minisztériumi háttérintézet „szürke eminenciása” fontos küldetést teljesített, amikor a Gáspár-kísérlet mellé állt, s biztosította a kutatóintézetet mint háttérret a szentlőrinci romantikus heroikus küzdelmeiben. A Szabolcsi Miklós vezette reform-OPI is számított rá, igénybe vette tájékozottságát, kapcsolatait (igazgatóhelyettesként ment nyugdíjba 1990-ben).

A Makarenko-örökség, illetve a nevelési értékek védelmében kért több ízben szót, évekig volt a rendszerváltás után alelnöke a Magyar Pedagógiai Társaságnak, a VI. Nevelésügyi Kongresszus idején még aktív, de a hetedikén is részt vett. Szót kért a szakmai vitákban, kritikusan, de megértő elfogadással is a szabadelvű pedagógiák iránt.

Jellegzetes volt például a Pedagógus Etikai Kódex körüli vitában fenti módon mérlegelő álláspontja a Magyar Pedagógiai Társaság választmányának 2002. évi veszprémi ülésén.

Szomorúan búcsúzunk. Emlékét megőrizzük, hagyatéka értő és megértő elemzésre, feldolgozásra vár. (T. L.)

*

Míg élt, soha nem éreztem sürgető kényszert arra, hogy kinyilvánítsam iránta érzett tiszteletemet, vagy köszönetet mondjak mindazon „tanításáért”, melyeket mindenekelőtt tőle,

az ő felfogásával azonosulva tanulhattam/tanultam az idők során. Tiszteletem, megbecsülésem néven nevezésére – úgy vélem – nem volt szükség, szavak nélkül is lehetett tudni.

A Magyar Pedagógiai Társaság Szakmai Kollégium ülésén (2011 november 11.) *Mi is az oktatás és mi is az a nevelés?* című témának a megvitatásához néhány, Bakonyi Pál munkásságából kiragadott részlet szubjektív felelevenítésével kívánok hozzájárulni.

Bakonyi Pál írásai közül a legrégebb és egyben legemlékezetesebb olvasmányom egy 1969-ben (az Óvodai Nevelés című lapban) megjelent cikk volt, mely a tanulók személyisége megismerésének elméleti és gyakorlati kérdéseivel foglalkozó előadását adta közre. Számomra már sokat mondó címe is („Megismerni és fejleszteni, újra megismerni és továbbfejleszteni”) előre vetítette azt a tartalomban meggyőzően kifejtett gondolatsort, miszerint: „...a megismerés célja mindig a változtatás, a fejlesztés, a tanulók nevelése”; a megismerés éppúgy folyamat jellegű, miként a nevelés; a megismeréshez tudatosan és”kellő mennyiségben gyűjtött és rendszerezett tapasztalat”, valamint a tapasztalatok feldolgozása és értelmezése szükséges; továbbá: a nevelés eredményessége a tanulók személyiségének megismerésével mérhető; hogy fontos a fejlődés tudatos feltárása, a készletű okok figyelembe vétele, a pozitív jelenségek regisztrálása is. Ezen tanítását akkor rendkívül előre mutatónak, követendőnek tartottam ; lényegét ma is időszerűnek, a nevelés nélkülözhetetlen elemének vallom.

Az 1970-es években én is jelen voltam azon a több, mint 70 résztvevőt számláló felolvasó ülésen, melyet a Magyar Pedagógiai Társaság Kisgyermeknevelési és Általános Iskolai Szakosztálya (Szabadi Ilona és Bakonyi Pál vezetésével) *Gondolatok a jövőről* címmel együttesen szervezett. A rendezvény célja „a fantázia működtetése” volt arról a kérdéssel, hogy a 0-14 éves gyerekek fejlődésére ható tényezők alakulásában (nagyjából az ezredfordulóig) a fantázia működtetése mellett/mögött? megbújó elgondolás bizonyosan valóra vált (legalábbis ez alkalommal), mert az iskoláskor előtti és az általános iskola területén működő legkülönbözőbb szakemberek köréből jelen lévő felolvasók, ill. hallgatóság (gyakorló pedagógusok, tudományos kutatók, pszichológusok stb.) együttesen foglalkoztak a minden területet érintő jövő kérdésével. Bakonyi Pál és Szabadi Ilona törekvése az adott (0-14 éves) korosztály egységes nevelési folyamatának alakítására sikeres mozzanat volt - sajnálatos, hogy e kérdésben azóta sem egyöntetű a siker. A nevelésben - mint minden „szakmabeli”- nagy fontosságot tulajdonított a tudatosságnak. Ám az ő logikus, kézenfekvő érvelése nyomán számomra a tudatosság közismert szerepe még fontosabbá emelkedett.(Akkor is hatunk, ha nincs erre szándékunk..., ill. a pedagógus nem nevelhet eredményesen, ha nem méri fel pedagógiai tevékenységének tényleges hatását, végül: „...nagy bajokat okoz az, ha az elvárt eredményeket valóságosnak hisszük.”)

Munkásságának, tanításának hatását megsokszorozta, hogy feleségével, Vince Ágnessel egy életen át munkatársak voltak: a nevelésről, a tevékenységek szerepéről, a gyerekek/tanulók megismerésének, fejlesztésének kérdéseiről, a tudatosságról – és még lehetne sorolni - azonos módon gondolkodtak, azonos értékeket képviseltek és ezen értékek szerint éltek!

Bakonyi Pál az elmúlt évekbeli emberi, pedagógiai, közéleti megnyilvánulásai főleg az MPT programjain, rendezvényein tapasztalt felelősségteljes vélemény nyilvánításai, korrekt felszólalásai, a nevelés ügye iránti elkötelezettsége elmélyítették iránta érzett őszinte tiszteletem, megbecsülésem. (R. F.)

A meseíró

Sok óvónő, bölcsődei gondozónő és a 0-7 éves korú gyermekek nevelésével, fejlődésével foglalkozó szakember: orvos, pszichológus, művész a Magyar Pedagógiai Társaság Kisgyermeknevelési Szakosztályának rendszeres ülésein ismerkedhetett meg Petrolay Margittal és munkásságával. Az 1967-ben újjászervezett társasági élet első évtizedeiben

szembetűnő gyakorisággal szerepelt előadásaival, kitűnt vitaindítóival a jeles író, Margit néni.

Szeretettel hallgattuk. Elbűvölt minket csendes humorával, sokoldalú műveltségével, olvasottságával, barátságos, lassú beszédével, humanizmusával. Legtöbbre a világos gondolkodást és a lelki harmóniát tartotta. Egész lénye ezt sugározta. Nagyon szerettük őt hallgatni. Ezeken az "ötcsillagos" összejöveteleken rendre túlléptük a megszabott időkereteket, észre sem vettük, hogy elrepült az idő. Komolyan vette feladatát, hivatását, hogy tudatosítsa bennünk, miért kell a mese, mi a szerepe a nevelésben, az értékek közvetítésében. Tőle tanultuk meg, miért kell magyar népmeséket mesélni, miért nem kell aggódni a tündérmese esetében a groteszk vagy agresszív elemektől: "a mese szóba áll a gyermeki szorongással, a sajátos gondolkodással, a gyermeki képzelettel".

Szoros kapcsolatban állt gyermekolvasókkal is - határokon innen és túl. Részt vett a szlovákiai magyar óvónők anyanyelvi továbbképzései Számos levelet, rajzot kapott tőlük egy-egy találkozó után.

Érdeklődéssel követte más szaktudományok eredményeit, nem csupán a modern pedagógia, de a lélektan, az orvostudomány jeleire is figyelt. Fontos szerepe volt abban, hogy a "nagy korszakára" készülő új magyar gyermekirodalom kiválóságai találkozzanak, cseréljenek eszmét fenti szakemberekkel - a Magyar írók Szövetsége Gyermekirodalmi Szakosztályában.

Emberséget, magatartáskultúrát is tanultunk tőle. A vitákban lebilincselően érdekes, szellemes érvei voltak, stílusa sohasem volt kioktató. Álláspontját, meggyőződését rengeteg új ismeret felsorolásával tudta hitelessé tenni.

Személyes élményeim egyike: szakdolgozatomat az 1970-es évek elején Kósáné Ormai Verához írtam az egyetemen. Ennek részeként három szülő írt óvodás korú gyermekéről portrét. Megmutattam Margit néninek. Az egyik írás novellaszerű, tudod-é? -- mondta elolvasás után. Ez a dicséret nagyon jól esett.

Tudományos igényű kutatási eredményeit az Országos Pedagógiai Intézetben, a nevelési dokumentumok készítése során és a továbbképzéseken is hasznosítani tudtuk.

Később óvóképzős hallgatóim legjobbjával "jutalomból" tehettem látogatást otthonában. Volt eset, hogy a hallgató szülei hívtak fel a találkozó után meghatottan: meghatározó élményben volt részük. Tudásból, kedvességből, örök derüből, bölcsességből.

Amikor kézhez kaptam Az emberiség emlékezete című, a meséről szóló kötetének Szabadi Ilonka ösztönzésére készített kéziratát, úgy olvastam, mint egy krimi, izgalommal, érdeklődéssel. Sikeres könyv volt ez annak idején. De jó, hogy megírta! (To. L.)

•

Mezőfi Zoltánné

A Magyar Pedagógiai Társaság *Nógrád megyei Tagozatában* és a *Kisgyermeknevelési Szakosztály* munkájában egyaránt rendszeresen részt vállaló kiváló szakember évtizedeken keresztül gazdagította munkájával az iskoláskor előtti nevelés ügyét, és példát mutatott a fiatal korosztálynak a szakmai civil szervezeti élet fontosságáról.

Mezőfi Zoltánné Nógrád megyében – az óvodapedagógusok derékhadát tekintve országosra is – ismert és méltán elismert óvodai szakember volt. Széleskörű megbecsültségét az óvodás gyermekek érdekét minden egyéb szempont ellenében érvényesítő tettekészségével, az óvodák ügye iránti elkötelezettségével alapozta meg.

Az ehhez az alapálláshoz szükséges belső tartást és szakmai felvérteztséget részint első tanítója pedagógus példaképként őrzött emlékéből, valamint a püspökladányi képző szellemiségével (gyermek- és pályaszeretet) való teljes azonosulásból merítette. Tudását

később többször (pl. Kecskeméten főiskolai oklevél megszerzésével, a pedagógusok ún. intenzív továbbképzése elvégzésével, vezetési ismeretekkel stb.) rendre megújította.

Pályafutása főbb állomásai – első munkahelyétől, a Sárrétudvariban működő idény-napközitől eltekintve – Salgótarjánhoz ill. Nógrád megyéhez kötődtek. 1959-től a salgótarjáni Brunszvik Teréz Óvodából 1993-ban történt nyugdíjazásáig fejtette ki alapvetően vezetői, valamint az óvodavezetők városi munkaközösségének összefogására irányuló ill. szaktanácsadói tevékenységét.

Egész életében legfőbb feladatának a pedagógiai önállóságot, a szakmai megújulás támogatását, a közösségi és egyéni alkotókedv inspirálását tartotta.

Személyes példájával, kolléganői és munkatársai képességeibe vetett hitével, a közös gondolkodás és együttműködés rendszeres gyakorlattá alakításával, az erőfeszítések méltatásával sikeresen ösztönözte az óvodák, munkaközösségek, egyes óvodapedagógusok fejlődését, szakmai (nem egyszer óvodán kívüli alkotói) ambíciói megvalósítását.

Az ő kezdeményezésére alakítottak ki az intézmények önképzési „alap könyvtárakat”, ösztönzésére vált rendszeressé az óvodák pályázati tevékenysége, szakmai publikációk megjelentetése a megyei óvodai újságban, országos szaklapban. Közreműködésének köszönhetően ún. műhely óvodák jöttek létre, melyek innovációs törekvéseik bemutatásával, eredményeik közreadásával Nógrád megye minden óvodai közössége – és más vidékek szakemberei számára is – összehasonlítható tapasztalatokkal, követésre alkalmas példával szolgáltak

Az általa vezetett műhely-óvodában pl. elsők között honosították meg az anyás beszoktatás mára már elterjedt gyakorlatát; továbbá itt dolgozták ki a gyermekek fejlődésének nyomon-követését szolgáló ún. személyiségnaplót. Példájuk nyomán a figyelem a térség más óvodáiban is egyre inkább a gyermeki személyiség megismerésére, differenciált fejlesztésére irányult.

Mezőfi Zoltánné nyugdíjasként is eredményesen tevékenykedett: szaktanácsadóként segítette Nógrád kistérségi óvodáit, erősítette az óvodapedagógusok pedagógiai kompetenciáját, hitük megőrzését. Szakmai napokat szervezett, ahol egymástól tanulhattak a kollégák. Példát mutatott az egymással való törődés, a másikért végzett tevékenység sokféle módjának fontosságáról.

Mezőfi Zoltánné pályája során sok óvodapedagógus szakmai fejlődését, egyéni (énekes, amatőr képzőművészeti) tehetségek kibontakozását segítette elő. Tudásával, egyszerűségével óvodák sorában járult hozzá a szakmai innováció megindulásához, megerősödéséhez.

*

Sokkal könnyebben jöttek akkor a szavak, amikor a Brunszvik Teréz- díj kapcsán köszöntöttük őt.....Juci néni (egy korábbi írásában Romhányiné Loncika ezt a megszólítást a „fiataloknak” delegálta) szakmai és emberi sokszínűségét nehéz méltó módon szavakba önteni, talán, ha mindannyian, akik ismertük és szerettük őt, tollat ragadnánk, akkor is csak töredékét tudnánk összerakni pedagógiai arculatának, mélységének humánumának.

Fiatalként, pályakezdő óvónőként a XIX. sz. Óvoda vezetőjeként ismertem meg. Akkoriban az általa vezetett óvoda egyike volt azoknak az óvodáknak, amelyet a pálya iránt elhivatott óvónők megálmodhattak maguknak: korszerű, gyönyörű, világos épület, meleg, barátságos fogadó légkör, és az óvónők. A mai napig is a zsigereimben érzem izgalmas sokszínűségüket, vagányságukat, amelyet csak azok engedhetnek meg maguknak, akik biztosak tudásukban, biztosak saját képességeikben, akik nyitottak a megújulásra, tudják, hogy amit csinálnak, az jó. Jó a gyerekeknek és ők maguk is örömet lelnek ebben. Ezek az óvónők tudták és érezhették, hogy olyan vezető áll mögöttük, aki biztos kézzel kormányoz, és aki minden egyes dolgozójának „személyes edzője”, vagyis tisztában volt minden munkatársa kvalitásával, a

benne rejlő lehetőségekkel. Igazi pedagógus volt – a szó legnemesebb értelmében – a gyermekek között és a felnőttek világában is.

Szakfelügyelőként – bár rövid ideig volt alkalmam a külső ellenőrzés e műfaját megtapasztalni – nem a dogmatikus, előíró attitűd jellemezte Őt, hanem a segítő, jobbitó, rávezető, gondolatokat ébresztő, és a gyermekek érdekeit a lehető legszélesebben és legkomolyabban érvényesíteni szándékozó pedagógia.

Szakmai és érdekképviselői szervezetekben (Magyar Óvodapedagógiai Egyesület, Magyar Pedagógiai Társaság, és ezek helyi szervezetei) csodálattal hallgattam érvelését, vitáit és az óvodaügy iránti mélyszélességet, hitét az óvónőkben, szűkebb környezete, Salgótarján városa, majd későbbi szaktanácsadói munkája révén Nógrád megye büszke képviselőjét. Biztos és kifinomult módszerekkel hárított minden esetleges előítéletet, amely térségünkéről netán szóba került, és mindezt hitelesen cáfolta! Tartást, szilárd gerincet közvetített minden egyes megnyilvánulása, amelyet városi, megyei, országos fórumokon hallatott.

Szaktanácsadóként, munkatársként a mai napig tisztelettel adózom előtte. Okos, komoly beszélgetéseikre Loncikával a Pedagógiai Intézetben, dilemmázó, a problémák megoldását kutató, egyedi, az adott településre, óvodára alkalmazható javaslataikat, egy-egy óvoda megszűnését elhárító megoldásaikra, egy-egy vezetői pályázat gondos mérlegelésére a mai napig emlékszem. Mint - ahogyan Loncika is fogalmazott: barátsággyá mélyülő kapcsolatuk - derűs, meghitt, intimen finom pillanataira is, amely számomra az emberi kapcsolatok fontosságát, maradandó értékét közvetítették. Közös nevetésük, árnyalt csipkelődésük a kölcsönös tisztelet, a „tudom, hogy számíthatok rád” bizonyosságát táplálták.

És persze a humora!

Dejtárról az akkori vezető hívott a látogatását követő napon, hogy képzeljem el, Juci néni azt mondta a szülőknek vezetett fórumon, hogy igenis szülni kell! Mert a gyermek fontos és érték! És milyen örömmel fogadták a szülők, hogy megerősítette őket apai, anyai szerepeikben.

Áttekintve a 2000-től regisztrált szaktanácsadói felkéréseket, amelyeket névreszólóan kapott Nógrád megye óvodáiból, szinte valamennyiről lehetne emlékezetes, élvezetes epizódokat megjeleníteni: a téli, szakadó hóesésben – ablaktörő nélküli Trabantban – Nőtincs felé utazva, Cserhátsurány szépséges, de nehezen megközelíthető hegyei között autózva, a karancsaljai óvoda működését dicsérő beszámolóját, a korábbi „s mosi” óvoda féltését, és persze a salgótarjáni óvodákban szünni nem akaró felkéréseit áttekintve (és még hosszan lehetne sorolni a településeket) szinte megelevenednek szavai, gondolatai. Salgótarján városközpontjában járva is rá emlékezhetünk, ha a város első óvodaépületének emlékét őrző táblára tekintünk, amelyet az ő kezdeményezésére helyeztek el, csakúgy, mint az „Óvoda tér” táblát (D.G. A)

Páldi Jánostól búcsúzunk...

Kitől? Az egykori tanítómestertől? A világszerte híressé vált kísérleti gimnázium iskolateremtő igazgatójától? A Miskolci Egyetem Neveléstudományi Tanszékének alapító docensétől, a tehetségnevelés tanárától? A szorgos közírótól? A Magyar Pedagógiai Társaság egykori alelnökétől, az általa létrehozott, határainkon túl élő magyar pedagógusok tagozata elnökétől?

Egy nagy nemzedéknek sokat megélt kimagasló személyiségétől. Melyik nemzedékről van szó?

Arról, amelyiknek - akárhogy is nézzük, bármilyen görbe is volt a történelem - megadatott egyenes úton járni, s emelt fővel szolgálni.

Páldi János hosszú életútján tudását, energiáit mindig olyan ügyek és eszmék szolgálatába állította, melyek alapértékként a szabadságot hirdették meg. Nem őrajta múltott, ha

ezek az ügyek és eszmék letértek a szabadság normáinak követéséről. Ő egyenesen és, ismétlem, emelt fővel járta végig az utat. Nyilván azért kötelezte el magát az ifjúság, a nevelés ügye mellett, mert a nevelő-növendék viszonyban több esélyt látott a szabadság principiumának érvényesítésére, mint a külső világban.

Hiszen ez az elkötelezettség lüktetett pályakezdő éveiben, ezt képviselte íróasztal mellett, ez a szabadság-elv volt a Varga Katalin-kísérlet lényege, így szólította meg hallgatóit Miskolcon is.

Biztos volt benne, hogy ez a viszony hozhatja ki a legtöbbet, a legjobbat növendékeiből. Ezért nevezte - az egyetemen szokatlan módon - mindvégig tegeződve a hallgatókat: *öcsémuramnak* és *kedves jányomnak*. Hitele volt ennek a megszólításnak, tőle elfogadták. Nem csupán hófehérré őszült haja miatt.

Egy hosszú utat bejárt nemzedék kiváló tagjától búcsúzunk. Egyre nehezebben érthető, értelmezhető világunkban nagyon fog hiányozni az ő egyértelműsége, gondolati letisztultságra figyelő szava. (T.L.)

Környei Ferencné, Zsuzsa

Van úgy, hogy az ember nem tud szomorú lenni, hiszen barátja, kollégája lehetett egy olyan embernek, akire csak mosollyal, szeretettel tud gondolni. Igen Ő ilyen volt. Környei Zsuzsára gondolok és annyi szép emlék kavargó a fejemben, amit most papírra vetve újra átélek, és melegség önti el szívemet.

Mint a Magyar Pedagógiai Társaság titkárságvezetője, úgy is, mint pedagógus sok kedves, önkéntes munkát vállaló, másokért – igazán ellenszolgáltatás nélkül – küzdő, segítő emberrel találkoztam az elmúlt 10 évben mióta itt dolgozom, de Ő a sok közül is azok között volt, akire mindig lehetett számítani. Akkor is, amikor pakolni, dobozolni kellett költözéshez, ha képeket kellett – az asztalra mászva, mert létra nem volt – cserélni az „átjáró galériában”, vagy ha hajtogatni kellett a több száz levelet úgy november végén, hogy a szakmai feladatokról, mint pl. a jelölő bizottság elnöki tisztsége, amit utoljára vállalt ne is beszéljek. Mindent teljes odaadással, aktivitással, jókedvvel csinált, s közben beszélgettünk családról, testvérekről, gyerekeinkről az élet dolgairól és bölcs volt, megértő és mindig optimista, mint afféle jó pedagógus.

Bár utolsó telefonbeszélgetésünkön kicsit már nehezebben vette a levegőt, és tudta, hogy nincs sok remény, de a hangja akkor is mosolygott, „küldöm pipikém amit kértél és tudom, hogy ha menni kell, kész vagyok rá.”

Egyedül álltam a szigetszentmiklósi kiállító teremben, vártam nagyon az élményt, hiszen már a portán mondták, hogy milyen szép, jó hangulatú ünnepség volt itt a megnyitó alkalmából és nagyon sajnáltam, hogy nem lehettem akkor ott közöttetek. Néztem képeit, plakátjait és éreztem végig mosolygó tekintetét, az áradó szeretetet, nőiességét és az erőt a színekből, és boldog voltam, hogy ismerhettem, a közelében lehettem.

A héten kerestem valami papírt az irodában és a dobozért nyúltam, amibe gondosan becsomagolva az írásával egy borítékban megtaláltam „jubileumi jókívánság”. Köszönöm Zsuzsikám, még mindig számíthatok rád, őrzöm a követ, melyet az utca felújításakor csentünk neked, „jó lenne egy kisplasztikát tenni rá” mondtad, őrzöm a rajztanárok jó hangulatú üléseinek emlékét, őrzöm szívemben kedves emberségedet, humorodat, a mindenkire való toleráns, segítő hozzáállásodat és megpróbálom továbbadni én is a fiataloknak, akiknek hosszú pedagógusi pályafutásod, életed alatt te is tetted.

Boldog vagyok, hogy ismerhettem. (F. I.)

Óvatosan találtunk egymásra. Amikor „ifjú titánként” a 80-as évek elején a nem túl jó hírű OPI-ba (Országos Pedagógiai Intézetbe) kerültem, a Gorkij fasorban dolgozó „régisopisokra” bizalmatlanul néztem. Engem Mihály Ottó hívott annak idején a város túlsó szélén üzemelő új, innováció gerjesztő részlegébe, a központi épületet a „maradandóság” fellegvárának tekintettük – most már látom – részben joggal, de mindenképp a buta neofita göggyével. (Akkoriban nevezték – hol volt még akkor a modern, színes, életkedvet adó tipográfia a szakkönyvkiadásban? – „opikéknek” - a minisztériumi háttérintézménynek unalmas hivatalosságot, hivatalos unalmat közvetítő egyenborítóiról – az OPI kiadványait.) Miért ne néztem volna így Környeiné Gere Zsuzsára is? Ő képviseli a „hivatalosságot” a vizuális nevelésben, - édes istenem! – hatalmi pozícióban. Miért ne lettem volna bizalmatlan? Sok közös szakmai feladatunk akkor nem volt.

Később aztán ő lett a lektora (hivatalos bírálója) 1994 körül abban a tantervfejlesztési munkában készülő tervezetnek, mellyel – megannyi más programmal – lazítani próbálta az intézet (készülvén a NAT-ra). A tantervkészítéshez akkor egy új számítógépes program is társult. Nehezen, keservesen tanultuk ennek alkalmazását. „Világmegváltó” tervem elkészült, vártam a szakma csodálatát. Helyette kaptam szigorú bírálatot, s felkérést, hogy működjem együtt a lektorral a munka kijavításán. Elképzelhető attitűdöm. Ráadásul magánéleti szempontból kritikus helyzetben voltam, idős anyánk egészsége, sőt szelleme erőteljesen romlóan, testvéreimmel folyamatos ügyeletet láttunk el mellette. A határidő sürgött.

- Kedves Kolléganő, én csak anyám óbudai lakásán tudom fogadni, mert a jelzett időszakokban nem hagyhatom el őrhelyem.

- Hát akkor megyek oda! – üzent a szigorú lektor postafordultával.

Pontosan érkezett. Egy hosszú délutánt töltöttünk együtt a gép mellett, tétléről tételre haladva a szövegen. A tanterv egyre használhatóbb lett. A lektorról kitűnt nagy empátiával, rokonszenvvel követi avantgárd elképzeléseimet. S kitűnt, hogy nővéri (nem egészségügyi dolgozóra gondolok, hanem az idősebb nőtestvére) figyelemmel követi anyám és a köztem folyó dialógussal telő időt, hamarabb talált szót, segítő eszközt egy-egy, a hosszú együttlét során adódó problémára, mint én.

Az idős, belső magányába zárkózó asszonynak egyik legboldogabb délutánja volt ez Zsuzsával. Csókkal váltak el.

A tanterv is elkészült. Egész jó lett.

Mi is közelebb kerültünk.

Egy rákövetkező évben megtiszteltetés ért. A MROE engem is felkért: adjak képet a várbeli Biennáléhoz. Tudvalévő, hogy amolyan „titkos” alkotó voltam én, egy korábbi pályaszakaszomban, emberi eszmélésemhez használtam az ecsetet és festéket, de hát valahogy kitudódott. Büszkén vittem ironikus, társadalomkritikai táblaképem hónom alatt keresztül a városon. A kiállító teremben közel kerültek képeink. Környe Zsuzsa virágcsendéletet hozott. Nevetőset, világító sárgákkal, cinóberekkel, fűzőldelel, égszínű kékekkel – maga a boldogság. Zavart ez a feltétel nélküli örömfestmény. Még meg is ijedtem. Ez lenne Zsuzsa világa?

Megnyugodhattam. A szigetszentmiklósi kiállításon – ki tudta, hogy a búcsúzás bemutatója lesz ez, ráadásul a megnyitóról le is maradtam, úgy settenkedtem be egy hideg téli délután – meggyőződhettem az ellenkezőjéről. Finom ironia, neheztelő, zsörtölődő kritika, humor, bánat - az emberi érzelmeknek olyan gazdagsága s ráadásul olyan gazdag, változatos műfaji, formai megoldásözönnel, hogy az ember szeme-szája eláll.

Mennyire hiányzik! Persze, a mosoly, az égbék színű derű is.

S mennyire hiányzik az a határtalan munkabírási, melyről rendre meggyőződhetünk folyamatosan a Magyar Pedagógiai Társaságban, estétől hajnalig a Nevelésügyi Kongresszus csarnokában készülő kiállítás készítés során, egy-egy kolléga elismeréséért folytatott küzdelemben. (T. L)

Búcsú Stróbl Máriától

Váratlanul, védtelenül ér a hír: Stróbl Mária is elment. Tüstént hárrító, negatív érzelmek borítanak el: hitetlenség, döbbenet, tiltakozás, megütközés, kétely. „Elment”, ez mégsem jelentheti azt, hogy meghalt; ez nem lehetséges, hisz néhány napja még együtt jöttünk el a Magyar Pedagógiai Társaság küldöttgyűléséről, még az úton is megálltunk és hosszasan beszélgettünk, örömmel nyugtázta megmaradó Szakmai Kollégiumi tagságát; még festetni akarta a lakását...

A tiltakozás érzelmei később ütköznek bennem az elfogadó megrendüléssel, a veszteség fájdalmával, hogy végül lassan helyet adjanak a számvetésnek is: miért oly eleven, nem lanyguló napokon át a gyász, miért nem hagy nyugodni Strobl Mária hiánya?

Hisz „csak” szakmai barátság volt a miénk, semmit nem tudtam élete folyásáról, személyes érzelmeiről, kapcsolatairól, családjáról, az ún. „privát szférájáról”.

„Csak” emberségét, korrektségét, elhivatottságát, szakmai tisztességét, máig is, nyugdíjasként is felelős helytállását, megbízhatóságát – mint elsőrangú bölcsődei szakember mivoltjától elválaszthatatlan jellemzőit - ismertem. És e tulajdonságaiért (mely két embernek is elég lett volna) én is, mint oly sokan a Pedagógiai Társaság Kisgyermeknevelési Szakosztályában mélységesen tiszteltem, becsültem Őt, nagyra értékeltem szakmai barátságát!

Ha valaki, hát Stróbl Mária hiteles személyiség volt, halálával a bölcsődei szakterület, a Kisgyermeknevelési Szakosztály, a Magyar Pedagógiai Társaság szegényebb lett, fájó hiánya mindnyájunk pótolhatatlan vesztesége! (V.J.)

A fizikatanárok Csákány Jutkaként ismerték, szerették és tisztelték.

Nagyon sokunk számára ez a név előhív egy kedves, mosolygós arcot, egy örökmozgó lelkes, az elveiért, elképzeléseiért kiálló, harcolni tudó ember emlékét. Azok a szerencsések, akik tanítványai, kollégái lehetnek nem felejtik el, hogy mindig számíthattak segítőkészségére, szakmai tudására, különösen akkor, ha a fizika tanításáról volt szó. Tankönyveivel és az Eötvös Loránd Fizikai Társulatban végzett munkájával jelentősen elősegítette a fizikaoktatás fejlődését és így minden fizikatanárnak segítő kollégája volt.

A közoktatás kérdéseivel 1972 óta foglalkozott, 42 éven át tanított. Aktívan vett részt az MTA Elnöksége Közoktatási Bizottság Természettudományi Albizottsága által indított oktatási kísérletben. A kísérleti munka során írta a kísérleti tankönyveket, amelyek alapjai voltak annak, a Tankönyvkiadó Vállalatnál megjelent általános iskolások számára készült fizika tankönyvsorozatnak, amelyet Dr. Károlyházy Frigyes professzor úrral és Sebestyén Zoltánnal együtt írt. Az akkor „párhuzamosnak” nevezett könyvek első kötete 1982-ben jelent meg. A 8. osztályos tankönyvért 1996-ban a TANOSZ által végzett felmérésben a diákoktól Tankönyvi Tetszés díjat kaptak.

1997-ben helyi tantervi javaslatot készített, munkatársával megalkotta a tankönyvek témazáró feladatlapjainak és a hozzájuk tartozó megoldásokat tartalmazó kiadványoknak a NAT szerinti átdolgozását. Alkotó módon vett részt a kísérleti program gimnáziumi osztályok számára történő kialakításában is. Az anyagszerkezetet elsőként tanulók számára jegyzetet írt 1974-ben. 1978-ban részt vett a IV. gimnáziumi fizika tankönyvpályázaton, ahol II. díjat nyert.

Gyakorló iskolai munkája során több módszertani kísérletet végzett. Ezekről a minisztérium módszertani folyóiratában, A fizika tanításában számolt be. Meghívást kapott az OPI Tantervi Bizottságába az általános iskolai reform-tantervek kidolgozására.

Tagja volt a Tankönyvkiadó által életre hívott Általános Iskolai Tankönyvi bizottságnak, amely az új tantervre épülő 6., 7. és 8. osztályos fizika tankönyv-pályázatokat bírálta el. Részt vett a szegedi munkacsoport által írt új tankönyvek kísérleti kipróbálásban, lektorálásában.

Az 1978-as tantervi reform előkészületei és bevezetése során kapcsolatba került az alsó tagozatos Természetismeret tárggyal. Segítette iskolájában a tanítókat a természetismeret órákra való felkészülésben, összeállította számukra a szükséges kísérleteket. Megírta a Természetismeret tárgy oktatásához a Kölcsönhatások c. továbbképző füzetet. Lektorálta a Természetismeret az általános iskolák 3. osztálya számára írt útmutató a nevelők részére című kiadványt. 1983 márciusától 1984 augusztusáig az amerikai iskolákban folyó oktatást tanulmányozta.

Az Eötvös Loránd Fizikai Társulatnak 1968 óta volt tagja. A Középiskolai Szakcsoportban több évig volt vezetőségi tag, az Általános Iskolai Szakcsoportnak a megalakuláskor pedig a titkára. A Társulatnak 1980 – 1990-ig oktatási főtítkárhelyettese volt. 10 éven át szervezte az Országos Középiskolai Fizikatanári Ankétokat, és 15 éven át az általános iskolaiakat, amelyeken évekig volt a Műhely- és Eszközbíráló Bizottság elnöke. A Társulat Díjbizottságának és az Európai Fizikai Társaság Oktatási Bizottságának 1985 – 1990-ig volt a tagja. Az ELFT Általános Iskolai Oktatási Szakcsoportja 2003-ban elnökévé, az ELFT 2007. évi Közgyűlése pedig főtítkárhelyettesé választotta. A Magyar Pedagógiai Társaság Általános Iskolai és Gimnáziumi Szakosztályának vezetését annak kritikus helyzetében vette át, lelkesedéssel, elkötelezetten lelkesítette a rábízott közösséget, szerepet vállalt a VII. Nevelésügyi Kongresszus munkálataiban.

Az Eötvös Loránd Fizikai Társulattól „A fizikai gondolkodás terjesztéséért” díjat kapta az 1997. évi közgyűlésen, majd 2008-ban Ericsson díjat vehetett át.

Rendszeresen képezte magát, tájékozott volt a fizikatudomány területén elért eredményekről, a fizika tanításával kapcsolatos aktualításokról, tapasztalatait megosztotta kollégáival (30-nál több tankönyv, feladatgyűjtemény, ennyi cikk országos szaklapokban, országos szintű előadás konferenciákon, továbbképzéseken, 21 szereplés a fizikatanári ankétokon).

Halála előtt két hónappal az Öveges József Kárpát-medencei Fizikaverseny győri döntőjén nagy izgalommal és elhivatottsággal vezette a versenybizottságot. (Sz. I.)

Kelner Gitta

Kelner Gitta kolléganőnk, szeretett munkatársunk 2009. november 2-én elhunyt.

Mélyeséges embersége, példátlan tisztessége, fedhetetlen becsületessége, felelősségtudása, mások iránt érzett tenni akarása, munkaszeretete és munkabírása, még súlyos betegsége idején is, az elmélet és gyakorlat szinte csodálatra méltó összekapcsolása a legmagasabb rendű, szinte filozofikus magasságoktól a legapróbb részletekig, végtelenül gyors gondolkodása, és lényeglátása, mind szakmailag, mind a legtágabb összefüggésekben pótolhatatlan hiány számunkra. Tudására a széleskörű általános műveltség és az andragógiai áttekintő képesség volt a jellemző.

Szűkebb körű munkaterületünkön is maradandót alkotott. Nélküle a Felnőttoktatási és képzési lexikon nem született volna meg, melynek fáradhatatlan ébren tartója, gerjesztője omnipotense volt. A Magyar Pedagógiai Társaság Felnőttnevelési Szakosztályának minden nyűge és gondja az ő ténylegesen egyre gyöngülő vállán nyugodott, hiszen szerencsétlen eleste miatt kéthetenként kellett fájdalmas „pungálásra” vinnünk. Vezérelvünk munkánkban a társadalmi igazságosság és esélyegyelőség megteremtésének elősegítése volt a kirekesztett népességcsoportok tudásának, képzettségének segítségével. Ennek jegyében az elmúlt tizenkét évben sok szép és maradandó konferenciákat rendeztünk, kiadványokat adtunk ki, melynek valóra váltását nagymértékben neki köszönhetjük.

Hozzám, talán érdemtelenül is, nagymértékben ragaszkodott. Egyre elhatalmasodó betegsége idején is, szinte túláradó módon igyekezett gondoskodni rólam, amelyet a tőlem telhető ápolásával igyekeztem pótolni. Méltó társam volt a munkámban, a mindennapi élet

valamennyi otthoni és hivatalos teendőiben. Az utóbbi hetekben már járni is alig tudott. Utolsó neki rugaszkodása az október 13-án megrendezett konferencia volt, amely megítélésünk szerint kitűnően sikerült. Akarata ellenére október 22-én szállítottuk kórházba, ahol az orvosok igazán mindent elkövettek életben maradásáért, gyógyulásáért, de nem tudtak rajta segíteni. Tizenegyszer volt dialízisen, infúziót is állandóan kapott, de hiába. (A megpróbáltatások annyira megviseltek, hogy jómagam is kórházi ápolásra utaltak, amelyet néhány napja hagytam el). (H. L.)

Harangi László

Hosszú életútját befejezte Harangi László, akit andragógusnak és művelődéskutatónak ismert és ismert el a szakma. Azt mondom: vele a XX. századot búcsúztatjuk a hideg decemberi délelőttön a *budakalászi* temetőben. 1921-ben született. A háború után már ott találjuk azokban a szakmai-művelődéspolitikai műhelyekben, mely a József Attilával közvetített tanításokat, jövőképet kísérelte meg, ígérte megvalósítani „a dolgozó nép okos *gyülekezetét*”, a „mibennünk mélyhegedüként zengő” *műveltséget*, ama „*harmóniát*”. A művelődéspolitikai szaknyelv ezt nem fogalmazta mindig ilyen szépen: kulturális forradalomnak nevezte, a volt uralkodó osztályok műveltségi monopóliuma megtörésének, az okos gyülekezetből is „szocialista brigádmozgalmat” fogalmazott. Harangi hitt ezekben a törekvésekben, e nemes ügyek szolgálatába szegődött. Szervezőként, agitárorként, kutatóként is. Kitűnt olvasottságával, nyelvtudásával, így aztán igen hamar találta meg a „szocialista kultúra” eszményének – utópiájának? – ikertársát, a népfőiskolák nyugati mintáit.

Hogy mikor tapasztalta, élte meg fiatakori eszményeinek megannyi kudarcát, sőt visszajára fordulását? Erről nem sokat beszélt. Legfeljebb szűk körben kései éveiben – amikor még mindig a hitéhez való visszatérés, a nagy társadalmi helyreigazítás lehetőségein töprengett. Dániából, Hollandiából hozta, küldte tudósításait, kereste azokat a mintákat, melyek a diszkriminált, újradiszkriminált társadalmi csoportok fejlett tudásához hozzájárulhat. E mintákat kereste Távol-Keleten is, amikor Japánról írt tanulmányt. (Készült is a Felkelő nap országába a „lifelong learningről” szóló világkonferenciára, előadását is megírta, a szervezők örömmel fogadták azt. De eddigre már nem volt kis hazánkban olyan szponzor, olyan költségvetés, mely a konferencia-részvételt finanszírozta volna. A szakma figyelt szavaira, a szakma megannyi – hol egymáshoz közeledő, hol egymástól távolodó közössége - megbecsülte a történelem viharaiiban is egyenes utat, de megoldási javaslataival, üzeneteivel hatékonyan már nem tudott gazdálkodni. Pedig az „őszikéi” közt ott a Magyar Pedagógiai Társaság Felnőttnevelési Szakosztálya életének fellendítése, a „Felnőtt tanulók hete” hagyományának honosítása, a teljességgel civil mód készült Felnőttképzési Lexikon főszerkesztése (hajnalig gépeltünk a Magyar Pedagógiai Társaság hűlő hőmérsékletű Steindl utcai irodájában).

Ültünk együtt fogyó létszámmal az előadótermekben, ütögettük jóra váró szavainkkal számítógépünk klaviatúráját.

Elszállt az idő, véget ért megannyi reménységével, megannyi buktatójával és bukásával a XX. század. Melynek tereiről lassan ő is kisétált. (T.L.)

Személyes emlék az iskolaépítésről

Jeney Lajossal illusztris társaságban találkoztam először. Amikor megkaptam a felkérést, hogy legyek Szegeden a város újonnan épített klubkönyvtárának az igazgatója, talán 21 éves lehettem. Ez az intézmény Petőfi-telepen, egy iskola kertjének a végében kapott helyet. Nyár volt, és Szegeden a Közművelődési Nyári Egyetemen Vészi János az „Alfákról” tartott előadást.

Kezdő vidéki kezdő népművelőként nem tudom, honnan vettem a bátorságot, hogy odamenjek hozzá az előadása után, és elhívjam a nagytekintélyű előadót leendő – akkor még

üres, bútorozatlan – munkahelyemre, de megtettem. Vészi János eljött, és magával hívta hozzám Jeney Lajost is.

Az építész pillanatok alatt felfedezte az új épület műszaki és funkcionális hibáit, és nyakon öntött egy sor épületüzemeltetéssel összefüggő gyakorlati tanáccsal, javaslattal.

E meleg nyári naptól fogva János és Lajos mint két védangyal kísért szakmai pályámon végig.

Lajos hitte, ha kőbe, vasba, funkcionális térszerkezetbe tudjuk önteni az emberek közötti együttműködésről, a tanulásról, az értékekről vallott nézeteinket, az emberalkotta tér támogatja, védi és megőrzi az őt létrehozó kultúráját. Ebbe a szemléletbe jó volt belehelyezkedni, lehetett tervezni, modellezni. Amikor belevágtam egy „mamutiskola” „humanizálásába” Debrecenben, Lajos lélekben és személyesen is ott volt minden sarkon. Amikor megpróbáltam kínjainkat, keserveinket tudományos értelmezéssel önmagukon túlmutató üzenetké formálni, ebben is mindenki másnál következetesebben állt ki mellettem.

A tanulás becsülete az oktatás mindenhatósága helyett, a felelősség-megosztás és elszámoltathatóság, mint szakmai kultúra továbbra is ott állnak, mint elvámolandó értékek az országhatárnál; az 1989-es Páneurópai Piknik az oktatásban, a kultúrában és a jóléti szolgáltatásokban még várat magára... (E. Z.)

Derzsi Ottó

Derzsi Ottó 1926. január 3-án született Medgyesen. 1940–44. között a kolozsvári 81. számú Báthory István cserkészcsoport tagjaként megismerte a haza és a természet felfedezésének szépségét, a vándortáborozás (bár akkor még nem így nevezték) romantikáját. 1942-ben Észak-Dunántúlt járták be (Balatonfelvidék–Keszthely–Sümeg–Celldömölk–Győr) részben gyalog, 1943-ban Esztergomtól Apatinig a vízi utat ladikkal tették meg, a számos portya közül emlékezetes maradt a Kolozsvár–Zsibó közti majd 90 km-es gyalogportya.– ahol Gerencsér István, a kiváló piarista pap-tanár volt parancsnoka – életre szóló élményben részesült. Részt vett az erdélyi cserkészkerület vezetője, Jánosi Sándor (Juló bá) által vezetett csíkménasági regös táborban.

1944-ben a VI. osztályos anyagból tett vizsgákat követően egy év *málenkij robot*ban volt része Szibériában. Hazatérése után leérettségizett, majd 1947-ben a román hatóságok államellenes összeesküvés koholt vádjával letartóztatták. A súlyos büntetéstől az akkor még szabadlábban lévő magyar vezetők, mindenekelőtt Balogh Edgár beavatkozása mentette. Ezt követően nem maradt más választása, mint kihasználni a lehetőséget Magyarországra távozott.

1950-től 1956-ig a Népművészeti Intézet oktatási előadója, majd 1956 és 1964 között a budapesti XXI. és II. kerületben tanár, csapatvezető, 1965-től 1969-ig a II. kerület úttörőitkára, majd a Hazafia Népfront munkatársa, közben 1975-től 80-ig a pusztamaróti tábor vezetője. A táboré, amelyért oly sokat harcolt, amelyet szeretett volna központi vezetőképző táborrá fejleszteni. Nem rajta múltott, hogy nem így alakult.

A cserkészletben szerzett természetjáró élmények és tapasztalatok nem csak a pusztamaróti tábor, hanem a vándortábori mozgalom kezdeményezésében és szervezésében is motiváltak. Szakírói munkássága is jelentős részben e témakörhöz kapcsolódik (Vár a természet!, Úttörők turisztikai zsebkönyve), de publikációs tevékenysége ennél sokkal szerteágazóbb (Együtt Budapestért /szerkesztő/, Szabadító ének /szerk./, úttörőszövetségi szabályzatok, próbafüzetek, úttörőjátékok, továbbá számos cikk). 1957-től a Nevelési Tanács, az Általános Iskolai Sporttanács, az országos táborozási szakbizottság és úttörőtörténeti bizottság tagja. Pályája alkonyán jelentős tevékenységet fejtett ki a Magyar Pedagógiai Társaság Mozgalompedagógiai Szakosztályában.

Munkásságát számos kitüntetéssel ismerték el. (R.Gy)

Kondor Endre

Az I. világháborút repülőtisztként végigharcoló édesapja példáját követve 1947-ben önként jelentkezett és kapott repülőgép-vezetői kiképzést (e közben tett érettségi vizsgát), majd oktatótiszt lett. 1951-ben koholt vádakkal eltávolították a hadseregből. Gépkocsivezetőként helyezkedett el. 1956-ban az Orvosegyetem I. Sebészeti Klinikáján volt önkéntes mentő gépkocsi-vezető, majd 1960-ban elvégezte a közlekedésgépészeti technikumot, és az Egyesült Izzó Gépgyárában kapott munkát.

Szervezett természetjáróként, ezüstjelvényes túravezetőként felvételt nyert a Testnevelési Főiskolára, amelyen 1974-ben okleveles sport szervezői/sporttanári diplomát szerzett, majd a Vasas Izzó Sportkörben kapott sportvezetői állást.

1970-től a Budapesti Természetbarát Szövetség Oktatási Bizottságának vezetője, 1971-ben teljesítette az aranyjelvényes túravezetői képesítés feltételeit. Több alap- és középfokú túravezetői és természetbarát sportvezetői tanfolyam oktatója, vezetője, ezek részére képzési anyagokat készített. A Csillebérci Úttörő Nagytábor felkérésére felnőtt vezetők – a hazafias nevelést elősegítő – honismereti jellegű turisztikai képzését szervezte, vezette.

1979-től a Magyar Úttörők Szövetsége Táborozási és Turisztikai Szakbizottságának meghívott tagjaként az úttörő vándortábor-vezetők képzését szervezte, illetve ezzel kapcsolatos módszertani anyagokat írt. Kidolgozta a „*Budapest Úttörő Turistája*” jelvénytulajdonos túramozgalom feltétel- és követelményrendszerét, amelyet később – a Budapesti Természetbarát Szövetség kérésére „*Budapest Gyermekturistája*” elnevezéssel honismereti jellegű jelvénytulajdonos mozgalommá dolgozott át. Az 1980-as évek elején két kiadásban is megjelent „*Úttörővezetők turisztikai zsebkönyve*” című módszertani kötete.

A rendszerváltás idején részt vett a cserkészélet újjászervezésében. (Gyermekkorában cserkész volt, 1948-ban segédtiszti képesítést szerzett.) 1989-ben megszervezte az *513. sz. Bem József tábornok lengyel-magyar cserkészcsapatot*. 1989/90-ben több tisztképző tábort szervezett és vezetett, és teljesítette a legmagasabb cserkész-tiszti képesítés, a csapat-tiszt követelményeit. 1990 és 1998 között a Magyar Cserkész Szövetség honismereti és turisztikai vezető-tisztjeként működött, és megírta a „*Cserkészek portyázó könyvé*”-t.

Számos egyéni, ill. társszerzővel írt kötete, valamint több mint 200 cikke jelent meg különböző újságokban, szakmai és egyéb folyóiratokban. Munkásságát a Magyar Tudományos, Üzemi és Szaklapok Újságíróinak Egyesülete 1999-ben BRONZ TOLL oklevéllel ismerte el.

Tagja volt a Honvéd Hagyományörző Egyesületnek. 2003-ban, tisztté avatása 50. évfordulója alkalmából Arany díszoklevelet kapott, 2006-ban a Magyar Pedagógiai Társaság Mozgalompedagógiai Szakosztálya „a magyarországi gyermek- és serdülőszervezetek körében több évtizeden át kifejtett áldozatos nevelőmunkája elismerésül”, mint a szakosztály titkárát Vasvári Diplomával tüntette ki. (L. E.)

Laurenszky Ernő

A kárpátaljai görög katolikus parókus és a Magyarországra emigrált lengyel forradalmár unokája az elemi iskola elvégzése után a kőszegi katonai alreál növendéke, majd a budapesti ostrom után a Lónyay Utcái Református Gimnázium tanulója. Itt ismerkedik meg a cserkész- (és később általában az ifjúsági) mozgalommal. Nyolcadikos lónyaystaként lett a Diákszövetség kerületi titkára, majd budapesti kultúrosa. Itt került kapcsolatba a néptánc mozgalommal is. Az ELTE történelem szakának elvégzése után először néptánc oktatóként helyezkedett el, később félnapos tudományos munkatársi állást kapott a Népművelési Intézet Muharay vezette Néprajzi Osztályán.

Szinte a kezdetektől tagja és táncosa volt a legendás ifjúsági közösségnek, a Bihari Együttesnek.

1956-ban részt vett a Petőfi Kör pedagógusvitáján, a Magyar Értelmisség Forradalmi Bizottsága munkájában, tagja volt az Egyetemi Zászlóaljnak. 1956. október 29-én megsebesült.

A Magyar Cserkészfiúk Szövetsége és a Magyar Úttörők Szövetsége 1948-as egyesülése után a cserkészlet iránt elkötelezettek számára két lehetőség maradt: a visszavonulás, vagy az úttörőmozgalom. Laurenszky Ernő hosszas vívódás után tanárként az utóbbit választotta. 1957-től Cinkotán volt csapatvezető-helyettes, egyidejűleg őrsvezető-képzést és néptánc csoportot is vezetett a XVI. kerületi úttörőházban. Később a XI. kerületben a Bartók Béla úti ének-zene tagozatos általános iskolában csapatvezető volt, majd az Aga utcai iskolában tanított, ahol vándortáborozni járt, néptánc és úttörő közlekedési rendőr csoportot vezetett. Kezdetől fogva részt vett a vándortábori mozgalomban: előbb a Bakony, majd a Mátra, aztán a Partizánok útján vándortáborot vezetett, ez utóbbinak a tervezésében és a vezetők eligazításában is részt vett, csakúgy, mint a központi kerékpáros vándortáboréban, amelyre a tavaszi szünetben került sor.

Kiváló úttörővezetőként is a szíve mélyén cserkész maradt. 1989-től aktívan közreműködött a Magyar Cserkészcsapatok Szövetsége újjászervezésében. Az MCSCSSZ delegáltjaként volt a Magyar Gyermek és Ifjúsági Tanács tagja, 1993 és 1995 között soros elnöke. Fáradhatatlanul szorgalmazta a magyar gyermekszervezetek együttműködését. „Széles az út, sokan elférünk rajta” – mondta gyakran, és ennek szellemében vállalt fontos szerepet az 1995/96-ban a Csillebércen szervezett közös, ahogyan ő nevezte, „ökumenikus” vezetőképzésben.

A Magyar Pedagógiai Társaság Mozgalompedagógiai Szakosztályának újraalapító elnöke, a szakosztály Vasvári Diplomájának kitüntetettje. Pedagógiai tevékenységének sokoldalúságát jelzi, hogy az MPT Makarenko Munkabizottságának tevékenységében is jelentős részt vállalt, e minőségében választotta vezetőségi tagjának a nemzetközi Makarenko Szervezet Poltavában 1995-ben. A NÉKOSZ és a makarenkói életmű összehasonlító előadásával vett részt a 2002-es poltavai Makarenko-konferencián. Ez irányú tevékenységének elismeréseként vehette át 2010-ben a Makarenko Munkabizottság által alapított Petrikás Árpád-díjat.

Számos cikke jelent meg, elsősorban az Úttörővezetőben és a Neveléstörténetben. (R. Gy.)

Rikker József

Rikker József, pedagógus, korábban cserkész-, fél évszázadon keresztül úttörővezető. Ember, akinek hite, embersége, töretlen lelkesedése nemzedékek számára volt példa.

Hosszú utat tett meg az újpesti, majd pestújhelyi kisdíák, aki a negyedik elemi után a piaristákhoz iratkozott be. Már a pestújhelyi csapatban farkaskölyök lett, de a cserkész újoncpróbát és a fogadalmat a piaristáknál tette le, s ez után nyílt ki igazán a világ: az első tábor Mátrafüreden, majd a következő évben az első vándortábor. Közben megismerkedett a vízi mesterséggel is, 15 évesen már részt vett az őrsi hajó építésében – amit aztán a piarista gimnázium államosítása után még sikerült megmenteni.

A piaristáknál szerzett érettségi az ötvenes évek elején nem volt jó ajánlólevél. Nem is vették föl az egyetemre, így aztán – átmenetileg – a „munka frontján” helyezkedett el. Közben illegális cserkészvezető volt, vizitúrákat tett és szervezett a piaristáktól megmentett csónakokon, és indiánozott is. 1952 fordulópont volt az életében. Munkahelyi ajánlással ifivezető lett a IX. kerületi Knézich utcai iskolában, és élete ettől kezdve szorosan összefonódott az úttörőmozgalommal.

Vannak, akik váltig állítják: a szervezet a fontos. Jóska számára az ember, a gyerek fontosabb volt. Neki nem adatott meg a választás lehetősége, így az egyetlen lehetőséget választotta, ahol gyerekekkel foglalkozhatott: az úttörőt. A – 19 évesen talán még nem is teljesen tudatos – döntés egy életre szóló elköteleződést jelentett.

Rikker József végül „hivatalosan” is pedagógus lett. Dolgozott nevelőtanárként, a Deák téri iskola megbecsült pedagógusaként, úttörőházi munkatársként – de életének minden

szakaszában, minden munkahelyén úttörővezető maradt. Úttörőcsapatokat alapított és irányított, őrsvezetőképző tanfolyamot és tábort vezetett, különböző szakbizottságokban dolgozott. Alig volt olyan területe az úttörőmozgalomnak, amelyben ne alkotott volna maradandót. De az igazi szerelem – kiscserkész kora óta – a víz volt. 1986-ban részt vett az Úttörő Vízi Flotta megalakításában, amelynek 1989-től ügyvivője volt, kidolgozta a vízi vezetőképzés anyagát és módszertanát, és 2000-ig a csepeli vízi bázis kapitánya volt. Sokoldalú, kimagaslóan eredményes tevékenységét a Magyar Úttörők Szövetsége számos kitüntetéssel ismerte el, s elsőként kapta meg a szakosztály aktív, sokat vitázó tagjaként a Magyar Pedagógiai Társaság Mozgalompedagógiai Szakosztálya által alapított Vasvári Diplomát.

Tépelődő, vitázó, igazságkereső ember volt. A dolgok gyökere érdekelte, az új világ megannyi negatív jelenségére is válaszokat keresett, sokat vívódott a szabadság és a felelősség, fegyelem elvei között, hiszen a vízen volt alkalma megtanulni ezek fontosságát, kényes érzékenységét.

Nem csak munkaköre szerint volt tanár, nem csak beosztása szerint úttörővezető: a gyermekek szeretete és tisztelete volt pedagógiájának alapja, miközben minden lehetőséget megragadott, hogy tisztességes, becsületos, bátor, kitartó felnőtté nevelje tanítványait, úttörőit. (R.Gy.)

Wild Katalin

Wild Katalinnak a hivatása volt az élete, a tanítványok és az ifik voltak az ő gyermekei, akiknek sorsát mintegy pótmamaként követte, büszke volt rájuk és örült sikereiknek.

Mint oly sokakat, őt is a háború vihara sodorta 1947-ben Erdélyből az anyaországba.

Általános iskolai tanulmányait Gyulán, a középiskolát Budapesten végezte, majd az ELTE-n biológia-földrajz szakon szerzett diplomát.

A VIII. kerületi úttörőház igazgatójaként fáradhatatlanul szervezett programokat, vetélkedőket, kiállításokat, és épített ki szerteágazó kapcsolatokat nem csak a kerületi úttörőcsapatokkal, hanem még a határon túl is. Ifjúságvezetők lelkes gárdája gyűlt köré, akikkel még évtizedek múltán is szoros kapcsolatot tartott.

Később földrajztanárként nevelte diákjait a haza és a természet szeretetére, arra, hogy nyitott szemmel járjanak a világban, ne csak nézzék, hanem lássák is környezetünk szépségeit, csodáit. Az általa szervezett kirándulások, táborok – mindenekelőtt a vándortáborok – kiváló lehetőséget kínáltak erre, és ő tudott élni ezekkel a lehetőségekkel. Módszertani ötleteinek kifogyhatatlan tárházában mindig akadt olyan fogás, játék vagy tréfa, amely színesítette, „feldobta”, emlékezetessé tette az eseményt. Nagyon szerette Budapestet is, szinte minden zugát ismerte, hatalmas lexikai tudás birtokában volt. A kilencvenes években, és még a 2000-es évek elején is rendszeresen készített fel csapatokat Budapesti Városismereti Versenyekre, vetélkedőkre, amelyeken tanítványai előkelő helyezéseket értek el. Utolsó munkahelyén, a Diana úti iskolában szervezett „40 híres ember”, illetve „20 híres ember” programokba is rengeteg energiát és szeretetet fektetett; közéleti személyiségeket, sikeres sportolókat, írókat stb. hívott meg iskolai beszélgetésekre.

Hüségese és aktív tagja volt a Magyar Pedagógiai Társaság Mozgalompedagógiai Szakosztályának, a Magyar Földrajzi Társaságnak és a Földrajztanárok Egyletének, rendszeresen részt vett ezek szervezeti életében, kollégáival bejárta a fél világot Mongóliától Portugáliáig, Skandináviától Egyiptomig. Tevékenységét a Földrajztanárok Egylete 2010-ben „Az Egyesületért”, a Magyar Földrajzi Társaság 2011-ben Pro Geographia Oklevéllel ismerte el. Fáradhatatlan tevékenységét 1976-ban Kiváló Ifjúsági Vezető éremmel, 1979-ben és 1985-

ben Úttörővezető Érdeméremmel, 1982-ben Kiváló Munkáért kitüntetéssel ismerték el. (R. Gy.)

Szubjektív portrék és búcsúszavak¹⁹¹

Száműzetésben....

Zibolen Endre 1914-ben született, édesapja pedagógus, gimnáziumi iskolaigazgató volt. Fia, Endre az Eötvös Kollégiumban szerzett középiskolai tanári oklevelet, majd losonci, pestszentlőrinci tanárkodás után az Országos Közoktatási Tanácshoz került. A Szovjetunióban töltött rövid fogság után 1945-ben a Magyar Testnevelési Főiskola tanára volt, majd a Pedagógiai Tudományos Intézet osztályvezetőjének, később igazgatóhelyettesének nevezték ki. A fentiek alapján egyértelmű, hogy Zibolen Endre az 1956 előtti hazai neveléstudomány egyik legfelkészültebb tudós szakembere volt. Így természetes, hogy 1956. október elején részt vett a Balatonfüredi Pedagógiai Konferencián, ahol őt kérték fel a neveléstudomány 1945 utáni alakulásának értékelésére. E bonyolult feladathoz, megfelelő források nélkül, mindössze egy éjszaka állt rendelkezésére. (Csak zárójelben jegyezzük meg, hogy később is mindig éjszaka dolgozott.)

A Konferenciáról kiadott jegyzőkönyvből is egyértelműen megállapítható, hogy a szélsőségektől amúgy is mentes, differenciált, árnyalt megfogalmazásokra mindig törekedő Zibolen értékelése, elemzése mindenben visszafogott, tárgyilagos, a személyes vádaskodást messze elkerülő volt. Ezek után még részt vett a Petőfi Kör vitáján, de magatartására itt is a mértéktartás, kiegyensúlyozottság volt jellemző.

Ebben az időszakban Ravasz János közvetítésével ismertem meg őt. Javaslatára vállaltam el a „Keleti – Baranyai”, *A magyar nevelésügyi folyóiratok bibliográfiája* című munka folytatását. Bár kisebb tudományos publikációim már megjelentek, ez a munka jelentős állomása volt tudományos életemnek. Majdnem biztos, hogy e munka nyomán kerültem 1959-ben mellékállásban az Országos Pedagógiai Könyvtárba, majd 1960-ban főállásban a Pedagógiai Tudományos Intézetbe. A pontos idejét nem tudom, de Zibolen Endrét ekkor távolították el a Pedagógiai Tudományos Intézetből, s helyezték az Országos Pedagógiai Könyvtárba. Erre így emlékezett vissza 1988-ban:

„A könyvtárba kerülésem szakítást jelentett eddigi munkámmal. Ez egyértelmű kitérő volt, mégis sokat profitáltam belőle. Ez részben annak a szerencsés körülménynek köszönhető, hogy egyrészt eleget tettem a Tankönyvkiadó Pestalozzi felkérésének, másrészt végre alaposan utána tudtam nézni néhány dolognak a könyvtárban, ami már régen foglalkoztatott.”

Zibolen Endre tehát harminc évvel később sem tekintette személyes, vagy szakmai élettragédiának a könyvtári munkát. A fenti visszaemlékezést így folytatta:

„...a könyvtárban töltött fél évtized komoly gyarapodást jelentett, mert életemben először és utoljára kaptam feladatot hivatali munkám gyanánt, amelyik valamilyen formában közvetlenül szolgálta a neveléstudományi kutatásokat: megindítottam a kurrens pedagógiai bibliográfiai sorozatot. A Magyar Pedagógiai Irodalom címen 1959-től meginduló sorozat teljességre törekedett, a szaklapoktól kezdve a hetilapokig mindent időben követett. Nem sok ilyen volt akkor a külföldi piacon sem, máig sincs. Minden pedagógiai tárgyú írást feldolgoztunk, és az eredményt olvasó sokszorosító eljárással kinyomtattuk. Ilyen ma sincs, mert 1963-ban megváltam a könyvtártól, és Valér Magdi, addigi főnököm még hét évig folytatta ezt a munkát, amelybe mindvégig engem is bevont, én öntevékenyen lektoráltam az elkészült kiadványok anyagát...”

A büntetésben lévő Zibolen Endre, tehát az új helyen is alkotott, sőt Kovács Máténak, a könyvtártudományi tanszék vezetőjének felkérésére e témakörben egy speciálkollégiumot is vezetett.

¹⁹¹ A társaság jeles személyiségeinek hiteles biográfiáját a társasági honlapon (www.pedagogiai-tarsasag.hu) a *Ki kicsoda a Magyar Pedagógiai Társaságban?* című menüben lehet olvasni.

Zibolen Endre könyvtári száműzetésének még egy jelentős eredménye, tudományos haszna volt, hogy az ETO 37-es fejezetét ő dolgozta ki, olyan sikeresen, hogy az 1960-as évek elején a 37-es szákszám revíziója alkalmával Amszterdamban tartott konferencián az iskolatípusok szakozásának módosítását a magyar küldöttség javaslata alapján fogadták el és vezették be nemzetközi érvénnyel. Ezt a tervezetet Zibolen Endre készítette el.

A fentiek alapján visszatérhetünk a fő kérdésre: az alapvetően politikai büntetésként kapott könyvtári állás mennyire volt tekinthető büntetésnek? A kérdésre nehéz egyértelmű választ adni. Leegyszerűsítve azt is mondhatnánk, hogy Zibolen Endre itt is „feltalálta” magát. De meggyőződésem, hogy a dolog mégsem ilyen egyszerű.

A könyvtári beosztás nyilvánvalóan fizetésének csökkenésével járt. Csökkent fizetését a *Köznevelés* és a *Család és Iskola* című folyóiratokba elhelyezett nem tudományos igényű kisebb írások honoráriumaival egészítette ki. Elmondása szerint ezt a munkát is mindig éjszaka végezte.

Zibolen Endre pozitív személyiségéből fakad, hogy a különböző kisebb nagyobb mellőzések nem törték meg. Bizonyára segített ebben, hogy baráti-szakmai kapcsolatot alakított ki a *Köznevelés* szerkesztőivel, és munkaköréből adódóan a könyvtárba megforduló fiatal kutatóknak adott tanácsadása részben pótolhatta a szakmai kapcsolatait.

Tény azonban az, hogy ebben a korszakban a Pestalozzi köteten kívül nagyobb tudományos írása nem jelent meg, kandidátusi disszertációját nem adták ki.

Mindezekon túltette magát, s meggyőződésem, hogy mint annyi minden mást, legbelső rétegében ezt is bölcsen dolgozta fel. Humora, bölcs iróniája közismert volt. Nem keseredett meg.

Kapcsolatunk a könyvtári korszaktól kezdve az 1980-as évekig baráti, majd mikor a Felsőoktatási Kutatóközpontban helyetteseként dolgoztam, baráti-szakmai volt. Rendszeres együttlétünk, külföldi utazásaink során soha nem tapasztaltam, hogy a könyvtári „száműzetés” megviselte volna.

A fentiek ellenére a könyvtári száműzetés idején „másodosztályú” állampolgár volt. Ezzel kapcsolatban két élményem van. Amikor én a Pedagógiai Tudományos Intézetben dolgoztam a Minisztérium 5. emeletén, ő pedig a könyvtárban a földszinten, naponta meglátogattam. Egy idő után azonban kérte, hogy inkább házon kívül találkozzunk, mert a vele való együttlét nem tesz jót az én szakmai jövőmnek. A másik epizód, ami azért jelzi az akkori állapotokat, hogy Amszterdamban elfogadták ugyan szakmai javaslatát, de a felesége által szervezett három napos szlovákiai osztálykiránduláson való részvételét nem javasolták. „Korai még”, mondta az akkori főnöke.

Reflexióm csak egy adalék Katsányi Sándor írásához. Nem tudjuk felmérni, hogy mit jelentett az 1956 utáni megtorlás, mely halált, börtönt, állásvesztést vagy csak könyvtári száműzetést „hozott”. A különbségek nyilvánvalóan óriásiak. Rossz esetben a könyvtár csak egy szakmai életút végét jelentette, jobb esetben, mint Zibolen Endrében, néhány éves szakmai „kirándulást”.

Igaz, hogy ebben a szerencsés helyzetben alkotott, nem tört meg, azt azonban nehezen lehet mérni, hogy mit jelentett volna, ha a viszonylag szerencsés szakmai kitérő helyett tudásának, képességének megfelelően folyamatosan hozzájárulhatott volna a hazai neveléstudomány fejlődéséhez.

Mindezt nem tudjuk, ennek feltárása a hazai értelmiségkutatás történetének egy értékes fejezete lehetne.

In memoriam Kotnyek István

2009-ben 69 éves korában a Zala Megyei Pedagógiai Intézet nyugalmazott igazgatójaként hunyt el Kotnyek István tanár, a neveléstudomány doktora, a Magyar Pedagógiai

Társaság Zala Megyei Tagozat, a Neveléstörténeti Szakosztály elnöke, konferenciák, rendezvények szervezője, városa (Nagykanizsa) díszpolgára és lelkes kertbarát.

Főbb művei: „Az óvodai nevelés története Zala megyében”, „Az alsófokú oktatás története 1918-ig Zala megyében”. 1976-ban kitüntetést kapott Európa első cigánykollégiumának (Csapi) létrehozásáért. Az MTA Neveléstörténeti Albizottságának és az MTA Pécsi Akadémiai Bizottsága Pedagógiai, Pszichológiai, Szociológiai Szakbizottságának tagja. 1966-tól tanulmányi felügyelő.

1987-ben Zalaegerszegen az MPT iskolatörténeti vándorgyűlésén ismertem meg Istvánt. A komoly tudományos előadások után István egy kedves, humoros, vidám vendéglátó kollégává változott, aki saját termelésű finom boraival, gyümölcszeivel kínált bennünket.

Szeretett és tisztelt professzorunk Dr. Bajkó Mátyás kedvenc dalát is elénekeltük: „Megkötöm lovamat, piros almafához...”

Emlékezés Gárdonyi Lajosra

A Fejér vármegyei Igaron született 1913-ban, és tanítói, majd tanári oklevelet szerzett. Rövid ideig Gárdonyiban, majd Csopakon tanított, s ez utóbbi iskolájában igazgatóként, s vezető szakfelügyelőként is dolgozott. Széles körű szakmai és emberi kvalitásai alapján megyszerte elismert, népszerű pedagógiai közéleti személyiség volt, aki előadásaival, írásaival, szervező munkájával érdemelte ki, hogy alapítója és első igazgatója lett a Veszprém Megyei Továbbképzési és Nevelési Tanácsadónak. (a későbbi Veszprém Megyei Pedagógiai Intézetnek).

Munkájával az ország legsikeresebb megyei szakmai szervezetét hozta létre. Ez olyan műhelyként működött, amelyben a pedagógusok, a szakfelügyelők, az intézményvezetők és a pedagógiai civil szervezetek lehetőséget kaptak az alkotó munka végzésére. Itt Fonay Tiborral és számos más, az akkori szakmai közéletben vezető szerepű pedagógussal kialakította azt a bázist, amely évtizedeken át meghatározó központja lett a továbbképzéseknek. Vezetői munkássága által a megye pedagógusai élen jártak a szakmai innovációban, az alternatív programok kidolgozásában és az ilyen típusú iskolák létrehozásában.

Ennek a munkának a támogatója és terepei voltak a Megyei Pedagógiai Híradó (később: MP Körkép) című folyóirat és ennek kiskönyvtár sorozata. Általuk és mellettük kialakult egy olyan igényes szerzői kör, amelynek a tagjai országos folyóiratokban, könyvekben publikálták azokat a tapasztalatokat, kísérleti eredményeket, amelyeknek inspirálója a Gárdonyi Lajos által vezetett intézet volt.

Munkásságára 2020-ban a megyei tagozat és a megyei neveléstörténeti társaság emléktábla avatásával és *A pedagógia jeles személyiségei Veszprém megyében* című sorozatban megjelenő kötettel fog emlékezni.

Emlékezés Fonay Tiborra (1911-1999)

Veszprém megye pedagógiai közéletének emblematikus személyisége volt, aki a Somogy vármegyei Fonyódon született 1911-ben és aktív munkásságának időszakában, s élete végéig a Balaton-felvidéki Káli-medence két községében (Kövágóörsön, majd Révfülöpön) talált otthonra. Ez utóbbiból ingázott munkahelyeire (Tapolca, Veszprém), s még távolabbra a köz, a pedagógia érdekében a Dunántúl számos településére előadások tartására, tanfolyamok vezetésére, konferenciákra, s több mint másfél évtizeden át Budapestre a pedagógiai társaság üléseire.

Végzettsége szerint tanító és tanár volt, munkája azonban (a kezdeti éveken túl) nem az iskolai osztálytermekhez, hanem hivatása triptichonjához kapcsolódott: pedagógiai vezetőként dolgozott, több pedagógus szervezet tisztségviselőjeként végzett munkája, valamint szakmai közéleti írásai jelentették számára az élete kiteljesedését.

1967-ben alapító tagja volt a pedagógiai társaságnak és a vidéki tagságot és szervezeteket képviselő titkár lett. Az ő javaslatára alakultak meg a megyei tagozatok, amelyek ma is egyik pillérét jelentik a társaság életének. 1969-ben alakult meg a társaság Veszprém megyei tagozata, amelynek elnökeként dolgozott másfél évtizeden át. 1990-ben egyik alapítója és első elnöke volt a Veszprém Megyei Neveléstörténeti Társaságnak.

Publikációs munkássága: több száz közéleti és szakmai cikk, tanulmány, valamint húsznál több kötet, közöttük azok, amelyek az életútját mutatják be. A megyei tagozat és a megyei neveléstörténeti társaság 2019-ben emléktábla állításával és a munkásságának A pedagógia jeles személyiségei Veszprém megyében című kötetsorozatban történő közreadásával emlékezik majd rá.

Emlékeim Lénárd Ferenc professzor úrról

Sokaknak rossz véleménye van az egykori Országos Pedagógiai Intézetről, az OPI-ról. Nekem nincs, sőt sokat köszönhetek az ott dolgozó munkatársaknak, akiktől több segítséget kaptam. Közülük, most csak hármat említek: Bori Istvánt, Kiss Árpádot és Lénárd Ferencet. Az első kettőnek hálás tanítványa voltam a híres Budai Tanítóképzőben, utóbbinak már felnőttként lehettem tanítványa, és atyai jó barátjaként tisztelhettem. Arra is büszke vagyok, hogy a két ajánlóm Kiss Árpád és Lénárd Ferenc volt, amikor felvételemet kértem a megújult Magyar Pedagógiai Társaságba. A Neveléslélektani Szakosztályba Lénárd Ferenc hívott meg, és azóta is tagja vagyok. Emlékezetesek számomra az ottani ülések, ankétok, konferenciák és azok a nagy tekintélyű személyek, akikkel együtt lehettem ott: Rókusfalvy Pál, Fekete József, Balogh László, Benedek András, Horánszky Nándor, Kovács Gábor, Nyirkos Tibor, Tóth Béla, P. Balogh Katalin, Bíró Katalin, Demeter Katalin, Miskolczy Károlyné és a többiek.

Közvetlen munkakapcsolat akkor alakult ki közöttünk, amikor a Pest Megyei Pedagógus Továbbképző munkatársaként részt vettem „A problémamegoldó gondolkodás fejlesztése” tantárgyi kísérletek segítségével az alsó tagozatos matematika és a történelem tárgyakban. Ezt követte az a kapcsolat, amikor a megyei pedagógiai intézetek kiadványszerkesztőinek tanácskozásait összehívta 1975-ben Zánkán, majd két évvel később Siófokon. Mindkettőt az OPI, az Országos Oktatástechnikai Intézet (OOK) és a két megye (Veszprém és Somogy) Pedagógiai Intézete szervezte hivatalosan, de a segítséget az ő útmutatásaival adtuk az illetékeseknek programban, szervezésben. Azonos című kiadványban jelentek meg az erről szóló összefoglalók: *Széles utakon (1976 és 1978)* Sajnos a benne foglaltak nem valósultak meg, hiába szerettük volna. A megyék nem küldték meg egymásnak az előzetes terveiket, a hivatásos kiadókat és a pedagógusképző intézményeket nem keresték meg koordináció céljából. A kétévenkénti tanácskozás terve sem valósult meg. Megvalósult viszont – a „felettesek” nélkül – az a kezdeményezésünk, hogy a Pest megyei kabinetbe bekérjük baráti levél útján a megyék kiadványait. Ehhez szívesen járult hozzá Meszlényi Miklós igazgató is. „Imrikém ti lesztek a postafiók”- mondta és én bejövök, vagy te elhozod hozzám az összegyűjtött anyagot hétvégeken. Én örömmel vállaltam ezt a szerepet, mint a kiadványok szerkesztésével is megbízott munkatárs, és közösen neki láttunk a 20 dosszié megcímzéséhez Bács-Kiskuntól Zaláig és hármat; neki, az OPI-nak, és az OPKM könyvtárának. Sorra érkeztek a 23 példányban küldött anyagok, valóban meg kellett bővítetnünk a Postapalotában lévő 114-es Postahivatalban az 59-es számú fiókot, hogy a megnövekedett küldemények elférjenek benne. Utána el kellett helyezni a 25 dossziéba a 25 anyagot. Ha egyszerre 5 megyéből kaptunk, akkor a 125 anyagot a 25-be.

Mi a Moszkva téren voltunk, ő a közeli Pengő utcában lakott. Volt, amikor a szobám ablakból észrevettem közeledtét, volt amikor bejött hozzánk a félkör alakú épületünkbe, és mindenkire volt egy kedves mosolya, egy-egy érdeklődő kérdése, biztató mondata. Úgy éreztem, hogy hozzám mindig valamivel több, erre nagyon büszke voltam. Sokszor vele együtt raktuk szét az említettek szerint beérkezett anyagokat, de egyedül is szívesen végeztem, mert nagy megelégedettség töltött el kezdeményezésünk sikerén.

Így történt ez, egészen a hirtelen bekövetkezett haláláig, 1988 tavaszáig. Munkahelyemen talán kevesebbet, de lakásán többet tudtunk beszélni nem csak a kiadványokról és a Pedagógusok Lapjában sorra megjelenő „Mindennapok pedagógiája” című tárcasorozatról, hanem szakmai, társadalmi és egyéni problémáinkról. Ma is hálásan gondolok ezekre az alkalmakra.

Hálásak lehetünk Lénárd Ferencnek, hogy – a sok nagy jelentőségű munkája mellett — meg tudta írni 1973-tól 1979-ig a Pedagógiai Szemlében megjelent 60 írását, amiben bemutatta a megyei pedagógiai kiadványokat, köztük kétszer a Pest megyeieket is. Ezekkel nagyra becsülte azoknak a tanítóknak, tanároknak, igazgatóknak, szakfelügyelő kollégáknak tevékenységét, akik tollat mertek ragadni és megírták cikkeiket, pályamunkáikat, egyben biztatást kaptak tőle a további munkáikhoz, hogy gyarapodjanak a „mindennapok pedagógiája” számai.

Lénárd Ferenc nem az elefántcsonttoronyban élő tudós volt, hanem egyben a mindennapi életben jártas, azt elemző, annak megoldására javaslatot tevő gyakorlati ember. Számomra nagy öröm és megtiszteltetés volt, hogy barátjává fogadott. Emlékét megőrzöm és tiszteletben tartom.

...”ahogyan a pedagógia beszél az iskolákkal, úgy beszélnek az iskolák tanárai tanítványaikkal.”¹⁹²

Takács Etel legtöbbször tantervpedagógusként, tantervíróként, a pedagógiai tudományok jeles művelőjeként ismerik. A MPT didaktikai szakosztályának titkára azonban elsősorban *nagy hatású pedagógus* volt. Élete végéig *tanított*, leszámítva az OPI-ban töltött éveket, amikor a készülő – a köztudatban csak 78-as tantervként szereplő – dokumentum általános iskolai anyanyelvi részéért vállalt felelősséget. Megadott neki az, ami keveseknek, az *átadás képessége*.

Azok az általános iskolások, gimnazisták, tanárjelöltek, második-harmadik diplomájukat szerző felnőttek, köztük én is, akik kapcsolatba kerültek vele, egyaránt megtapasztalhatták, hogy *pedagógiai koncepciója* egységes és komplex világkép, melynek *középpontjában a gyerek* áll, akit úgy kell elfogadni, amilyen, és úgy kell tanítani, ahogy neki, a tanulónak a legjobb legyen. Minden tanulónak joga van az ismeretszerzéshez, *nekünk pedig nincs jogunk megfosztani őket ettől*.

Tanárként és egyetemi oktatóként kutatóként is következetesen és megalkuvás nélkül képviselte az anyanyelv ügyét. Vallotta, hogy az anyanyelv ismerete, használata nemcsak az anyanyelvi kultúra értékeit teszi hozzáférhetővé a tanuló számára, hanem megnyitja az utat *az általános emberi kultúra értékei* felé is.

Oktató munkája mellett 1950-től folyamatosan publikált. Takács Etel *életmű bibliográfiája* közel másfélszáz tételt tartalmaz: a szerző egyformán színvonalasat alkotott a *tantervelmélet*, a *tantervpedagógia*, a *didaktika*, a *programozott oktatás*, valamint az *anyanyelv* és *nyelvtudomány* vonatkozásában. Munkásságának legfontosabb eleme a *magyar nyelvi*

¹⁹² Az OPI pedagógiai programjának vázlata. (Bakonyi Pál, Csoma Gyula, Kereszthy Zsuzsa, Szűcs Barna, Takács Etel) OPI Általános Képzési Igazgatóság, Budapest, 1984. Kézirat. 27.

tankönyvcsalád az általános iskola felső tagozata számára, amelynek átdolgozott változatából még a szabad tankönyvválasztás végéig, 2014-ig is több mint 100 általános iskolában tanítottak. A nagyközönség számára készült legnépszerűbb kézikönyve, a Rácz Endrével közösen írt *Kis magyar nyelvtan* 13 kiadást ért meg.

Szellemi örökségét a barátai és tanítványai által létrehozott Takács Etel Pedagógiai Alapítvány (TEPA) gondozza, amely tehetséges fiatal tanároknak és hátrányos helyzetű iskoláknak nyújt támogatást 1994 óta. 2014-ben létrehoztuk a Takács Etel-díjat, amely annak a pedagógusnak adományozható, aki a névadó szellemiségéhez és munkásságához méltó szakmai teljesítményt ért el.

Büszke vagyok arra, hogy a kuratórium tagjaként ezt a munkát -- mint volt tanítványa, kollégája és barátja -- a kezdetektől fogva segíthetem.

A fizikatanárok Csákány Jutkaként ismerték, szerették és tisztelték.

Nagyon sokunk számára ez a név előhív egy kedves, mosolygós arcot, egy örökmozgó lelkes, az elveiért, elképzeléseiért kiálló, harcolni tudó ember emlékét. Azok a szerencsések, akik tanítványai, kollégái lehettek nem felejtik el, hogy mindig számíthattak segítőkészségére, szakmai tudására, különösen akkor, ha a fizika tanításáról volt szó. Tankönyveivel és az Eötvös Loránd Fizikai Társulatban végzett munkájával jelentősen elősegítette a fizikaoktatás fejlődését és így minden fizikatanárnak segítő kollégája volt.

A közoktatás kérdéseivel 1972 óta foglalkozott, 42 éven át tanított. Aktívan vett részt az MTA Elnöksége Közoktatási Bizottság Természettudományi Albizottsága által indított oktatási kísérletben. A kísérleti munka során írta a kísérleti tankönyveket, amelyek alapjai voltak annak, a Tankönyvkiadó Vállalatnál megjelent általános iskolások számára készült fizika tankönyvsorozatnak, amelyet Dr. Károlyházy Frigyes professzor úrral és Sebestyén Zoltánnal együtt írt. Az akkor „párhuzamosnak” nevezett könyvek első kötete 1982-ben jelent meg. A 8. osztályos tankönyvért 1996-ban a TANOSZ által végzett felmérésben a diákoktól Tankönyvi Tetszés díjat kaptak.

1997-ben helyi tantervi javaslatot készített, munkatársával megalkotta a tankönyvek témazáró feladatlapjainak és a hozzájuk tartozó megoldásokat tartalmazó kiadványoknak a NAT szerinti átdolgozását. Alkotó módon vett részt a kísérleti program gimnáziumi osztályok számára történő kialakításában is. Az anyagszerkezetet elsőként tanulók számára jegyzetet írt 1974-ben. 1978-ban részt vett a IV. gimnáziumi fizika tankönyvpályázaton, ahol II. díjat nyert.

Gyakorló iskolai munkája során több módszertani kísérletet végzett. Ezekről a minisztérium módszertani folyóiratában, A fizika tanításában számolt be. Meghívást kapott az OPI Tantervi Bizottságába az általános iskolai reform-tantervek kidolgozására.

Tagja volt a Tankönyvkiadó által életre hívott Általános Iskolai Tankönyvi bizottságnak, amely az új tantervre épülő 6., 7. és 8. osztályos fizika tankönyv-pályázatokat bírálta el. Részt vett a szegedi munkacsoport által írt új tankönyvek kísérleti kipróbálásban, lektorálásában.

Az 1978-as tantervi reform előkészületei és bevezetése során kapcsolatba került az alsó tagozatos Természetismeret tárggyal. Segítette iskolájában a tanítókat a természetismeret órákra való felkészülésben, összeállította számukra a szükséges kísérleteket. Megírta a Természetismeret tárgy oktatásához a Kölcsönhatások c. továbbképző füzetet. Lektorálta a Természetismeret az általános iskolák 3. osztálya számára írt útmutató a nevelők részére című kiadványt. 1983 márciusától 1984 augusztusáig az amerikai iskolákban folyó oktatást tanulmányozta.

Az Eötvös Loránd Fizikai Társulatnak 1968 óta volt tagja. A Középiszkolai Szakcsoportban több évig volt vezetőségi tag, az Általános Iskolai Szakcsoportnak a megalakuláskor pedig a titkára. A Társulatnak 1980 – 1990-ig oktatási főtítkárhelyettese volt. 10 éven át szervezte az Országos Középiszkolai Fizikatanári Ankétokat, és 15 éven át az

általános iskolaiakat, amelyeken évekig volt a Műhely- és Eszköz-bíráló Bizottság elnöke. A Társulat Díjbizottságának és az Európai Fizikai Társaság Oktatási Bizottságának 1885 – 1990-ig volt a tagja. Az ELFT Általános Iskolai Oktatási Szakcsoportja 2003-ban elnökévé, az ELFT 2007. évi Közgyűlése pedig főtítkárhelyettesé választotta. A Magyar Pedagógiai Társaság Általános Iskolai és Gimnáziumi Szakosztályának vezetését annak kritikus helyzetében vette át, lelkesedéssel, elkötelezetten lelkesítette a rábízott közösséget, szerepet vállalt a VII. Nevelésügyi Kongresszus munkálataiban.

Az Eötvös Loránd Fizikai Társulattól „A fizikai gondolkodás terjesztéséért” díjat kapta az 1997. évi közgyűlésen, majd 2008-ban Ericsson díjat vehetett át.

Rendszeresen képezte magát, tájékozott volt a fizikatudomány területén elért eredményekről, a fizika tanításával kapcsolatos aktualitásokról, tapasztalatait megosztotta kollégáival (30-nál több tankönyv, feladatgyűjtemény, ennyi cikk országos szaklapokban, országos szintű előadás konferenciákon, továbbképzéseken, 21 szereplés a fizikatanári ankétokon).

Halála előtt két hónappal az Öveges József Kárpát-medencei Fizikaverseny győri döntőjén nagy izgalommal és elhivatottsággal vezette a versenybizottságot.

Egy fénykép 1967-ből Majzik Lászlóné jegyzetfüzetei

Emlékezetemben őrzök egy fényképet Majzik Lászlónéról, mindannyiunk Katijáról, Kati néniéről, amint ott ül a Magyar Pedagógiai Társaság 1967-es újjáalakulásáról döntő értekezleten, szokásos kosztümjében, elegánsan, a rá jellemző komolysággal. Valamelyik, éveken át jegyzetelésre használt határidőnaplójába ír, látszik, hogy a pillanat fontosságát átérzve – mint mindig – jegyzi az elhangzottakat. Sok fontos ilyen pillanat, esemény történéseit rögzítette ezekben a lejárt naptárakban, határidőnaplókban, hogy évek, évtizedek múlva majd elővegye és magnetofon vagy filmfelvétel pontosságával visszaidézhesse, hogy mi is történt ott, akkor, X és Z hogyan vélekedett egy ügyről, egy majdani neveléstörténeti szempontból fontos lépésről. Szerkesztőségi szekrényében ott voltak ezek a feljegyzéseit őrző kopottá lett, sárgult papírú, kissé elmosódott kalligrafikus betűivel teleírott füzetek. A közelében, nyugodtan írhatnám bővkörében, élők, dolgozók sokszor megtapasztalhatták, amint egy-egy beszélgetésben az adott eseményt valaki megemlítette, ő szekrényéhez sietve, kicsit keresgélve elővette az eseményen készült tömör jegyzeteit, s felidézte, hogy mi is történt, sőt ha tehetette megkereste az adott időpillanathoz kötődő stencilt, fénymásolatot, nemritkán vaskos kiadványt. Volt ilyen naplója az 1956 őszeleji emlékezetes balatonfüredi pedagógiai tanácskozásról, de láttam jegyzeteit az ötvenes évek elején készülő legendás alsó tagozatos olvasókönyv-sorozat készítését megelőző kitudja hány értekezletről, kandidátusi védések vitáiról, hetvenes évek eleji OPI nevelési terv általa írott változatának vitájáról. Amíg köztünk volt, élő neveléstörténeti kútfőként is tekinthettünk rá.

Ama 1967-es fénykép, a hozzátartozó határidőnapló béli jegyzeteivel, akkor került elő a szerkesztőségi szekrényből, amikor 1997 márciusában a szokásos „szerkesztés közben” címmel futó jegyzetemet írtam a Társaság újjáalakulásának harmincadik évfordulóját köszöntő Új Pedagógiai Szemle számhoz. Kati, amint elolvasta kéziratomat, valahogy elégedetlen volt az általam írottakkal. „Tudod kicsit lapos, közhelyes, amit írtál” – mondta. „Nincs benne a pillanat jelentősége, súlya!” S a jegyzetkből hosszan felidézte, hogy ki mit mondott az újjáalakuló értekezleten, majd beszélt arról, hogy milyen politikai, szakmapolitikai huzavona előzte meg az újjászerveződést. Lopva jegyzetelni kezdtem, s az eredetileg írott cikkekébe, bizony elcsentem néhány mondatát. Utólag bevallom, nem ez volt az egyetlen ilyen eset. Három évtized távolából pontosan fel tudta idézni, hogy mit mondott Jausz Béla vagy Szarka József, hogy a dogmatikusok, miként „fűrták” ennek az esetleg mást és másként beszélő szervezetnek

a létét. Ahogy jegyzeteibe pillantva mesélt, anekdotázott megelevenedtek a három évtizeddel korábbi pillanatok.

Ez a villanásnyi epizód is jelezi, hogy Majzik Katinak fontos volt a Társaság, a Neveléstudományi Szakosztály, amelynek minden bizonnyal egyik motorja volt. Mint ahogyan fontos volt minden olyan közösség, amely teret adott számára a vitára, a véleménynyilvánításra, s nem utolsósorban a tanításra és persze a tanulásra is.

Járó Dóra

A Magyar Pedagógiai Társaság Gyermek- és Ifjúságvédelmi tagozatának alapító, majd tiszteletbeli elnöke. 1931-ben kitűnő eredménnyel végezte el a tanítóképzőt a Pápai Református Nőnevelő Intézetben, elhelyezkedni nem tudott, így magántanítással foglalkozott. 1933-1936 között külföldön élt. Itthon egy felekezeti napközi otthon nevelőjeként dolgozott és a Szociáldemokrata párt nöbizottságában, valamint a VII. kerületi ifjúsági csoportban tevékenykedett, részt vett a párt által szervezett háborúellenes antifasiszta megmozdulásokban, titkára volt a Nőegyletnek.

Kora ifjúságától kitűnt meggyőző erejű szónoki képességeivel. A felszabadulás után a nőmozgalomban kezdett dolgozni: először a XIV. kerületben MNDSZ titkár, majd budapesti titkár, ezt követően az országos központban volt szociálpolitikai majd nevelési osztályvezető, végül 1949-ig országos titkár. A Magyar Nők Országos Tanácsának megalakulásától a tagja volt. 1949-53 az Országos Neveléstudományi Intézet munkatársa, majd a Közoktatási Minisztériumban lett a Nevelésügyi Főosztály, később a Terv Osztály vezetője.

Munka mellett végezte el 1955-ben az ELTE-n a magyar nyelv és irodalom, valamint a pedagógia szakot. 1953-1957 között a Tankönyvkiadó Vállalatnál főszerkesztő, az első színes, Reich Károly által illusztrált ABC könyvek felelőse.

1957-62-ben a Művelődésügyi Minisztérium Gyermek- és Ifjúságvédelmi osztályának vezetője, s mint ilyen – a közvetlenül a miniszterelnökséghez tartozó – Gyermek és Ifjúságvédelmi Tanács titkára. A Gyermekvárosok, mindenekelőtt a Fóti Gyermekváros létrehozása állt akkoriban a fókuszban. A közösségi nevelés és Makarenko munkásságának elkötelezett híveként arra törekedett, hogy az árva vagy megfelelő családi háttér nélkül élő gyermekek olyan nevelőotthonokban nevelkedjenek, melyek az intézményes nevelés körülményei között is biztosítani tudják a boldog gyermekkorhoz szükséges otthonosság feltételeit, a biztonságot nyújtó közösséghez tartozást, meleg emberi kapcsolatokat, sokszínű tevékenységet, a megfelelő felkészülést az értékteremtő munkára, az önkormányzatiságot, részvételt az intézmények életének megszervezésében.

1962–70 között az Országos Pedagógiai Intézet nevelési tanszékén főiskolai docensként folytatott a gyermekvédelem szemléletét megalapozó programkészítő és továbbképzési tevékenységet. Különböző intézmények – óvodai, általános iskolai, diákotthoni, nevelőotthoni – nevelési programok kimunkálásában, a megfelelő kiadványok szerkesztésében működött közre. Publikációs munkássága a gyermekvédelem kérdéskörében az intézetek életének megszervezését érintő elméleti és módszertani, s a hazai gyermekvédelem történetét feldolgozó tanulmányok írására és kötetek szerkesztésére irányult. Munkatársával, Gáti Ferencsel elsőként tanították a Gyermekvédelmet, mint felsőoktatási stúdiumot, és készítettek ehhez tananyagként jegyzetet. Egyik kezdeményezője volt annak, hogy Makarenko munkái megjelenjenek magyar nyelven.

Nevét az 1995-ben a csepeli Kvalitás Tehetséggondozó Alapítvány és Sárosi Miklós által létrehozott Járó Dóra Alapítvány őrzi, amely 2001 tavaszán a százéves magyar állami gyermekvédelem tiszteletére Járó Dóra Gyermekvédelmi-díjat alapított.

A diri

A veszprémi Batsányi János Népi Kollégium igazgatója megalakulásától csaknem a feloszlásáig Szokolszky István volt. Középtermetű, szemüveges, haja apró hullámos, hegyes orrú. Gyakran volt náthás...

Szokolszky István nevelő volt. Kiváló nevelő. Minden porcikájában az. Külső megjelenése is hivatását szolgálta, egyszerűen öltözködött; nyár kivételével nyakkendőt hordott és mindig begombolt zakóban járt. Ő maga volt az összefogottság és a rend. Lomposan járó, külsőre magára nem adó pedagógus lehet jó tanár, de jó nevelő soha. Én ezt vallom ma is. Nem emlékszem esetre, hogy valaha közlünk bárkivel is ordított volna. Olyanra sem, hogy valakit kiküldött volna az irodájából, hogy most nem érek rá. Egyébként szilencium, tanulási idő alatt legtöbbször bent írt, jegyzetelt a nagy tanulóban velünk együtt. Az észrevétlensége: ez is egyik igen jellemző tulajdonsága. Hasonlóan egy jó filmrendezőhöz, TV riporterhez, soha nem állította magát középpontba, de tudjuk, nélkülük ritkán születhetnek maradandó művek.

A pedagógus műve a legkényesebb portéka, az ember. Formálni, gyúrni maradandó művet; nyíltszívű, művelt embert alkotni: ez volt élete értelme. Szedegetem, kapirgálom emlékeim redőiben a róla megmaradt villanásnyi képeket, egy-egy mosolyát, s a kissé suta lépteit, velünk táncolva a csüddögölőt... Íme még egy jó tulajdonsága, amely nélkül jó népi kollégiumi vezetőt nem tudok elképzelni: engedte dolgozni a népi kollégium diákvezetőit, az önkormányzat vezetőit, a kollégiumi titkár Tatai Zolit, a gazdasági felelős Szabó Pistát, a kultúros Bali Gyurkát, a sportfelelőst, a hórihorgas, zörgő csontú Tóth Pistát, a szövetkezeti elnököket.

Pedagógiai példaképének Makarenkót tartotta. Sok volt az azonosság a népi kollégiumi vezetők és a nagy szovjet pedagógus munkájában. Azok a neveletlenek, ott a 20-as évek közepén sokban hasonlítottak ránk, a 40-es évek közepének, végének neveletlenjeire. Háború utáni nemzedék voltunk mi is, ők is. Ők talán valamivel koszosabbak, tetvesebbek mint mi, habár ezt is ki tudja. Sok dicsekedni valónk nekünk sem volt. Tetveim nekem is voltak, a tési iskolában Mazák Lizától, a kis copfos padtársamtól kaptam ingyen és bérmentve. De hát erről is ki tehetett? Én azt hiszem legkevésbé mi, gyerekek. A Batsányiban az egész idő alatt egy társunknak voltak tetvei. Nullás gép martaléka lett szegény barátunk szép, göndör szőke haja. Pedig a népi kollégista már hetente fürdött, hiszen külön fürdőszobánk is volt az emeleten. Mondjam azt, hogy ott láttam életemben először fürdőszobát? De hát ilyenről beszélni manapság már unalmas dolog, mi több, nem is illik. Az egyébként is olyan régen volt, el kell felejteni. Én pedig azt kérdezem: illik-e, szabad-e ezt elfelejtenem? ...

Ömlene, ömlene a szó, az emlékezésé, és ezek a szavak mindenek előtt a hála szavai, az egykoron a legapróbb kollégistáé, akit szárnyai alá vett ez a fészek-meleg közösség és emberszámba vett közöttük az az ember, aki az első volt az egyenlők között: a Direktor.

Emlékezés Drahos Ágostonra

Szerencsés embernek mondhatja magát az, aki az 1950-60- as években a Szlovák Tanítási Nyelvű Óvoda, Általános Iskola és Gimnázium (Tanítóképző) diákja lehetett. E szerencsések egyike vagyok magam is.

Tanáraink nem voltak közepszerű emberek! Dr. Loyka Katalin, Dr. Imrecze Zoltán, Takács Nándor, Dr. Nagy Barnabás, Dr. Szabó Lászlóné, Dr. Drahos Ágoston, de folytathatnám a sort, mert számosan voltak, vannak, akik mély nyomot hagytak emlékeinkben. Nem tudtuk róluk, hogy fáradtak-e, hogy volt-e elegendő pénzük, rendben volt-e az egészségük, de azt igen, hogy szerettek minket, tanítványainkat, s hogy felelősséget éreztek értünk.

Többségünk apró kis falvakból került a budapesti szlovák iskolába, ahol nem volt nehéz felismerni milyen testi-lelki, szellemi táplálékra van szükségünk.

Tanáraink közül most Dr. Drahos Ágoston tanár úrra emlékezünk. Néhányan abban a szerencsében részesültünk, hogy a Szegedi Tanárképző Főiskola Szlovák Tanszékén Dr. Drahos Ágoston tanár úr tanítványai lehettünk. Guszti bácsi – mert magunk között mindig így

hívtuk – kifogástalan külsejével, szelíd hangjával, figyelmességével, végtelen türelmével és hatalmas tudásával olyan légkört tudott teremteni, hogy már-már mi is tanárnak éreztük magunkat.

Pedagógiai módszere a pusztá megjelenése volt, ő volt „a Dr. Drahos Ágoston”, aki annyit adott magából, amennyit a hallgató befogadott. Hogy mi mindenre terjedt ki a figyelme? Gondja volt arra, hogy tanítási gyakorlatainkon mentorul mindig a legjobb iskolákat, tanárokat kapjuk. Csodálatos műhelyekbe vezetett el bennünket. Jóleső érzés visszaemlékezni a békéscsabai, nagyréti (tanyasi), szarvasi, budapesti szlovák tanítási gyakorlatokra.

De Guszti bácsinak köszönhetjük azt is, hogy az Országos Széchenyi Könyvtár féltett kincseit, kódexeit, krónikáit közről láthattuk. Tudta melyik templom padlásán, irattárában, könyvtárában kell kutakodnunk, hogy szakdolgozati munkánk hiteles forrásra épüljön. Dolgozatainkat elemezte, jóindulatúan segítette, reálsan értékelte.

Szlovák tanárok sokasága neki köszönheti szakmai sikereit. Dr. Drahos Ágoston egyénisége nyugalmat, derűt, igényességet sugárzott. Pedagógus példaképpé magasodott.

Emléke, helye a kiváló pedagógusok panteonjában és a mi szívünkben él tovább.

Áldott legyen az emléke.

Személyes megemlékezés Dr. Deák Gáborról

Azok, akik a Berzeviczyhez akár diákként, akár tanárként kötődnek, inkább csak a bizonyítványuk aláírójaként látták a dr. Deák Gábor nevet. Mi, akik itt érettségiztünk, és itt dolgozunk vagy dolgoztunk, mindig csak Gábor bácsiként, Gabi bácsiként gondoltunk az igazgatónkra. Így szólítottuk, így beszéltünk róla, felelgetjük ma is, hogy: „Gábor bácsi idejében bezzeg, Gábor bácsi mit szolt volna hozzá”. Ebben mutatkozott meg a mélységes tisztelet a tudás, és a hozzáállás, tanárként, igazgatóként az iskola felé megnyilvánuló szigorúság és elköteleződés iránt.

Tanárként is, igazgatóként is, de nyugdíjba vonulását követően is számtalan tudományos cikket, tanulmányt publikált, folyamatosan szerepelt, előadást tartott, számtalan ötlete volt arra, hogy mit lehetne, kellene feldolgozni, összeállítani az iskola életéről, történetéről. Figyelemmel kísérte iskolánk mindennapjait, mérhetetlen energia és szellemi frissesség áradt belőle mindig. Hogy honnan eredt mindez? Nehéz megmondani, mit adott a háttér, a megélt történelem, mit adtak a tanulmányok, és mit maga a személyiség. Azt el tudom mondani, hogy Gábor bácsi 1919. január 20-án született, azt is fel lehet sorolni, hogy azóta milyen történelmi események szemtanúja volt. El tudom mondani, hol folytatta teológiai és hol bölcsész tanulmányait, hol dolgozott, mivel foglalkozott több mint 120 publikációjában. Elmondható, hány kitüntetést kapott a Pro Urbe, és a Gálffy Ignác díjjal, valamint 2014-ben Miskolc város díszpolgári címével bezárólag. Felsorolhatom, hogy tudott latinul, görögül, héberül, arabul, ismerte az angol, a német, a holland irodalmat, megismerkedett az asszír-babilóni és a sumér nyelvvel, és nyelvvizsgázott románból. Tudom, hogy tanított magyart, történelmet, kémiát, biológiát, üzemgazdaságtant, politikai gazdaságtant, gépírást, kereskedelmi számtant, áruismeretet, testnevelést. De ezek így csak adatok, hiszen nem tudom, melyiket szerette a legjobban, mi kötötte azokhoz a tanárokhoz, helyekhez, ahol tanult, dolgozott, tanított. Az emlékeit én nem ismertem, de tudom, hogy élvezettel hallgattuk mindig, mikor mesélt a régi időről, és merített emlékezetének végtelen tárházából.

A mi számunkra, az én számomra Gábor bácsi ezt az iskolát jelentette. Nekem ez az iskola vele együtt létezett, és a jövőben is az ő emlékével együtt létezik majd. Ha nem tudok beazonosítani egy fényképet, egy dokumentumot, mindig eszembe jut majd, hogy jó lenne Gábor bácsit megkérdezni, mert ő biztosan tudná. A stílusunk, az iskolához való viszonyunk, a

hagyományokhoz való ragaszkodásunk, az intézményért való kiállásunk alapjait tőle kaptuk, hiszen tizenévesen, mikor ide kerültünk, ő volt az igazgatónk.

Még mindig megvan az a levélke, és gondolom nem csak nekem, hanem másoknak is, amelyben arról értesített, hogy felvettek ebbe az iskolába. Fel tudom idézni azt az örömet, amit ez a kis papírdarab kiváltott. Megvannak az ellenőrzőim, melyekbe minden évben bekerültek a szigorú előírások, miszerint este 8 után nyilvános helyen nem tartózkodhattunk, és hogy körömlakk, rúzs, hajfesték használata szigorúan tilos, a szoknyánk pedig nem lehet túl rövid, a fiúk haja túl hosszú. Sok könny pergett ezek miatt akkoriban. De tudomásul vettük, és betartottuk. Mert az iskolának, a tantestületnek, az igazgatónak a véleménye a mi szemünkben is, a szülők szemében is szent volt. Gábor bácsi pedig tekintély volt. Ezt később egy-egy osztálytalálkozón is mindig éreztük. Ő volt az, akit minden találkozáson a legnagyobb tisztelettel fogadtak és hallgattak, akinek tudása, tájékozottsága és határtalan emlékezete előtt minden volt tanítvány fejet hajtott. És akinek a nevével összeforrt ez az iskola.

Így aztán most nem csak búcsúzom, hanem jelentek is. Kedves Gábor bácsi el kell mondanom, hogy igyekszünk. Igyekszünk fenntartani ennek az iskolának a szintjét, az elvárásait, azokat az értékeket, amelyeket még középiskolásként megtanultunk tanórákon, vagy az igazgatói irodában. Igyekszünk, még akkor is, ha tudjuk, hogy reményünk sincs arra, hogy olyan sokféle területen tudjunk eredményeket felmutatni, mint elődeink. Igyekszünk, bár most már nem lesz kihez fordulnunk, ha nem ismerünk fel valakit egy régi tablón, vagy nem emlékszünk a Berzeviczy régi tanáira. Igyekszünk, mert most már a vállunkra került a múlt megőrzésének, az iskola megőrzésének felelőssége. Kedves Gábor bácsi, nyugodjék békével!

Az elszürkülés ellen

Az MPT újjáalakulásakor az elnökség tagja

A soproni evangélikus teológián 1942-ben szentelték pappá. Miközben segédlelkészként szolgált, a Pázmány Péter Tudományegyetemen 1946-ban magyar-történelem szakon oklevelet szerzett.

Kőszegen a Gyurátz Ferenc Evangélikus Gimnáziumban kezdett tanítani. 1947-48-ban az abból levált általános iskola igazgatója volt. 1949-től a Jurisich Miklós Gimnázium tanára, 1952-53-ban igazgatója. 1953-ban Sárvárra ment az oda helyezett tanítóképzővel. A tanítóképző 1955-ben visszaköltözött, ő azonban maradt, és a Tinódi Sebestyén Gimnáziumban kezdett tanítani. 1956-1980-ig, nyugdíjazásáig a gimnázium igazgatója volt.

Jelentős közéleti tevékenységet folytatott. Tagja volt a Pedagógus Szakszervezet Központi Vezetőségének, a TIT megyei elnökségének. Sárváron kezdeményezte a Szépítő Egyesület megalakítását, útjára indította a Diákírók, Diákköltők Találkozóját. Pedagógus íróként, publicistaként megyei és országos lapokban jelentkezett. 1978-ban Apáczai Csere János-díjjal tüntették ki. Egykori iskolája, a sárvári Tinódi Középiskola díjat alapított a nevével. Ő teremtette meg – írja róla a sárvári alma mater iskolatörténete – a vidéki gimnáziumi élet biztos alapjait, melyekre bátran lehetett építkezni eddig is, és lehet a jövőben is. Útjára indította a Diákírók diákköltők találkozóját, amely a későbbiekben országos – sőt, ma már határon túli – találkozóvá nőtte ki magát. Az ő ötlete volt az Öregdiákok Baráti Körének megalakítása, amely biztosítja, hogy diák és iskola kapcsolata az érettségi bizonyítvány megszerzése után sem szakad meg. Pedagógiai írásaiban mindig hangsúlyozta a vidéki gimnáziumok különleges szerepét, sajátos mivoltát. Igazgatósága alatt több egykori diák vált a tantestület tagjává, ezzel is bizonyítva a hely szellemi kisugárzását.

Írói vénájára – ma így mondanánk: önreflexiós kompetenciáira - a Tankönyvkiadó szerkesztőjeként Gáspár László figyelt fel. Az „Elszürkülésem története”, ill. a „Gimnázium vidéken” című kötetek nagy visszhangot váltottak ki a hetvenes években – a valóság adott hírt magáról a szakirodalomban.

Emlékek Petrikás Árpádról

Utolsó találkozásaink valamiképpen a temetőkhöz kötődtek. Debreceni programjaink mindig zsúfolva voltak szakmai eseményekkel, zseniális szervező készsége nem engedett üresjáratot, igaz, a jól előkészített baráti beszélgetések és közös kirándulások azonban mindig kellemesen oldották a szakmai programok sűrűségét, nem volt hát hiányérzetünk.

Legutóbbi debreceni magánlátogatásunk aztán végre alkalmat teremtett arra is, hogy megnézzük együtt a debreceni köztemető szép épületeit, vezetésével felfedezhessük a sírkert néhány nevezetességét, beszélgethessünk a temetőpark hatalmas fákkal szegett sétányain. Aztán még egyszer találkoztunk, megint csak temetőben, Békés város köztemetőjében 1998 nyarán, Gáspár László temetésén. A nagy tömegben csak a szertartás után találkoztunk, nem volt szavunk egymáshoz, csak néma kézfogásra és ölelésre tellett. Telefonbeszélgetések és levélváltások után egy év múlva nyílt alkalom a személyes találkozásra: országos konferenciát készítettünk elő Szentlőrincen, a harmincéves „szentlőrinci gondolat” jegyében; persze, hogy vállalkozott előadásra. Ez az első olyan tanácskozásunk, amelyen Gáspár László már nem lehet jelen, egy éve halott, és nincs már meg az iskola sem, amelyet megálmodott, két éve, hogy valami más van a helyén, elnevezésében és szellemiségében is elidegenedő intézmény...

Míntha ma történe, pedig tizenhárom éve már, megcsörrent a telefon, Árpád volt a vonal másik végén, az előkészületekről érdeklődött. Hogy rendben vannak-e a dolgok. Ő készül az előadására, közben előbb még Debrecenben a Nagy László emléknapi előkészítő tanácskozásán vesz részt, csütörtökön meg Makarenko munkabizottsági ülés lesz Budapesten, azt sem hagyhatja ki.

– Hogy érek én hozzátok estére? – töprengett aggodalmaskodva. – Ráadásul valamiért nem a Déliből, hanem Kelenföldről indul a vonat Pécs felé. Mire én a bizottsági ülésről odaérek... Se baj, majd csak lesz valahogy. Találkozunk Lőrincen 19.10-kor.

Aztán mégsem találkoztunk, nem szállt le a vonatról szakirodalommal kitömött, nehéz táskáját lóbálva, nem integetett messziről, nem harsant fel a baráti köszöntés öblös baritonján, és testközelbe érve nem ölelhetett magához a szabad karjával. Semmi sem úgy történt, ahogy történnie kellett volna, mert ami megtörtént, nem tudott meg nem történné lenni. Kedden délután taglózott le a hír: Árpád halott, közlekedési baleset érte. Otthon az asztalán befejezetlenül maradt a tervezett szentlőrinci előadásból az utolsó órákban leírt másfél oldalnyi szöveg.

Pénteken, a konferencia nyitáskor arra gondoltam: nemcsak eggyel kevesebben vagyunk mi itt most, hanem végképp magunkra maradtunk: Gáspár László után Petrikás Árpád halálával pótolhatatlanná lett a veszteségünk. Az egyedülvalóság súlya nehezedett rám. Egymagában kinek vethetné a vállát az ember?

Petrikás Árpád nevét 1955-től ismerem, ebben az évben végeztem el a tanítóképzőt, és ebben az évben jelent meg Petrikás Árpád első jelentősebb publikációja; így hát számomra ő kezdettől létezett, mint annak az oldálnak a képviselője, aki birtokában van mindazon „szakmai okosságoknak”, amelyekhez a másik oldalon munkálkodók az ő közvetítésükkel juthatnak el. Nevét hamar megjegyeztem, munkáimban gyakran hivatkoztam rá. Petrikás Árpád számomra „mindig” volt, a pedagógiai írások mögött álló embert azonban csak 1973-ban ismerhettem meg, egy nemzetközi neveléseméleti tanácskozás előkészületei során. Alig néhány ív tanulmánnyal a hátam mögött, harmincvalahány évesen megilletődötten figyelhettem meg: az eddig csak a szakirodalomból ismert nevek miként elevenednek meg, miként feszülnek egymásnak s vetik egymásnak vállait, gyürkőzve a tennivalókkal, egyetértve és vitatkozva olykor. Itt érintett meg először Petrikás Árpád varázsa. Közelebbről 1981-től ismerhettem meg, amikor Szentlőrincen Gáspár László örökébe léptem. Az „örökség” fontos részének tekintettem az iskola és a KLTE Neveléstudományi tanszéke között kiépült szoros szakmai kapcsolatot, ez

vált egyre személyesebbé és csakhamar barátsággá közöttünk. Kapcsolatrendszerünk kiterjedtségét tekintve korántsem volt a mi barátságunk szimmetrikus: az én személyem kicsinyke töredéke volt az ő kapcsolati világának, míg számomra Petrikás Árpád egyike lett a pedagógiai gondolkodásmódot meghatározó személyiségeknek. Nem érnék a végére, ha mindazt fel akarnám sorolni, amit tőle kaptam: az ő szakmai vezetésével doktoráltam, ő kapcsolt be a hazai pedagógiai közélet és közgondolkodás áramkörébe, és folyamatosan segítette a határokon túllépő szakmai kapcsolataim kiszélesítését is. Meghívása alapján (előadóként, szekcióvezetőként, legritkábban „sima” hallgatóként) állandó résztvevője lehettem a debreceni pedagógiai nyaraknak (tanszéki rendezvények, iskolakonferenciák, APNE tanácskozások), amit ő bőkezűen viszonzott: nevelőtestületi továbbképzéseinket iskolapedagógiai, rendszerfejlesztési témájú előadásokkal segítette, véleményezte készülő programjainkat, szerepet vállalt folyamatos tantervfejlesztésünkben, az Embernevelés című negyedéves folyóiratunkban rendszeresen publikált, s arra más munkáiban gyakran hivatkozott. Szakmai bizalmának kitüntető jeleként a folyóirat mögött álló Kemény Gábor Iskolaszövetségre bízta A „nevesincs sulitól” az egyéni arculatú iskoláig című könyvének, egy gyakorlatközeli egyetemi kutatóközpont két évtizedes iskolateremtő törekvéseiről készült szubjektív hangú beszámolójának a kiadását. Az életében megjelent írásain túl (feleségének, Évának jóvoltából) megismerhettem iskolapedagógiai gondolatainak módszertani vetületét is, amelyeknek nagy részét ausztráliai magánlátogatása idején, Sydney-ben „balkon-meditációk” címmel jegyezte fel. „... Esténként kiült a lányoméék balkonjára – írta Petrikás Árpádné a könyv formátumban közreadott kötethez mellékelte levelében –, nézegette a város fényeit s a mintegy 60-70 kilométerre lévő Kék Hegyeket, és közben a nevelés módszertanán elmélkedett. Reggel pedig lejegyezte az esti gondolatokat. Így jött létre a könyv alapjául szolgáló kb. százoldalnyi kézirat...” A posztumusz kötet előzményeként 1995-ben már közreadott Petrikás Árpád (akkor szerzőtársakkal) egy kötetet Iskolapedagógia címmel, s ebben az embernevelés iskolapedagógiai alapjait tárta fel. Ennek folytatásaként ismerkedhettünk meg az embernevelés differenciális elemeivel (áttekintve az iskola folyamatos fejlesztését és önfejlesztését kikényszerítő társadalmi szükségleteket, az iskolai belső mozgástérrel kapcsolatos kérdéseket, valamint a rendszerfejlesztés problematikáját), a záró (posztumusz) kötet pedig az iskolapedagógia módszertanát foglalta rendszerbe: metodikai alternatívák, átfogó metodikai műveletek, részmetodikák, formák, keretek, eszközök felvázolásával.

Petrikás Árpád munkássága az iskolapedagógiához kötődik. Számára az elmélet és a gyakorlat egymásba hatolása magától értetődően sokirányú, egymástól elkülöníthetetlen s egymást kölcsönösen feltételező, egységes folyamat. Petrikás Árpádnál a gyakorlat nem pusztán az elméletképzés nélkülözhetetlen terepe, kiindulási pontja, és az elmélet sem csupán a gyakorlat tökéletesítésének vezérfonala, eszmei feltétele. Az iskolapedagógia nem kezdő- vagy végpont, hanem az oda- s visszaút maga: az elméleti felismerések konkrét valóságvilága, s a felismeréseket gazdagító (és szabályozó szerepüket érvényesítő) valóságvilág. Ezt a gondolatot tekintem Petrikás Árpád alapvető szellemi hagyatékának.

A debreceni temetőkert gyönyörű. És hatalmas. Árpád vezetésével könnyűszerrel eligazodtunk az utak labirintusában, nélküle most elvesztem tévelyegtünk az évszázados fák közt. Rengeteg az ember. Eljöttek tisztelő pályatársai, jó ismerősei, barátai. A szertartás mértéktartó és méltóságteljes. Hazafelé feleségemmel sokáig Árpádról beszélgettünk. Hogy mit szolt volna, ha elmesélhettük volna neki a viszontagságainkat. Ahogy mi beestünk a temetésre Irénnel. Zavarodottságunkban mindketten hibát vétettünk induláskor, és emiatt nehéz helyzetbe kerültünk érkezésünkkor. A több órás útnak sportos öltözékben vágtunk neki, és úgy terveztük, hogy majd Debrecen határában átöltözünk feketébe. Ám Irén hiába kereste a vállfán a szoknyáját, csak a felső rész volt azon. Belvárosi áruház szoba sem jöhet, nincs arra idő, sárga halásznadrágban meg nem mehet emberek közé. A baj nem jár magában, én meg a

nadrágszíjamat hagytam otthon, sétálhatok zsebre dugott kézzel, hogy baj nélkül megtarthassam a nadrágot magamon. Ilyen nincs...

Aztán sikerült megoldást találnunk: a kétségbeejtő felismerés után éppen egy kínai bolt előtt haladtunk el Debrecen elővárosában. Próbá-szerencse: szoknya ugyan nem volt fekete színben, de egy nagyon csinos, a bő szárával selyemszoknya hatású nadrággal egészíthette ki öltözékét. Rajtam is segített: „drót mindenhol van”, mondta, és csakugyan, néhány lépés után dróttal fogott össze mindkét oldalamon két-két övbújtató pántot, ettől éppen méretemre szabottá lett a nadrág derékbősége, és a zakó takarásában ebből semmi nem látszott. Hogy néztünk volna ki mi ketten: furcsa pár a sárga halásznadrágban és a le-lecsúszó nadrágban... Szinte magunk előtt láttuk a döbbs pillantásokat, ettől nevetnékünk támadt, csak Árpádról tudtuk elképzelni, hogy öblös hangján velünk nevetett volna.

Itt sokáig elidőztünk, hogy hogyan jártunk, és még hogy járhattunk volna, csak azt sajnáltuk, hogy mindezt Árpádnak már nem tudtuk elmesélni, így csak elképzelni lehet, hogyan nevetett volna velünk, szinte hallottuk jól ismert nevetését, kellemesen zengő, öblös baritonja betöltötte a kocsis belső terét, és velünk maradt, bármikor felidézhetően, mintha valóságos találkozásnak volna az emléke.

Hitvallás – Balogh Jenőről

Hálával tartozom mesteremnek, Balogh Jenőnek, a Képzőművészeti Főiskola Vizuális Nevelési Tanszék vezető tanárának (a Magyar Pedagógiai Társaságnak ma sajnos nem létező Vizuális Nevelési Szakosztálya alapító elnökének). Művészeti és vizuális nevelői tevékenysége, személyisége legbensőbb énem alakítója. Ő az új szemléletű vizuális kultúra szellemi pezsgésének hazai elindítója: az elsők között hatott gondolkodásmódomra, és hat ma is egy olyan településen, ahova nagy tervekkel érkeztem, Zircen.

Már Pécsen megismerhettem csodálatos szemléletét, egyik kitűnő és fiatal tanárunk, Pandur József közvetítésével, aki éppen akkoriban végezte tanulmányait a "képzőművészetin", és tanulva - tanítva frissen adta tovább nekünk a budapesti Mestertől hallottakat, s ajánlotta figyelmünkbe a gimnáziumi "Rajz és műalkotások elemzése" új típusú tankönyvét. Ugyanis ekkorra már Balogh Jenő megírta korszakos művét, "trilógiája" első kötetét *A vizuális nevelés pedagógiája* címmel. Akkor még csak nem is sejtettem, az Akadémiai Kiadónál megjelentetett második mű, *A vizuális ítélet* után egyszer majd rám vár a kitüntető feladat, hogy a Mester harmadik opuszát, a *Képes világ- harmonikus pedagógia, Vízión - asszociatív analízis* címűt én szerkeszthesem, sőt, még írhatok is bele.

A Mester tiszteletpéldányait személyesen vittük budapesti lakására, a Magyar utca 10-be. Kertes házából élénk jöve a tőle megszokott derűvel fogadott bennünket; a Veszprém Megyei Pedagógiai Intézet igazgatóját, Bauer Nándornét, a könyv kiadóját, Horváthy György újságírót, az MPI multimédia vezetőjét, főszerkesztőt, Kovács Józsefet, technikai munkatársat, gépkocsivezetőt és engem, mint az MPI vezető szaktanácsadóját, a kiadvány szakmai szerkesztőjét.

Tréfálkozott öszülő halántékom láttán, az övé még csak itt-ott deresedett... Aztán bevezetett bennünket abba a szobába, melynek szemközti falán bontakozott ki szemünk előtt a nagy mű, Botticelli *Primaverája*, melynek méretazonos kópiájával évtizedek óta él együtt, és amelyről olyan egyedül valóan őszinte elemzést adott az MTV egyik régi adásában. Megilletődötten ültük körül a szoba közepén álló nagy asztalt. Mindannyian éreztük, hogy kultúrtörténeti eseménynek lehetünk tanúi és részesei. Mélyen megérintett, hogy e lakásban a reneszánsz "lelkek" találkozásának boldogító pillanataiban - Kosztolányit idézve - "mégis csak egy nagy (már nem) ismeretlen (Professzor) Úrnak vendége voltam". Izgalomba . váltott minden további perc is, de csak addig, amíg kezébe nem vette, és lapozgatni kezdte "trilógiájának" harmadik kötetét. Vajon meg van-e elégedve a munkánkkal, a képi mellékletek

kivitelezésével? " Végre, egy olyan nyomtatvány, amelyen a grafitrajz valóban grafitrajz az ezüst szűrkeivel, s nem valamiféle odapacázott kormos ábra!" - fejezte ki önfeledt hangos szóval elragadtatását. Erre a véleményre vártam. Minden kétségem elszállt.

Míg a többiek a ház "úrasszonyát", a kedves Mukit tartották szóval, én ekkor egy további tervezgetésbe fogtam szeretett Mesteremmel. Már a képzőművészeti egyetemen hallgatva Őt, szilárdan elhatároztam, gondolni fogom, majd továbbadom az általa létrehozott értékeket, és éberem őrzőm emlékét. Ezt megérezhette, mert anélkül, hogy valaha is beszélünk volna róla, feleségétől tudom, engem "fiaként" szeretett és jelölt meg famulusának; az egyik fő küzdőtársának.

Ballér Endre (1929–2007)

Búcsúzom Ballér Endrétől, a pedagógiai kutatótól, a tanártól, a Corvinus Egyetem emeritus professzorától, a magyar nevelésügy kimagasló személyiségétől. Búcsúzom a Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottsága nevében, mely tudományos fórumnak 1990-től, a demokratikus átalakulástól élete végéig választott tagja és három éven át elnöke volt. Tagja volt az MTA-közgyűlésnek és a II. osztálynak is, ahol a neveléstudományt képviselte. Búcsúzom a pályatársak, a kollégák és mindazon tanítók és tanárok nevében, akik előadásai és írásai révén kapcsolatba kerültek vele, akiket gondolatai megérintettek. Búcsúzom tanárképzős hallgatói nevében is. Végül szomorú szívvel búcsúzom barátomtól, akivel közel 40 éven át jóban és rosszban, sok közös munkában vettünk részt, abban az erős hitben, hogy valami keveset talán javíthatunk a magyar köznevelés állapotán.

Ballér Endre a neveléstudomány és a gyakorlati pedagógia több területén maradandóan írta be nevét az annalesekbe. Tudományos munkássága legnagyobb és legfontosabb tetteinek talán azt tekinthetjük, hogy az ideologikus burok alatt szunnyadó magyar tantervelméletet a hetvenes évektől kezdve megújította, és haláláig művelte. Különösen fontosnak tartotta, hogy a magyar tantervek egyrészt a hazai hagyományokhoz, másrészt a nyugati trendekhez illeszkedjenek. Ez a kettős feltétel tette igazán modernné Ballér Endre tantervelméleti gondolkodását. Mindkét területen igen jártas volt. A hazai hagyományból Nagy Lászlót tekintette a legfontosabb forrásnak, de szívesen hivatkozott másokra is, Prohászka Lajosra, Kiss Árpádra, Faludi Szilárdra. Átfogó tantervelméleti könyvében ezt a fejlődésfonalat fejtette ki (*Tantervelméletek Magyarországon a XIX–XX. században*. Országos Közoktatási Intézet, Bp., 1996). De otthonosan mozgott a B. Bloom által a Chicagói Egyetemen kifejlesztett taxonómiai iskola rejtelseiben is. Ballér Endre tantervelméleti munkássága e két pólustól egyenesen vezetett a Nemzeti alaptanterv koncepciójához. És bár a „nemzeti” jelzöt nem szerette (túlságosan hivalkodónak érezte), a dokumentum gondolatának megszületésétől (1989) kiadásáig (1995) ott bábáskodott körülötte, és kétszeri továbbfejlesztését (2004, 2007) is szorgalmazta és vigyázta.

A NAT ürügyén elmondhatjuk, hogy tudósi személyiségét erős kritikai attitűdje hitelesítette. Bár örült a munkálatok haladásának, kritikai megjegyzéseit kitartóan, újra és újra megfogalmazta, hangoztatta. Hiányolta a műveltségi kánont, és túlzottnak tartotta az iskolákra és a tanárookra háruló szakmai munkát. A 2007. évi NAT-variánsnál jelezte a kompetenciákkal kapcsolatos fenntartásait is. Mindig óvott a tantervelmélet és a tantervfejlesztés politikai, helyesebben, oktatáspolitikai kisajátításától. A tantervelmélet művelése és a NAT körüli munkálkodása kutatói-tudósi habitusának csupán egy szegmense. Művei válogatott bibliográfiájának tanúsága szerint (102 írás) nevelésfilozófiai, nevelésméleti, neveléstörténeti, gyakorlati pedagógiai és módszertani kérdések is foglalkoztatták. Kultúrpedagógiai beállítottsága, neveléstörténeti és didaktikai érdeklődése – mindezek együttes művelése – tette igazán nagy formátumú tudóssá és tanárrá. A Pergamon Kiadó grandiózus pedagógiai enciklopédiájában több szócikket is írt a hazai és a közép-kelet-európai országok

tantervi kérdéseiről. Még szerencse, hogy a magyar állam, szinte az utolsó pillanatban, magas kitüntetéssel ismerte el pedagógiai munkássága társadalmi fontosságát.

Halk szavú, kedves, szerény ember volt. Nem toltta magát előtérbe, de azért elmondta, amit akart, még ha az egyeseket esetleg bántott is. Humorérzéke sok bajon átsegítette. Bonmotjai, elmés mondásai leginkább az angol fahumorra emlékeztettek. (Kitűnően tudott angolul.) Szerette a focit és általában a labdajátékokat. Nem örült annak, ha a Manchester United kikapott.

Máris nagyon hiányzik, miként meg nem írt tanulmányai, kritikai véleményei, lektori jelentései és előadásai is hiányoznak, hiányozni fognak. Tudományos élete mérlegét pozitívan zárhatja. Amit tett, azt közvetlenül a magyar iskola és közvetve a társadalom javára tette. Nehéz elképzelni, hogy nincs jelen, hogy nem lehet felhívni, beszélgetni vele. Bandi, isten veled! Nagyon fogsz hiányozni! Remélem, találkozta már az elíziumi mezőkön Nagy Lászlóval, Prohászka Lajossal, Faludi Szilárdal, Szebenyi Péterrel és a többiekkel.

Személyes emlék az iskolaépítésről

Jeney Lajossal illusztris társaságban találkoztam először. Amikor megkaptam a felkérést, hogy legyek Szegeden a város újonnan épített klubkönyvtárának az igazgatója, talán 21 éves lehettem. Ez az intézmény Petőfi-telepen, egy iskola kertjének a végében kapott helyet. Nyár volt, és Szegeden a Közművelődési Nyári Egyetemen Vészi János az „Alfákról” tartott előadást.

Kezdő vidéki kezdő népművelőként nem tudom, honnan vettem a bátorságot, hogy odamenjek hozzá az előadása után, és elhívjam a nagytekintélyű előadót leendő – akkor még üres, bútorozatlan – munkahelyemre, de megtettem. Vészi János eljött, és magával hívta hozzám Jeney Lajost is.

Az építész pillanatok alatt felfedezte az új épület műszaki és funkcionális hibáit, és nyakon öntött egy sor épületüzemeltetéssel összefüggő gyakorlati tanáccsal, javaslattal.

E meleg nyári naptól fogva János és Lajos mint két védangyal kísért szakmai pályámon végig.

Lajos hitte, ha kőbe, vasba, funkcionális térszerkezetbe tudjuk önteni az emberek közötti együttműködésről, a tanulásról, az értékekről vallott nézeteinket, az emberalkotta tér támogatja, védi és megőrzi az őt létrehozó kultúrát. Ebbe a szemléletbe jó volt belehelyezkedni, lehetett tervezni, modellezni. Amikor belevágtam egy „mamutiskola” „humanizálásába” Debrecenben, Lajos lélekben és személyesen is ott volt minden sarkon. Amikor megpróbáltam kínjainkat, keserveinket tudományos értelmezéssel önmagukon túlmutató üzenetké formálni, ebben is mindenki másnál következetesebben állt ki mellettem.

A tanulás becsülete az oktatás mindenhatósága helyett, a felelősség-megosztás és elszámoltathatóság, mint szakmai kultúra továbbra is ott állnak, mint elvámolandó értékek az országhatárnál; az 1989-es Páneurópai Piknik az oktatásban, a kultúrában és a jóléti szolgáltatásokban még várat magára...

Derzsi Ottó

Derzsi Ottó 1926. január 3-án született Medgyesen. 1940–44. között a kolozsvári 81. számú Báthory István cserkészcsoport tagjaként megismerte a haza és a természet felfedezésének szépségét, a vándortáborozás (bár akkor még nem így nevezték) romantikáját. 1942-ben Észak-Dunántúlt járták be (Balatonfelvidék–Keszthely–Sümege–Celldömölk–Győr) részben gyalog, 1943-ban Esztergomtól Apatinig a vízi utat ladikkal tették meg, a számos portya közül emlékezetes maradt a Kolozsvár–Zsibó közti majd 90 km-es gyalogportya.– ahol Gerencsér István, a kiváló piarista pap-tanár volt parancsnoka – életre szóló élményben részesült. Részt vett az erdélyi cserkészkerület vezetője, Jánosi Sándor (Juló bá) által vezetett csíkménasági regös táborban.

1944-ben a VI. osztályos anyagból tett vizsgákat követően egy év málenkij robotban volt része Szibériában. Hazatérése után leérettségizett, majd 1947-ben a román hatóságok államellenes összeesküvés koholt vádjával letartóztatták. A súlyos büntetéstől az akkor még szabadlábban lévő magyar vezetők, mindenekelőtt Balogh Edgár beavatkozása mentette. Ezt követően nem maradt más választása, mint kihasználva a lehetőséget Magyarországra távozott.

1950-től 1956-ig a Népművészeti Intézet oktatási előadója, majd 1956 és 1964 között a budapesti XXI. és II. kerületben tanár, csapatvezető, 1965-től 1969-ig a II. kerület úttörőitkára, majd a Hazafia Népfrent munkatársa, közben 1975-től 80-ig a pusztamaróti tábor vezetője. A táboré, amelyért oly sokat harcolt, amelyet szeretett volna központi vezetőképző táborra fejleszteni. Nem rajta múltott, hogy nem így alakult.

A cserkészletben szerzett természetjáró élmények és tapasztalatok nem csak a pusztamaróti tábor, hanem a vándortábori mozgalom kezdeményezésében és szervezésében is motiválták. Szakírói munkássága is jelentős részben e témakörhöz kapcsolódik (Vár a természet!, Úttörők turisztikai zsebkönyve), de publikációs tevékenysége ennél sokkal szerteágazóbb (Együtt Budapestért /szerkesztő/, Szabadító ének /szerk./, úttörőszövetségi szabályzatok, próbafüzetek, úttörőjátékok, továbbá számos cikk). 1957-től a Nevelési Tanács, az Általános Iskolai Sporttanács, az országos táborozási szakbizottság és úttörőtörténeti bizottság tagja. Pályája alkonyán jelentős tevékenységet fejtett ki a Magyar Pedagógiai Társaság Mozgalompedagógiai Szakosztályában.

Munkásságát számos kitüntetéssel ismerték el.

Kondor Endre

Az I. világháborút repülőtisztként végigharcoló édesapja példáját követve 1947-ben önként jelentkezett és kapott repülőgép-vezetői kiképzést (e közben tett érettségi vizsgát), majd oktatótiszt lett. 1951-ben koholt vádakkal eltávolították a hadseregből. Gépkocsivezetőként helyezkedett el. 1956-ban az Orvosegyetem I. Sebészeti Klinikáján volt önkéntes mentő gépkocsi-vezető, majd 1960-ban elvégezte a közlekedésgépészeti technikumot, és az Egyesült Izzó Gépgyárában kapott munkát.

Szervezett természetjáróként, ezüstjelvényes túravezetőként felvételt nyert a Testnevelési Főiskolára, amelyen 1974-ben okleveles sport szervezői/sporttanári diplomát szerzett, majd a Vasas Izzó Sportkörben kapott sportvezetői állást.

1970-től a Budapesti Természetbarát Szövetség Oktatási Bizottságának vezetője, 1971-ben teljesítette az aranyjelvényes túravezetői képesítés feltételeit. Több alap- és középfokú túravezetői és természetbarát sportvezetői tanfolyam oktatója, vezetője, ezek részére képzési anyagokat készített. A Csillebérci Úttörő Nagytábor felkérésére felnőtt vezetők – a hazafias nevelést elősegítő – honismereti jellegű turisztikai képzését szervezte, vezette.

1979-től a Magyar Úttörők Szövetsége Táborozási és Turisztikai Szakbizottságának meghívott tagjaként az úttörő vándortábor-vezetők képzését szervezte, illetve ezzel kapcsolatos módszertani anyagokat írt. Kidolgozta a „*Budapest Úttörő Turistája*” jelvénytulajdonos túramozgalom feltétel- és követelményrendszerét, amelyet később – a Budapesti Természetbarát Szövetség kérésére „*Budapest Gyermekturistája*” elnevezéssel honismereti jellegű jelvénytulajdonos mozgalommá dolgozott át. Az 1980-as évek elején két kiadásban is megjelent „*Úttörővezetők turisztikai zsebkönyve*” című módszertani kötete.

A rendszerváltás idején részt vett a cserkészlet újjászervezésében. (Gyermekkorában cserkész volt, 1948-ban segédtiszti képesítést szerzett.) 1989-ben megszervezte az *513. sz. Bem József tábornok lengyel-magyar cserkészcsapatot*. 1989/90-ben több tisztképző tábor szervezett és vezetett, és teljesítette a legmagasabb cserkésztszti képesítés, a csapattiszt követelményeit. 1990 és 1998 között a Magyar Cserkész Szövetség honismereti és turisztikai vezető-tiszteként működött, és megírta a „*Cserkészek portyázó könyvé*”-t.

Számos egyéni, ill. társszerzővel írt kötete, valamint több mint 200 cikke jelent meg különböző újságokban, szakmai és egyéb folyóiratokban. Munkásságát a Magyar Tudományos, Üzemi és Szaklapok Újságíróinak Egyesülete 1999-ben BRONZ TOLL oklevéllel ismerte el.

Tagja volt a Honvéd Hagyományörző Egyesületnek. 2003-ban, tisztté avatása 50. évfordulója alkalmából Arany díszoklevelet kapott, 2006-ban a Magyar Pedagógiai Társaság Mozgalompedagógiai Szakosztálya „a magyarországi gyermek- és serdülőszervezetek körében több évtizeden át kifejtett áldozatos nevelőmunkája elismeréséül”, mint a szakosztály titkárát Vasvári Diplomával tüntette ki.

Laurenszky Ernő

A kárpátaljai görög katolikus parókus és a Magyarországra emigrált lengyel forradalmár unokája az elemi iskola elvégzése után a kőszegi katonai alreál növendéke, majd a budapesti ostrom után a Lónyay Utcai Református Gimnázium tanulója. Itt ismerkedik meg a cserkész- (és később általában az ifjúsági) mozgalommal. Nyolcadikos lónyaistaként lett a Diákszövetség kerületi titkára, majd budapesti kultúrosa. Itt került kapcsolatba a néptánc mozgalommal is. Az ELTE történelem szakának elvégzése után először néptánc oktatóként helyezkedett el, később félnapos tudományos munkatársi állást kapott a Népművelési Intézet Muharay vezette Néprajzi Osztályán.

Szinte a kezdetektől tagja és táncosa volt a legendás ifjúsági közösségnek, a Bihari Együttesnek.

1956-ban részt vett a Petőfi Kör pedagógusvitáján, a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottsága munkájában, tagja volt az Egyetemi Zászlóaljnak. 1956. október 29-én megsebesült.

A Magyar Cserkészfiúk Szövetsége és a Magyar Úttörők Szövetsége 1948-as egyesülése után a cserkészlet iránt elkötelezettek számára két lehetőség maradt: a visszavonulás, vagy az úttörőmozgalom. Laurenszky Ernő hosszas vívódás után tanárként az utóbbit választotta. 1957-től Cinkotán volt csapatvezető-helyettes, egyidejűleg őrsvezető-képzést és néptánc csoportot is vezetett a XVI. kerületi úttörőházban. Később a XI. kerületben a Bartók Béla úti ének-zene tagozatos általános iskolában csapatvezető volt, majd az Aga utcai iskolában tanított, ahol vándortáborozni járt, néptánc és úttörő közlekedési rendőr csoportot vezetett. Kezdetől fogva részt vett a vándortábori mozgalomban: előbb a Bakony, majd a Mátra, aztán a Partizánok útján vándortábort vezetett, ez utóbbinak a tervezésében és a vezetők eligazításában is részt vett, csakúgy, mint a központi kerékpáros vándortáborében, amelyre a tavaszi szünetben került sor.

Kiváló úttörővezetőként is a szíve mélyén cserkész maradt. 1989-től aktívan közreműködött a Magyar Cserkészcsapatok Szövetsége újjászervezésében. Az MCSCSSZ delegáltjaként volt a Magyar Gyermek és Ifjúsági Tanács tagja, 1993 és 1995 között soros elnöke. Fáradhatatlanul szorgalmazta a magyar gyermekszervezetek együttműködését. „Széles az út, sokan elférünk rajta” – mondta gyakran, és ennek szellemében vállalt fontos szerepet az 1995/96-ban a Csillebércen szervezett közös, ahogyan ő nevezte, „ökumenikus” vezetőképzésben.

A Magyar Pedagógiai Társaság Mozgalompedagógiai Szakosztályának újraalapító elnöke, a szakosztály Vasvári Diplomájának kitüntetője. Pedagógiai tevékenységének sokoldalúságát jelzi, hogy az MPT Makarenko Munkabizottságának tevékenységében is jelentős részt vállalt, e minőségében választotta vezetőségi tagjának a nemzetközi Makarenko Szervezet Poltavában 1995-ben. A NÉKOSZ és a makarenkói életmű összehasonlító előadásával vett részt a 2002-es poltavai Makarenko-konferencián. Ez irányú tevékenységének elismeréseként vehette át 2010-ben a Makarenko Munkabizottság által alapított Petrikás Árpád-díjat.

Számos cikke jelent meg, elsősorban az Úttörővezetőben és a Neveléstörténetben.

Rikker József

Rikker József, pedagógus, korábban cserkész-, fél évszázadon keresztül úttörővezető. Ember, akinek hite, embersége, töretlen lelkesedése nemzedékek számára volt példa.

Hosszú utat tett meg az újpesti, majd pestújhelyi kisdíák, aki a negyedik elemi után a piaristákhoz iratkozott be. Már a pestújhelyi csapatban farkaskölyök lett, de a cserkész újoncpróbát és a fogadalmat a piaristáknál tette le, s ez után nyílt ki igazán a világ: az első tábor Mátrafüreden, majd a következő évben az első vándortábor. Közben megismerkedett a vízi mesterséggel is, 15 évesen már részt vett az őrsi hajó építésében – amit aztán a piarista gimnázium államosítása után még sikerült megmenteni.

A piaristáknál szerzett érettségi az ötvenes évek elején nem volt jó ajánlólevél. Nem is vették föl az egyetemre, így aztán – átmenetileg – a „munka frontján” helyezkedett el. Közben illegális cserkészvezető volt, vizitúrákat tett és szervezett a piaristáktól megmentett csónakokon, és indiánozott is. 1952 fordulópont volt az életében. Munkahelyi ajánlással ifivezető lett a IX. kerületi Knézich utcai iskolában, és élete ettől kezdve szorosan összefonódott az úttörőmozgalommal.

Vannak, akik váltig állítják: a szervezet a fontos. Jóska számára az ember, a gyerek fontosabb volt. Neki nem adatott meg a választás lehetősége, így az egyetlen lehetőséget választotta, ahol gyerekekkel foglalkozhatott: az úttörőt. A – 19 évesen talán még nem is teljesen tudatos – döntés egy életre szóló elköteleződést jelentett.

Rikker József végül „hivatalosan” is pedagógus lett. Dolgozott nevelőtanárként, a Deák téri iskola megbecsült pedagógusaként, úttörőházi munkatársként – de életének minden szakaszában, minden munkahelyén úttörővezető maradt. Úttörőcsapatokat alapított és irányított, őrsvezetőképző tanfolyamot és táborot vezetett, különböző szaktanárságokban dolgozott. Alig volt olyan területe az úttörőmozgalomnak, amelyben ne alkotott volna maradandót. De az igazi szerelem – kiscserkész kora óta – a víz volt. 1986-ban részt vett az Úttörő Vízi Flotta megalakításában, amelynek 1989-től ügyvivője volt, kidolgozta a vízi vezetőképzés anyagát és módszertanát, és 2000-ig a csepeli vízi bázis kapitánya volt. Sokoldalú, kimagaslóan eredményes tevékenységét a Magyar Úttörők Szövetsége számos kitüntetéssel ismerte el, s elsőként kapta meg a szakosztály aktív, sokat vitázó tagjaként a Magyar Pedagógiai Társaság Mozgalompedagógiai Szakosztálya által alapított Vasvári Diplomát.

Tépelődő, vitázó, igazságkereső ember volt. A dolgok gyökere érdekelte, az új világ megannyi negatív jelenségére is válaszokat keresett, sokat vívódott a szabadság és a felelősség, fegyelem elvei között, hiszen a vízen volt alkalma megtanulni ezek fontosságát, kényes érzékenységét.

Nem csak munkaköre szerint volt tanár, nem csak beosztása szerint úttörővezető: a gyermekek szeretete és tisztelete volt pedagógiájának alapja, miközben minden lehetőséget megragadott, hogy tisztességes, becsületes, bátor, kitartó felnőtté nevelje tanítványait, úttörőit.

Wild Katalin

Wild Katalinnak a hivatása volt az élete, a tanítványok és az ifik voltak az ő gyermekei, akiknek sorsát mintegy pótmamaként követte, büszke volt rájuk és örült sikereiknek.

Mint oly sokakat, őt is a háború vihara sodorta 1947-ben Erdélyből az anyaországba.

Általános iskolai tanulmányait Gyulán, a középiskolát Budapesten végezte, majd az ELTE-n biológia-földrajz szakon szerzett diplomát.

A VIII. kerületi úttörőház igazgatójaként fáradhatatlanul szervezett programokat, vetélkedőket, kiállításokat, és épített ki szerteágazó kapcsolatokat nem csak a kerületi úttörőcsapatokkal, hanem még a határon túl is. Ifivezetők lelkes gárdája gyűlt köré, akikkel még évtizedek múltán is szoros kapcsolatot tartott.

Később földrajztanárként nevelte diákjait a haza és a természet szeretetére, arra, hogy nyitott szemmel járjanak a világban, ne csak nézzék, hanem lássák is környezetünk szépségeit,

csodáit. Az általa szervezett kirándulások, táborok – mindenekelőtt a vándortáborok – kiváló lehetőséget kínáltak erre, és ő tudott élni ezekkel a lehetőségekkel. Módszertani ötleteinek kifogyhatatlan tárházában mindig akadt olyan fogás, játék vagy tréfa, amely színesítette, „feldobta”, emlékezetessé tette az eseményt. Nagyon szerette Budapestet is, szinte minden zugát ismerte, hatalmas lexikai tudás birtokában volt. A kilencvenes években, és még a 2000-es évek elején is rendszeresen készített fel csapatokat Budapesti Városismereti Versenyekre, vetélkedőkre, amelyeken tanítványai előkelő helyezéseket értek el. Utolsó munkahelyén, a Diana úti iskolában szervezett „40 híres ember”, illetve „20 híres ember” programokba is rengeteg energiát és szeretetet fektetett; közéleti személyiségeket, sikeres sportolókat, írókat stb. hívott meg iskolai beszélgetésekre.

Hűséges és aktív tagja volt a Magyar Pedagógiai Társaság Mozgalompedagógiai Szakosztályának, a Magyar Földrajzi Társaságnak és a Földrajztanárok Egyletének, rendszeresen részt vett ezek szervezeti életében, kollégáival bejárta a fél világot Mongóliától Portugáliáig, Skandináviától Egyiptomig. Tevékenységét a Földrajztanárok Egylete 2010-ben „Az Egyesületért”, a Magyar Földrajzi Társaság 2011-ben Pro Geographia Oklevéllel ismerte el. Fáradhatatlan tevékenységét 1976-ban Kiváló Ifjúsági Vezető érmmel, 1979-ben és 1985-ben Úttörővezető Érdeméremmel, 1982-ben Kiváló Munkáért kitüntetéssel ismerték el.

Páldi Jánostól búcsúzunk...

Kitől? Az egykori tanítómestertől? A világszerte híressé vált kísérleti gimnázium iskolateremtő igazgatójától? A Miskolci Egyetem Neveléstudományi Tanszékének alapító docensétől, a tehetségevel tanárától? A szorgos közírótól? A Magyar Pedagógiai Társaság egykori alelnökétől, az általa létrehozott, határainkon túl élő magyar pedagógusok tagozata elnökétől?

Egy nagy nemzedéknek sokat megélt kimagasló személyiségétől. Melyik nemzedékről van szó?

Arról, amelyiknek - akárhogy is nézzük, bármilyen görbe is volt a történelem - megadatott egyenes úton járni, s emelt fővel szolgálni.

Páldi János hosszú életútján tudását, energiáit mindig olyan ügyek és eszmék szolgálatába állította, melyek alapértékként a szabadságot hirdették meg. Nem őrajta múltott, ha ezek az ügyek és eszmék letértek a szabadság normáinak követéséről. Ő egyenesen és, ismétlem, emelt fővel járta végig az utat. Nyilván azért kötelezte el magát az ifjúság, a nevelés ügye mellett, mert a nevelő-növendék viszonyban több esélyt látott a szabadság principiumának érvényesítésére, mint a külső világban.

Hiszen ez az elkötelezettség lüktetett pályakezdő éveiben, ezt képviselte íróasztal mellett, ez a szabadság-elv volt a Varga Katalin-kísérlet lényege, így szólította meg hallgatóit Miskolcon is.

Biztos volt benne, hogy ez a viszony hozhatja ki a legtöbbet, a legjobbat növendékeiből. Ezért nevezte - az egyetemen szokatlan módon - mindvégig tegeződve a hallgatókat: *öcsémuramnak* és *kedves jányomnak*. Hitele volt ennek a megszólításnak, tőle elfogadták. Nem csupán hófehérré őszült haja miatt.

Egy hosszú utat bejárt nemzedék kiváló tagjától búcsúzunk. Egyre nehezebben érthető, értelmezhető világunkban nagyon fog hiányozni az ő egyértelműsége, gondolati letisztultságra figyelő szava.

Szabó Ferenc

Megérdemel e körben külön elemzést az 1955-ben ösztöndíjas tanulmányai után a Szovjetunióból hazatért - 2010 nyarán diplomatapálya után elhunyt - Szabó Ferencnek, egyébként a hatvanas években több eseményt aktív jelenlétével jegyző személye. 1957-ban az

Árpád Gimnáziumban jutott matematika-fizika tanári álláshoz, KISZ-segítő tanári megbízatáshoz. A nagyhírű iskola ma - interneten közreadott portréja alapján – ma is jó lélekkel emlékezik a megannyi tábort szervező fiatal tanárra. Innen vezetett útja a KISZ Központi Bizottságába, ahol 1962-ben (alig az 1957 utáni viszonylagos önállóság végét jelentő 1961. évi „behódolás” után) rábízzák a „békétlenek”, a függetlenkedők megszelidítését, osztályvezető lesz. Majd oly mértékben azonosul a feladattal, a korosztállyal, a szereppel, hogy a hatvanas évek közepére – természetesen a „falak” adta határok között – autonóm – egyben karizmatikus – gyermekmozgalmi vezetővé, a pedagógiai progresszió aktivistájává „növi ki” magát. Van víziója az iskolában és az iskola mellett zajló mozgalmi élet funkciójáról. Ahogyan a politika sodródik a gazdasági mechanizmus-váltás előtti reformideológiába, úgy erősödnek fel megfogalmazásaiban egy szuverén , a gyerekek kívánságaira hallgató, minden gyerek számára nyitott, vonzó, valóban demokratikus működési elvek mentén működő gyerekszervezet igényei, a demokratikus jogosítványok érzékeny védelme, sőt általános gyermekjogi érdekérvényesítő politikusi szerepkör. (Az „éves úttörőprogramok” valóságosan a projekt-pedagógia megnyilvánulásai voltak, máskor – ösztönösen – az „experiential learning” alapelemeire érez rá. 1974-es utolsó nyilvános szerepléseiben a törekvésekben való elmaradottságról ad (olykor már-már keserűen, bár mindig fegyelmezetten, s mindvégig – az ekkor már érzékelhető „mozgalmi cinizmustól” teljesen mentesen számot. Természetesen, kétség nem fér ahhoz, hogy – mindezzel együtt - mindvégig a szocialista-kommunista paradigmán belül maradt gondolkodásmódja. Mégis azt mondjuk, helye volt a „maratoni seregben”, a reformok nem az ő ellenében szóltak.

Környei Ferencné, Zsuzsa

Van úgy, hogy az ember nem tud szomorú lenni, hiszen barátja, kollégája lehetett egy olyan embernek, akire csak mosollyal, szeretettel tud gondolni. Igen Ő ilyen volt. Környei Zsuzsára gondolok és annyi szép emlék kavargó a fejemben, amit most papírra vetve újra átélek, és melegség önti el szívemet.

Mint a Magyar Pedagógiai Társaság titkárságvezetője, úgy is, mint pedagógus sok kedves, önkéntes munkát vállaló, másokért – igazán ellenszolgáltatás nélkül – küzdő, segítő emberrel találkoztam az elmúlt 10 évben mióta itt dolgozom, de Ő a sok közül is azok között volt, akire mindig lehetett számítani. Akkor is, amikor pakolni, dobozolni kellett költözéshez, ha képeket kellett – az asztalra mászva, mert létra nem volt – cserélni az „átjáró galériában”, vagy ha hajtogatni kellett a több száz levelet úgy november végén, hogy a szakmai feladatokról, mint pl. a jelölő bizottság elnöki tisztsége, amit utoljára vállalt ne is beszéljek. Mindent teljes odaadással, aktivitással, jókedvvel csinált, s közben beszélgettünk családról, testvérekről, gyerekeinkről az élet dolgairól és bölcs volt, megértő és mindig optimista, mint afféle jó pedagógus.

Bár utolsó telefonbeszélgetésünkön kicsit már nehezebben vette a levegőt, és tudta, hogy nincs sok remény, de a hangja akkor is mosolygott, „küldöm pipikém amit kértél és tudom, hogy ha menni kell, kész vagyok rá.”

Egyedül álltam a szigetszentmiklósi kiállító teremben, vártam nagyon az élményt, hiszen már a portán mondták, hogy milyen szép, jó hangulatú ünnepség volt itt a megnyitó alkalmából és nagyon sajnáltam, hogy nem lehettem akkor ott közöttetek. Néztem képeit, plasztikáit és éreztem végig mosolygó tekintetét, az áradó szeretetet, nőiességét és az erőt a színekből, és boldog voltam, hogy ismerhettem, a közelében lehettem.

A héten kerestem valami papírt az irodában és a dobozért nyúltam, amibe gondosan becsomagolva az írásával egy borítékban megtaláltam „jubileumi jókívánság”. Köszönöm Zsuzsikám, még mindig számíthatok rád, örzöm a követ, melyet az utca felújításakor csentünk

neked, „jó lenne egy kisplasztikát tenni rá” mondtad, őrzöm a rajztanárok jó hangulatú üléseinek emlékét, őrzöm szívemben kedves emberségedet, humorodat, a mindenkire való toleráns, segítőkész hozzáállásodat és megpróbálom továbbadni én is a fiataloknak, akiknek hosszú pedagógusi pályafutásod, életed alatt te is tetted.

Boldog vagyok, hogy ismerhettem.

*

Óvatosan találtunk egymásra. Amikor „ifjú titánként” a 80-as évek elején a nem túl jó hírű OPI-ba (Országos Pedagógiai Intézetbe) kerültem, a Gorkij fasorban dolgozó „régisopisokra” bizalmatlanul néztem. Engem Mihály Ottó hívott annak idején a város túlsó szélén üzemelő új, innováció gerjesztő részlegébe, a központi épületet a „maradandóság” fellegvárának tekintettük – most már látom – részben joggal, de mindenképp a buta neofita göggyével. (Akkoriban nevezték – hol volt még akkor a modern, színes, életkedvet adó tipográfia a szakkönyvkiadásban? – „opikéknek” - a minisztériumi háttérintézménynek unalmas hivatalosságot, hivatalos unalmat közvetítő egyenborítóiról – az OPI kiadványait.) Miért ne néztem volna így Környeiné Gere Zsuzsára is? Ő képviseli a „hivatalosságot” a vizuális nevelésben, - édes istenem! – hatalmi pozícióban. Miért ne lettem volna bizalmatlan? Sok közös szakmai feladatunk akkor nem volt.

Később aztán ő lett a lektora (hivatalos bírálója) 1994 körül abban a tantervfejlesztési munkában készülő tervezetnek, mellyel – megannyi más programmal – lazítani próbálta az intézet (készülvén a NAT-ra). A tantervkészítéshez akkor egy új számítógépes program is társult. Nehezen, keservesen tanultuk ennek alkalmazását. „Világmegváltó” tervem elkészült, vártam a szakma csodálatát. Helyette kaptam szigorú bírálatot, s felkérést, hogy működjem együtt a lektorral a munka kijavításán. Elképzelhető attitűdöm. Ráadásul magánéleti szempontból kritikus helyzetben voltam, idős anyánk egészsége, sőt szelleme erőteljesen romlóan, testvéreimmel folyamatos ügyeletet láttunk el mellette. A határidő sürgetett.

- Kedves Kolléganő, én csak anyám óbudai lakásán tudom fogadni, mert a jelzett időszakban nem hagyhatom el őrhelyem.

- Hát akkor megyek oda! – üzent a szigorú lektor postafordultával.

Pontosan érkezett. Egy hosszú délutánt töltöttünk együtt a gép mellett, tétléről tételre haladva a szövegen. A tanterv egyre használhatóbb lett. A lektorról kitűnt nagy empátiával, rokonszenvvel követi avantgárd elképzeléseimet. S kitűnt, hogy nővéri (nem egészségügyi dolgozóra gondolok, hanem az idősebb nőtestvére) figyelemmel követi anyám és a köztem folyó dialógussal telő időt, hamarabb talált szót, segítőkész eszközt egy-egy, a hosszú együttlét során adódó problémára, mint én.

Az idős, belső magányába zárkózó asszonynak egyik legboldogabb délutánja volt ez Zsuzsával. Csókkal váltak el.

A tanterv is elkészült. Egész jó lett.

Mi is közelebb kerültünk.

Egy rákövetkező évben megtiszteltetés ért. A MROE engem is felkért: adjak képet a várbeli Biennáléhoz. Tudvalévő, hogy amolyan „titkos” alkotó voltam én, egy korábbi pályaszakaszomban, emberi eszmélésemhez használtam az ecsetet és festéket, de hát valahogy kitudódott. Büszkén vittem ironikus, társadalomkritikai táblaképem hónom alatt keresztül a városra. A kiállító teremben közel kerültek képeink. Környi Zsuzsa virágcsendéletet hozott. Nevetőset, világító sárgákkal, cinóberekkel, fűzőldelel, égszínű késsel – maga a boldogság. Zavart ez a feltétel nélküli örömfestmény. Még meg is ijedtem. Ez lenne Zsuzsa világa?

Megnyugodhattam. A szigetszentmiklósi kiállításon – ki tudta, hogy a búcsúzás bemutatója lesz ez, ráadásul a megnyitóról le is maradtam, úgy settenkedtem be egy hideg téli délután – meggyőződhettem az ellenkezőjéről. Finom ironia, neheztelő, zsörtölődő kritika, humor, bánat - az emberi érzelmeknek olyan gazdagsága s ráadásul olyan gazdag, változatos műfaji, formai megoldásözönnel, hogy az ember szeme-szája eláll.

Mennyire hiányzik! Persze, a mosoly, az égbék színű derű is.

S mennyire hiányzik az a határtalan munkabírási, melyről rendre meggyőződhattünk folyamatosan a Magyar Pedagógiai Társaságban, estétől hajnalig a Nevelésügyi Kongresszus csarnokában készülő kiállítás készítés során, egy-egy kolléga elismeréséért folytatott küzdelemben.

Bakonyi Pál

Hosszú, küzdelmes életút után – közel álltunk 90. születésnapjához – megpihent Bakonyi Pál, a XX. század második felének fontos személyisége.

1963-tól volt az Országos Pedagógiai Intézet munkatársa, gazdag közéleti tevékenysége – a rendszerváltás után egy ciklusban a Magyar Pedagógiai Társaság alelnöki posztját is vállalta – , valamint színes, elsősorban a nevelés, a neveléstudomány helyét kereső irodalmi munkássága egyaránt tiszteletet érdemel.

Nekem emlékezetes az a találkozó, amikor már nyugdíjasként a Vas utcai, fővárosi intézményben járva elérékenyülve (nem jó szó: hiszen nem volt kenyere az elérékenyülés; szigorúbb, kritikusabb, racionálisabb volt ennél) idézte fel e házhoz kötődő kisgyermekkori emlékeit: árvaház működött itt valamikor.

Munkásságát „A maratoni sereg” című munkámban is elemeztem, hiszen az 1956-os balatonfüredi konferencia óta jóformán valamennyi jelentős pedagógiai, főként neveléstudományi tanácskozáson feltűnt törekény alakjával. Ebből a kötetből idézem a róla írott sorokat:

Bakonyi Pál, az Országos Pedagógiai Intézet, a minisztériumi háttérintézet „szürke eminenciása” fontos küldetést teljesített, amikor a Gáspár-kísérlet mellé állt, s biztosította a kutatóintézetet mint háttérret a szentlőrinci romantikus heroikus küzdelmeiben. A Szabolcsi Miklós vezette reform-OPI is számított rá, igénybe vette tájékozottságát, kapcsolatait (igazgatóhelyettesként ment nyugdíjba 1990-ben).

A Makarenko-örökség, illetve a nevelési értékek védelmében kért több ízben szót, évekig volt a rendszerváltás után alelnöke a Magyar Pedagógiai Társaságnak, a VI. Nevelésügyi Kongresszus idején még aktív, de a hetedikén is részt vett. Szót kért a szakmai vitákban, kritikusan, de megértő elfogadással is a szabadelvű pedagógiák iránt.

Jellegzetes volt például a Pedagógus Etikai Kódex körüli vitában fenti módon mérlegelő álláspontja a Magyar Pedagógiai Társaság választmányának 2002. évi vesztprémi ülésén.

Szomorúan búcsúzunk. Emlékét megőrizzük, hagyatéka értő és megértő elemzésre, feldolgozásra vár.

Kései köszönet Bakonyi Pálnak¹⁹³

Míg élt, soha nem éreztem sürgető kényszert arra, hogy kinyilvánítsam iránta érzett tiszteletemet, vagy köszönetet mondjak mindazon „tanításáért”, melyeket mindenekelőtt tőle, az ő felfogásával azonosulva tanulhattam/tanultam az idők során. Tiszteletem, megbecsülésem néven nevezésére – úgy vélem – nem volt szükség, szavak nélkül is lehetett tudni.

A Magyar Pedagógiai Társaság Szakmai Kollégium ülésén (2011 november 11.) Mi is az oktatás és mi is az a nevelés? című témának a megvitatásához néhány, Bakonyi Pál munkásságából kiragadott részlet szubjektív felelevenítésével kívánok hozzájárulni.

Bakonyi Pál írásai közül a legrégebb és egyben legemlékezetesebb olvasmányom egy 1969-ben (az Óvodai Nevelés című lapban) megjelent cikk volt, mely a tanulók személyisége megismerésének elméleti és gyakorlati kérdéseivel foglalkozó előadását adta közre. Számomra

¹⁹³ Romhányi Flóriáné cikke megjelent A Kisgyermek 2011. V. évfolyam 3. számában, 18-19 old

már sokat mondó címe is („Megismerni és fejleszteni, újra megismerni és továbbfejleszteni”) előre vetítette azt a tartalomban meggyőzően kifejtett gondolatsort, miszerint: „... a megismerés célja mindig a változtatás, a fejlesztés, a tanulók nevelése”; a megismerés éppúgy folyamat jellegű, miként a nevelés; a megismeréshez tudatosan és „kellő mennyiségben gyűjtött és rendszerezett tapasztalat”, valamint a tapasztalatok feldolgozása és értelmezése szükséges; továbbá: a nevelés eredményessége a tanulók személyiségének megismerésével mérhető; hogy fontos a fejlődés tudatos feltárása, a készítő okok figyelembe vétele, a pozitív jelenségek regisztrálása is. Ezen tanítását akkor rendkívül előre mutatónak, követendőnek tartottam; lényegét ma is időszerűnek, a nevelés nélkülözhetetlen elemének vallom.

Az 1970-es években én is jelen voltam azon a több, mint 70 résztvevőt számláló felolvasó ülésen, melyet a Magyar Pedagógiai Társaság Kisgyermeknevelési és Általános Iskolai Szakosztálya (Szabadi Ilona és Bakonyi Pál vezetésével) Gondolatok a jövőről címmel együttesen szervezett. A rendezvény célja „a fantázia működtetése” volt arról a kérdésről, hogy a 0-14 éves gyerekek fejlődésére ható tényezők alakulásában (nagyjából az ezredfordulóig) mi a fantázia működtetése mellett/mögött? megbújó elgondolás bizonyosan valóra vált (legalábbis ez alkalommal), mert az iskoláskor előtti és az általános iskola területén működő legkülönbözőbb szakemberek köréből jelen lévő felolvasók ill. hallgatóság (gyakorló pedagógusok, tudományos kutatók, pszichológusok stb.) együttesen foglalkoztak a minden területet érintő jövő kérdésével. Bakonyi Pál és Szabadi Ilona törekvése az adott (0-14 éves) korosztály egységes nevelési folyamatának alakítására sikeres mozzanat volt - sajnálatos, hogy e kérdésben azóta sem egyöntetű a siker. A nevelésben- mint minden „szakmabeli”- nagy fontosságot tulajdonított a tudatosságnak. Ám az ő logikus, kézenfekvő érvelése nyomán számomra a tudatosság közismert szerepe még fontosabbá emelkedett. (Akkor is hatunk, ha nincs erre szándékunk..., ill. a pedagógus nem nevelhet eredményesen, ha nem méri fel pedagógiai tevékenységének tényleges hatását, végül: „...nagy bajokat okoz az, ha az elvárt eredményeket valóságosnak hisszük.”)

Munkásságának, tanításának hatását megsokszorozta, hogy feleségével, Vince Ágnessel egy életen át munkatársak voltak: a nevelésről, a tevékenységek szerepéről, a gyerekek/tanulók megismerésének, fejlesztésének kérdéseiről, a tudatosságról – és még lehetne sorolni - azonos módon gondolkodtak, azonos értékeket képviseltek és ezen értékek szerint éltek!

Bakonyi Pál az elmúlt évekbeli emberi, pedagógiai, közéleti megnyilvánulásai főleg az MPT programjain, rendezvényein tapasztalt felelősségteljes vélemény nyilvánításai, korrekt felszólalásai, a nevelés ügye iránti elkötelezettsége elmélyítették iránta érzett őszinte tiszteletem, megbecsülésem.

Kelner Gitta

Kelner Gitta kolléganőnk, szeretett munkatársunk 2009. november 2-én elhunyt.

Mélyeséges embersége, példátlan tisztessége, fedhetetlen becsületessége, felelősségtudása, mások iránt érzett tenni akarása, munkaszeretete és munkabírása, még súlyos betegsége idején is, az elmélet és gyakorlat szinte csodálatra méltó összekapcsolása a legmagasabb rendű, szinte filozofikus magasságoktól a legapróbb részletekig, végtelenül gyors gondolkodása, és lényeglátása, mind szakmailag, mind a legtágabb összefüggésekben pótolhatatlan hiány számunkra. Tudására a széleskörű általános műveltség és az andragógiai áttekintő képesség volt a jellemző.

Szűkebb körű munkaterületünkön is maradandót alkotott. Nélküle a Felnőttoktatási és képzési lexikon nem született volna meg, melynek fáradhatatlan ébren tartója, gerjesztője omnipotense volt. A Magyar Pedagógiai Társaság Felnőttnevelési Szakosztályának minden nyűge és gondja az ő ténylegesen egyre gyöngülő vállán nyugodott, hiszen szerencsétlen eleste miatt kéthetenként kellett fájdalmas „pungálásra” vinnünk. Vezérelvünk munkánkban a

társadalmi igazságosság és esélyegyelőség megteremtésének elősegítése volt a kirekesztett népcsoportok tudásának, képzettségének segítségével. Ennek jegyében az elmúlt tizenkét évben sok szép és maradandó konferenciákat rendeztünk, kiadványokat adtunk ki, melynek valóra váltását nagymértékben neki köszönhetjük.

Hozzám, talán érdemtelenül is, nagymértékben ragaszkodott. Egyre elhatalmasodó betegsége idején is, szinte túlradó módon igyekezett gondoskodni rólam, amelyet a tőlem telhető ápolásával igyekeztem pótolni. Méltó társam volt a munkámban, a mindennapi élet valamennyi otthoni és hivatalos teendőiben. Az utóbbi hetekben már járni is alig tudott. Utolsó neki rugaszkodása az október 13-án megrendezett konferencia volt, amely megítélésünk szerint kitűnően sikerült. Akarata ellenére október 22-én szállítottuk kórházba, ahol az orvosok igazán mindent elkövettek életben maradásáért, gyógyulásáért, de nem tudtak rajta segíteni. Tizenegyszer volt dialízisen, infúziót is állandóan kapott, de hiába. (A megpróbáltatások annyira megviseltek, hogy jómagam is kórházi ápolásra utaltak, amelyet néhány napja hagytam el).

Harangi László

Hosszú életútját befejezte Harangi László, akit andragógusnak és művelődéskutatónak ismert és ismert el a szakma. Azt mondom: vele a XX. századot búcsúztatjuk a hideg decemberi délelőttön a budakalászi temetőben. 1921-ben született. A háború után már ott találjuk azokban a szakmai-művelődéspolitikai műhelyekben, mely a József Attilával közvetített tanításokat, jövőképet kísérelte meg, ígerte megvalósítani „a dolgozó nép okos *gyülekezetét*”, a „mibennünk mélyhegedüként zengő” *műveltséget*, ama „*harmóniát*”. A művelődéspolitikai szaknyelv ezt nem fogalmazta mindig ilyen szépen: kulturális forradalomnak nevezte, a volt uralkodó osztályok műveltségi monopóliuma megtörésének, az okos gyülekezetből is „szocialista brigádmozgalmat” fogalmazott. Harangi hitt ezekben a törekvésekben, e nemes ügyek szolgálatába szegődött. Szervezőként, agitárorként, kutatóként is. Kitűnt olvasottságával, nyelvtudásával, így aztán igen hamar találta meg a „szocialista kultúra” eszményének – utópiájának? – ikertársát, a népfőiskolák nyugati mintáit. Hogy mikor tapasztalta, élte meg fiatalkori eszményeinek megannyi kudarcát, sőt visszájára fordulását? Erről nem sokat beszélt. Legfeljebb szűk körben kései éveiben – amikor még mindig a hitéhez való visszatérés, a nagy társadalmi helyreigazítás lehetőségein töprengett. Dániából, Hollandiából hozta, küldte tudósításait, kereste azokat a mintákat, melyek a diszkriminált, újradiszkriminált társadalmi csoportok fejlett tudásához hozzájárulhat. E mintákat kereste Távol-Keleten is, amikor Japánról írt tanulmányt. (Készült is a Felkelő nap országába a „lifelong learningról” szóló világkonferenciára, előadását is megírta, a szervezők örömmel fogadták azt. De eddigre már nem volt kis hazánkban olyan szponzor, olyan költségvetés, mely a konferencia-részvételt finanszírozta volna. A szakma figyelt szavaira, a szakma megannyi – hol egymáshoz közeledő, hol egymástól távolodó közössége - megbecsülte a történelem viharaiban is egyenes utat, de megoldási javaslataival, üzeneteivel hatékonyan már nem tudott gazdálkodni. Pedig az „őszikéi” közt ott a Magyar Pedagógiai Társaság Felnőttnevelési Szakosztálya életének fellendítése, a „Felnőtt tanulók hete” hagyományának honosítása, a teljességgel civil mód készült Felnőttképzési Lexikon főszerkesztése (hajnalig gépeltünk a Magyar Pedagógiai Társaság hűlő hőmérsékletű Steindl utcai irodájában). Ültünk együtt fogyó létszámmal az előadóteremben, ütögettük jóra váró szavainkkal számítógépünk klaviatúráját. Elszállt az idő, véget ért megannyi reménységével, megannyi buktatójával és bukásával a XX. század. Melynek tereiről lassan ő is kisétált.

Villányi Jutka

Emléktöredékek

kiemelkedő egyéniségekről a Kisgyermeknevelési Szakosztályban

Nagyon örültem amikor ajánlással bekerülhettem a Magyar Pedagógiai Társaság Kisgyermeknevelési Szakosztályába. Olyan szakemberek előadásait hallgathattam, szünetekben beszélhettem velük, akiknek műveit olvashattam már, vagy hallottam tevékenységeikről. Alig vártam, hogy legyen szakmai nap, mert ez más világot nyitott meg számomra. gy sok mindent megértettem, tanultam, tágult a világ körülöttem.

A Magyar Pedagógiai Társaság Kisgyermeknevelési Szakosztálya fontos feladatának tekintette a múltban és a jelenben is, hogy azon tagjait, akik aktívan tevékenykedtek a civil szervezetben, sokat tettek a gyermeknevelés elméleti és gyakorlati fejlesztésért – ismerjék meg egymást. Ne feledjük el tetteiket, melyek értékeket hordoznak, és adjuk tovább ami fontos és jó.

Írások, pillanatnyi emlék-képek sokaságai jelzik az életutakat. Ezekből idézünk részleteket, gondolatfoszlányokat a teljesség igénye nélkül, a lehetőségek határaival számolva.

Meghatározó alapítója tagja volt a szakosztálynak Szabadi Ilonka

Óvodapedagógusként dolgozva sokszor éreztem a bezártság érzését, a tudásszomj szorítását. A csoportszoba, az óvoda "négy fala" néha nyomasztóan hatott rám. Jó lenne többet tudni, jó lenne szakmázni kollégákkal, netán vitatkozni, meghallgatni más szakmabeliek véleményét, szélesebb körben kitekinteni. ki mit hogyan és miért úgy old meg? Ez a kérdés feszegetett. A helyi szakmai továbbképzések segítettek, de még mindig "másra" vágytam. És akkor találok a Magyar Pedagógiai Társaság Kisgyermeknevelési szakosztály munkájával. Pezsgő életet, érdekes témák feldolgozását, a szakemberek tág körének sokszínűségét ismerhettem meg a rendezvényeken. Fellelkesültem. Igen, ezt kerestem.

Tiszteletbeli elnökünkre Szabadi Ilonkára gondolok, hiszen az Ő kezdeményezése, lelkesedése indította útjára - a mai kor szellemiségének megfelelő tartalommal-1967 tavaszán a munkát.

Hogyan kezdődött?

Csaknem 20 évi szüneteltetés után többen elérkezettnek látták az időt, hogy kimondják: a Magyar Pedagógiai Társaság tevékenységére, a szakma civil szervezetére szükség van.

Szabadi Ilonka akkor, 1967-ben a kisgyermeknevelés érdekében éppen *Az óvodai nevelés programját* készítette az Országos Pedagógiai Intézet docenseként, az Óvodai csoport vezetőjeként. Egy szakmailag elkötelezett mag élére állva megalakította a Kisgyermeknevelési Szakosztályt 1967-ben a hazai kisdiednevelés, gyermeklélektan, gyermektanulmány "nagy generáció" kimagasló alakjainak - *Hermann Alice, Falk Judit, Méhes Vera, Bakonyiné Vince Ágnes, Petrolay Margit* és mások - támogatásával. Ezzel megerősítették és folytatták, nemzetközileg is elismertté tették a kiemelkedő hazai kisgyermeknevelés legjobb hagyományait. Még mai is ez az egyetlen magyar civil szervezet, mely születéstől 8 éves korig egységesen kezeli e korosztály nevelését, gondozását. 1967. október 3-án tartották az alakuló ülést 31-en. Az Alapító tagok az Országos Pedagógiai Intézet (OPI munkatársai, a Csecsemőotthonok Országos Módszertani Intézetének (CSOMI) szakemberei, az óvóképzők főiskolák tanárai, tudományos munkát végző szakemberek, orvosok, óvónők, gondozónők). Az

első vezetőség tagjai voltak: *Szabadi Ilona elnök, dr. Hermann Alice titkár, dr. Hegedüs György titkár, Tomor Lajosné jegyző.*

A kezdet kezdetén legfontosabb volt a kutató csoport munkája, az együttes tevékenységek megszervezése, hogy a gyermekekkel foglalkozók együtt gondolkodjanak a kisgyermeknevelés ügyéről. A közös elkötelezettség adott olyan kohéziós erőt, mely elindította a létszámnövekedést a szakosztályban.

Ezt az első év munkatervének anyaga és a feladatokat vállaló szakemberek elhivatottsága segítette. Az 1967/68-as év munkatervi témái több részből álltak.

A kutatási témák az átmenetek területei: családból bölcsődébe, családból óvodába, bölcsődéből óvodába, óvodából iskolába, csecsemőotthonból való távozás pszichés előkészítése, a tudatos magatartási formák alakulása az óvodai oktatás hatására, a figyelem alakulása, az íráskészség megalapozása, a rajzfejlődés tanulmányozása. Előadók névsora az első évben: *Dr. Pichler Anna, Pusztai Dezsőné, Dr. Hegedüs György, Dr. Szabó Pál, Dr. Falk Judit, Bagi Rózsa, Daróczy Erzsébet, Mászáros Vincéné, Székácsné Vida Mária.*

A szakosztályi üléseken (egy évben négy alkalommal) több téma is meg tárgyalásra került. 1967 decemberében munkatervkészítés, *Dr. Szabó Pál előadása* az óvónők feladatai az iskolaérettség elősegítése érdekében. Tárgyalásra került. Bakonyi Pálné beszámolója a IV. Nemzetközi Óvodapedagógusi szemináriumról. *Vikárné Forrai Katalin* előadása a bölcsődei nagycsoportosok és az óvodai kiscsoportosok zenei fejlettségi szintje és fejlődési lehetőségei. 1968 áprilisában *Dr. Falk Judit előadása* A nevelés folyamatának kérdései a csecsemőotthonban (beilleszkedés, intézetben belüli folyamatosság, előkészítés az új környezetre); A kisgyermek-irodalom problémáinak megvitatása az Írószövetség gyermekirodalmi szakosztályának felkérésével. 1968 júniusában *Dr. Hermann Alice* vezetésével kerekasztal beszélgetésre került sor a bölcsődei nagycsoportok és az óvodai kiscsoportok szervezett foglalkozásairól. 1968 októberében értékelő megbeszélésre került sor az egy éves munka értékelése, munkatervi feladatok megbeszélésével.

A munkaterv többi része pedig a publikálási, szervezési feladatokat tartalmazták: kiállítás szervezése gyermekrajzokból, kapcsolatfelvétel a Művelődési Minisztérium Főosztályával, az Egészségügyi Minisztérium Anya- és Gyermekvédelmi Főosztályával, az OMEP nemzetközi szervezetével, az Írószövetséggel. Tervezték a szakosztályi munkába bekapcsolni szociológusokat, logopédusokat. Előkészítették az esztétikai munkacsoport megalakítását, a munkáktól kezdve, a nemzetközi tapasztalatok (japán, OMEP) bemutatásán keresztül a fórumokon át más szakmai testületek, szakemberek megkeresésével és bevonásával hatalmas munkálkodó bár - alakult ki a kisgyermeknevelés érdekében. Nem elszigetelten, hanem egymást meghallgatva folyt a vita, a beszélgetés: mire van szükség annak érdekében, hogy gyermekeink fejlesztése jól valósuljon meg az intézményi nevelési keretek között.

Szabadi Ilonka 1986 április 30-án rendezett szakosztályi ülésen értékelte az eddigi munkát. A hozzászólások elismerően nyilatkoztak a szakosztályi munka igényességéről, a vezetőség problémaérzékenységéről az összejövetelek nyílt, demokratikus légköréről.

Az itt felsorolt értékek megőrzése, és továbbvitele fontos feladat a kor pedagógusainak is. Erre a szép hagyatékra támaszkodva lehet továbbvinni a lángot, és megígérni az alapítónak, Szabadi Ilonkának, hogy volt értelme a sok harcnak, van iránytűnk, és ezt az ő munkássága fémjelzi.

Tomor Lajosné Anci vezetésével megkezdett szellemben folytatódott a szakmai élet. Könyvek születtek, szakmai napok jelentették a továbblépési utat. A Kisgyermek könyvek sorozat első kötetét is Tomor Anci hozta létre: Szabadi Ilonka életének megörökítésével¹⁹⁴.

¹⁹⁴ Tomor Lajosné: Szabadi Ilonka az óvodapedagógusok nagymamája A Kisgyermek Könyvek sorozat I. kötet (sorozatszerkesztő: Villányi Györgyné Jutka) MPT - OVOKEM Kft 2008.

Szabadi Ilonka nem hagyta abba a munkát. Tanácsaival telefonon és személyesen is jelentkezett: ötleteivel rátapintott a tennivalókra. Az utolsó 10 évben legtöbbször vasárnap délelőtt hívott telefonon. Tiszteletbeli elnökként még életének utolsó hónapjában is új ötlettel állt elő: a gyermekrajzok összehasonlító elemzését ajánlotta az 50-es évek és a mai kor gyermekalkotásai alapján. Hát ezt még sajnos nem volt módunk megvalósítani.

Romhányi Flóriáné: „Már a bánat rám borult” – Szabadi Ilona emlékére¹⁹⁵

„Szabadi Ilona (nekünk: barátainak, a Kisgyermeknevelési Szakosztály tagjainak, az óvodapedagógusok széles táborának szeretetteljes megszólítással Ilonka), 2012. október 14-én, 89 éves korában meghalt. „Már a bánat rám borult”- fejezi ki nálam szebben egy régi Dowland dal költői szövege a fájdalmas elválás érzését, melyet sokan átélünk most.

„Szép kort megélt”, nyugtathatnánk magunkat az ilyenkor szokásos közhellyel. Vigasztalódhatnánk azzal a gondolattal, hogy számára az egy hónapi kórházi lét mérhetetlen (és immár értelmetlen) szenvedése véget ért; ám e tények belátását egyre inkább elhomályosítja közös, pótolhatatlan veszteségünk felismerése.

Gazdag életművét, melyet örököül hagyott, nem tisztem itt és most részletezni. A szakmai közvéleményben neve leginkább két nagy horderejű művel forrt össze, az egyik Az óvodai nevelés programja (1971), a másik az ERVI (1983) volt. Az újító szellemiség igénye az akkor érvényes óvodai dokumentum (Kézikönyv) kritikai elemzésén, továbbá Ilonka és munkatársai korábban elkezdett kísérleti, kutató tevékenységén alapult. Mind a Programbizottság tagjaival együttesen létrehozott nevelési program, mind a Bakonyi Pálnéval közösen megalkotott ERVI forradalmian új szemléletet kívánt meghonosítani az óvodákban. Az új szellemiség olyan korszerű változásokat eredményezett az óvodai nevelésben, melynek talaján a szerves továbbfejlődés megvalósulhatott. Sajnálatos, hogy az 1971-es nevelési program hatóerejét, koncepciója számos jellemző értékét később sokan megkérdőjelezték és csak a továbbfejlesztett nevelési program (1989) újdonságaként fogták fel. A lényegét - miszerint „Ilonkák nevelési programja” modernségét éppen „értékállósága”, a továbbfejlesztés lehetősége bizonyította, ez a téves megítélés nem érintette. Más vonatkozásban viszont az említett téves nézet (bármi lett legyen az oka) méltánytalanság volt mind a szakmai megújulás közös ügyéhez szegődött, az Ilonkákkal együttes tapasztalatszerzést, elemzést, valamint a kipróbálás és a megvalósítás közben adódó nehézségeket is vállaló alkotó szellemű óvónők sokaságával és mindenekfelett Szabadi Ilonkával, Bakonyi Pálnéval és szerzőtársaikkal szemben.

Fájón tapasztalom azt is, hogy az utóbbi időben, az Ilonkát körülvevő hivatalos csendben – az óvodapedagógusok idősebb generációjától, a Magyar Pedagógiai Társaság és Kisgyermeknevelési Szakosztálya tagságától, az Ilonkával kapcsolatot ápoló kollégáktól, barátoktól eltekintve – a szakmai emlékezet nem tartott igényt a Vele való találkozásra, eszmecserére, a Tőle való tanulás lehetőségére. Ez még akkor is elkésérítő, ha mások (azok, akik nem felejtették el, mit köszönhet a magyar óvodaiügy, vagy ki-ki személy szerint Neki), kedves, régi időket felelevenítő, köszönetüket vagy jókívánásaikat tartalmazó leveleikkel mostanáig is felkeres(ték)tük és megörvendeztet(ték)tük Őt.

Biztosan tehettem/tehattunk volna többet is azért (lelkiismeretünk vizsgálata még hátra van), hogy szellemi gyökereinket, az óvodaiügy haladását, az óvodai nevelés jobbítását szolgáló törekvéseket,; e törekvések személyi kiválóságait – köztük az Ő életművét és személyét! – minél szélesebb körben – és nem csak az óvodák világával – megismertessük.

Drága Ilonka! Az érted viselt közös gyászunkban is szükségét érzem egyéni köszönetem kifejezésének is. Tanítómesterem voltál, másokkal együtt és másoktól eltérő vonatkozásokban is. Köszönöm Neked Pedagógiai társasági, Kisgyermeknevelési szakosztályi tagságomat; az

¹⁹⁵ A Kisgyermek 2012 VI. évfolyam 3. szám 2 oldal

elnökséged idején zajló szakosztályi programok pezsgő, tanulásra ösztönző szellemiségét; az ott meghonosított vitakultúrát; a programok érdekességét, sokszínűségét (mely a jövőt megálmodó elképzelésektől a könyv ismertetéséig, az Andersen mesék óvodai alkalmazhatóságával kapcsolatos vélemények ütköztetésétől a más szervezeti egységekkel való találkozásig, a humoros, így pl. a bölcsődei, óvodai szakmai zsargon parodizálásától a PREFER vizsgálatok szerzőjével folytatott vitáig stb. terjedt). Mindezekből rengeteget tanultam. Nem csak érvelni a magam szakmai igaza mellett, hanem mások véleménye meghallgatását is; törekvést a szabatos, szakszerű, nyelvileg helyes fogalmazásra, a mondanivalót színesítő szófordulatok, képi kifejezések nem öncélú alkalmazására. Magamba szívtam és próbáltam követni (bevallom, változó eredménnyel) azt a Nálad tapasztalt igényességet is, mely következetesen nem a megfelelőre, sokkal inkább a jobbra, színvonalasabbra törekszik.

Úgy gondolom, követendő példa voltál (bizonyára sokunk számára) abban is, amilyen érdeklődéssel fordultál mindenkihez, akivel szakmai kapcsolatba kerültél – nem véletlenül volt meghatározó szereped az 1971-es nevelési program elfogadtatásában, az óvónők seregének az újra történő ráhangolásában, felkészítésében.

Köszönöm a Rózsa Borka Alapítvány kuratóriumi tagságára való ajánlásodat, azt, hogy bizalmat szavaztál nekem, hogy képessé váljak számos szakmai feladat (bírom benne) megfelelő ellátására”.

*

Petrolay Margit

Az író nő kiemelkedő szerepet töltött be a szakmai életben. Az alapképzésen ebből nem éreztem semmit, de az óvodában a polcon - első munkahelyemen (a III. kerületben) megtaláltam könyvét. A 70-es években a Kisgyermeknevelési Szakosztályi ülésein hallgattam többször Petrolay Margit előadásait. A mese fontosságának szerepére hívta fel a figyelmet. Érdekes előadásai során sok olyan értékteremtő megállapításokat hallottam, ami hiányzott a szakmai munkámhoz. Később, mikor látása nagyon romlott Trencsényi László olvasta fel Margit néni előadását. Több mint 10 év múlva fővárosi mentorkonzulensként az irodalmi mentorokkal meglátogattuk Margit nénit otthonában. Rákérdezett a mesélés idejére és tartalmára és lelkesen hallgatta a válaszokat. Kíváncsi volt a változásokra, és erősítette a kollégákban a szakma szeretetét, a mese jelentőségét. Mély benyomást tett a kerületi mentorokra ez a találkozás. Évekig emlegették azokat az irodalmi neveléssel kapcsolatos fontos elveket, melyekre Margit néni felhívta a figyelmüket.

Tomor Lajosné: Előszó egy kötethez

„Sok óvónő, bölcsődei gondozónő és a 0-7 éves korú gyermekek nevelésével, fejlődésével foglalkozó szakember: orvos, pszichológus, művész a Magyar Pedagógiai Társaság Kisgyermeknevelési Szakosztályának rendszeres ülésein ismerkedhetett meg Petrolay Margittal és munkásságával. Az 1967-ben újjászervezett társasági élet első évtizedeiben szembetűnő gyakorisággal szerepelt előadásaival, kitűnt vitaindítóival a jeles író nő, Margit néni.

Szeretettel hallgattuk. Elbűvölt minket csendes humorával, sokoldalú műveltségével, olvasottságával, barátságos, lassú beszédével, humanizmusával. Legtöbbször a világos gondolkodást és a lelki harmóniát tartotta. Egész lénye ezt sugározta. Nagyon szerettük őt hallgatni. Ezekben az "ötcsillagos" összejöveteleken rendre túlléptük a megszabott időkereteket, észre sem vettük, hogy elrepült az idő. Komolyan vette feladatát, hivatását, hogy tudatosítsa bennünk, miért kell a mese, mi a szerepe a nevelésben, az értékek közvetítésében. Tőle tanultuk meg, miért kell magyar népmeséket mesélni, miért nem kell aggódni a tündérmese

esetében a groteszk vagy agresszív elemektől: "a mese szóba áll a gyermeki szorongással, a sajátos gondolkodással, a gyermeki képzelettel".

Szoros kapcsolatban állt gyermekolvasókkal is - határokon innen és túl. Részt vett a szlovákiai magyar óvónők anyanyelvi továbbképzései Számos levelet, rajzot kapott tőlük egy-egy találkozó után.

Érdeklődéssel követte más szaktudományok eredményeit, nem csupán a modern pedagógia, de a lélektan, az orvostudomány jeleire is figyelt. Fontos szerepe volt abban, hogy a "nagy korszakára" készülő új magyar gyermekirodalom kiválóságai találkozzanak, cseréljenek eszmét fenti szakemberekkel - a Magyar írók Szövetsége Gyermekirodalmi Szakosztályában.

Emberséget, magatartáskultúrát is tanultunk tőle. A vitákban lebilincselően érdekes, szellemes érvei voltak, stílusa sohasem volt kioktató. Álláspontját, meggyőződését rengeteg új ismeret felsorolásával tudta hitelessé tenni.

Személyes élményeim egyike: szakdolgozatomat az 1970-es évek elején Kósáné Ormai Verához írtam az egyetemen. Ennek részeként három szülő írt óvodás korú gyermekéről portrét. Megmutattam Margit néninek. Az egyik írás novellaszépségű, tudod-é? -- mondta elolvasás után. Ez a dicséret nagyon jól esett.

Tudományos igényű kutatási eredményeit az Országos Pedagógiai Intézetben, a nevelési dokumentumok készítése során és a továbbképzéseken is hasznosítani tudtuk.

Később óvóképzős hallgatóim legjobbjaival "jutalomból" tettem látogatást otthonában. Volt eset, hogy a hallgató szülei hívtak fel a találkozó után meghatottan: meghatározó élményben volt részük. Tudásból, kedvességből, örök derűből, bölcsességből.

Amikor kézhez kaptam Az emberiség emlékezete című, a meséről szóló kötetének Szabadi Ilonka ösztönzésére készített kéziratát, úgy olvastam, mint egy krimi, izgalommal, érdeklődéssel. Sikeres könyv volt ez annak idején. De jó, hogy megírta!"

Mészáros Vincéné

Mosolygós alakja még mindig előttem van. Mindig mindenhol örömmel fogadták, és elkötelezett szavaival sokakat indított a bábjáték felé. Nagyon sok gyereknek szerzett ezzel örömet, segítette az akadályok leküzdését, hozzájárult az életvitelük jobbá tételéhez.

Trencsényi László: Szomorú sorok Mészáros Zsóka halálhírére¹⁹⁶

„Ahhoz a nemzedékhez tartozott Mészáros Vincéné, akinek megadatott, hogy hiteles ismerője és elkötelezettje legyen a néphagyomány, a folklorizmus életigenlő értékvilágának, s a lélektan tudománya érzékeny-finom eszközrendszerének. A két tudás együtt, mindvégig kettős elkötelezettségben. Ugyan mely szakma az, ahol ez a két kultúra szervesen összetartozik, mondhatni összenő? Ez a bábjáték. Ezért aztán Mészáros Vincéné, sokunk ZsókJaja, Zsóka nénije hosszú életét – 89. esztendőben érte a halál – a bábjátékos nevelésnek szentelte. S képviselte a néphagyomány derűjét, s a pszichológia pontos ismereteit (akkor is rendíthetetlenül és taktikus-okosan, amikor ezen tudások értékeit különös erővel kellett bizonyítani) bábjátékkal, módszertani írásokkal, tanfolyamokon, táborokban és katedráról: gyerekeknek, ifjaknak és felnőtteknek. Több óvodapedagógus nemzedék nőtt írásain és kedves - csendes szavain.

Mészáros Vincénét boldog embernek ismerhettem. Megélhette, hogy gyarapodó családjá hűséges örököse tudásának, s egyre nőtt „vállalt” családjá is.

¹⁹⁶ Óvodai Élet 2000. VIII. évfolyam 4. szám 36. oldal

Utolsó találkozásunkkor nekem- anyai kedvességgel – szomorúság ellen”őszikeként” megírt új mesekönyvét ajánlotta. Ugyan ki ajánl most könyvet nekünk, akik eltávozásán szomorkodunk?”

Kovácsnai Józsefné

Kató nevével sokszor találkoztam tanulmányaim során az Óvodai Nevelés hasábjain, de személyesen akkor ismertem meg, mikor 1993-ban nagy összegű pályázatot nyertünk a Szakosztály számára. Ez a siker nagy lendületet adott és sok munkát igényelt. A Szerencsejáték Alap pályázati támogatásával egy kötet¹⁹⁷ készült, melyet lektorált *Kovácsnai Kató* és írása is megjelent a kötetben. Aktívan együtt dolgoztunk majdnem két éven keresztül. Ez idő alatt sokat tanultam tőle: tulajdonképpen újságírói mesterség alapjait alakította ki bennem és a szerkesztés sokféle trükkjét sikerült megmutatnia. Nagyon nehéz munka volt ez a főmunkahely mellett: tele buktatókkal, akadályokkal, de sok sikerélményt is adott, és mindezt megtapasztalhattam Katóval való együttműködés folyamatában. Türelmes volt, és rám figyelő. Nem siettetett. Aprólékosan, minden egyes részt pontosított. Ráadásul még két lektor munkálkodott a kötetben, és mindegyikük szigorúan, határozottan bírált: *Bakonyiné Vince Ágnes, és Forrai Katalin*. A mondatszerkesztésektől kezdve a szakmai tartalmi kifejtésekig szétszedték az írásokat, ajánlásokat tettek és ellenőrizték. Komoly iskola volt ez számomra, és nagyon sokat tanultam. Főképpen azt, hogy a Magyar Pedagógiai Társaság égisze alatt csak kiváló szakmai anyag jelenhet meg, ami mögött van kutatás és fejlesztés. Az elméleti tézisek mellett a gyakorlati megvalósításnak is a gyermekek érdekében kell megvalósulnia, és ezt az álláspontot képviselik a kiadványok, a szakosztályi szakmai programok, stb.

A kötet az éppen átalakulóban lévő, viták körében íródó Alapprogram jóváhagyása előtti években készült, amikor még nem igazán látszottak a továbblépés útjai, és éppen ezért alakítottuk a tanulmánykötetet két elv figyelembe vételével. Idézet az Előszóból¹⁹⁸:

„ Ahhoz, hogy egy könyv olvasottá váljon, sok minden szükséges. Elsősorban az, hogy az olvasónak valamely szükségletét elégítse ki. Kapcsolódjon gondolataihoz, kérdéseire adjon választ, találjon benne új ötleteket, erősítse meg elgondolásaiban. Másodsorban reprezentálnia kell a szakma időszerű, objektív igényeit. Szolgálnia kell a könyvnek a jelenlegi átmeneti időszak nevelési elveinek sokszínűségét. E gondolatok jegyében a Magyar Pedagógiai Társaság Kisgyermeknevelési Szakosztálya élt a lehetőséggel, hogy közvégtelen tagjainak, barátainak gondolatait a kisgyermeknevelésről. A személyiség alakulásának e páratlan gazdag életszakaszát, ennek számos kérdését többfajta elméleti és gyakorlati megközelítésben fejtik ki a tanulmányok szerzői...Az egyes tanulmányok közvetlenül a kötet számára készültek. Mások előadások írásos változatai....” 17 szerző írását tartalmazza a kötet. *„...A tanulmányok - első pillantásra is – egymástól kisebb-nagyobb mértékben eltérő pedagógiai gondolatokat tartalmaznak. Abban azonban megegyeznek, hogy a gyermekek megismerését, és az ezen alapuló személyiségformálást tekintik munkájuk alapjának, a nevelés tág lehetőségeinek ismeretében. Valamennyi tanulmány a nevelői beállítódás lényeges elemeit tartalmazza...Az reméljük, hogy kötetünk írásaiból kiderül a gyermeki személyiség tisztelete és szeretete...”*

Kató halála után emlékülésére való készülődés közben 2003 október közepén kaptam egy levelet Pető Jánosné Gulyás Mártitól, (az előbb említett kötet egyik szerzőjétől, a Kisgyermeknevelési Szakosztály régi tagjától): *„...Valamikor régen nagy-nagy öröm volt*

¹⁹⁷ Tanulmányok a kisgyermeknevelésről (szerk. Villányi Györgyné) OKKER Kiadó 1995

¹⁹⁸ ugyan ott: 5., 9., oldal

számomra, hogy a Kisgyermeknevelési Szakosztály tagja lehettem, ámulva hallgattam a „nagyokat”, így Kovásznai Katót is. „Hangosan gondolkodom” - mondta mindig - így vezette be a hozzászólásait. Határozott véleménye volt mindenről, de senkit nem akart megsérteni. Őszintén tiszteltem őt. Az életem gyönyörű szakasza volt, amíg óvónő voltam, s ebbe beletartoznak azok az évek is, amíg tagja voltam a Kisgyermeknevelési Szakosztálynak is....”

Kovácsnai Katóról két írás jelent meg az Óvodai Élet újságban¹⁹⁹.

„Trencsényi László: Búcsú Kovásznai Katótól

Kovácsnai Kató hosszú életútjának második negyven évét ismerhettem. Kezdő szakember voltam, tán még az sem. Pedagógia szakos egyetemista, aki hamar közel kerülhetett jeles szakmabéliekhez, figyelő kamaszként ott ülhetett abban a pedagógiai „szalonban”, mely Petrolay Margit, a meseíró körül gyülekezett abban az időben. Az óvodapedagógiai szakma „nagy öregjei” – csak éppen akkor még nem voltak öregek, hanem érett, okos asszonyok – beszélgettek a kisgyermeknevelés fontos kérdéseiről, hagyományairól és modernizációjáról. Fontos értelmiségi beszélgetések voltak ezek, ma úgy mondanánk: interdiszciplinárisak, hiszen a szűken vett pedagógia mellett a bábjáték, a zene, az irodalom, a játék szakmai kérdései is rendre felmerültek. E beszélgetéseken – akár a Magyar Pedagógiai Társaság, akár az Írószövetség helyiségeiben, akár magánlakásokon – a teremsarkába húzódva egy szigorú tekintetű, már akkor is őszes hajú, szemüveges asszony ült. Ritkán szólalt, akkor is röviden, emlékeim szerint komolyan. Aztán a beszélgetőtársak gondolatai egy hónap múlva rendre írássá érlelődve megjelentek az Óvodai Nevelésben. Írásai? Rajzai is.

Janikovszky Éva tán sose alkotta volna meg Réber Lászlóval közös, utánozhatatlan „pedagógiai képregény” műfaját, ha nem kapott volna rendelést Katótól, hogy a hátsó borítón játékos tananyagként, szemlélet – igazító dokumentumként való megjelenésre.

Első írásaimat – gyerekkönyv-kritikák, megfigyelési vázlatok rajzoló gyerekekről, a humor szerepéről a felnőtt-gyermek kapcsolatban stb. – Kovásznai Kató tette közzé a lapban. Igényes szerkesztő volt, hasznos tanácsokat adott a pályakezdőknek: hogyan fogalmazzon pontosan és érthetően.

Kovácsnai Kató néhány napja újra a „nagy öregek” szalonjában ül. Nekünk itt hiányzik szigorú tekintete.”

„Romhányi Flóriánné: Kovásznai Kató emlékére

A közelmúltban meghalt Kovásznai Kató. Februárban még vele együtt köszöntöttük Szabadi Ilonkát. Ő – mint a régi barátok egyike - Ilonka mellett ült, és a tőle megszokott szellemi frissességgel, élénk érdeklődéssel vett részt az emlékezéssel átszótt beszélgetésben. Sajnos róla ez a kép már csak kedves emlék marad! (Megjegyzés: fénykép van a Kisgyermeknevelési Szakosztály archívumában)

A fiatal óvodapedagógusok nemzedéke valószínűleg soha nem ismerte és talán azt sem tudja, ki volt Kovásznai Kató? Neve, karakteres személyisége, szakmai hozzáértése, igényessége számomra összefonódott az óvodai nevelés 70-es években zajló megújulásával, azzal a szakmai pezsgéssel, mely akkor az óvodákat, óvónőket az egész országban megérintette, korszerűsítésre

¹⁹⁹ Búcsú Kovásznai Katótól (Trencsényi László) és Kovásznai Kató emlékére (Romhányi Flóriánné) Óvodai Élet 2003. XI. évf. 3 szám

készítette. Kató, mint az Óvodai Nevelés című – akkor még egyetlen óvodai lap – főszerkesztője az újság hasábjain segítette, szolgálta a megújulást: terjesztette, népszerűsítette, vitára bocsátotta az új „igéket”. Nem a megszépítő igyekezet mondatja velem, hogy igazán színvonalas, remek újság volt a Kató szerkesztette folyóirat. Ha valaki ma kézbe venné a régi számokat, meglepődve tapasztal(hat)ná, mennyi igaz, ma sem poros írást, érdemi tanulságot őriz számunkra a múlt!

A Kovásznai Kató fémjelezte lapszámok nem csak az óvoda ügyéről szóló szakadatlan hitvallások, hiszen ha a sorok mögé nézünk Őt is megláthatjuk bennük. Emlékét megőrizzük!”

Lázi Imréné Ica (a Fővárosi Gyakorló Óvoda vezetője volt 20 éven át. Aktív szakosztályi tagként sokat írt a szakmai tevékenységekről. Kovásznai Kató nyugdíjazásakor kiemelte a következő gondolatokat²⁰⁰: „ .. közel negyedszázadon keresztül volt az Óvodai nevelés felelős szerkesztője... a lap a nevelés különböző oldalairól nyújtott információt, de minden esetben a gyermekek érdekében...Ha Kovásznai Józsefné bármelyik országos vagy szűk körű rendezvényen megjelent, mindig a házigazda figyelmességével vett számba mindenkit. Az az ember, akinek életét betöltötte a hivatása, képes volt másokat is az óvodák ügye mellé állítani. Ezt tükrözte az emberekkel való kapcsolata...”.

*

Az újjászerveződött Magyar Pedagógiai Társaság tevékenységeit az Óvodai Nevelés folyóiratban cikkek özöne mutatta be. Pl. a szakmai élet kiváló perceit az 1970-es ankét ismertetésével, aminek jegyzőkönyvét Tomor Lajosné Anci írta²⁰¹, ahol szakmai feladatokat, megállapításokat fogalmaztak meg a kiváló résztvevők. Ezekből érdemes elolvasni a következő gondolatokat:

Hermann Alice hangsúlyozta: „...Ha értékesek, akkor nem baj, hogy ugyanazok a mesék vannak ma divatban, mint 50 évvel ezelőtt. A baj az, hogy kiscsoportosoknak és nagycsoportosoknak ugyanazokat a meséket mesélik...” Mészáros Vincéné kiemelte, hogy „... az óvónők mesemondó képességét kell jobban kiművelni. Többet kellene törődni a hangsúllyal, a hangszínnel,...” Janikovszky Éva szerint: ... nem megfelelő a könyvterjesztő vállalatok munkájának összhangja sem... Valóban kevés a 3 éveseknek való mese... népmese kötetben szerintem van bőven választék. Jobbak lettek a leporellók...” Petrolay Margit kijelentette: „...Bauernéval egyetértek abban, hogy legyen a magyar népmeséknek egy bizonyos törzsanyaga, ami hozzátartozik nemzeti kultúránkhoz...Nem elég a népmese. Új mesékre is szükség van. Nagyon jó és hasznos ... a szakosztály és az óvodák közös munkája...” Lázi Imréné Ica hangsúlyozta, hogy „...azt feltétlenül elvárjuk, hogy a kezdő óvónők ismerjék a magyar népmeséket, igényesen válogassanak belőlük. Úgy érzem az is előbbre viszi az ügyet, ha az új Program szerint az óvónők melegebb, oldottabb légkörben mesélhetnek...”. Wittman Istvánné kiemelte, hogy „Sokat kell még tennünk annak érdekében, hogy a szülők többet meséljenek gyermekeiknek.” /Megjegyzés: Wittman Istvánné budapesti óvodavezető halála után a fia kereste meg szakosztályunkat, hogy megköszönje anyjáról való gondoskodást, és hagyatékként elhozta szakmai írásait, könyveit./ Donászy Magda kijelentette: „...Sokat vitatott kérdés manapság, hogy szükség van-e az alkalmi versekre... Szabadi Ilona a vitába elhangzottakat összefoglalta és hangsúlyozta: ... sok probléma vetődött fel az óvóképzésről, az írók és illusztrátorok együttműködéséről, ...az új kiadványok terjesztéséről, ... műfaji kérdésekről,

²⁰⁰ Óvodai Nevelés 1975 XXVIII. évf. 1 szám 45 old.

²⁰¹ Óvodai Nevelés 1970 XXIII. évf. 9. szám 337old.

módszertani és közoktatáspolitikai kérdésekről, a család szerepéről, az óvónők igényeiről... a gyakorlat számára minél több konkrét segítséget kell adni..”

*

A 60-as-70-es évek szakmai bázisát jelentette a Kecskeméten folyó képzés, valamint e mellett a baranyai és a borsodi tagozat tevékenysége is. Erről az időszakról nyilatkozott Szabadi Ilona mutat²⁰²: „... a fővárosban és vidéken 67 tagunk van. Új tagok kerültek be, köztük számos fiatal, friss szemmel, élénk aktivitással... pályázatot indítunk gondozónők és óvónők számára a gyermekek egyéni szokásainak, tulajdonságainak és a csoport életének összefüggéseiről szerzett gyakorlati tapasztalatok feldolgozására...” Ezt a gondolatot emelte ki a cikk végén dr. Simon Gyula a társság főtitkára: „...Ennek a hamar jó közösséggé vált szakosztálynak valójában az a 'titka', hogy az iskoláskor előtti nevelés intézményekre, illetve az intézményen kívüli színterekre szabdalt voltában, megosztottságában felismerték a közöst, az együttlétét szükségességét. Felismerték, hogy a nevelési folyamat első nagy szakaszának eredményes megalapozása az egymásra ható sokféle tényező összefüggéseinek valódi megismerésében ragadható meg. Kimeríthetetlenül gazdag ötlettárhoz jutottak így, s volt erejük, hogy következetes munkával értékeset alkossanak belőle.. Mindig látnunk kell, hogy mit kíván tőlünk a jelen és a jövő...”

Ide sorolható Dr. Bakkay Tiborné munkássága is, akitől Kecskeméten az óvodai ábrázolás és kézimunka módszertant tanultam meg, és szeretett meg velem ezt a tevékenységterületet. Az MPT Kisgyermeknevelési Szakosztályában is aktívan tevékenykedett. Neve megtalálható a jelenléti íveken, véleményét sokszor elmondta az Óvodai nevelés hasábjain is. Publikációi sora segítette az óvodapedagógusok munkáját. A kecskeméti kollégák az újjászerveződött szakmai szervezetben óriási tevékenységet vállaltak.

Mezőfi Zoltánné

A Magyar Pedagógiai Társaság Nógrád megyei Tagozatában és a Kisgyermeknevelési Szakosztály munkájában egyaránt rendszeresen részt vállaló kiváló szakember évtizedeken keresztül gazdagította munkájával az iskoláskor előtti nevelés ügyét, és példát mutatott a fiatal korosztálynak a szakmai civil szervezeti élet fontosságáról.

Mezőfi Zoltánné Nógrád megyében – az óvodapedagógusok derékhadát tekintve országszerte is – ismert és méltán elismert óvodai szakember volt. Széleskörű megbecsültségét az óvodás gyermekek érdekét minden egyéb szempont ellenében érvényesítő tettekészségével, az óvodák ügye iránti elkötelezettségével alapozta meg.

Az ehhez az alapálláshoz szükséges belső tartást és szakmai felvérteztséget részint első tanítója pedagógus példaképként őrzött emlékéből, valamint a püspökladányi képző szellemiségével (gyermek- és pályaszeretet) való teljes azonosulásból merítette. Tudását később többször (pl. Kecskeméten főiskolai oklevél megszerzésével, a pedagógusok ún. intenzív továbbképzése elvégzésével, vezetési ismeretekkel stb.) rendre megújította.

Pályafutása főbb állomásai – első munkahelyétől, a Sárretudvariban működő idény-napközítől eltekintve – Salgótarjánhoz ill. Nógrád megyéhez kötődtek. 1959-től a salgótarjáni Brunsvik Teréz Óvodából 1993-ban történt nyugdíjazásáig fejtette ki alapvetően vezetői, valamint az óvodavezetők városi munkaközösségének összefogására irányuló ill. szaktanácsadói tevékenységét.

²⁰² Erdős Imréné: Az elsők között... Óvodai Nevelés 1979 XXXII. évf. 6. szám 218. oldal

Egész életében legfőbb feladatának a pedagógiai önállóságot, a szakmai megújulás támogatását, a közösségi és egyéni alkotókedv inspirálását tartotta.

Személyes példájával, kolléganői és munkatársai képességeibe vetett hitével, a közös gondolkodás és együttműködés rendszeres gyakorlattá alakításával, az erőfeszítések méltatásával sikeresen ösztönözte az óvodák, munkaközösségek, egyes óvodapedagógusok fejlődését, szakmai (nem egyszer óvodán kívüli alkotói) ambíciói megvalósítását.

Az ő kezdeményezésére alakítottak ki az intézmények önképzési „alap könyvtárakat”, ösztönzésére vált rendszeressé az óvodák pályázati tevékenysége, szakmai publikációk megjelentetése a megyei óvodai újságban, országos szaklapban. Közreműködésének köszönhetően ún. műhely óvodák jöttek létre, melyek innovációs törekvéseik bemutatásával, eredményeik közreadásával Nógrád megye minden óvodai közössége – és más vidékek szakemberei számára is – összehasonlítható tapasztalatokkal, követésre alkalmas példákkal szolgáltak

Az általa vezetett műhely-óvodában pl. elsők között honosították meg az anyás beszoktatás mára már elterjedt gyakorlatát; továbbá itt dolgozták ki a gyermekek fejlődésének nyomon-követését szolgáló ún. személyiségnaplót. Példájuk nyomán a figyelem a térség más óvodáiban is egyre inkább a gyermeki személyiség megismerésére, differenciált fejlesztésére irányult.

Mezőfi Zoltánné nyugdíjasként is eredményesen tevékenykedett: szaktanácsadóként segítette Nógrád kistérségi óvodáit, erősítette az óvodapedagógusok pedagógiai kompetenciáját, hitük megőrzését. Szakmai napokat szervezett, ahol egymástól tanulhattak a kollégák. Példát mutatott az egymással való törődés, a másikért végzett tevékenység sokféle módjának fontosságáról.

Mezőfi Zoltánné pályája során sok óvodapedagógus szakmai fejlődését, egyéni (énekes, amatőr képzőművészeti) tehetségek kibontakozását segítette elő. Tudásával, úgyszeretetével óvodák sorában járult hozzá a szakmai innováció megindulásához, megerősödéséhez.

Dupákné Gecse Adél: Juci nénire emlékezve²⁰³

„Sokkal könnyebben jöttek akkor a szavak, amikor a Brunszvik Teréz- díj kapcsán köszöntöttük őt.....Juci néni (egy korábbi írásában Romhányiné Loncika ezt a megszólítást a „fiataloknak” delegálta) szakmai és emberi sokszínűségét nehéz méltó módon szavakba önteni, talán, ha mindannyian, akik ismertük és szerettük őt, tollat ragadnánk, akkor is csak töredékét tudnánk összerakni pedagógiai arculatának, mélységes humánusának.

Fiatal, pályakezdő óvónőként a XIX. sz. Óvoda vezetőjeként ismertem meg. Akkoriban az általa vezetett óvoda egyike volt azoknak az óvodáknak, amelyet a pálya iránt elhivatott óvónők megálmodhattak maguknak: korszerű, gyönyörű, világos épület, meleg, barátságos fogadó légkör, és az óvónők. A mai napig is a zsigereimben érzem izgalmas sokszínűségüket, vagányságukat, amelyet csak azok engedhetnek meg maguknak, akik biztosak tudásukban, biztosak saját képességeikben, akik nyitottak a megújulásra, tudják, hogy amit csinálnak, az jó. Jó a gyerekeknek és ők maguk is örömet lelik ebben. Ezek az óvónők tudták és érezhették, hogy olyan vezető áll mögöttük, aki biztos kézzel kormányoz, és aki minden egyes dolgozójának „személyes edzője”, vagyis tisztában volt minden munkatársa kvalitásával, a benne rejlő lehetőségekkel. Igazi pedagógus volt – a szó legnemesebb értelmében – a gyermekek között és a felnőttek világában is.

²⁰³ A Kisgyermek 2010. IV. évfolyam, 4. szám

Szakfelügyelőként – bár rövid ideig volt alkalmam a külső ellenőrzés e műfaját megtapasztalni – nem a dogmatikus, előíró attitűd jellemezte Őt, hanem a segítő, jobbitó, rávezető, gondolatokat ébresztő, és a gyermekek érdekeit a lehető legszélesebben és legkomolyabban érvényesíteni szándékozó pedagógia.

Szakmai és érdekképviselői szervezetekben (Magyar Óvodapedagógiai Egyesület, Magyar Pedagógiai Társaság, és ezek helyi szervezetei) csodálattal hallgattam érvelését, vitáit és az óvodaiügy iránti mélységes elkötelezettségét, hitét az óvónőkben, szűkebb környezete, Salgótarján városa, majd későbbi szaktanácsadói munkája révén Nógrád megye büszke képviselőjét. Biztos és kifinomult módszerekkel hártott minden esetleges előítéletet, amely térségünkről netán szóba került, és mindezt hitelesen cáfolta! Tartást, szilárd gerincet közvetített minden egyes megnyilvánulása, amelyet városi, megyei, országos fórumokon hallatott.

Szaktanácsadóként, munkatársként a mai napig tisztelettel adózom előtte. Okos, komoly beszélgetéseikre Loncikával a Pedagógiai Intézetben, dilemmázó, a problémák megoldását kutató, egyedi, az adott településre, óvodára alkalmazható javaslatokat, egy-egy óvoda megszűnését elhárító megoldásaikra, egy-egy vezetői pályázat gondos mérlegelésére a mai napig emlékszem. Mint - ahogyan Loncika is fogalmazott: barátsággá mélyülő kapcsolatuk - derűs, meghitt, intimen finom pillanataira is, amely számomra az emberi kapcsolatok fontosságát, maradandó értékét közvetítették. Közös nevetésük, árnyalt csipkelődésük a kölcsönös tisztelet, a „tudom, hogy számíthatok rád” bizonyosságát táplálták. És persze a humora!

Dejtárról az akkori vezető hívott a látogatását követő napon, hogy képzeljem el, Juci néni azt mondta a szülőknek vezetett fórumon, hogy igenis szülni kell! Mert a gyermek fontos és érték! És milyen örömmel fogadták a szülők, hogy megerősítette őket apai, anyai szerepeikben.

Áttekintve a 2000-től regisztrált szaktanácsadói felkéréseket, amelyeket névreszólóan kapott Nógrád megye óvodáiból, szinte valamennyiről lehetne emlékezetes, élvezetes epizódokat megjeleníteni: a téli, szakadó hóesésben – ablaktörő nélküli Trabantban – Nőtincs felé utazva, Cserhátsurány szépséges, de nehezen megközelíthető hegyei között autózva, a karancsaljai óvoda működését dicsérő beszámolóját, a korábbi „s mosi” óvoda féltését, és persze a salgótarjáni óvodákban szünni nem akaró felkéréseit áttekintve (és még hosszan lehetne sorolni a településeket) szinte megelevenednek szavai, gondolatai. Salgótarján városközpontjában járva is rá emlékezhetünk, ha a város első óvodaépületének emlékét őrző táblára tekintünk, amelyet az ő kezdeményezésére helyeztek el, csakúgy, mint az „Óvoda tér” táblát.”

*

Búcsúzunk

dr. Polónyi Erzsébet főorvos asszonytól²⁰⁴

„Született: Tordán, 1924.05.02. Orvosi diplomáját Romániában szerezte 1948-ban. Gyermekorvosként a Marosvásárhelyi Gyermekklinikán, majd 1951-től Kolozsváron bölcsődeorvosként tevékenykedett. 1955-ben áttelepült Magyarországra. Munkálkodott a Budapest, V. kerület Anya és Csecsemővédelmi Intézetben, és 1959-től a Budapest X. kerület, Üllői út 126-130. sz. alatti új lakótelepi 80 férőhelyes bölcsőde orvosa volt.

1970. szeptember 1-től 1990. szeptember 30-ig, 20 éven át, a Bölcsődék Országos Módszertani Intézete főigazgató főorvosa volt.

Jelentős szerepe volt a bölcsődei hálózat szakmai munkájának megalapításában. Vezetésével kidolgozták a bölcsődei szakmai munka elveit és módszereit. Bevezették a

²⁰⁴ A Kisgyermek 2013. VII. évfolyam 2. szám 2 oldal

felmenőrendszert, majd a saját gondozónőrendszert. Személy szerint is közvetlenül segítette az ország bölcsődéinek munkáját területi látogatásai során. Sokat tett a Megyei Módszertani Bölcsődék kialakításáért és segítette, hogy ezek az intézmények átvegyék a területi munka irányítását. Munkatársaival támogatta, hogy a bölcsőde épületek, azok berendezése, és felszerelése mindinkább megfeleljen a korosztály igényeinek. Irányítása alatt 1975-től a fokozatos beszoktatást, majd ezt követően a szülőkkal történő beszoktatást vezették be a bölcsődékbe. Kidolgozták a másodfokú szakosító, szakgondozónői képzés tematikáját és tanrendjét, amelynek alapján 1978-ban megkezdődött a képzés. Tananyagok, jegyzetek kidolgozásával, szerkesztésével is segítette a minőségi szakemberképzést. 1984-85-ben a speciális szükségletű gyermekek rehabilitációs célú elhelyezésére javaslatot dolgozott ki, s 1986-ban több bölcsőde speciális csoportokat indított. Kezdeményezte és támogatta a kisgyermeknevelés-gondozás területén folyó kutatásokat, a módszertani elképzelések kutatási eredményekre építkezését, a külföldi szakmai kapcsolatok kialakítását, a nemzetközi kutatásokban, együttműködésekben való részvételt.

A bölcsődékben folyó szakmai munka ma is a Főorvos asszony elképzeléseit tükrözi, természetesen az új elvárásoknak, kihívásoknak, tudományos kutatási eredményeknek megfelelően. Egész életében azon munkálkodott, hogy a gyermekek egészséges fejlődése, gondozása, nevelése intézményes keretek között optimálisan biztosítható legyen.

Házi gyermekorvosként sok gyermek fejlődését kísérte figyelemmel, akik közül sokan féltő gondoskodással segítették Őt időskorában.

Szakmai tanácsaival szívesen segítette a hozzáfordulókat. Élmény volt tőle hallani a szakmáról, beszélgetni az új elképzelésekről. Utolsó percig figyelemmel kísérte a szakma változását, fejlődését. Nagyon örült a Bölcsődei Múzeum létrehozásának. Szakmai beszélgetéseivel segítette beindítását. Szakmai hagyatékát a Bölcsődei Múzeumnak adományozta. Országosan ismert, elismert szakembere volt a hazai bölcsődei ellátásnak.

Állami kitüntetései: 1977: Az egészségügy kiváló dolgozója, 1980: Munka Érdemrend ezüst fokozata, 2002: Pro caritate, 2005: Magyar Köztársasági Arany Érdemkereszt

2013. május 2-án töltötte be 89. életévét. Sajnos a betegség legyőzte és 2013. augusztus 4-én elhunyt.

A bölcsődei szakma nagy egyénisége, elévülhetetlen érdemeket szerzett a bölcsődei hálózat fejlesztésében, a módszertani intézmények kialakításában, a gondozónők elméleti és gyakorlati képzésében.

Sok közös élményt tudhatunk magunkénak. Főorvos asszony embersége és szigora ma már felejthetetlen legenda számunkra. Sokat követelt tőlünk, de nem csak a szakembert, hanem az embert is látta bennünk. Saját problémáinkkal is bizalommal fordulhattunk Hozzá, mindig számíthattunk tapintatos segítségére.

Mi tanítványai és munkatársai a bölcsődei hálózat iránt érzett elkötelezettségét, szeretetét, tiszteletét, az Ő emlékét megőrizzük és tovább adjuk a fiatal kisgyermeknevelőknek.”

*

B. Méhes Vera

A Montessori-pedagógia magyarországi meghonosodásának, adaptálásának folyamatában kerültem kapcsolatba B. Méhes Verával. Sokszor találkoztunk, szakmáztunk, ünnepeltünk. Csodáltam azt az energiát és tenniakarást, ami áradt belőle. Határozottság, céltudatosság és elhivatottság. Ez határozta meg tevékenységeinek tartalmát. A többféle társasági élet létfontosságú volt számára. Az MPT tagságot is szívesen látogatta.

Szeretette a látogatókat, és mintaképpen szolgálhat a számítógép, az internet megtanulása és alkalmazása az idős korú szakembereknek.

Boreczky Ágnes főiskolai tanár: Búcsúztató B. Méhes Vera temetésén²⁰⁵

„Sokaknak Vera, néni, nekem Veruskám. Nagyon szeretted, hogy így hívlak, azt mondtad a gyerekkorodra emlékeztet. Apropos. Ahányszor elmegyek a Damjanich utcai házatok előtt, pedig elég gyakran járok arra, mindig rád gondolok. És ez már így is marad. Felnézek az erkélyre, és eszembe jut, amit meséltél, hogy anyád a május elsejei felvonulásokat onnan nézte, és délutánra spárgalevest meg habos rizst készített mindannyiotoknak. Te is csináltál nekünk egyszer ilyen gyümölcsös-tejszínhabos rizst, mikor meglátogattunk. Szép tálkákba hoztad be, „mindig szerettem a szépet”, mondtad, és valóban, ahányszor csak hozzád mentem mindig kis tányérkán várt az aprósütemény, a ropi és kávé: minden pátosz és nagyzolás nélküli ünnepi hétköznapiok.

Sokszor mentem fáradtan hozzád, de csak egyszer jöttem el elcsigázva, most nyáron, amikor először láttam, hogy elmenőfélben vagy. De még mindig figyeltél rám, és kérted, menjek újra, hogy elmondjad mi történt veled az elmúlt évben, mikor is mondtad- „már elfáradtam, nem akarok semmit, tényleg megöregedtem”. Mellesleg azért a Montessori Műhely című folyóiratot majd a végső pillanatig szerkesztetted.

Utolsó találkozásunkkor nálam volt a diktafon, de nehezen kaptál levegőt, én pedig nem akartalak fárasztani. Nagyon bánt, hogy ezekre a beszélgetésekre már nem kerülhetett sor, mert úgy érezted, ez az utolsó periódus még hiányzik az életeredől szóló könyvből (a 2013 december 2-án elhunyt jeles kisgyermekkor-szakemberrel készült interjúkötetről van szó –Majdnem száz év – Boreczky Ágnes beszélget Méhes Verával. Gondolat Kiadói Kör Kft, Budapest, 2012. A Szerk.) „Többször fel kellett volna lázadnom” - mondtad nemrégiben. Magadban, lehet, újraírtad az életed néhány fontos részletét. De talán mégsem. Az életed kerek és teljes, még le is simítottad a sarkosabb részeit azzal, ahogy minden zúgolódás nélkül lassan és csendesen mentél el belőle. Ahogyan csak azok tudnak, akik már eleget láttak, rendet raktak és végül is mindennel megbékéltek. Akiknek az élete nem töredezett foszlányokra, és aki a háború, a vészidőszak, a diktatúrák, kedvesei elvesztése és betegségei után – ellenére nemcsak életének, de a halálának is alkotója, rendezője, s aki azt példázza, hogy a kényszer alakította választásokból is szülehetnek jelentős alkotások.

És ahogy ezt leírom, most válik bennem véglegessé, hogy tényleg elaludtál. Hogy tényleg nem hívhatlak többé. Hogy te sem hívsz mentegetőzve azzal, hogy aggódtál, mert rég nem láttál. És miközben ezt írom, a fájdalom, a szomorúság mellett látom, ahogyan kíváncsian rám nézel, és mindjárt jobb kedvem támad. Más formában, de a kapcsolatunk újrakezdődik.”

*

Stróbl Máriáról

Mária is az elhivatott, elkötelezett kollégák sorába tartozott. Egész életével igazolta ezt. Nyugdíjasként a Kisgyermeknevelési Szakosztály vezetésében a *bölcsődei terület szakmai érdekeiért* harcolt. Több mint 10 éven keresztül - egészen hirtelen haláláig a Szakmai Kollégium aktív tagja is volt.

²⁰⁵ megjelen www.nevelestudomany.elte.hu és a Kisgyermek 2013. VII. évfolyam 5. szám 6. oldal

Romhányi Flóriánné: Búcsú Stróbl Máriától²⁰⁶

„Váratlanul, védtelenül ér a hír: Stróbl Mária is elment. Tüstént háritó, negatív érzelmek borítanak el: hitetlenség, döbbenet, tiltakozás, megütközés, kétely. „Elment”, ez mégsem jelentheti azt, hogy meghalt; ez nem lehetséges, hisz néhány napja még együtt jöttünk el a Magyar Pedagógiai Társaság küldöttgyűléséről, még az úton is megálltunk és hosszasan beszélgettünk, örömmel nyugtázta megmaradó Szakmai Kollégiumi tagságát; még festetni akarta a lakását...

A tiltakozás érzelmei később ütköznek bennem az elfogadó megrendüléssel, a veszteség fájdalomával, hogy végül lassan helyet adjanak a számvetésnek is : miért oly eleven, nem lanyhuló napokon át a gyász, miért nem hagy nyugodni Strobl Mária hiánya?

Hisz „csak” szakmai barátság volt a miénk, semmit nem tudtam élete folyásáról, személyes érzelmeiről, kapcsolatairól, családjáról, az ún. ”privát szférájáról”.

„Csak” emberségét, korrektségét, elhivatottságát, szakmai tisztességét, máig is, nyugdíjasként is felelős helytállását, megbízhatóságát – mint elsőrangú bölcsődei szakember mivoltjától elválaszthatatlan jellemzőit - ismertem. És e tulajdonságaiért (mely két embernek is elég lett volna) én is, mint oly sokan a Pedagógiai Társaság Kisgyermeknevelési Szakosztályában mélységesen tiszteltem, becsültem Őt, nagyra értékeltem szakmai barátságát!

Ha valaki, hát Stróbl Mária hiteles személyiség volt, halálával a bölcsődei szakterület, a Kisgyermeknevelési Szakosztály, a Magyar Pedagógiai Társaság szegényebb lett, fájó hiánya mindnyájunk pótolhatatlan vesztesége!”

Soha nem hagyta ki, hogy szakmai kérdésekben ne szóljon hozzá a bölcsődei gondozás és nevelés érdekében. Emlékszem a BOMI épületében (Tüzép utcában) megmaradt a szobája, ahol sokszor ültünk le és megbeszéltük a feladatokat. A bölcsődében nevelkedő kisgyermek harmonikus fejlődésének biztosítását tekintette élethivatásának. Arra törekedett, hogy minden kisgyermek szeretetteljes, kiegyensúlyozott légkörben, tevékenyen, fölösleges várakozás nélkül tölthesse napjait a bölcsődében. segítette, hogy a folyamatos napirend módszere, melyet ő dolgozott ki, és területen való kipróbálásában is közreműködött. Szeretett a bölcsődei csoportban a gyermekek között lenni, látni mosolyukat, figyelemmel kísérte, ahogyan játszanak, jó étvágygal esznek, ahogyan alszanak. Legfontosabb számára a gondozónők képzése, továbbképzése volt. Segítette a gondozónők ismereteinek elmélyülését, az elméleti tudás gyakorlatban való alkalmazását. A megfigyelés művészetére tanította hallgatóit. Részt vett a szakképzés megújításában, az érettségire épülő 3 éves csecsemő- és kisgyermekgondozó-képzés kidolgozásában. Törekedett arra, hogy a gyakorlati oktatás a bölcsődés kisgyermekek érzelmi biztonságát, gondozónőjükhöz fűződő szoros kapcsolatát ne zavarja meg. A tanuló gondozónő a saját gondozónő mellett úgy tudja tapintatosan átvenni a kisgyermek gondozását, hogy azzal ne zavarja meg fejlődését.

A gondozónők szülőkkel való együttműködését a szülőcsoportos beszélgetések gyakorlatának bevezetésével és elterjesztésével segítette. 2008-ban pályázatot hirdettünk a bölcsődei nevelést érintő kérdésekben, és a dolgozatok elemzése, visszajelzések tartalmával sokat foglalkoztunk. Munkássága eredményeként meg is emelkedett a bölcsődei területet képviselő nevelők száma a szakosztályban. A Bölcsődemúzeumba (a Nagytemplom utcában) szervezte az összejöveteleket. Itt került sor olyan filmek bemutatására, amit Mária ajánlott és elemzett 2008-ban. Több oktatófilm készítésében is közreműködött.

²⁰⁶ Romhányi Flóriánné: Búcsú Stróbl Máriától A Kisgyermek 2010. IV. évfolyam 2-3- szám 7. oldal

Mozgató rugót jelentett ezeken az összejöveteleken Stróbl Mária és Húvös Éva sok-sok tapasztalata.

*

Húvös Éva

Amihez Éva hozzányúlt, ott születtek eredmények, csodák, történt valami. Ezt állapítottam meg hosszú kapcsolatunk során.

Húvös Éva élete utolsó időszakában szintén filmeket ajánlott és mutatott be. A különböző összetételű közönség soraiban a kiscsoportos viták domináltak, és igen érdekes, apró részletekre figyelő elemző munkák során a megbeszéléseken a különböző végzettségi, és iskoláskor előtti neveléssel foglalkozó szakemberek tanultak egymástól. Húvös Éva a egész egyesülettel kapcsolódott a kisgyermeknevelési szakosztályhoz.

„Idézet a gyászjelentésből: Hatalmas és csodálatos baráti köre volt...szakmai kapcsolatai ezer szálon nyúltak a világba...Élete szokatlan volt: nyomdász, képesítés nélküli óvónő, vagány gyorskorcsolyázó és biciklista, pszichológus nagydoktor, nagyon sok gyerek Éva nénije: anya és nagymama és még ezeregy részlet. Ezek mind egyetlen képre kell, hogy ráférjenek... Ezt a színes és szép képet szeretnénk megőrizni szívünkben! - A szerkesztőség.²⁰⁷

Bakonyi Anna: Embertől emberig

Ezt írta családja a gyászjelentésbe. Kérték, hogy így terjesszük halálhírét, hiszen ő is ezt kérte volna. Nem kérhette volna másképp, mert egész élete és a teljes munkássága erről szólt.

Magam a Dob utcai óvodában ismertem őt meg. Személyes ismeretségünk összefonódott mindazzal, ami aktív munkaszakaszának az utolsó állomását foglalja magába. Tudása és az óvadás gyermekek iránti elkötelezettsége a Dob utcai óvodában teljesedett ki, nézeteiből és szakanyagaiból országos hírű program született.

Embertől emberig. Ezt képviselte. Azt tehát, hogy a gyermek önmaga, saját személyiségének megnyilvánulásaival, akaratának, vágyainak sajátos kifejeződéseivel motiválja az óvodapedagógust arra, hogy milyen bánásmódban részesüljön, milyen feltételekre van szüksége ahhoz, hogy örömtelien tudjon fejlődni. (Ő motivál engem, Megkondul a harang az óvodában)

Többek között az ő nevéhez fűződik a gyermek nyomon követéses megfigyelése, a személyes, differenciált bánásmód a gyermek szüleivel is, és még számtalan megoldás, amely a kisgyermekkel történő személyes bánásmóddal függ össze.

Sok gyermek, szülő és pedagógus köszönheti - közvetlenül, vagy közvetetten - neki a „kezdet”, az intézményes nevelésben létezés örömeit! Én magam is sokat tanultam tőle és általa.”

*

Búcsú Keresztúri Máriától

„Ismét búcsúznunk kell. Újra elment valaki, aki sokat tett a gyermekekért, a bölcsődék és az óvodák szakmai színvonalának emeléséért. Keresztúri Ferencre, Máriára emlékezem most. Máriára, akivel hosszú éveken keresztül együtt dolgozhattam, akinek buzdítása, dicsérete és

²⁰⁷ A Kisgyermek 2014 VIII. évfolyam 1 szám, 5 oldal

segítő kritikája máig is hatással van munkámra.

Mária csecsemő- és gyermekgondozói, majd óvónői, később egyetemi szintű pedagógiai képesítést szerzett. Tanulmányaiiban is végigjárta a kisgyermekkor jellemző lépcsőfokokat, így az elmélet és gyakorlat párhuzama kísérte pályáját.

A 60-as években a BOMI-ban a Bölcsődék Országos Módszertani Intézetében szaktanácsadóként dolgozott. 1971 és 1982 között a Zuglói Módszertani Bölcsődék szaktanácsadójaként a gondozónők képzését új területtel gazdagította. A környezet esztétikájának alakítását fontosnak tartotta és a képzés részévé tette. A csoportokban zajló munka megfigyelésének segítéséhez - akkor a maga nemében egyedül álló - zártkörű TV-láncot épített ki. Technikai csoda volt az, hiszen a gyerekek zavarása nélkül lehetünk tanúi a gondozás, a nevelés folyamatának, és azonnal elemezhetjük a látottakat. A bölcsődékért végzett munkája elismeréseként két éve Akócs Díjat kapott.

Intézményünkben, a Mályva Óvodában 1982-től az OPI vezető munkatársaként koordinálta azt a gyakorlaton alapuló kutatómunkát, melynek célja az 1971-es Óvodai Nevelési Program alapkonceptiója szerinti nevelés továbbfejlesztése volt. 15 év munkájával rávezetett minket arra, hogy a megváltozott szervezeti keretek és formák szükségesek ahhoz, hogy a gyermekek játéka az óvodai életük egészét átfogó, az egyének fejlettségéhez és képességeihez igazodó léttérré váljon.

A gyermekek tétlen várakozásának megszüntetése, a folyamatos napirend és a vegyes életkorú csoportok alakítása mind-mind a személyéhez kapcsolódnak. „Próbáljuk bevinni a vizet a csoportokba!” - mondta, és a gyerekek örömmel fürdettek, mosogattak. Sokukat megnyugtatta, míg másokat tartalmasabb játékokra sarkallt ez a közeg. „Alakítsunk ki nyugodt sarkokat” - mondta, és igaza volt, mert a gyerekeknek is szükségük volt és van a kikapcsolódásra, a pihenésre, a relaxálásra. Pedagógiai munkássága elismeréseként 2000-ben Kiss Árpád díjat kapott (a Magyar Pedagógiai Társaság Kisgyermeknevelési Szakosztály felterjesztése alapján).

Ránk, a kollégákra is figyelt. Egy-egy nehéz nap, hét, vagy több napos bemutatósorozat alatt sokszor bátorított: „csak nyugodtan, csak bátran, nálatok jobban ezt senki sem tudja” - biztatott. Bizott bennünk és mi benne. Tettük, amit javasolt, kipróbáltunk új és új nevelési helyzeteket és most már bátran mondhatom, hogy sikerrel.

Aztán hosszú évekig nem találkoztunk. Szokták mondani, hogy az idő „nagy úr”, és ez az én mindennapjaimat is meghatározta. Tettem a dolgomat és közben az „idő haladt”. Reméltem és készültem arra, hogy januárban, az óvodánk 30 éves évfordulóján összejövünk, megpihenünk, és együtt emlékezünk majd a közösen töltött évekre. De „az idő visszafordíthatatlan”!

Így hát a közös emlékezés már nem adatik meg, de én és a „Mályvás lányok” emlékezni fogunk Rád Mária!”²⁰⁸

Keresztúri Mária emlékülésén 2006-ban - a XIV. kerületi Mályva Óvodában, ami központi szerepet játszott életében - sokan voltak, akik életútjáról beszéltek. Harcsa Kati a Martonvásári óvodamúzeum alapítója a nyíregyházi látogatását emelte ki, az esztétikai nevelés érdekében kifejtett tevékenységeiről szólt. Bakonyiné Vince Ágnes hosszan beszélt, hangsúlyozta²⁰⁹: „... Mária, Mari sok helyen, sokféle műfajban dolgozott: óvónők képzésében, továbbképzésében, alapidokumentumok készítésében, kísérletekben, cikkek írásában, sok-sok előadásban – sorolhatnánk a műfajokat...” Ezután elmesélte megismerkedését Máriával, aki a MÁV gyermekintézmények igen lelkes és mosolygós felügyelője volt a 60-as évek elején. Kiemelten mesélt arról az első közös élményükről, amikor A munkára neveléssel kapcsolatban a naposságról írtak. Sokat utaztak együtt az országban és kiváló szervezőkészséget igazolt az együttműködésük során. Szubjektív élményt is felidézett zárszóként:” ...Mari gyönyörű

²⁰⁸ A Mályva utcai Óvoda munkatársainak búcsúlevele

²⁰⁹ Idézet Bakonyi Ági 6 oldalas felszólalásából

ünnepi üdvözlőlapokat szeretett küldeni, saját kezű dekorációval. Egy ilyen üdvözlő levélbe megírta nekem, hogy mikor szólítom őt Marinak, és mikor Máriának. Mint írta: már a megszólításból tudom, körül-belül milyen féle mondanivalódat hallom majd... Ez a kis epizód is azt mutatja, hogy Keresztúri Ferencné bizonyos szituációkban, egyes kommunikációs relációkban, képes volt regisztrálni az őt érő külső hatásokat, sőt amint tapasztaltam - nem csak regisztrálta, hanem értelmezte is ezeket - esetemben pedig visszaközvetített a feladóhoz... ”

*

Szőnyi Ferencné

Klári szakfelügyelő volt a 70-es években és a MÁV gyermekintézményekkel foglalkozott. Szoros kapcsolatban volt *Keresztúri Máriával*, tőle vette át a MÁV gyermekintézmények szakfelügyeleti munkáját. Továbbképzéseket szerveztek együtt és szakmai könyvek megjelentetésével segítettek az óvodapedagógusok, bölcsődei gondozók munkáját. MPT szakosztályi ülésen rendszeresen részt vett. Megjelent könyvei segítettek a szakmai munka fejlesztését (Pl. *Hazaftasságra nevelés az óvodában... Óvodáskorú gyermekek társas kapcsolatainak vizsgálata 1978, 1979.*) A „*Mozgás – öröm a szabadban*” című MPT Kisgyermeknevelési Szakosztályi kiadvány 1989-ben jelent meg, melynek előkészítő és adatközlő, szerkesztői és lektori munkálataiban aktívan részt vett.

Halk szavú, de határozott és öntudatos pedagógus volt. A tudatos tervezőmunka alapjait tartotta fontosnak, és a kísérleti vizsgálatok eredményeit az óvodapedagógusok szolgálatába kívánta helyezni. Nyugdíjba vonulása után – gyermekei miatt sokat volt külföldön, de folyamatosan tartottuk a kapcsolatot. Leveleztünk. Örömmel olvastam nyugtató, és egyben a gyermekek érdekében megfogalmazott állásfoglalásait, összehasonlító elemző véleményét. Az optimizmus és az elkeseredés váltva jelentkezett utolsó éveiben.

*

Verebélyi Imréné

Egyszerűbben, kedvesen, ahogy mi szólítottuk Verebélyi Adrienn óvodapedagógus, óvodavezető és elkötelezett szakosztályi tag, rövid ideig az Óvodai Élet egyik szerkesztője volt. 1988 táján buszon utaztunk Somogy megyében az ének zenei országos munkaközösség konferenciáján és akkor sokat beszélgettünk. Előtte is többször váltottunk pár szót hivatalos szakmai összejöveteleken, de ez másfajta beszélgetés volt. Elmondta életét, kicsit kinyíltunk egymás felé és attól kezdve segítettük egymást minden területen. Sokszor találkoztunk óvodában, szakosztályi üléseken, de ezen kívül a Moszkva tér közelében, a főposta melletti presszóban. Az egymásnak adott tanácsok segítséget és támogatást jelentettek a nehéz percekben. Jó volt vele beszélgetni. Figyelt a másokra, emberi gesztusai megnyugtatóak voltak. A körülötte lévő élet sokszor csapott át éles helyzetekbe, amikor döntenie kellett nehéz kérdésekben: nagyon örültem, amikor ajánlásom eredményeként sikerült jó helyet találnia a fővárosban az óvodának (A városliget közelében üresen álló épületre hívtam fel a figyelmét). Meglátogattam amikor Párizsban élt, másfél órát sétáltunk a parkban és beszámolt kinti életéről. Nehezen hagyta itt az új helyen beindult óvodát. Igényes volt és a terveit alaposan átgondolva sikerült eredményesen megvalósítani feladatait. Saját maga is szeretett kibontakozni és megvalósítani álmait, ugyan ezt éreztem amikor együtt dolgoztunk. Tudtunk szárnyalni. Egymás szavába vágva léptünk előre, együtt. Az Óvodai Élet újság születésében és országossá

tételében aktívan vett részt. Örülök hogy ismerhettem, és gyors elmenete után nagy úr támadt... nagyon hiányzik. 2011-ben búcsúztunk el tőle..

Emlékező szavak helyett a búcsúzás tiszteletével²¹⁰, a mese gyógyító hatásának hitével keresünk társakat önmagunk és kollégáink, barátaink vigasztalásához. Mert „*a mesékben nincsenek ellenfelek, a halál sem az. A mese lehetővé teszi az ember számára, hogy ha csak átmenetileg is – de győzelmet arasson a halál felett*”²¹¹

*

Bakonyiné Vince Ágnes

E könyv utómunkálatainak pillanataiban jött a hír: elhunyt **Bakonyi Ági (2016.08.29-én)**. Az elmúlt 20-25 év közös találkozásai során az együtt-munkálkodások mind - mind most jönnek felszínre bennem, és újból élem. Fura ez az állapot. Ma is már hajnali 4 óra óta ezen rágódom, mintha itt lenne... hallom a hangját, .kritikus szavait, látom a gesztusait mimikáját... .. első találkozásunkat élem meg... furcsán érzem magam.. itt kering körülöttem.

Első négy szemközi beszélgetésünk alkalmával - mikor az MPT tanulmánykötet érdekében kértem szakmai megbeszélést szigorúan nézett rám, végigmért és megkérdezte: „*Te honnan kerültél elő?*”. Csendben végighallgatott, és aztán kicsit bizalmatlanul leültünk beszélgetni, szakmázni.

A következő alkalommal már nem kettesben dolgoztunk, hanem Bakonyi Pali is belépett a körbe. Attól kezdve rendszeresen szakmáztunk, sokat magyaráztak, érveltek és végül megszületett a kiadvány, *Tanulmányok a kisgyermeknevelésről* címmel, amire mint pályakezdő szakosztályvezető nagyon büszke voltam. Éreztem az elfogadást, a támogatást, és a biztatást. Megbízta bennem.

Álljon itt végezetül a közlemény, melyet az MPT facebook-oldalán adtunk közre pár sora ami a halálhír hallatán született meg és került a honlapra²¹²:

„A család tudatja: hosszú életútját lezárta Bakonyiné Vince Ágnes a magyarországi óvodai nevelés “nagy korszakának” utolsó kiemelkedő szereplője. Emlékét megőrizzük, tapasztalataiból sokáig táplálkozunk. Immár beteljesületlen maradt adósságunk: a ferencvárosi önkormányzatnál éveken át hiába kilincselünk a “díszpolgári” címéért. Így hát a kisgyermekekért felelős pedagógusok fogadják örökös díszpolgárakul.”

Tizennégy staféta tábor, programok adatok tükrében

1. 2003. június 26 - 29. Csillebérc

²¹⁰ Búcsú Verebélyi Adrienn-től A Kisgyermek 2011. V. évfolyam 1 szám, 2. oldal

²¹¹ Mesék életről, halálról és újjászületésről. Szerkesztette és válogatta Boldizsár Ildikó Budapest, Magvető 2009

²¹² <http://pedagogiai-tarsasag.hu/category/testueletek/mpt/>.

„*Maratoni reform?*” Báthory Zoltán, Kelemen Elemér, Magyar Edit, Ligetiné Verebely Anna, Vizeli Ágnes Moderátor: Trencsényi László, Verebes Judit

Pedagógusnak lenni az EU-ban Zachár László, Vedovatti Anildo, Gordon Győri János, Villányi Jutka Moderátor: Fábry Béla, Kerekes Valéria

Közoktatásunk jövőképe Csizmár Gábor, Széchy Éva, Hunyady Györgyné, Bérczi Sándor, Péter Eta, Moderátor: Fábry Béla, Nagy Attila

Romlik a „gyerekanyag”? Kiss Endre, Gyurcsó Zsuzsa, Laurenczky Ernő, Füle Sándor. Moderátor: Adám György

Pedagógus rajzverseny, nevelésméleti vetélkedő, Ki mit tud”, reggeli torna, sendes pihenő

2. 2004. június 23 - 27. Csillebérc

„*A tanári pálya a képzéstől a mester fokozatig*” Hunyady György és Mihály Ottó

Tanulás egész életen át? Magyar Edit

„*Szemléletváltás a mai magyar pedagógiában*” Rudolf Ottóné, Munkácsy Katalin, Mikes György.

Integrált művészeti nevelés. Udvari Katalin

vetélkedő, közös játék, táncház

3. 2005. június 26. - 29. Csillebérc

„*Értékelés hogyanja, mikéntje, miértje*” Loránd Ferenc, Csillag Ferenc

Értékelés a Kisgyermeknevelésben Bakonyi Anna, Dudásné Széchenyi Erika, Szabó Györgyi

Első kézből a 2005-ös érettségiről - tanárok és diákok fóruma, **Zsadányi László** Írásos értékelés a középiskolában **Simon Mária** *Értékelés, minősítés eszközei, módszerei* **Löveteiné Drippy Helga, Lendvai Ani, Hamrák Anna**

Író-olvasó találkozó – Osztályozás? Szöveges értékelés? Hunyady Györgyné, Nádasi Mária, Dinasztia Kiadó

Értékelés a felsőoktatásban Trencsényi László *Demokrácia Éve – bemutató óra interaktív módszerrel* Simon Mária

Neveléstörténeti társasjáték, pedagógiai activity, - Kerekes Valéria, Verebes Judit, táncház

4. 2006. június 22-25. Csillebérc

Tervezés az oktatásban. „Füstbe nem ment tervek” rendszerszintű tervezés az oktatásban

Kerekasztal-beszélgetés: tervezés az óvodában Ajka Város Óvodájának beszámolója *Iskolai tervezőmunka.* Falus Iván, Vas Vilmos

Egyéni fejlesztési terv a gyermekvédelemben.

Műhelymunka: a nevelő-oktató munka tárgyi környezetének tervezése választható csoportokban Épülettervező játék *Felsőoktatás az új tantervek előtt*

Táncház – tábortűz RAABE Kiadó Babelőadás

5. 2007. június 23-26. Esztergom

„Játsszunk nevelésügyi kongresszust! A XX. század üzenete”

Esztergomban – várostörténeti kvíz játék Forró Zsuzsa **Kerekasztal beszélgetés a kongresszusról (résztevők a 7 NÜK Szervező Bizottságának és Tudományos Bizottságának tagjai)**

Játék előkészítése – témaadás a tábor tagjainak Trencsényi László, Villányi Jutka

7 lépés-önértékelés Monori Sarolta **Identity pszichológiai társasjáték** Füzesi Györgyi
Kommunikációs kompetencia kapcsolatok: Munkácsy Katalin

Párkány (iskola bemutatkozása, vacsora, tábortűz, szentivánéji játék, tánc, ének, báb)
Forró Zsuzsa

Játsszunk kongresszust a kiadott és vállalt feladatok feldolgozása szekciókban Villányi Jutka, Trencsényi László

Esztergomi pedagógiai program (intézeti munkatársak) Forró Zsuzsa

Kirándulás, Táncbemutató - Forró Zsuzsa

XX. század üzenete: Trencsényi László, Fábry Béla

6. 2008. június 26-29.Csillebérc

„Játsszunk kongresszust” A VII. Nevelésügyi Kongresszus előkészítő rendezvénye

„Az oktatás közügy” – kerekasztal-beszélgetés a kongresszusról A Nevelésügyi Kongresszust előkészítő bizottságok képviselői, Ádám György, Trencsényi László, Benedek András, Palotás Zoltán, Kerényi Mária, Simon Mária, Takács István, Kovács Judit, Göbel Orsolya

Kongresszusi játék előkészítése – szekciók, felkért hozzászólások megbeszélése, asszisztensek felkészítő program

„Játsszunk kongresszust” A kongresszus programja szerint (www.nk7.hu) Krajciné Szokoly Mária és az ELTE hallgatók csoportja

Csoportos programok: **civic education, diákjogok** - Simon Mária; **idegen nyelvi nevelés** – Kovács Judit; **viselkedészavar** - Takács István **Élethelyzetek az iskolából, óvodából – drámajátékok**, Trencsényi László

Monoriné Papp Sarolta – **Az Együttműködő iskola programról. Fürdés, pihenés, felkészülés az esti gálaműsorra**

A játék és nevelés - főiskolai tanárok, táborlakók beszélgető köre – készülés a kongresszus kerekasztal beszélgetésére - Bakonyi Anna, Villányi Jutka, Trencsényi László. – **„Játsszunk gálaestet”** – mi magunk! **Záróműsor** a táborozók feljánlásával.

7. 2009. július 16-19. Csillebérc

„A nevelés és oktatás szárnypróbálgatása”

Miért kell nekünk a SWOT?(Trencsényi László, Villányi Jutka

Élményakadémia – az együttműködés magas iskolája - Outdoor tréning

A témához hozzászól: Ádám György professzor

**Bennünk élő iskolakép saját történetei 7 valós lépésben szekciókat koordinálja
vezeti: Makai Éva**

**Pályakezdő pedagógusok klubja végzős hallgató, és meghívottak: Bakonyi Anna,
Villányi Jutka, Trencsényi László.**

Filmklub „Az osztály” vezeti Sepsi László, Jakab György végzős hallgatók

**Tanévnyitó kampány Kanizsai Eszter EMI-EMO hálózati pontok, bázisintézmények,
referenciahelyek - Monoriné Papp Sarolta A megosztott tudás hatalom vezeti: Gönczöl
Enikő Beszélgetés a fenntarthatóságra nevelésről vezeti: Bihariné Kreko Ilona**

**Zöld Parlament vezeti: Gulyás Katalin Nevelés a világban Nyugat-Európában jártam
(Makai Éva) Multikulturális nevelés Franciaországban (Simon Mária)
Gyermeknevelés Ausztriában (Róth Mónika)**

Táncház – Sándor Ildikó

**8. 2010. június 24-27. Ajka
„Az együttműködés sokszínűsége a nevelésben”**

**Kerekasztal beszélgetés a Szárny és teher kiadványról Résztvevők: a Bölcsék
Tanácsának háttér-csapat tagjaiból vendégek, és az MPT tagjai. (Réti Mónika,
Farkas Anikó, Trencsényi László, Józsa Tamás, Nagy Attila, Villányi Jutka
Óvodálatogatások Ajkai Múzeum**

**Szókincsfejlesztés az iskolában (Varga Kornél, Makara Ágnes) Intézmények belső
továbbképzéseinek lehetőségei és korlátai (Lendvai Ani A kritikus barát, a
szupervízor meg a többiek ... Szerepek, lehetőségek és kilátások az EMI-
mozgalomban. Játék: ami belefér! Monoriné Papp Sarolta) Inkluzív nevelés. Új utak
és útvesztők (Bakonyi Anna, Kerekes Vali) Kézműves foglalkozás: népi
kismesterségek, /bőrözés, nemezelés, csuhézés, / ajkai kollégák vezetésével Iskolások
Kenyában (Munkácsy Katalin) Zöldek – Ki hogyan csinálja? (ötletbörze) Bihariné
Kreko Ilona**

**Szines Húrok szakosztály művészetpedagógiai programja TÁNCHÁZ, a
SOMVIRÁG EGYÜTTES mősora**

**9. 2011. június 30.- július 3. Kétegyháza
„A pedagógus életpálya kulcsszerepe a közoktatásban és a felsőoktatásban”**

Gyermekek Az EU-ban – Csillag Ferenc

**A VII. Nevelésügyi Kongresszust követő konferencia tartalmi értékei és tanulságai:
Benedek András**

Párbeszéd - Hogyan tovább? Trencsényi László, Fábry Béla, Zsadányi László

Látogatás Nagyszalontán XII. Körös-völgyi sokadalom - Népművészeti fesztivál – Gyula

**A békéscsabai 2. sz. Általános Iskola és az Erzsébethelyi Általános Iskola tájékoztatója
a határon túli kapcsolataikról**

**A pedagógus életpálya kulcsszerepe a közoktatásban és a felsőoktatásban – Horváth
Attila**

Drámajáték a témában - Farkas Panka

Makara Ágnes-Varga Kornél: **Szókincsfejlesztés** anyanyelven és idegen nyelven - egy különleges soknyelvű szótár.

Munkácsy Katalin: **Szóból ért az ember - a tanulás** kommunikációs akadályait leküzdő játékokról, feladatokról

Dubovszky Katalin: Nevelési-oktatási intézmények gyermekvédelmi problémái

10. 2012. június 28. - július 1. Csillebérc

„Mesebolt a határon” ünnepi évforduló

Staféta történelem áttekintése a 10. tábori rendezvényen múltidézés –Vedovatti Anildó

Tehetséggondozás – Bakonyi Anna, Farkas Annamária

Konstsek András: Workshop-szerű, interaktív előadással és egy kvízzjátékkal

Pedagógiai piknik: Munkácsy Katalin: **Szöveges matematikai feladatok, rejtvények;** Róth Mónika **Nyitott óvoda,** Varga Kornél **Beszédmegértés az iskolában,** Kasza Ilona: **Egy mesekönyv bemutatása** .Farkas L. Rozália: **A népmesével történő nevelésről és oktatásról.** Kismartony Katalin: *zene az életünkben*

Nahalka István: **Agóra oktatási kerekasztal - Kísértve a szinte lehetlent**

Mi lesz az iskolával? Lesz-e iskolafejlesztés? A programban találkozó az Iskolafejlesztési Alapítvány alapítóival (Lóránd Ferenc levele, Horváth Attila, Bognár Mária, Kereszty Zsuzsa, Szekszárdi Juli, Haraszi Kinga, stb.) moderátor: Trencsényi László, Villányi Jutka

Tanulás egy életen át... A staféta-átadók üzenete vendég Hunyady Györgyné Zsuzsa (jubiláns köszöntő)

Ki Mit Tud? – 50 éve volt az első művészeti vetélkedő a TV-ben, ennek emlékére a táborozók előadják kedvelt művészeti tevékenységeiket

11. 2013. június 27 – június 30. Győr

„Mire való az iskola?” Vitára buzdító téma 2013-ban – a bevezető játékban dramatikus eszközökkel idézték fel a táborlakók saját iskolaképüket. E kérdésre kereste a választ *Benedek András* professzor, az **MPT elnöke** **“Párbeszéd a konszenzusért”** című, rendszert és stratégiát kereső, igénylő előadásában.

A ravazdi Erdei Iskolában és környékén ismerkedhettek a résztvevők az erdőpedagógia, a környezeti nevelés válaszaival, kihívásaival és sok gyakorlati példát gyűjthettek be.

Diskurzust folyt a “jó pedagógusról”, majd “jó gyakorlatokkal” Győr város kiváló intézményeiről került szó: a gyakorló iskoláról, a nevelési tanácsadás előtt álló feladatokról, a hejőkeresztúri mintát követő, az etnikai kihívásokat megoldani vállalkozó Kossuth Lajos Általános Iskoláról, a Hild Szakközépiskoláról, hol egyebek közt “szakmai és emberi gyakorlatnak” nevezik a diákok terepmunkáját. A Hálózat a Tanszabadságért, az Agóra Közoktatási Kerekasztal aktivistái tartalmas párbeszédet kezdeményeztek – a konszenzusért – az MPT közreműködésével készült, a foglalkoztathatóságot, a méltányosságot és az alkalmazkodóképességet szolgáló közoktatási rendszer kívánatos jellemzőiről.

Volt idő a kikapcsolódásra is a három nap folyamán: táncház, tábortűz, Somvirág Együttes műsora, Ki mit tud vetélkedő, kirándulás Pannonhalmára, városnézés, táncbemutató és tánctanulás.

12. 2014. június 26-29. Debrecen

„Töprengések a megújuló iskoláról” - A 30 év előtti "Megújuló iskola"- mozgalom néhány tanúhegyével folytatott beszélgetés nyitásként (drámák és remények, helytállás és kiállás)

„Az „új” fogalmának alakulása a XX. századi pedagógiában - Trencsényi László előadása. A mese mindenkié? Innovációs módszertani lehetőségek az óvodától az államvizsgáig. Kerekes Vali

Bárcki Iskolalátogatás - Tanítsunk másként! Én már mást akarok! (élmények az osztályban) Béres Mária.

Hungarikum-e a magyar kisgyermeknevelés? Villányi Jutka

Beszélgetések az innovációról: Ötletroham Az innovációs lehetőségekről három oldalú megközelítésben - Nahalka István. **Beszélgetés az amerikai felsőoktatásról** Dankó György professzor, Reno

Debreceni példa – tehetséggondozó program bemutatása Előadó: Pappné Gyulai Katalin Igazgató, KLIKK - **Az intézményi tehetséggondozás rendszere a Debreceni Gönczy Pál Általános Iskolában** Agárdiné Burger Angéla intézményvezető - **Az egész napos iskola tartalomfejlesztése, gyakorlata** Fodorné Magyar Ágnes intézményvezető helyettes Debreceni Gönczy Pál Általános Iskola

13. 2015. június 25—28. Balatonfüzfő

„Méltoán a 125 évhez” Ismerkedés **Bevezető játék - Mi történt 1891-ben?** Játék – Trencsényi László

Kelemen Elemér - MPT megalakulásának oktatástörténeti háttere. **Szunyog Szabolcs** – Zsidóság szerepe a magyar polgári modernizációban. **Tölgyesi József** - Pedagógiai és kulturális örökségünk, a néptanítók. **Munkácsy Katalin** - Az egyetemi oktatás nyelve Magyarországon a múlt századforduló környékén.

Reho Anna Bereg, - Máramaros, Ung vármegyék, északkeleti Magyarországi kisdiednevelők szakosztály munkássága 1879-1918-ig

Dubovszky Katalin: Dubovszky Károly kollégiumigazgató élete, pedagógiai munkássága.

Urbán Kristóf Jakab – Egészségre nevelés kérdései híres pedagógusaink tanításai tükrében, oktatás-történetünk távlataiban.

Kiss Hajnal - Házi nevelés és koraérettség (gyermekvédelem 1899) **Villányi Györgyné Jutka** - Kisdiednevelés és újjáalakulás.

Helyi iskolalátogatás - **Mézes József** – A tanoncképzéstől napjainkig **Öveges Iskolában** – **Balatonfüzfő** szakképzési kiállítás *Látogatás a helyi felújított bölcsődében*

Párhuzamos programok: *MIMA program – Kézműves Matematika (Munkácsy Katalin) szabad program – fürdőzés*

Veszprémi kulturális piknik Helyszín: A veszprémi vár alatt, a vendéglátó Buhim-völgyi Baráti Kör székhelye **Böszéné Szatmári-Nagy Anikó** köszöntője **Séta a várban**

- **Sebő József** bemutatja a történelmi emlékeket és a középkori veszprémi főiskola helyszínét. **Iskolamúzeum megtekintése Demény Pál** bemutatja a gyűjteményt. **Visszaemlékezők: Dr. Tóth Dezső** – Dáka iskolatörténete **Dr. Kovács Géza** – Az önfelkészítő iskola, mint az iskolai és pedagógiai autonómia egy lehetséges módja **Rásky Mihályné** – "A tanítói magatartás legszebb vonása a gyermekszeretet" **Emlékezés Szabó Gézára, a Veszprém Megyei Pedagógiai Társaság alapító tagjára és első titkárára**

Snétberger Zenei Tehetségközpont hallgatóinak koncertje

14. **2016. június 23-26 – Salgótarján**

„Múlt – jelen – jövő”... a 125 év távlati dimenziói - Salgótarján, Tarjáni Gyermektábor, Tó strand

Társaságtörténeti játék. Pályázat-hirdetés: Iskolai emlékeim műfaj: vers, próza, rajz terjedelem 1 db A/4-es lap beadási határidő: 2016. 06.25. szombat dél, jeligével. Kérdőív a szakmai-civil életről – leadási határidő: 2016. 06. 24 este.

Balassi Bálint Könyvtárban A közoktatás tulajdonváltásai a XIX század végétől napjainkig. Nagy Péter Tibor neveléstörténész előadása. Ehhez kapcsolódóan **A (nevelés),oktatás (helyi) közügy** – panelbeszélgetés, vezeti Trencsényi László – résztvevők: Szüdi János jogász, Péterfy Ferenc a Közösségfejlesztők Egyesületének elnöke, helyi önkormányzat, Dániel Zoltán alpolgármester Salgótarján, Fábry Béla MPT alelnök

Salgótarjáni Összevont Óvodában Értékek és konfliktusok (a salgótarjáni nevelési-oktatási intézményhálózat kialakítása napjainkig 1922-2016.) **Bódi Györgyné dr. nyugalmazott könyvtárigazgató**

Karinthy Ferenc: Dunakanyar - előadás megtekintése - Zente Ferenc szalon a József Attila Művelődési Házban

Diskurzus a közoktatásról - filmvetítés Czene Gyula vezetésével – emlékek felidézése (táborlakók, a Nógrádi Tagozat tagjai, salgótarjáni köznevelési intézményvezetők, Gyermekéért Baráti Kör tagjai)

Villányi Jutka: **Merre tovább Pedagógiai Társaság?** –Jövőképi víziók (kérdőív összegzése és beszélgetés); **Révész György:** „Megtalált gyermekkor” A cserkész és úttörőmozgalom értékei – dokumentumok, emlékképek; **Pedagógusok civilben** c. könyv alkotóinak bemutatkozása – **Szabó Istvánné Piroska** vezetésével nógrádi kollégák emlékezései a kötet készítésről, terveikről, élményeiről: *Dr. Huszárné Kraft Valéria, Czene Gyuláné, Csene Gyula, Dr. Horváth Emilné, Szilasi András* - Közös éneklés. **Buszos kirándulás a Somoskői várhoz** -(bazaltömlés, Petőfi kunyhó)Idegenvezető: **Czene Gyuláné és Czene Gyula**

Kézműves pedagógusok bemutatói (*Báti Jánosné kosárfonás, Györgyffy Dezsőné mézeskalácsos*), **pályázati anyagok bemutatása a szerzők által, táncház, palackposta üzenet elküldés a jövő számára** - Fakultatív program keretében a helyi nevezetességek megtekintése

15. 2017. június utolsó hosszú hétvégéje:

E program még javaslatokra vár.